ŞCOALA DOCTORALĂ ŞTIINȚE JURIDICE, POLITICE ŞI SOCIOLOGICE
DIN CADRUL CONSORȚIULUI NAȚIONAL ADMINISTRAT DE
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris:
C.Z.U.: 342.533:342.531.4(478)(043.2)

MICU Victor

RĂSPUNDEREA PARLAMENTARĂ ÎN CONDIŢIILE STATULUI DE DREPT CONTEMPORAN

Specialitatea:
552.01. – Drept constituţional

Teză de doctor în drept

Conducător ştiinţific**:** **Gheorghe Costachi**
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autor:

Chişinău, 2021

© MICU Victor, 2021

CUPRINS:

LISTA ABREVIERILOR ŞI ACRONIMELOR 5
ADNOTARE (în limba română, rusă şi engleză) 6
INTRODUCERE 9

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL CERCETĂRII PROBLEMEI RĂSPUNDERII PARLAMENTARE
1.1. Interesul doctrinar față de teoria responsabilizării puterii 16
1.2. Răspunderea parlamentară ca subiect de cercetare științifică 27
1.3. Concluzii la capitolul 1 32

2. TEORIA RĂSPUNDERII PUTERII PUBLICE – PREMISĂ IMANENTĂ A TEORIEI RĂSPUNDERII PARLAMENTARE
2.1. Responsabilitatea puterii publice 35
2.1.1. Răspunderea şi responsabilitatea: concept, conținut şi valoare 35
2.1.2. Responsabilitatea în dreptul public 43
2.2. Răspunderea puterii publice 49
2.2.1. Conceptul de răspundere în dreptul public şi premisele conturării acestuia 49
2.2.2. Teoria răspunderii statului 52
2.2.3. Principiul constituțional al responsabilității reciproce a statului şi persoanei . 56
2.2.4. Răspunderea juridică a statului: forme şi temeiuri 60
2.3. Concluzii la capitolul 2 66

3. TEORIA REPREZENTĂRII – PREMISĂ SPECIFICĂ A TEORIEI RĂSPUNDERII PARLAMENTARE
3.1. Teoria reprezentării și statutul Parlamentului în statul contemporan 69
3.1.1. Teoria reprezentării: de la idee la materializarea acesteia 69
3.1.2. Statutul Parlamentului ca autoritate reprezentativă şi legislativă supremă 75
3.2. Mandatul parlamentar: noțiune, tipologie și particularități 83
3.2.1. Abordarea conceptuală a mandatului parlamentar 83
3.2.2. Mandatul în dreptul public şi mandatul în dreptul privat 84
3.2.3. Tipologia mandatului parlamentar 87
3.2.4. Trăsăturile mandatului parlamentar ca demnitate publică 92
3.3. Concluzii la capitolul 3 96

4. RĂSPUNDEREA PARLAMENTULUI CA DIMENSIUNE A RĂSPUNDERII PARLAMENTARE
4.1. Responsabilizarea Parlamentului în statul contemporan 98
4.2. Răspunderea politică a Parlamentului: esență și particularități 100
4.3. Răspunderea juridică a Parlamentului: forme și particularități de realizare 105
4.3.1. Răspunderea Parlamentului în cazul mandatului imperativ 106
4.3.2. Răspunderea Parlamentului în cazul mandatului reprezentativ 111
4.3.3. Alte tipuri de răspundere juridică a Parlamentului 112
4.4. Răspunderea constituțională – formă distinctă de răspundere a Parlamentului 114
4.5. Răspunderea penală a Parlamentului: premise și temeiuri de exonerare 123

4.5.1. Considerații generale cu privire la răspunderea penală a persoanei juridice .. 123
4.5.2. Imunitatea penală a statului 125
4.5.3. Imunitatea penală a autorităților publice 127
4.6. Concluzii la capitolul 4 128

5. RĂSPUNDEREA DEPUTAȚILOR CA DIMENSIUNE A RĂSPUNDERII PARLAMENTARE
5.1. Răspunderea ca element al statutului deputatului 130
5.1.1. Preliminarii..... 130
5.1.2. Răspunderea disciplinară a deputaților 132
5.1.3. Răspunderea contravențională a deputaților 142
5.1.4. Răspunderea constituțională a deputaților 148
5.2. Imunitatea parlamentară – factor de limitare a răspunderii deputatului 152
5.2.1. Originea și justificarea imunității parlamentare 152
5.2.2. Imunitatea parlamentară versus iresponsabilitatea deputatului 154
5.3. Inviolabilitatea în contextul răspunderii penale a deputaților 156
5.3.1. Inviolabilitatea parlamentară în plan comparat 156
5.3.2. Inviolabilitatea parlamentară în Republica Moldova 159
5.4. Concluzii la capitolul 5 166

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI 169
BIBLIOGRAFIE 177
DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 195
CV-ul AUTORULUI 196

LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR

alin. – aliniat

art. – articol

CC – Codul Contravențional

CPP – Codul de Procedură Penală

e.n. – evidențierea/explicația noastră

ex. – exemplu

RM – Republica Moldova

RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

p. – pagina

par. – paragraf

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

sec. – secol

SUA – Statele Unite ale Americii

vol. – volum

ADNOTARE

Micu Victor. ***Răspunderea parlamentară în condiţiile statului de drept contemporan.***
Teză de doctor în drept; specialitatea 552.01 – Drept constituţional.
Chişinău, 2021

Structura tezei: introducere, cinci capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 344 de titluri, 175 de pagini text ştiinţific. Rezultatele ştiinţifice sunt publicate în 25 lucrări ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: parlament, deputat, reprezentare, mandat, mandat reprezentativ, mandat imperativ, răspunderea puterii publice, răspunderea statului, răspunderea politică, răspunderea juridică, răspunderea constituțională, răspunderea parlamentară, dizolvare, ridicarea mandatului, încetarea mandatului, răspunderea penală a deputatului, imunitate parlamentară, inviolabilitate parlamentară.

Domeniul de studiu: drept constituţional, drept parlamentar.

Scopul lucrării rezidă în studierea formelor de răspundere a Parlamentului și a deputaților în vederea fundamentării teoriei răspunderii parlamentare, ținând cont de teoria răspunderii puterii publice și a teoriei reprezentării, precum și elucidarea problemelor teoretico-normative în domeniu și argumentarea de soluții corespunzătoare pentru optimizarea cadrului juridico-constituțional aferent.

Obiectivele cercetării: evaluarea și aprecierea gradului de cercetare teoretică a problemei răspunderii parlamentare în contextul răspunderii puterii publice și trasarea principalelor direcții de cercetare a acesteia; analiza teoriei răspunderii puterii publice în vederea elucidării formelor de răspundere de care sunt pasibili statul și autoritățile acestuia; analiza teoriei reprezentării în vederea conturării statutului constituțional al Parlamentului și esenței reprezentative a mandatului parlamentar, teorie ce reprezintă o determinantă a esenței instituției parlamentare și a măsurii/limitei răspunderii parlamentare; identificarea și analiza formelor de răspundere de care este pasibil Parlamentul în ansamblul său, ca subiect colectiv de drept; identificarea și analiza formelor de răspundere de care sunt pasibili deputații, inclusiv prin prisma imunității și inviolabilității parlamentare.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică a lucrării constă în faptul că se propune o viziune distinctă asupra conceptului/concepției de *răspundere parlamentară* (abordată în doctrină în diferite accepțiuni), precum și asupra formelor de răspundere de care este pasibil Parlamentul și membrii săi. În mod special, se argumentează necesitatea recunoașterii răspunderii parlamentare ca instituție ramurală distinctă asemănătoare responsabilității ministeriale.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei ştiinţifice importante rezidă în fundamentarea teoriei răspunderii parlamentare, fapt ce a permis clarificarea formelor de răspundere a Parlamentului și a deputaților, moment indispensabil creării bazei teoretice necesare pentru optimizarea legislației din domeniu și a mecanismului de aplicare a acesteia.

Semnificaţia teoretică. Rezultatele investigaţiei realizate sunt benefice dezvoltării continue a teoriei dreptului constituţional și dreptului parlamentar în materie de responsabilizare a autorității legislative supreme a statului. Teza reprezintă o sursă monografică pentru cercetătorii din domeniile dreptului public, preocupaţi de problema răspunderii statului și a autorităților acestuia, mai ales a formelor concrete de răspundere juridică a Parlamentului și a deputaților.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obținute pot servi drept repere orientative în cercetarea ulterioară a problemei abordate, precum şi în procesul didactic ca suport teoretic în cadrul cursurilor de specialitate.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele obținute pot fi utilizate la revizuirea legisalaţiei în domeniu, inclusiv la nivel constituţional, precum și la optimizarea mecanismului de atragere la răspundere a forului legislativ suprem și a membrilor acestuia.

ANNOTATION

Micu Victor. *Parliamentary responsibility under the conditions of the contemporary rule of law*. PhD thesis in law; Specialty 552.01 – Constitutional Law. Chisinau, 2021

Structure of the thesis: introduction, five chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 344 titles, 175 pages of scientific text. The scientific results are published in 25 scientific papers.

Keywords: parliament, deputy, representation, mandate, representative mandate, imperative mandate, the responsibility of the public power, the liability of the state, political responsibility, legal liability, constitutional liability, parliamentary responsibility, dissolution, lifting the mandate, termination of the mandate, the criminal liability of the deputy, parliamentary immunity, parliamentary inviolability.

Field of study: constitutional law, parliamentary law.

The purpose of the paper is to study the forms of liability of the Parliament and the deputy in order to substantiate the theory of parliamentary responsibility, starting from the theory of responsibility of the public power and of the theory of representation, as well as the elucidation of the theoretical-normative problems and the argumentation of appropriate solutions for optimizing the legislation in the field.

Objectives of the research: evaluating and assessing the degree of theoretical research of the issue of parliamentary responsibility in the context of public power responsibility and outlining its main directions of research; analyzing the theory of public power responsibility in order to elucidate the forms of liability of the state and its authorities; analysis of the representation theory in order to outline the constitutional status of the Parliament and the representative essence of the parliamentary mandate, a theory that represents a determinant of the essence of the parliamentary institution and of the limits of parliamentary responsibility; identifying and analyzing the forms of liability that Parliament is liable to as a collective subject of law; identifying and analyzing the forms of liability that parliamentarians are liable to, including in the light of parliamentary immunity and inviolability.

The scientific novelty and originality of the paper is reflected in the proposal of a distinct vision on the concept / conception of parliamentary responsibility (approached in doctrine in different acceptances), as well as on the forms of responsibility which Parliament and its members are liable to. In particular, it is argued the need to recognize parliamentary responsibility as a distinct branch institution similar to ministerial responsibility.

The obtained results that contribute to the solution of an important scientific problem reside in the foundation of the theory of parliamentary responsibility, which allowed to clarify the forms of liability of the Parliament and the deputies, as an indispensable moment for the creation of the theoretical base necessary to optimize the legislation in the field and the mechanism of its application.

Theoretical significance: The results of the investigations carried out are beneficial to the continuous development of the theory of constitutional law and parliamentary law regarding the accountability of the supreme legislative authority of the state. The thesis is a monographic source for researchers in the fields of public law, concerned about the issue of responsibility of the state and its authorities, especially of the concrete forms of legal liability of the Parliament and the deputies.

Application value of the paper. The obtained results can serve as indicative landmarks in the subsequent research of the problem approached, as well as in the didactic process as the theoretical support in the specialized courses.

Implementation of scientific results. The obtained results can be used to review the legislation in the field, including at the constitutional level, as well as to optimize the mechanism of liability of the supreme legislative forum and its members.

АННОТАЦИЯ

Мику Виктор. *Парламентская ответственность в условиях современного правового государства.* Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук; Специальность 552.01 - Конституционное право. Кишинёв, 2021

Структура диссертации: введение, пять глав, общие выводы и рекомендации, библиография 344 наименований, 175 страниц научного текста. Научные результаты опубликованы в 25 научных статьях.

Ключевые слова: парламент, депутат, представительство, мандат, представительский мандат, императивный мандат, ответственность государственной власти, ответственность государства, политическая ответственность, юридическая ответственность, конституционная ответственность, парламентская ответственность, роспуск, прекращение полномочий, уголовная ответственность депутата, парламентский иммунитет, неприкосновенность.

Предмет исследования: конституционное право, парламентское право.

Целью диссертации является исследование форм ответственности Парламента и депутатов с целью обоснования теории парламентской ответственности с учетом теории ответственности публичной власти и теории представительства, а также выяснения теоретически-нормативных проблем и выработки соответствующих решений для оптимизации законодательства в этой области.

Цели исследования: оценка степени теоретического исследования проблемы парламентской ответственности в контексте ответственности публичной власти и определение основных направлений ее исследования; анализ теории ответственности публичной власти с целью выяснения форм ответственности государства и его органов; анализ теории представительства с целью определения конституционного статуса парламента и репрезентативной сущности парламентского мандата, теория, которая представляет собой определяющий фактор сущности парламентского института и мера парламентской ответственности; выявление и анализ форм ответственности парламента как коллективного субъекта права; выявление и анализ форм ответственности депутатов, в том числе сквозь призму парламентского иммунитета и неприкосновенности.

Научная новизна и оригинальность диссертации заключаются в том, что предлагается четкое видение концепции парламентской ответственности (рассматриваемая в доктрине с разных точках зрения), а также конкретных форм ответственности Парламента и его членов. В частности, аргументируется необходимость признания парламентской ответственности в качестве отдельного отраслевого института, аналогичного министерской ответственности.

Полученные результаты, способствующие решению важной научной проблемы, лежат в обосновании теории парламентской ответственности, которая позволила уточнить формы ответственности Парламента и депутатов, необходимые для создания теоретической базы оптимизации законодательства в этой области, и механизма его применения.

Теоретическое значение. Результаты проведенных исследований полезны для развития теории конституционного права и парламентского права, в сфере ответственности высшей законодательной власти государства и ее представителей. Диссертация является монографическим источником для исследователей в области публичного права, занимающихся вопросом ответственности государства и его органов власти, особенно конкретных форм юридической ответственности Парламента и депутатов.

Прикладное значение. Полученные результаты могут служить ориентирами в последующем исследовании рассматриваемой проблемы, а также в дидактическом процессе в качестве теоретической поддержки на специализированных курсах.

Внедрение научных результатов. Полученные результаты могут быть использованы для пересмотра законодательства в данной области, в том числе на конституционном уровне, для оптимизации механизма привлечения к ответственности высшего законодательного органа и его представителей.

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei investigate. Odată cu afirmarea statului de drept, *răspunderea* a devenit un principiu fundamental pentru activitatea puterii publice. Mai mult, trăsătura esențială a statului de drept a devenit *responsabilitatea reciprocă a statului și persoanei* [127, p. 157; 129, p. 144].

Prezența răspunderii în raporturile dintre stat și persoană a determinat conturarea conceptului de *răspundere în dreptul public* [209, p. 37], care s-a dezvoltat sub forma răspunderii statului, răspunderii autorităţilor publice şi a răspunderii funcţionarilor publici, în mod individual (momente circumscrise noțiunii de *răspundere a puterii publice* sau celei de *răspundere a statului*).

În general, problema *răspunderii statului* poate fi considerată, dintr-un anumit punct de vedere, una deja consolidată şi de necontestat, în timp ce din alt punct de vedere, ea este una destul de relativă, aflându-se în proces de conturare în ultimele decenii [164, p. 40]. În primul caz, avem în vedere răspunderea statului în plan extern (internaţional, european), subiect pe larg vehiculat de doctrina dreptului european şi internaţional. O altă situaţie însă, poate fi atestată în plan intern, unde la nivel teoretic, deja de mult timp, pe larg a fost şi este investigată multiaspectual doar problema răspunderii persoanei/cetăţeanului faţă de stat, aceasta fiind actuală pentru orice perioadă istorică şi regim politic [71, p. 213-214]. Abia în ultimul timp, în literatura de specialitate autohtonă, mai ales în contextul edificării statului de drept (care, după cum am precizat *supra*, din start se presupune a fi unul responsabil), tot mai mult doctrinarii au început să atragă atenţia la importanţa şi necesitatea cercetării răspunderii statului, întrucât această instituţie conturează un „principiu fundamental pentru activitatea puterii publice” în cadrul unui stat de drept [170, p. 9; 164, p. 41].

Ţinând cont de faptul că este o idee nouă pentru societatea noastră, evident răspunderea statului necesită: o fundamentare ştiinţifică în cadrul unei teorii, elaborarea unui cadru juridic corespunzător şi, respectiv, elaborarea şi aplicarea unui mecanism juridic eficient, care să asigure o răspundere reală/efectivă a statului şi a autorităţilor sale.

Referitor la actualitatea şi oportunitatea studierii acestui subiect, acestea au fost recunoscute de mai mulţi cercetători autohtoni, care vin cu următoarele argumente în acest sens, la care ne alăturăm [71, p. 214; 191, p. 56]:

În primul rând, este o necesitate dictată de perioada istorică în care ne aflăm, perioadă a reformelor profunde, a tranziţiei spre economia de piaţă, a democratizării sferei politice, sociale şi economice a vieţii societăţii, în care amplificarea rolului şi semnificaţiei răspunderii juridice a statului este determinată de scopul general de edificare a statului de drept.

În al doilea rând, este o exigenţă a timpului, deoarece concomitent cu recunoaşterea valorilor general umane în societate atestăm o pronunţată creştere a numărului delictelor (abaterilor) admise (comise) de către stat, organele acestuia şi funcţionarii publici. Mai mult, în ultimii ani, asemenea fenomene negative ca nihilismul şi idealismul juridic, lezarea gravă a drepturilor şi libertăţilor omului, tergiversarea soluţionării diferitor probleme, lipsa reacţiei prompte la apelul şi sesizările cetăţenilor, substituirea legalităţii cu oportunitatea politică, luarea de mită şi corupţia din aparatul de stat, lipsa de răspundere practic a tuturor structurilor de stat au înregistrat dimensiuni catastrofale. Destul de frecvente sunt şi adoptarea sau emiterea de acte legislative şi normative ce contravin Constituţiei.

Respectiv, un rol deosebit de important în aplanarea acestor fenomene negative poate fi atribuit instituţiei *răspunderii statului* (în accepțiunea sa largă) care este de natură să servească ca mijloc de protecţie împotriva despotismului guvernanţilor şi să garanteze realizarea drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului [71, p. 215; 307, p. 44].

Paralel cu dezvoltarea teoriei răspunderii puterii publice se impune tot mai mult abordarea doctrinară concretă și a răspunderii celor mai importante autorități publice în stat din categoria cărora face parte și Parlamentul. Or, altfel spus, dezvoltarea teoriei răspunderii puterii publice ar fi incompletă în condițiile în care ea nu ar cuprinde asemenea dimensiuni ca răspunderea Parlamentului și a membrilor acestuia.

În contextul dat, este important de precizat că dezvoltarea contemporană a dreptului constituţional a permis, în viziunea unor cercetători, conturarea *dreptului parlamentar* ca ramură distinctă de drept (subramură a dreptului constituțional [207, p. 44]). Respectiv, pentru a consolida acest statut se consideră necesară fundamentarea instituţiei *răspunderii parlamentare* ca formă de sine stătătoare de răspundere ramurală [331, p. 94].

În literatura de specialitate autohtonă până la moment puţin s-a vorbit despre dreptul parlamentar, şi foarte puţin despre instituţia *răspunderii parlamentare*. În viziunea noastră, acest fapt accentuează atât actualitatea subiectului, cât şi oportunitatea fundamentării *teoriei răspunderii parlamentare,* mai ales ţinând cont de eforturile tot mai consistente de consolidare a democraţiei în Republica Moldova [162, p. 112; 170, pp. 61-62; 171, p. 143].

Punctul de plecare pentru un asemenea demers ştiinţific îl constituie însăşi conceptul de *răspundere parlamentară*, fără clarificarea căruia fiind practic imposibilă dezvoltarea ulterioară a teoriei. Interesant este că noţiunea propriu-zisă de *răspundere parlamentară* poate fi întâlnită în literatura de specialitate (în special, rusă şi ucraineană) în diferite contexte cu o semantică neuniformă. Diferiţi autori, utilizează sintagma la explicarea şi dezvoltarea diferitor aspecte legate de răspunderea juridică, fără a argumenta necesitatea sau utilitatea folosirii anume a acestei expresii, momente ce accentuează şi mai mult necesitatea studierii aprofundate a problematicii [169, p. 69].

Astfel, oportunitatea dezvoltării teoretice a problematicii în cauză este justificată din plin de lipsa unor studii fundamentale în materia *răspunderii parlamentare* care, trebuie să recunoaştem, în ultimul timp, tinde să devină o garanţie importantă a realizării rolului decisiv al Parlamentului în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Or, altfel spus, anume această instituţie juridică (fiind bine conturată) este chemată să consolideze responsabilitatea Parlamentului pentru finalitatea procesului nominalizat [166, p. 85; 171, p. 183].

Din considerentele enunțate, reiterăm că actualitatea și importanța temei propuse spre cercetare în prezenta lucrare este determinată în principal de:

- necesitatea clarificării esenţei *răspunderii parlamentare* în contextul răspunderii puterii publice și a dimensiunilor acesteia ce privesc răspunderea Parlamentului și răspunderea deputaților;

- oportunitatea lansării unor ample dezbateri teoretice la nivelul comunităţii ştiinţifice autohtone, pe marginea acestui subiect, deoarece practic nu este atestat ca temă de cercetare ştiinţifică;

- necesitatea conştientizării problemelor teoretico-juridice ale răspunderii Parlamentului și a deputaților şi a necesităţii soluţionării acestora, în vederea optimizării legislației în domeniu.

Scopul studiului. Pornind de la cele menționate, în prezenta lucrare de doctorat ne propunem studierea formelor de răspundere a Parlamentului și a deputaților în vederea fundamentării teoriei răspunderii parlamentare, ținând cont de teoria răspunderii puterii publice și a teoriei reprezentării, precum și elucidarea problemelor teoretico-normative în domeniu și argumentarea de soluții corespunzătoare pentru optimizarea cadrului juridico-constituțional aferent.

În vederea realizării acestui scop, au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- evaluarea și aprecierea gradului de cercetare teoretică a problemei răspunderii parlamentare în contextul răspunderii puterii publice și trasarea principalelor direcții de cercetare a acesteia;

- analiza teoriei răspunderii puterii publice în vederea elucidării formelor de răspundere de care sunt pasibili statul și autoritățile acestuia;

- analiza teoriei reprezentării în vederea conturării statutului constituțional al Parlamentului și esenței reprezentative a mandatului parlamentar, teorie ce reprezintă o determinantă a esenței instituției parlamentare și a măsurii/limitei răspunderii parlamentare;

- identificarea și analiza formelor de răspundere de care este pasibil Parlamentul în ansamblul său, ca subiect colectiv de drept;

- identificarea și analiza formelor de răspundere de care sunt pasibili deputații, inclusiv prin prisma imunității și inviolabilității parlamentare.

Ipoteza de cercetare. *Răspunderea parlamentară* reprezintă o instituţie de drept parlamentar, care presupune răspunderea Parlamentului şi a parlamentarilor pentru încălcarea diferitor norme de drept. Este o instituţie similară *responsabilităţii ministeriale*, devenind tot mai actuală în prezent şi necesară în contextul consolidării responsabilităţii şi răspunderii statului şi a autorităţilor acestuia în condiţiile edificării statului de drept. Pornind de la această ipoteză, în prezenta lucrare ne propunem să conturăm teoria *răspunderii parlamentare,* prin elucidarea formelor de răspundere de care sunt pasibili Parlamentul și parlamentarii, pornind de la statutul acestora, teoria reprezentării și legislația în vigoare.

Suportul metodologic. În vederea realizării scopului și obiectivelor de cercetare s-a recurs la un spectru larg de metode de cercetare științifică. Drept principală metodă de cunoaștere a realității a fost selectată *metoda dialecticii*, a cărei aplicare a permis elucidarea legităților interacțiunii, interdependențelor și dezvoltării fenomenelor studiate. De rând cu aceasta, pe larg a fost aplicată *metoda logică* și procedeele acesteia *analiza* și *sinteza*. Metoda logică a permis formularea definițiilor noțiunilor cheie, iar folosirea analizei și sintezei a făcut posibilă cercetarea multilaterală a esenței instituției răspunderii parlamentare și a dimensiunilor acesteia.

Din categoria metodelor particulare pe larg au fost aplicate; *metoda sistemică* – la studierea actelor normative și interpretarea sistemică a dispozițiilor acestora; *metoda comparativă* – în contextul studierii și analizei legislației și experienței altor state în materie de răspundere a Parlamentului și a membrilor acestuia; *metoda istorică* – pentru elucidarea originii și evoluției răspunderii statului și a autorităților acestuia, inclusiv Parlament și deputați; *metoda juridico-formală* – care a permis elucidarea structurii răspunderii parlamentare și a elementelor acesteia în interconexiunea lor.

Suportul doctrinar al cercetării a cuprins în principal o serie de lucrări științifice semnate de renumiți autori *autohtoni* (precum: Gh. Costachi, I. Guceac, T. Cârnaț, Al. Arseni, D. Baltag, Gh. Avornic, I. Iacub, I. Muruianu, I. Bantuș, V. Rusu, E. Moraru, B. Negru, V. Popa, P. Railean etc.), *români* (precum: I. Deleanu, T. Drăganu, D.C. Dănișor, M. Constantinescu, I. Muraru, C. Călinoiu, V. Duculescu, M. Enache, Gh. Iancu, C. Ionescu, N. Popa, N. Prisca, C.G. Pupăzan, G. Vrabie, I. Vida, R.D. Popescu, M. Dogaru etc.), *ruși* (precum: С.А. Авакьян, М.П. Авдеенкова, В.А. Виноградов, Л.В. Забровская, Н.М. Колосова, А.А. Кондрашев, М.А. Краснов, В.О. Лучин, А.В. Малько, Т.В. Милушева, А.В. Филатова, В.В. Романова, В.Н. Савин, В.В. Серебрянников, О.А. Фомичева, Т.Я. Хабриева, А.В. Чепус, В.И. Чехарина etc.) *ucraineni* (precum: Р. Мартинюк, Р.М. Павленко, В.М. Мишин, С. Сорока etc.) și *străini* (precum: M. Prelot, J. Boulouis, D. Rousseau, E. Picard, P. Pactet, Y. Meni, M. Sadoun, L. Jaume, F. Hamon, M. Troper, J. Gicquel, J.E. Gicquel, L. Favoreu, A. Esmein, P. Avril etc.).

Paralel cu fundamentul teoretic, la realizarea cercetării a fost folosit și un larg suport normativ național (format din Constituțiile câtorva state, acte legislative și normative) și internațional (format din convenții, declarații, pacte și protocoale cu caracter internațional și european), un important suport jurisprudențial (constituit în mare parte din jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova), opiniile Comisiei de la Veneția, rapoarte și studii realizate de instituții internaționale și diferite asociații obștești specializate de nivel local.

Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. Prezenta lucrare reprezintă prima investigaţie ştiinţifică complexă, monografică din arealul ştiinţific autohton, consacrată studierii instituției răspunderii parlamentare.

Noutatea ştiinţifică a studiului realizat constă în faptul că se propune o viziune distinctă asupra conceptului/concepției de *răspundere parlamentară* (care în doctrină este abordată în diferite accepțiuni), precum și asupra formelor de răspundere de care este pasibil Parlamentul și membrii săi. În mod special, se argumentează necesitatea recunoașterii răspunderii parlamentare ca instituție ramurală distinctă asemănătoare responsabilității ministeriale.

În baza cercetărilor efectuate:

- sunt puse bazele teoriei răspunderii parlamentare pornind de la cele două mari premise: teoria răspunderii puterii publice și teoria reprezentării;
- este argumentată existenţa de sine stătătoare a răspunderii constituţionale a Parlamentului și a deputaților ca principală formă de răspundere a acestor subiecți;
- sunt identificate principalele carențe legislative, care afectează instituția răspunderii parlamentare pe cele două dimensiuni ale sale, și argumentate soluții corespunzătoare pentru optimizarea cadrului juridico-constituțional în domeniu.

Semnificaţia teoretică şi valoarea aplicativă. Rezultatele investigaţiilor sunt benefice dezvoltării continue a teoriei dreptului constituţional, dreptului parlamentar, precum şi a dreptului public în ansamblu. Teza reprezintă o sursă monografică pentru cercetătorii din domeniile dreptului public, preocupaţi de problema responsabilităţii şi răspunderii juridice a statului și a autorităților acestuia. Rezultatele studiului pot servi drept repere orientative în cercetarea ulterioară a problemei abordate.

Concluziile şi recomandările referitoare fundamentarea teoriei răspunderii parlamentare şi a optimizării unor segmente importante a răspunderii constituţionale a Parlamentului și a deputaților vor putea fi utilizate pe larg atât de teoreticienii care vor continua investigaţiile în acest domeniu, cât şi de către practicieni pe parcursul soluţionării problemelor concrete legate de aplicarea răspunderii parlamentare.

Totodată, rezultatele obținute pot fi folosite în procesul didactic, drept suport teoretic şi practic în cadrul cursurilor de specialitate. Materialele pot constitui un suport important pentru elaborarea unor

lucrări ştiinţifice ulterioare (monografii, teze de doctorat), manuale, cursuri de prelegeri universitare necesare pentru diferite niveluri de instruire (gimnazial, liceal, universitar) la studierea dreptului constituţional și a dreptului parlamentar.

Aprobarea rezultatelor. Lucrarea a fost elaborată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politicie și Sociologice, fiind examinată atât în şedinţa comisiei de îndrumare, cât şi în şedinţa comisiei de evaluare extinsă.

Principalele rezultate ştiinţifice obţinute au fost publicate în reviste ştiinţifice de profil şi aprobate în cadrul unor importante forumuri ştiinţifice naţionale şi internaţionale. Este vorba despre 12 articole, 11 comunicări la forumuri ştiinţifice, 1 culegere de studii științifice și 1 monografie.

Sumarul compartimentelor tezei. Teza este structurată în funcţie de scopul cercetării şi obiectivele trasate şi cuprinde:

Introducere – care înserează argumentarea alegerii şi actualitatea temei investigate, stabilindu-se scopul şi obiectivele cercetării, determinîndu-se suportul metodologic, teoretico-ştiinţific şi baza normativ-juridică, argumentîndu-se noutatea ştiinţifică, semnificaţia teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării, precizîndu-se tezele propuse spre susţinere, aprobarea şi structura lucrării.

Capitolul 1, întitulat ***Analiza situației în domeniul cercetării răspunderii parlamentare***, cuprinde în principal o trecere în revistă a cercetătorilor care au fost preocupaţi nemijlocit sau tangențial de problema răspunderii parlamentare sau de diferite aspecte ale acesteia. În prima secțiune, atenția principală este axată nemijlocit pe studiile realizate în domeniul de preocupare, în timp ce secțiunea a doua a capitolului este consacrată însăși conceptului de răspundere parlamentară, în vederea concretizării esenței și conținutului acestuia.

Capitolul 2, cu genericul ***Teoria răspunderii puterii publice – premisă imanentă teoriei răspunderii parlamentare***, reprezintă un capitol de debut în care s-a urmărit în principal argumentarea necesității conturării teoriei răspunderii parlamentare pornind de la teoria răspunderii puterii publice. Structural capitolul este constituit din două mari secțiuni (fiecare compartimentat în subsecțiuni) în funcție de cele două subiecte importante abordate: responsabilitatea puterii publice și răspunderea puterii publice. În contextul acestora sunt detaliate asemenea aspecte precum: răspunderea și responsabilitatea: concept, conținut și valoare; responsabilitatea în dreptul public; conceptul de răspundere în dreptul public și premisele conturării acestuia; teoria răspunderii statului; principiul constituțional al răspunderii reciproce a statului și persoanei; și răspunderea juridică a statului: forme și temeiuri.

Capitolul 3, întitulat ***Teoria reprezentării – premisă specifică a teoriei răspunderii parlamentare***, este consacrat cu precădere studierii a trei subiecte importante: teoria reprezentării, statutul Parlamentului în statul contemporan și mandatului parlamentar sub aspectul conceptului, tipologiei și a particularităților. Structural, capitolul este constituit din două secțiuni, fiecare având

câteva subsecțiuni, cele mai importante aspecte abordate fiind: teoria reprezentării de la idee la materializarea acesteia; statutul Parlamentului ca autoritate reprezentativă și legislativă supremă; abordarea conceptuală a mandatului parlamentar; mandatul în dreptul public și mandatul în dreptul privat; tipologia mandatului parlamentar; și trăsăturile mandatului parlamentar.

Capitolul 4, cu genericul ***Răspunderea Parlamentului ca dimensiune a răspunderii parlamentare***, este consacrat nemijlocit problemei responsabilizării Parlamentului și formelor de răspundere de care este pasibil acesta. Sub aspect structural, capitolul este constituit din 5 secțiuni axate pe următoarele aspecte: reponsabilizarea parlamentului în statul contemporan; răspunderea politică a Parlamentului; răspunderea juridică a Parlamentului; răspunderea cosntituțională a Parlamentului; și posibilitatea răspunderii penale a Parlamentului.

Capitolul 5, întitulat ***Răspunderea deputaților ca dimensiune răspunderii parlamentare***, cuprinde un studiu detaliat asupra unei alte dimensiuni a răspunderii parlamentare și anume cea individuală. Corespunzător complexității acestei problematici, capitolul este structurat în trei secțiuni axate pe așa aspecte precum: răspunderea ca element al statutului deputatului (în contextul căreia se abordează răspunderea disciplinară, contravențională și constituțională a deputaților); imunitatea parlamentară – factor de limitare a răspunderii deputatului și inviolabilitatea în contextul răspunderii penale a deputaților.

Compartimentul final ***Concluzii generale şi recomandări*** înserează ideile generalizatoare formulate ca rezultat al investigaţiilor desfăşurate şi propunerile de rigoare pentru soluționarea problemelor constatate și optimizarea cadrului juridic în domeniu.

Bibliografia cuprinde suportul documentar şi doctrinar al tezei, fiind constituită din 344 de surse (acte normative naționale și internaționale, monografii, articole ştiinţifice, rapoarte, studii analitice, acte ale justiției constituționale etc.).

I. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL CERCETĂRII PROBLEMEI RĂSPUNDERII PARLAMENTARE

1.1. Interesul doctrinar față de teoria responsabilizării puterii

Democratizarea societății contemporane a implicat în mod necesar o profundă reflecție asupra necesității *responsabilizării puterii publice* în ansamblul său și a reprezentanților acesteia în particular. Pe cale de consecință, tot mai mult în literatura de specialitate sunt lansate idei, ipoteze, soluții de asigurare a acestei responsabilizări, conturându-se astfel o adevărată teorie în domeniu.

În opinia noastră, o dimensiune importantă a acestei teorii se referă la responsabilizarea Parlamentului și a membrilor acestuia, fapt ce dictează necesitatea conturării unei subteorii distincte axate nemijlocit pe *răspunderea parlamentară*. În vederea realizării acestui deziderat, propus în prezenta lucrare, am realizat o amplă inventariere a lucrărilor de specialitate, ca rezultat reușind o spicuire amplă a celor mai relevante idei de natură să servească ca fundament științific solid pentru noua teorie.

Evident punctul de plecarea pentru prezenta investigație au servit în primul rând lucrările de teoria dreptului, semnate atât de cercetători români, cât și moldoveni, după cum urmează: Popa N. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti, 1998 [205]; Popa N. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti, 2002 [206]; Boboş Gh. *Teoria generală a dreptului.* Cluj-Napoca, 1994 [38]; Boboş Gh. *Teoria generală a statului şi dreptului.* Bucureşti, 1983 [39]; Dănişor D.C., Dogaru I., Dănişor GH. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti, 2006 [90]; Vonica R.P. *Introducere generală în drept.* Bucureşti, 2000 [234]; Niţoiu R., Şorop Al. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti, 2008 [196]; Avornic Gh. şi alţii *Teoria generală a dreptului.* Chişinău, 2004 [23]; Baltag D., Guţu A. *Teoria generală a dreptului.* Chişinău, 2003 [29]; Ceterchi I., Craiovan I. *Introducere în teoria generală a dreptului*. Bucureşti, 1998 [46] etc.

Practic în toate aceste lucrări, autorii prezintă destul de succint esența și valoarea responsabilității și a răspunderii, inclusiv a responsabilității juridice și a răspunderii juridice.

Un nivel mai înalt de aprofundare a acestui subiect poate fi atestat într-o altă serie de lucrări, semnate la fel de autori autohtoni și români, și anume: Pătulea V., Şerban S., Marconescu G.I. *Răspundere şi responsabilitate socială şi juridică.* Bucureşti, 1988 [200]; Florea M. *Responsabilitatea acţiunii sociale.* Bucureşti, 1976 [109], Lorincz L., Străoanu M. *Răspunderea juridică, parte integrantă a răspunderii sociale.* În: Studii și cercetări juridice, 1970 [155]; Costin M. *Răspunderea juridică în dreptul R.S. România.* Cluj-Napoca, 1974 [80]; Barac L. *Răspunderea şi sancţiunea juridică.* Bucureşti, 1997 [34]; Mihai Gh.C., Motica R.I. *Fundamentele dreptului. Optima justitia.* Bucureşti, 1999 [182]; Bădescu M. *Sancţiunea juridică în teoria, filosofia*

dreptului şi în dreptul românesc. Bucureşti, 2002 [36]; Bădescu M. *Sancţiunea juridică: teză de doctorat.* Bucureşti, 2000 [37]; Bădescu M. *Concepte fundamentale în teoria şi filosofia dreptului. Teoria răspunderii şi sancţiunii juridice.* Bucureşti, 2001 [35]; Marinescu C.Gh. *Responsabilitatea socială şi răspunderea juridică.* În: Probleme actuale ale ştiinţelor socio-umane în condiţiile integrării europene. Chişinău, 2006 [156]; Bantuş A., Pîrău I. *Responsabilitatea şi răspunderea: asemănări, deosebiri, interferenţe.* În: Probleme actuale ale ştiinţelor socio-umane în condiţiile integrării europene. Chişinău, 2006 [30]; Negru B. *Responsabilitatea şi răspunderea juridică într-un stat democratic de drept*. În: Revista Naţională de Drept, 2006 [194]; Baltag D. *Teoria răspunderii şi a responsabilităţii juridice.* Chişinău, 2007 [25]; Baltag D. *Unele consideraţii referitor la dimensiunea socială a responsabilităţii juridice.* În: Revista Naţională de Drept, 2006 [28] etc.

După cum se poate observa, cercetătorii pun accentul pe diferite aspecte ale problemei, unii pe esența și specificul responsabilității în general, alții pe responsabilitatea juridică în special; unii pe instituția răspunderii sociale și a formelor acesteia, alții – nemijlocit pe problema răspunderii juridice, detaliind chiar și problema sancțiunii juridice și a particularităților acesteia.

Dincolo de aceste studii cu caracter general, în atenție s-au impus lucrările axate nemijlocit pe materia răspunderii în dreptul public, pe problema centrală a acesteia – răspunderea statului. În procesul selectării, am constatat că răspunderea statului este abordată de către cercetători atât dn punct de vedere internațional, cât și național.

În primul caz, s-au remarcat cu diferite idei interesante: Anghel I.M., Anghel V.I. *Răspunderea în dreptul internaţional*. Bucureşti, 1998 [4]; Anghel M. *Răspunderea internaţională a statelor*. Bucureşti, 1997 [6]; Sabău-Pop O.A. *Probleme ale răspunderii penale ale statelor în dreptul internaţional.* În: Curentul Juridic, 2004 [220]; Абдрашитов В.М. *Ответственность государств за международные преступления и защита прав человека.* В: Вестник ВолГУ, 2005 [266]; Шевченко А.В. *Международно-правовая ответственность государств.* În: Будущее Науки, 2016 [344]; Маров И.В. *К разработке проблемы международно-правовой ответственности государства перед личностью.* În: Вестник Московского государственного областного университета, 2010 [305]; Кембаев Ж.М. *Юридическая ответственность государств-членов Европейского союза за нарушение норм европейского права*. În: Современное право, 2010 [282]; Лучинин А.Л. *Ответственность государств-членов ЕС за нарушение норм европейского права.* În: Проблемы современной экономики, 2006 [300] etc.

În general, se poate constata că răspunderea statului la nivel internațional este destul de bine dezvoltată în literatura de specialitate, ceea ce nu poate fi spus despre abordarea acestei probleme la nivel național, mai ales în doctrina autohtonă.

Bazele **teoriei răspunderii statului** în arealul nostru științific, în opinia noastră au fost puse de către profesorul Gh. Costachi, care într-o serie de lucrări voluminoase prezintă acest subiect din diferite perspective. Printre cele mai valoroase lucrări în acest sens, vom cita: *Statul de drept: între teorie şi realitate*. Chişinău, 2000 [73]; *Direcţii prioritare ale edificării statutului de drept în Republica Moldova*. Chişinău, 2009 [71]; *Prin ştiinţă spre un stat de drept.* Chişinău, 2011 [72] etc. La fel de valoroase sunt și lucrările semnate de dl profesor în coautorat: Costachi Gh., Cuşmir V. *Probleme ale statului de drept şi administrării democratice.* Chişinău, 2001 [74]; Costachi Gh., Hlipcă P. *Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept*. Chişinău, 2010 [77]; Costachi Gh., Hlipcă P. *Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept.* Ediţia a II-a. Chişinău, 2011 [76] etc.

O contribuție deosebită în acest sens au înregistrat și așa autori autohtoni, precum: Muruianu I. *Spre o teorie a răspunderii juridice a statului.* În: Contribuţii ştiinţifice la edificarea şi consolidarea statului de drept. Chişinău, 2011 [192]; Muruianu I. *Răspunderea statului – condiţie indispensabilă a democratizării societăţii noastre.* În: Esenţa, caracterul şi impactul reformei (modificărilor) constituţionale: perspective şi mecanismul realizării. Chişinău, 2010 [191]; Moraru E. *Unele aspecte ale răspunderii juridice a statului în dreptul intern.* În: Legea şi Viaţa, 2011 [186] etc.

Comparativ cu arealul științific autohton, doctrina rusească s-a remarcat în mod deosebit, mai ales prin faptul că abordarea răspunderii puterii publice este cu mult mai amplă, profundă și diversificată. Printre cei mai remarcabili autori în acest sens, vom exemplifica: Серебрянников В.В. *Ответственность власти*. В: Представительная власть: мониторинг, анализ, информация, 1996 [325]; Милушева Т.В., Филатова А.В. *Концепция ответственности публичной власти в России.* În: Современное право, 2008 [307]; Романова В.В. *Юридическая ответственность государства:* Автореферат диссертации. Казань, 2007 [319]; Савин В.Н. *Ответственность государственной власти перед обществом.* În: Государство и Право, 2000 [322]; Малько А.В., Кушхова Б.З. *Ответственность публичной власти в современной России: проблемы совершенствования.* În: Вестник СГАП, 2009 [302]; Виноградов В.А. *Ответственность в механизме охраны конституционного строя.* Москва, 2005 [276]; Краснов М.А. *Ответственность в системе народного представительства.* Автореферат диссертации. Москва, 1993 [294] etc. În majoritatea acestor lucrări, autorii argumentează atât necesitatea răspunderii puterii, cât și modalitățile de realizare a acesteia.

Pornind de la faptul că temeiul juridic al răspunderii statului este expres reflectat în Legea Fundamentală a Statului, prin consacrarea principiului responsabilității reciproce a statului și persoanei, în procesul de cercetare, o atenție distinctă am acordat și lucrărilor dedicate acestui principiu.

Evident, l-am găsit amplu cercetat în doctrina rusească, la așa autori precum: Поляков С.Б. *Принцип взаимной ответственности государства и личности: теоретико-правовые и прикладные аспекты:* автореферат диссертации. Нижний Новгород, 2011 [318]; Сивопляс А.В. *Идея взаимной ответственности государства и личности как способ ограничения политической власти*. În: Трансформация научных парадигм и коммуникативные практики в информационном социуме, Сборник. Томск, 2012 [326]; Бабаджанян К.А. *Взаимная ответственностьличности и государства как основа гармонизации взаимоотношений между ними (теоретико-правовой аспект).* Автореферат диссертации. Саратов, 2013 [270]; Вырлеева-Балаева О.С. *Взаимная ответственность государства и личности как один из способов ограничения публичной власти.* În: Вектор науки Тольяттинского государственного университета, 2011 [277]; Маров И.В. *К разработке проблемы международно-правовой ответственности государства перед личностью.* În: Вестник Московского государственного областного университета, 2010 [305] etc.

Cu mult mai puțină atenție acestui principiu i s-a acordat în arealul științific autohton, puținele studii tematice în acest sens fiind semnate de: Iacub I. *Responsabilitatea reciprocă a statului şi a persoanei ca principiu constituţional.* În: Mecanisme naţionale şi internaţionale de protecţie a drepturilor omului. Chişinău, 2014 [127]; Iacub I., Chiper N. *Responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat: principiu constituţional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană.* În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice şi culturale. Ploieşti, 2016 [129].

O direcție distinctă a teoriei răspunderii puterii publice ține de formele concrete de răspundere a statului. Pe marginea **răspunderii patrimoniale** a acestuia, s-au expus sub diferite aspecte: Trailescu A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale.* Bucureşti, 2013 [229]; Cojocaru E. *Statul şi răspunderea juridică civilă.* În: Statul de drept şi problemele minorităţilor naţionale. Chişinău, 2002 [59]; Iacub I., Carp S. *Eroarea ca temei al răspunderii patrimoniale a statului.* În: Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene. Chișinău, 2019 [128]; Iacub I. *Recursul administrativ potrivit Codului Administrativ al Republicii Moldova. Cererea prealabilă.* În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare. Chișinău, 2018 [126]; Михайленко О.В. *Имущественная ответственность за вред, причиненный осуществлением власти: теоретические аспекты и проблемы ее реализации на практике.* Автореферат диссертации. Ростов-на-Дону, 2007 [309] etc.

O atenție distinctă în context a fost acordată **teoriei răspunderii constituționale** ca formă importantă de răspundere juridică a puterii publice. Cel mai amplu teoria dată este dezvoltată în doctrina rusească, studii inedite în acest sens semnând: Липинский Д.А. *Регулятивная функция*

конституционной ответственности. În: Конституционное и муниципальное право, 2003 [298]; Колосова Н.М. *Конституционная ответственность в Российской Федерации: Ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации.* Москва, 2000 [283]; Колосова Н.М. *Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура.* Диссертация. Москва, 2006 [284]; Авакьян С.А. *Санкции в советском государственном праве*. În: Советское государственное право, 1973 [267]; Авдеенкова М.П. *Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность*. În: Государство и Право, 2005 [268]; Боголейко А.М. *Соотношение конституционно-правовой и политической ответственности.* În: Теоретико-методологические и конституционные основы развития системы права Республики Беларусь. Минск, 2011 [271]; Кондрашев А.А. *Конституционно-правовая ответственность в Российской Федерации: теория и практика*. Москва, 2006 [287]; Кондрашев А.А. *Теория конституционно-правовой ответственности в Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Москва, 2011 [288]; Виноградов В. *Конституционное правосудие: проблемы реализации мер конституционно-правовой ответственности*. În: Конституционное право: Восточноевропейское обозрение, 2002 [273]; Виноградов В.А. *Конституционная ответственность: вопросы теории и правовое регулирование.* Москва, 2000 [274]; Виноградов В.А. *Конституционно-правовая ответственность: системное исследование*. Автореферат диссертации. Москва, 2005 [275]; Забровская Л.В. *Конституционно-правовая ответственность в ретроспективном формате.* În: Закон и Право, 2003 [279]; Зиновьев А.В. *Конституционная ответственность*. În: Правоведение, 2003 [280]; Сергеев А.Л. *Конституционная ответственность в Российской Федерации (часть вторая).* În: Конституционное и муниципальное право 2003 [323] etc.

În contextul studiului nostru, problema răspunderii constituționale este una foarte importantă, întrucât atât Parlamentul, cât și membrii acestuia sunt pasibili de o astfel de formă răspundere. Cu regret însă, acest subiect s-a bucurat foarte puțin de atenția doctrinarilor autohtoni. Printre puținii care au studiat subiectul se înscriu: Muruianu I. *Argumente în favoarea unei teorii a constrângerii constituţionale.* În: Respectarea drepturilor omului – condiţie principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Bălți, 2010 [189]; Muruianu I. *Instanţa răspunderii constituţionale: determinări conceptuale.* În: Legea şi Viaţa, 2011 [190]; Muruianu I. *Subiecţii răspunderii constituţionale: consideraţii generale*. În: Legea şi Viaţa, 2013 [193]; Costachi Gh., Hlipca A. *Unele probleme privind răspunderea în dreptul constituţional.* În: Revista Naţională de Drept, 2008 [75]; Baltag D. *Unele aspecte ale răspunderii juridice constituţionale*.

În: Legea şi Viaţa, 2007 [26]; Costachi Gh., Muruianu I. *Răspunderea constituţională a deputaţilor, miniştrilor şi a altor subiecţi de drept constituţional*. În: Legea şi Viaţa, 2013 [79] etc.

La fel, modest este cercetată (în special în doctrina autohtonă) și problema răspunderii diferitor autorități publice și a funcționarilor/demnitarilor publici. În context, un interes deosebit prezintă lucrările semnate de: Коновалов П.В. *К вопросу о конституционно-правовой ответственности органов судебной власти в Российской Федерации*. În: Бизнес в законе, 2008 [289]; Манкевич И. *Конституционная ответственность судей в Российской Федерации: ее субъекты, основания и санкции*. În: Молодой учёный, 2014 [301]; Pupăzan C.G. *Răspunderea penală a aleşilor.* Bucureşti, 2016 [213]; Cozma D. *Răspunderea judecătorului în România şi Republica Moldova*. Chişinău, 2019 [81]; Mocanu-Suciu A. *Răspunderea funcţionarilor publici.* Bucureşti, 2015 [183]; Costachi Gh., Iacub I. *Responsabilitatea ministerială – instituţie indispensabilă Republicii Moldova ca stat de drept*. În: Legea şi Viaţa, 2013 [78]; Iacub I. *Răspunderea politică şi juridică a membrilor Guvernului: reglementări, viziuni şi argumente*. În: Teoria şi practica administrării publice. Chişinău, 2015 [125]; Iacub I., Costachi Gh. *Cultura juridico-morală a subiecţilor puterii în contextul respectării demnităţii umane*. În: Interferenţa dreptului intern şi internaţional în realizarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului. Chişinău, 2015 [131]; Iacub I., Costachi Gh. *Cultura juridică a funcţionarului public – garanţie a securităţii persoanei în statul de drept.* În: Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică, 2015 [130] etc.

În general, toate lucrările menționate au conturat destul de clar necesitatea responsabilizării puterii publice, ceea ce a servit ca un punct de reper foarte util și necesar pentru cercetarea noastră, ca o primă premisă importată pentru fundamentarea teoriei răspunderii parlamentare.

Dincolo de aceasta, desigur pentru conturarea teoriei date a fost deosebit de necesar de a face trimitere și la **teoria reprezentării,** care ține în mod direct de esența instituției parlamentare, conturîndu-i rolul major în cadrul statului și a societății. Idei importante despre esența reprezentativă a instituției parlamentare și, în general, despre teoria reprezentării, am spicuit în principal din manualele de drept constituțional semnate cu precădere de: Arseni Al. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat.* Vol.I. Chişinău, 2014 [14]; Arseni Al. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat.* Vol. II. Chişinău, 2014 [15]; Arseni Al., Ivanov V.M., Suholitco L. *Drept constituţional comparat*. Chişinău, 2003 [20]; Cârnaţ T. *Drept constituţional*. Chişinău, 2010 [45]; Dănişor D.C. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti, 1997 [88]; Dănişor D.C. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. I. Bucureşti, 2007 [89]; Deleanu I. *Drept constitutional şi instituţii politice*. Tratat. Vol. II. Bucureşti, 1996 [92]; Deleanu I. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Tratat. Vol. I. Bucureşti, 1996 [93]; Vrabie G. *Drept constituţional şi instituţii politice contemporane*. Iaşi, 1992 [235]; Vrabie G. *Organizarea politico-etatică a României. Drept*

constituţional şi instituţii politice. Vol. II. Iaşi, 1999 [236]; Drăganu T. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat.* Vol. II. Cluj-Napoca, 2000 [100]; Drăganu T. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. I. Bucureşti, 1998 [101]; Drăganu T., Deleanu I. *Studii de drept constituţional.* Cluj-Napoca, 1975 [102]; Guceac I. *Curs elementar de drept constituţional*. Vol. I. Chişinău, 2001 [111]; Guceac I. *Curs elementar de drept constituţional.* Vol. II. Chişinău, 2004 [112]; Guceac I. *Evoluția constituționalismului în Republica Moldova.* Chișinău, 200-2001 [113]; Iancu Gh. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Bucureşti, 2007 [132]; Iancu Gh. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti, 2005 [133]; Muraru I., Tănăsescu E.S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. II. Bucureşti, 2009 [188]; Gicquel J. *Droit constitutionnel et institutions politiques.* Paris, 2003 [245]; Gicquel J., Gicquel J.E. *Droit constitutionnel et institutions politiques.* Paris, 2008 [246]; Hamon F., Troper M. *Droit constitutionnel.* Paris, 2007 [247]; Prelot M., Boulouis J. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paris, 1987 [260]; Pactet P. *Institutions politiques. Droit constitutionnel*. Paris, 1998 [255] etc.

La fel, reflecții importante în context, sunt conținute în comentariile făcute la textele constituționale, semnate de: Constantinescu M., Deleanu I., Iorgovan A., Muraru I., Vasilescu Fl., Vida I. *Constituţia României comentată şi adnotată.* Bucureşti, 1992 [62]; Dănişor D.C. *Constituţia României comentată. Titlul I. Principii generale.* Bucureşti, 2009 [87]; Vida I. *Constituţia României comentată şi adnotată*. Bucureşti, 1992 [233]; Duculescu V., Călinoiu C., Duculescu G. *Constituţia României comentată şi adnotată.* Bucureşti, 1997 [103] etc.

O abordare mai detaliată a esenței reprezentative a Parlamentului și a mandatului membrilor săi am atestat în următoarele lucrări: Arseni Al. *Corpul electoral – exponentul juridico-statal al suveranităţii naţionale.* În: Revista Naţională de Drept, 2013 [13]; Arseni Al. *Legitimitatea puterii de stat – fenomen complex şi indispensabil societăţii umane contemporane*. Teză de doctor habilitat în drept. Chişinău, 2014 [16]; Arseni Al. *Legitimitatea puterii de stat – principiu edificator al statului de drept şi democratic contemporan*. *Argumentare ştiinţifică şi confirmare practică*. Monografie. Chişinău, 2014 [17]; Arseni Al. *Suveranitatea naţională de la construcţie teoretică la realizare practică.* Chişinău, 2013 [18]; Mişin S. *Конституционная характеристика парламентаризма в Республике Молдова: сравнительно-правовой анализ*. Teză doctor în drept. Chișinău, 2013 [312]; Bordei L. *Principiile democraţiei pluraliste în organizarea şi funcţionarea Parlamentului Republicii Moldova*. Teză doctor în drept. Chișinău, 2010 [41]; Ionescu C. *Principiul suveranităţii poporului – factor structurant al democraţiei constituţionale.* În: Revista de Drept Public, 1996 [136]; Ionescu C. *Rolul reprezentanţei naţionale în sistemul constituţional.* În: Dreptul, 1997 [137]; Prisca N. *Aspecte juridice ale raportului de reprezentare care se stabileşte între deputat şi alegătorii săi.* În: Analele Universităţii din Bucureşti, 1964 [210];

Jaume L. *La représentation: un fiction malmenée.* In: Pouvoirs, 2006 [251]; Meni Y., Sadoun M. *Conceptions de la représentation et représentation proportionnele.* In: Pouvoirs, 1985 [254] etc.

Totodată, elementele principale ale statutului constituțional al Parlamentului și parlamentarului le regăsim dezvoltate în manualele de drept parlamentar elaborate de: Călinoiu C., Duculescu V. *Drept parlamentar*. Bucureşti, 2006 [44]; Muraru I., Constantinescu M. *Drept parlamentar românesc.* Bucureşti, 2005 [187]; Constantinescu M., Amzulescu M. *Drept parlamentar. Sinteză.* Bucureşti, 2001 [61]; Popa V. *Drept parlamentar al Republicii Moldova*. Chişinău, 1999 [207]; Constantinescu M., Muraru I. *Drept parlamentar*. Bucureşti, 1994 [63] etc.

Mai detaliat despre activitatea Parlamentului, ca autoritate legislativă, s-au preocupat: Varga A. *Constituţionalitatea procesului legislativ. Monografie.* Bucureşti, 2007 [232], Pînzaru T. *Asigurarea juridică a implicării cetăţeanului în procesul decizional al autorităţilor de guvernare şi reprezentative.* Teză de doctor în drept. Chişinău, 2015 [203] și Arnăut V. *Procesul legislativ: reglementări naţionale şi aspecte de drept comparat*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019 [12]. Semnificația acestor lucrări este una majoră, întrucât autorii invocă și analizează nu doar ceea ce trebuie să realizeze și să respecte legislativul în activitatea sa, dar și abaterile admise destul de frecvent de către Parlament, venind cu soluții de remediere corespunzătoare. Pentru noi asemenea momente au o importanță distinctă, deoarece ne determină să reflectăm asupra răspunderii pe care trebuie să o poarte Parlamentul, ca organ legislativ, pentru toate abaterile admise de la standardele din domeniul legiferării.

În același timp, studii complexe axate pe statutul deputaților, mandatul parlamentar și exercitarea acestuia au semnat: Criste M. *Statutul parlamentarilor*. În: Legea şi Viaţa, 2005 [85]; Enache M. *Controlul parlamentar*. Iaşi, 1998 [105]; Enache M. *Statutul membrilor Parlamentului European.* În: Dreptul, 2012 [106]; Arseni Al., Costachi Gh. *Mandatul parlamentar – împuternicire politico-juridică întru realizarea suveranităţii naţionale prin reprezentare*. În: Revista Naţională de Drept, 2013 [19]; Bantuș I. *Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale.* Chișinău, 2002 [31]; Bantuș I. *Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2002 [32]; Van Der Hulst M. *The parliamentary mandate, a global comparative study*. Geneva, 2000 [265]; Карасев А.Т. *Депутат в системе представительной власти (конституционно-правовое исследование*). Автореферат диссертации. Екатеринбург, 2009 [281] etc.

Toate aceste lucrări au permis o fundamentare amplă a teoriei reprezentării, axată pe statutul Parlamentului și mandatul parlamentar, ca o premisă importantă și absolut necesară pentru conturarea *teoriei răspunderii parlamentare,* care la moment este foarte puțin dezvoltată mai ales în arealul nostru științific.

Sub aspect comparativ, considerăm binevenit a preciza că doctrina rusească este semnificativ mai dezvoltată, constatare făcută cu precădere în baza tezelor de doctorat susținute în materia dată. În acest sens, contribuții teoretico-doctorale deosebite au înregistrat: Маркунин Р.С. *Юридическая ответственность депутатов и органов представительной власти: общетеоретический аспект*: Автореферат диссертации. Саратов, 2013 [304]; Хачатрян А.С. *Конституционно-правовая ответственность парламентариев Федерального Собрания Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Москва, 2011 [333]; Доронина О.М. *Иммунитет депутата законодательного (представительного) органа государственной власти субъекта Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Москва, 2009 [278]; Карасев А.Т. *Депутат в системе представительной власти (конституционно-правовое исследование*). Автореферат диссертации. Екатеринбург, 2009 [281]; Крысанов А.В. *Конституционно-правовая ответственность выборных и должностных лиц федеральных органов государственной власти*. Автореферат диссертации. Челябинск, 2014 [296]; Курманов М.М. *Проблемы конституционно-правовой ответственности, прекращения, продления полномочий законодательного органа субъекта Российской Федерации и депутатов: теоретико-прикладной анализ*. Автореферат диссертации. Москва, 2010 [297]; Маркунин Р.С. *Юридическая ответственность депутатов и органов представительной власти: общетеоретический аспект*. Автореферат диссертации. Саратов, 2013 [304]; Наконечный Д.В. *Конституционно-правовая ответственность органов законодательной (представительной) власти в Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Екатеринбург, 2012 [315]; Окулич И.П. *Депутат законодательного (представительного) органа государственной власти субъекта Российской Федерации: Правовой статус. Природа мандата. Проблемы ответственности.* Автореферат диссертации. Челябинск, 2003 [316]; Сергеев А.Л. *Конституционная ответственность федеральных органов государственной власти Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Москва, 2006 [324]; Сопельцева Н.С. *Иммунитеты в конституционном праве Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Челябинск, 2003 [327]; Федюнин С.С. *Конституционно-правовая ответственность депутатов законодательных (представительных) органов государственной власти и высших должностных лиц субъектов Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Ставрополь, 2011 [329]; Хачатрян А.С. *Конституционно-правовая ответственность парламентариев Федерального Собрания Российской Федерации*. Автореферат диссертации. Москва, 2011 [333]; Краснов М.А. *Парламентская ответственность депутата*. În: Конституционный строй России: вопросы парламентского права. Москва, 1995 [295]; Акопян Г., Акопян Р. *Парламент как субъект конституционно-правовой ответственности.* În: Justiţia Constituţională în Republica

Moldova, 2006 [269] etc. Aceste ample studii au o valoare științifică deosebită, întrucât aprofundează substanțial problema formelor de răspundere a Parlamentului și a deputaților, servind drept modele veritabile de analiză ce pot fi utilizate cu succes în conturarea teoriei răspunderii Parlamentului și a deputaților din Republica Moldova.

Dacă e să ne referim la spațiul românesc, în cadrul acestuia atestăm atât abordări fragmentare a problematicii (bunăoară, Ciochină M. *Unele considerații privind răspunderea membrilor Parlamentului în lumina Legii nr. 96/2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor.* În: Răspunderea în dreptul constituțional. București, 2007 [48]), cât și un studiu destul de amplu axat pe problema complexă a răspunderii Parlamentului, semnat de R.D. Popescu (*Răspunderea Parlamentului în dreptul constituţional.* Bucureşti, 2011 [209]). La moment, este unica abordare monografică a problemei date (atestată de noi), în care sunt tratate atât unele aspecte generale (precum: rolul Parlamentului în organizarea statală, raporturile Parlamentului cu poporul ca titular al suveranității naționale, exercițiul suveranității naționale prin reprezentare, mandatul parlamentar, corpul electoral, distorsiunea raporturilor de reprezentare dintre reprezentanți și corpul electoral, legitimitatea democratică a reprezentanților), cât și aspecte concrete: formele răspunderii Parlamentului în dreptul constituțional, răspunderea Parlamentului față de corpul electoral (răspunderea politică și răspunderea juridică), răspunderea Parlamentului în raporturile cu celelalte autorități publice (autoritățile executive și autoritatea jurisdicțională). Mai mult, din perspectivă comparativă, autoarea cercetează și problema Parlamentului European sub aspectul rolului, esenței reprezentative, legitimității acestuia, a rolului cetățenilor în supravegherea activității sale și a răspunderii forului legislativ față de cetățenii europeni. La finele lucrării sunt expuse o serie de propuneri *de lege ferenda* pe marginea aspectelor elucidate, confirmându-se ideea de bază că răspunderea autorității legislative poate fi angajată în plan moral, politic și juridic.

În opinia noastră, valoarea științifică a acestei lucrări este inestimabilă, mai ales din considerentul că autoarea pune în discuție (pe alocuri poate chiar pentru prima dată) o seamă de aspecte legate de răspunderea Parlamentului, care ne-au servit ca repere importante și pentru direcționarea cercetării noastre.

Evident, și în arealul autohton pot fi atestate unele publicații în materie (bunăoară, Zaporojan V., Stratan S. *Incidenţa unei hotărâri definitive şi irevocabile de condamnare asupra mandatului parlamentar*. În: Revista Naţională de Drept, 2015 [237]; Costachi Gh., Muruianu I. *Răspunderea constituţională a deputaţilor, miniştrilor şi a altor subiecţi de drept constituţional*. În: Legea şi Viaţa, 2013 [79] etc.), dar care, fiind reduse ca volum, abordează foarte îngust subiectul, ceea ce este mai mult decât insuficient pentru fundamentarea unei teorii în domeniu. Cu toate acestea, valoarea lor științifică este de necontestat, întrucât autorii, pe lângă prezentarea generală a subiec-

tului, punctează și anumite aspecte problematice, care pot servi ca varitabile direcții distincte de cercetare în materia dată.

În general, ținem să precizăm că, la nivel de cercetări doctorale, subiectele precum Parlamentul, activitatea acestuia și statutul deputaților la noi sunt foarte puțin studiate. Potrivit, unui ghid bibliografic, elaborat și publicat recent (Antufiev S., Racu P. *Teze de doctorat în domeniul dreptului susținute în Republica Moldova. 1971-2018*. Chișinău, 2019 [8]), acestea au fost cercetate sub diferite aspecte doar în 7 teze de doctorat, după cum urmează:

- Smochină C. *Parlamentul European: evoluţie şi probleme juridice*. Chișinău, 2005 [223] (teză publicată cu titlul *Parlamentul European: de la primele construcţii la instituirea Constituţiei pentru Europa*. Chișinău, 2006 [222]);

- Bordei L. *Principiile democraţiei pluraliste în organizarea şi funcţionarea Parlamentului Republicii Moldova*. Chișinău, 2010 [42] (teză publicată – *Prinicpiile democrației pluraliste în activitate parlamentară,* Chișinău, 2010 [41]);

- Bantuș I. *Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale*. Chișinău, 2002 [32] (teză publicată cu același titlu [31]);

- Hlipcă P. *Aspecte ale modului de organizare a puterii de stat în România şi Republica Moldova din perspectiva integrării europene (studiu comparativ).* Chişinău, 2010 [115] (teză publicată în două ediții (editate succesiv la Brașov [77] și Chișinău [76]) în coautorat cu conducătorul științific prof. Gh. Costachi);

- Мишин С. *Конституционная характеристика парламентаризма в Республике Молдова: сравнительно-правовой анализ*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013 [312] (teză publicată cu același titlu [313]);

- Pînzaru T. *Asigurarea juridică a implicării cetăţeanului în procesul decizional al autorităţilor de guvernare şi reprezentative*. Chişinău, 2015 [203] și

- Rusu V. *Statutul şi profesionalizarea activităţii deputatului în contextul parlamentarismului contemporan*. Teză doctor în drept. Chișinău, 2015 [219] (teză publicată cu titlul *Statutul deputatului în contextul parlamentarismului contemporan*. Chișinău, 2016 [218]).

Mai nou, activitatea legislativă a Parlamentului a fost amplu reflectată în teza de doctor în drept elaborată de V. Arnăut – *Procesul legislativ: reglementări naționale şi aspecte de drept comparat* [12], teză susținută la începutul anului 2019.

La o simplă radiografiere a conținutului acestor lucrări, putem constata că doar P. Hlipcă abordează sumar instituția dizolvării Parlamentului (în plan comparat), fără însă a preciza că aceasta reprezintă o formă de răspundere a legislativului ca organ colectiv. În ceea ce privește răspunderea deputaților, acest aspect foarte sumar este expus doar de către I. Bantuș (mai mult prin prisma imunității și inviolabilității de care se bucură acești subiecți de drept). În același context,

chiar dacă nu invocă instituția răspunderii, autorii T. Pînzaru și V. Arnăut, identifică carențele atestate în activitatea legislativului (iarăși ca subiect colectiv), care în mare parte ar reclama survenirea anumitor forme de răspundere juridică a acestuia.

În concluzie, pornind de la cele relatate, conchidem că numărul redus al studiilor în materia răspunderii Parlamentului și a deputaților denotă lipsa interesului doctrinar față de instituția *răspunderii parlamentare* și, respectiv, justifică necesitatea absolută de abordare a acesteia sub forma unei ample teorii științifice. Drept urmare, în prezenta lucrare de doctorat, ne propunem fundamentarea teoretică a unei astfel de teorii pornind de la două premise principale: teoria răspunderii puterii publice și teoria reprezentării.

1.2. Răspunderea parlamentară ca subiect de cercetare științifică

Dezvoltarea contemporană a dreptului constituţional a permis, în viziunea unor cercetători [332, pp. 20-27; 334, p. 10], conturarea *dreptului parlamentar* ca ramură distinctă de drept (subramură a dreptului constituțional [207, p. 44]). Respectiv, pentru a consolida acest statut se consideră necesară fundamentarea instituţiei *răspunderii parlamentare* ca formă de sine stătătoare de răspundere ramurală [331, p. 94].

În literatura de specialitate autohtonă până la moment puţin s-a vorbit despre dreptul parlamentar, şi foarte puţin despre instituţia *răspunderii parlamentare*. În viziunea noastră, acest fapt accentuează atât actualitatea subiectului, cât şi oportunitatea fundamentării *teoriei răspunderii parlamentare,* mai ales ţinând cont de eforturile tot mai consistente de consolidare a democraţiei în Republica Moldova [162, p. 112; 170, pp. 61-62; 171, p. 143].

Punctul de plecare pentru un asemenea demers ştiinţific îl constituie însăşi conceptul de *răspundere parlamentară*, fără clarificarea căruia fiind practic imposibilă dezvoltarea ulterioară a teoriei. Interesant este că noţiunea propriu-zisă de *răspundere parlamentară* poate fi întâlnită în literatura de specialitate (în special, rusă şi ucraineană) în diferite contexte cu o semantică neuniformă. Diferiţi autori, utilizează sintagma la explicarea şi dezvoltarea diferitor aspecte legate de răspunderea juridică, fără a argumenta necesitatea sau utilitatea folosirii anume a acestei expresii, momente ce accentuează şi mai mult necesitatea studierii aprofundate a problematicii [169, p. 69].

Pornind de la cele menţionate, în continuare ne propunem o abordare comparativă a opiniilor expuse în doctrina juridică contemporană în vederea determinării conţinutului şi accepţiunilor recunoscute noţiunii de *răspundere parlamentară,* pentru ca astfel să creăm premisele necesare dezvoltării ulterioare a teoriei în cauză.

Unele dintre cele mai valoroase idei expuse pe marginea problematicii abordate pot fi atestate în literatura de specialitate rusă. În special, este vorba despre poziţia cercetătoarei O.A.

Фомичева (O.A. Fomiceva) [331, p. 94], care pornind de la premisa conturării recente a dreptului parlamentar ca ramură de drept distinctă (subramură a dreptului constituţional – e.n.) şi a necesităţii dezvoltării în acest context a instituţiei răspunderii parlamentare ca formă de răspundere ramurală, subliniază că *răspunderea parlamentară* cuprinde în sine două tipuri de răspundere: *răspunderea parlamentului* şi *răspunderea parlamentarului/deputatului* (altfel spus, *răspunderea colegială* și *răspunderea individuală* [330, p. 76]).

Din câte se poate observa, cercetătoarea subliniază caracterul instituţional al răspunderii parlamentare, subiectul acesteia fiind organul legislativ al statului, privit fie în ansamblu – ca autoritate publică (în acest caz răspunderea fiind una colectivă), fie individual – ca o răspundere individuală a membrilor legislativului – parlamentarii.

Prin urmare, putem constata chiar de la bun început că, din perspectiva enunţată, *instituţia răspunderii parlamentare* este asemănătoare *instituţiei răspunderii /responsabilităţii ministeriale* (altfel spus, răspunderii Guvernului, teorie dezvoltată cu precădere în doctrina românească) care, cu regret, de asemenea, este puţin studiată în arealul ştiinţific autohton [171, p. 145].

Susţinând o asemenea viziune asupra conceptului de *răspundere parlamentară*, la moment reiterăm că ea nu este una răspâdită în literatura de specialitate, noţiunea în cauză fiind invocată de către cercetători cu o altă încărcătură semantică.

Cu un sens apropiat de cel enunţat, utilizarea sintagmei „răspundere parlamentară” poate fi atestată la cercetătorul М.А. Краснов (M.A. Krasnov) [295, pp. 94-108], care în studiul său vorbeşte despre *răspunderea parlamentară a deputatului* (ca membru al organului reprezentativ) în sistemul reprezentativ al statului (din care fac parte de asemenea şi: răspunderea însăşi a poporului, răspunderea organelor reprezentative în faţa sursei puterii pentru corespunderea exercitării mandatului cu încrederea acordată, răspunderea acestora pentru respectarea Constituţiei şi a legilor şi răspunderea deputatului faţă de electorat).

În opinia noastră [169, p. 70], prezintă importanţă faptul că cercetătorul accentuează în mod deosebit insuficienta dezvoltare teoretică a răspunderii parlamentare a deputatului ca instituţie inerentă dreptului parlamentar.

Abordând natura juridică a răspunderii parlamentare a deputatului, М.А. Краснов (M.A. Krasnov) precizează că, pe de o parte, aceasta reprezintă o varietate a *răspunderii constituţionale* iar, pe de altă parte, ea se aseamănă cu *răspunderea disciplinară* (cu toate că în literatură au fost aduse o serie de argumente împotriva unei astfel de asocieri [333, p. 9] – e.n.).

Răspunderea parlamentară a deputatului, adică răspunderea acestuia ca membru al unui organ colegial, este orientată astfel spre controlul şi corectarea conduitei deputatului în baza unor temeiuri formale [295, p. 97] – conchide cercetătorul.

Dacă până aici, totul pare a fi clar, în continuare, autorul expune o idee ce rupe lanţul logic al teoriei sale. În viziunea sa, instanţa *răspunderii parlamentare a deputatului* (altfel spus, subiectul faţă de care acesta răspunde – e.n.) este **statul**. În pofida fermităţii sale, ideea în cauză anulează, în viziunea noastră [162, p. 114], asimilarea (chiar dacă neargumentată suficient) a *răspunderii parlamentare a deputatului* cu răspunderea disciplinară a acestuia, întrucât în acest caz drept instanţă a răspunderii urma să fie recunoscut **parlamentul**.

Dincolo de aceste subtilităţi, totuşi este de apreciat faptul că deja la acea vreme (fiind vorba de anul 1995 în care a fost publicat studiul), noţiunea de „răspundere parlamentară" a fost utilizată în sensul cel mai apropiat de accepțiunea pentru care ne pronunţăm în prezent.

Importante reflecții în domeniu atestăm la cercetătoarea В.И. Чехарина (V.I. Ceharina) [343, pp. 104-120] care, recunoaște caracterul discutabil al *răspunderii parlamentare* a deputaților și trasează distincția dintre aceasta și *răspunderea constituțională* a subiecților în cauză. Respectiv, domnia sa precizează că răspunderea constituțională a deputatului este strâns legată de instituția imunității parlamentarului și de procedura ridicării acesteia (deci, implică o serie de proceduri parlamentare și de altă natură) [343, p. 109]. La rândul său, răspunderea parlamentară a deputatului, ca element important al statutului acestuia, reprezintă o formă distinctă de răspundere juridică legată de organizarea activității Parlamentului, conduita și disciplina deputaților în activitatea lor [343, p. 116]. Prin urmare, observăm că cercetătoarea reduce esența răspunderii parlamentare a deputatului la răspunderea disciplinară a acestuia. În opinia noastră [169, p. 71], o astfel de accepțiune este extrem de restrânsă, întrucât răspunderea disciplinară reprezintă doar un element al răspunderii parlamentare.

Un alt autor care invocă conceptul analizat este А.С. Хачатрян (A.S. Haciatrean) [333, pp. 9-10], care și-a consacrat lucrarea sa de doctorat nemijlocit problemei *răspunderii juridico-constituţionale a parlamentarilor.* În viziunea sa, dreptul parlamentar reprezintă o subramură a dreptului constituţional, fapt ce implică abordarea răspunderii parlamentarilor în limitele răspunderii constituţionale. Respectiv, autorul susţine că *răspunderea parlamentară* trebuie privită ca o varietate a răspunderii constituţionale, care la moment se află în proces de constituire.

Venind cu unele idei pe marginea conceptului, autorul susţine că în sens îngust, *răspunderea parlamentară* reprezintă răspunderea organelor şi a reprezentanţilor instituţiilor de tipul parlamentelor, iar în sens larg – răspunderea organelor reprezentative, legislative şi a membrilor acestora, a deputaţilor de toate nivelele, inclusiv a organelor reprezentative locale şi a deputaţilor acestora [333, pp. 9-10].

Trebuie să recunoaştem că şi acest autor, chiar dacă vorbeşte doar în linii generale despre *răspunderea parlamentară*, totuşi, corect identifică subiectul acestei răspunderi – parlamentul şi deputaţii. În acelaşi timp însă, alţi cercetători [304, p. 8], vorbind nemijlocit despre răspunderea

juridică a parlamentului şi a deputaţilor nu amintesc nici de răspunderea constituţională, nici de răspunderea parlamentară, fapt ce mărturiseşte o dată în plus de aplicarea neuniformă a acestei terminologii şi, mai ales, de lipsa unei recunoaşteri generale a acesteia [171, p. 148].

Pe de altă parte, atragem atenţia că conceptul de *răspundere parlamentară* este utilizat de unii autori cu un sens practic diametral opus celui enunţat până acum. Din acest punct de vedere, în doctrina rusă se impune în atenţie cercetătorul А.В. Чепус (A.V. Cepus) preocupat în special de problema răspunderii Guvernului („правительственная ответственность" [342, p. 228]), pe care o invocă fie sub denumirea de *răspundere parlamentară* (angajată în cadrul controlului parlamentar), fie sub cea de *răspunderea Guvernului faţă de Parlament* [339, p. 74].

În concret, А.В. Чепус (A.V. Cepus), dezvoltând instituţia *răspunderii parlamentare a organelor puterii executive* [341, p. 52], face distincţia dintre *răspunderea parlamentară a Guvernului* de alte forme de răspundere juridică a Guvernului, aşa ca: răspunderea civilă, administrativă, politică, precum şi de răspunderea penală şi morală a membrilor executivului [336, p. 8]. Astfel, cercetătorul susține că *răspunderea parlamentară* survine atunci când Guvernul se ciocneşte direct sau indirect cu anumite pretenţii faţă de activitatea sa sau conduita unui oarecare subiect care are dreptul de a genera consecinţele nefavorabile sub formă de sancţiuni [335, p. 228].

În viziunea sa, *răspunderea parlamentară* este o formă a răspunderii constituţionale [335, p. 227] (de aceea pe alocuri foloseşte şi expresia de *răspundere juridico-constituţională a Guvernului faţă de Parlament* [336, p. 9]) care, la rândul său, cuprinde asemenea forme de răspundere precum: răspunderea parlamentară, răspunderea prezidenţială, răspunderea federativă sau instituţia intervenţiei federative, răspunderea electorală, răspunderea municipală [337, p. 46].

Cu regret însă, autorul nu trasează nici o distinţie concretă dintre *răspunderea parlamentară* şi cea constituţională, precizând doar că elementul central din structura răspunderii parlamentare, care permite evidenţierea sa ca o formă distinctă de răspundere constituţională, constă în subiectul şi instanţa, relaţiile dintre care constituie şi conţinutul răspunderii ca proces instituţionalizat [337, p. 47].

În cuprinsul unei monografii voluminoase publicate la acest subiect, А.В. Чепус (A.V. Cepus) propune o clasificare a tipurilor de sancţiuni aplicabile în contextul răspunderii parlamentare a Guvernului şi anume [338, p. 74]: 1) aprecierea ca nesatisfăcătoare a activităţii organelor puterii executive sau a Guvernului din partea diferitor subiecţi de drept constituţional; 2) demiterea prim-ministrului, demisia Guvernului în ansamblu sau a membrilor acestuia în parte la iniţiativa Șefului de stat; 3) exprimarea neîncrederii faţă de Guvern de către Parlament; 4) retragerea încrederii acordate Guvernului de către Parlament; 5) anularea sau suspendarea acţiunii actelor normative ale Guvernului; 6) executarea silită a obligaţiilor constituţionale.

Ţinând cont şi de aceste momente, în context, pare a fi confuză ideea susţinută de autor potrivit căreia „drept instanţă pentru răspunderea parlamentară a Guvernului, poate fi un cerc larg de subiecte cu prerogative de putere", după care imediat precizează că în cadrul acestei instituţii Guvernul este subiect al răspunderii, fiind responsabil pentru activităţile sale faţă de o altă instanţă – Parlamentul [340, pp. 41-42].

Din câte se poate observa, chiar dacă autorul citat foloseşte noţiunea de *răspundere parlamentară,* nu este clar de ce, întrucît o foloseşte paralel cu alte noţiuni care sunt cu mult mai clare şi potrivite subiectului abordat. În viziunea noastră [162, p. 115; 171, p. 152], este o utilizare improprie sensului acestei expresii, cu atât mai mult că autorul nu reuşeşte nici să argumenteze suficient distincţia între răspunderea parlamentară a Guvenului faţă de alte forme de răspundere invocate.

Cu acelaşi sens, sintagma *răspundere parlamentară* poate fi întâlnită şi în doctrina juridică a Ucrainei (Р. Мартинюк /R. Martiniuk/ [306, p. 19], С. Сорока /S. Soroka/ [328, p. 45], Р.М. Павленко /R.M. Pavlenko/ [317, p. 4] etc.). În ordinea dată de idei, cercetătoarea С. Сорока (S. Soroka) precizează că răspunderea parlamentară a Guvernului reprezintă o formă a răspunderii politice şi constituţionale a organului colegial suprem al puterii executive *faţă de societate* (e.n.) prin intermediul organului reprezentativ, ceea ce permite a constata existenţa sau lipsa încrederii Parlamentului faţă de Guvern [328, p. 45]. În concret, cercetătoarea precizează că *răspunderea parlamentară a Guvernului* presupune în esenţă *răspunderea Guvernului faţă de Parlament*.

La rândul său, autorul Р.М. Павленко (R.M. Pavlenko) susţine că fenomenul răspunderii parlamentare a executivului în practică se concretizează ca răspunderea organului suprem din sistemul puterii executive – Cabinetul de miniştri, faţă de Parlament, sub forma retragerii încrederii acordate cabinetului şi membrilor acestora de către majoritatea deputaţilor din Parlament, fapt soldat cu demisia întregului Cabinet sau a membrilor acestuia în parte. În concret, în opinia sa, mecanismul răspunderii parlamentare a Guvernului constă în votarea *pro* sau *contra* retragerii încrederii date Guvernului [317, p. 4].

Chiar dacă cercetătorul precizează conţinutul aşa-zisei *răspunderi parlamentare a Guvernului*, în viziunea noastră, este incorectă utilizarea conceptului în cauză. Mai mult, o asemenea întrebuinţare îi reduce conţinutul şi exclude recunoaşterea acesteia ca instituţie juridică distinctă (după cum ar trebui să fie). În acelaşi timp, cel puţin pare stranie o asemenea utilizare, întrucât nici o formă de răspundere cunoscută de teoria dreptului nu a fost denumită în funcţie de instanţa competentă să o aplice. În majoritatea cazurilor, denumirea decurge din natura juridică a normelor juridice încălcate şi doar ca excepţie – denumirea reflectă subiectul răspunzător [162, p. 115; 171, p. 153; 169, p. 72] (cum ar fi cazul *răspunderii ministeriale* [78, pp. 4-11]).

În fine, ţinând cont de cele analizate, suntem de părerea că prin sintagma *răspundere parlamentară* trebuie înţeles o instituţie de drept parlamentar, care presupune răspunderea Parlamentului şi a parlamentarilor pentru încălcarea diferitor norme de drept. Este o instituţie similară *responsabilităţii ministeriale* care devine tot mai actuală în prezent şi necesară în contextul consolidării responsabilităţii şi răspunderii statului şi a autorităţilor acestuia în condiţiile edificării statului de drept.

Pornind de la această constatare/ipoteză, în prezenta lucrare ne propunem să conturăm teoria *răspunderii parlamentare,* prin elucidarea formelor de răspundere de care sunt pasibili Parlamentul și parlamentarii, pornind de la statutul acestora, teoria reprezentării și legislația în vigoare.

1.3. Concluzii la capitolul 1

În concluzie, subliniem că la moment problema răspunderii puterii publice, a statului și a autorităților a acestuia a devenit una extrem de actuală și importantă, mai ales în condițiile statului de drept, căruia îi este inerent principiul răspunderii puterii.

Evident că o atenție distinctă în context merită și problema răspunderii Parlamentului și a membrilor acestuia, pornind de la rolul distinct al acestor subiecți în funcționarea statului și a puterii acestuia.

În opinia noastră, prin sintagma *răspundere parlamentară* trebuie înţeles o instituţie de drept parlamentar, care presupune răspunderea Parlamentului şi a parlamentarilor pentru încălcarea diferitor norme de drept. Este o instituţie similară *responsabilităţii ministeriale* care devine tot mai actuală în prezent şi necesară în contextul consolidării responsabilităţii şi răspunderii statului şi a autorităţilor acestuia în condiţiile edificării statului de drept.

Analiza literaturii de specialitate a reliefat faptul că acest subiect, în pofida semnificației sale distincte, nu a beneficiat de un interes pe măsură din partea doctrinei, ceea ce în opinia noastră de-notă dificultăți majore în garantarea și asigurarea principiului răspunderii puterii enunțat mai sus.

Acest moment, ne-a motivat să ne propunem în prezenta lucrare de doctorat **scopul** de a fundamenta teoria răspunderii parlamentare, pe dimensiunile răspunderea Parlamentului și răspunderea deputaților, în baza teoriei răspunderii puerii publice și a teoriei reprezentării, precum și a elucida problemele teoretico-normative în domeniu și a argumenta soluții corespunzătoare pentru optimizarea cadrului juridico-constituțional aferent.

În vederea realizării acestui scop, au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- analiza teoriei răspunderii puterii publice în vederea elucidării formelor de răspundere de care sunt pasibili statul și autoritățile acestuia;

- analiza teoriei reprezentării în vederea conturării statutului constituțional al parlamentului și esenței reprezentative a mandatului parlamentar, teorie ce reprezintă o determinantă a esenței instituției parlamentare și a măsurii/limitei răspunderii parlamentare;

- identificarea și analiza formelor de răspundere de care este pasibil Parlamentul în ansamblul său, ca subiect colectiv de drept;

- identificarea și analiza formelor de răspundere de care sunt pasibili deputații, inclusiv prin prisma imunității și inviolabilității parlamentare.

Realizarea scopului și a obiectivelor prestabilite va permite soluționarea unei probleme științifice importante, ce constă în identificarea formelor de răspundere juridică concrete de care sunt pasibili deputații și Parlamentul în ansamblul său, reliefarea particularităților acestora și identificarea soluțiilor de consolidare a mecanismului de aplicare a acestora.

II. TEORIA RĂSPUNDERII PUTERII PUBLICE – PREMISĂ IMANENTĂ TEORIEI RĂSPUNDERII PARLAMENTARE

„Teoria răspunderii puterii publice reprezintă fundamentul și temeiul răspunderii parlamentare, care justifică necesitatea și indispensabilitatea acesteia în statul de drept contemporan."

În prezent, privind cu regret în trecut, se poate constata că, pe parcursul sec. al XX-lea, oamenii, popoarele, statele cel mai mult au avut de suferit de pe urma politicilor iraţionale, a politicienilor nerealizaţi, imaturi, meschini şi lipsiţi de scrupule, a samovolniciei şi iresponsabilităţii puterii publice şi a funcţionarilor acesteia. Cu părere de rău, în sec. al XXI-lea, chiar dacă multe din problemele trecutului au fost cu succes depăşite, totuşi, societatea continuă să aprecieze puterea publică ca fiind una iresponsabilă, minciunoasă şi distrugătoare. Întrebarea care macină majoritatea oamenilor se referă la modul cum ar putea fi înfrânată puterea, impusă a se conforma legii şi a promova interesele societăţii, a deveni responsabilă faţă de cetăţean şi societate [192, p. 131].

La nivel global, lupta popoarelor europene, din ultimele 3-4 secole şi, în special, în sec. al XX-lea, a generat şi catalizat o tendinţă generală pe plan mondial spre sporirea responsabilităţii puterii faţă de societate. Cu regret, scopul dat nu a fost atins nici chiar în cele mai dezvoltate state în măsura în care ar fi trebuit să fie. Aceasta deoarece şi în cadrul acestor societăţi prevalează răspunderea puterii numai faţă de o parte a populaţiei – cea mai bogată şi influentă, în timp ce majoritatea dispune de posibilităţi limitate în acest sens. Prin urmare, ideea responsabilităţii puterii urmează a fi realizată în sec. al XXI-lea, dacă se vor produce transformările necesare la nivelul organizării şi al activismului social şi civil al cetăţenilor [325].

Pe fonul acestor realizări modeste, totuşi trebuie să reiterăm că procesul iniţiat de revoluţiile burgheze din Europa, preluat şi de alte popoare, a dus la apariţia şi dezvoltarea unui aşa fenomen ca *răspunderea politică, juridică* şi *socio-morală* a puterii faţă de societate şi cetăţean [325]. Respectiv, în ultima perioada, doctrina tot mai mult abundă în studii şi cercetări care vin să fundamenteze teoria dată, în speranţa că în viitorul apropiat, ea va fi implementată plenar în practica organizării şi funcţionării statului de drept contemporan.

Propunându-ne în prezenta lucrare cercetarea unui aspect îngust al acestei teorii, în concret răspunderea legislativului şi a membrilor săi, considerăm binevenit şi necesar ca iniţial să reiterăm unele segmente din teoria generală a răspunderii şi responsabilităţii ca fenomen social, care astfel să servească ca fundament util pentru explicarea particularităţilor răspunderii şi responsabilităţii subiecţilor puterii ce ne interesează.

2.1. Responsabilitatea puterii publice

2.1.1. Răspunderea și responsabilitatea: concept, conținut și valoare. Preliminarii. După cum este bine ştiut, fiinţa umană, trăind în colectivitate, trebuie să-şi desfăşoare activitatea în conformitate cu anumite reguli de comportare cu un conţinut social, diferite în funcţie de natura şi conţinutul lor: religioase, morale, juridice, politice etc. Raţiunea unei astfel de conformări desigur rezidă în necesitatea asigurării unei ordini în cadrul societăţii de natură să determine dezvoltarea armonioasă a acesteia. Tot în acest scop, s-a impus şi regula conform căreia nerespectarea normelor de comportare socială atrage inevitabil răspunderea celor vinovaţi, răspundere ce în funcţie de natura şi conţinutul normelor încălcate poate fi diferită: religioasă, morală, juridică, politică etc. Indiferent însă de felul răspunderii, ea este în primul rând socială, fiind un fapt social complex [200, pp. 14-18; 109, pp. 49-55].

Pornind de la cele menţionate, se poate susţine că, în general, acţiunea umană se constituie, se desfăşoară, se modifică şi se termină sub semnul inevitabil al *responsabilităţii* individului [182, p. 110].

Vorbind despre *răspunderea socială*, reiterăm că aceasta se raportează la interesele generale ale societăţii, la cerinţele obiective ale dezvoltării sociale. Dată fiind diversitatea intereselor sociale care pot fi încălcate sau omise prin acţiunea sau inacţiunea indivizilor, *răspunderea socială* poate îmbrăca, la rândul ei, multiple forme, în raport de natura relaţiilor sociale lezate: răspundere politică, religioasă, morală, juridică etc. Aceste forme ale *răspunderii sociale* exercită fie o acţiune independentă unele de altele, fie, de cele mai multe ori, acţionează cumulativ, deoarece la baza lor se află criterii identice, izvorâte din interesele generale ale societăţii [155, pp. 7-20].

Un moment important în context este că noţiunea de *răspundere* nu este specifică şi exclusivă numai dreptului, ea fiind o instituţie care depăşeşte această sferă, o instituţie proprie societăţii considerată în ansamblul său. *Răspunderea* este deci un fapt social şi se rezumă la reacţia organizată, instituţionalizată, pe care o declanşează o faptă socotită condamnabilă [205, p. 321]. Sfera noţiunii de *răspundere* este astfel foarte largă, majoritatea acţiunilor umane fiind susceptibile să genereze o formă sau alta de *răspundere*, deoarece individul nu acţionează într-un spaţiu indiferent, pasiv, neutru, ci într-o ambianţă socială, umană, în cadrul căreia parametrii acţiunii sale sunt evaluaţi, valorizaţi, prin norme sociale, în funcţie de scopul propus, rezultatul atins şi de semnificaţia ei socială [11, p. 52].

Dat fiind faptul că conceptul de *răspundere* are mai multe forme, analiza acesteia face obiectul de studiu al ştiinţelor politice, filosofice, religioase ori ştiinţelor sociale [229, p. 1]. Bunăoară, în domeniul politic, *răspunderea* are un înţeles clar, ea referindu-se la realizarea în bune condiţii a unor activităţi ori acţiuni, sens în care se vorbeşte de răspunderea conducerii unei ţări

pentru politica internă şi externă [38, p. 256]. Din punct de vedere filosofic, se susţine că *răspunderea* este o consecinţă a exerciţiului libertăţii, omul trebuind să fie responsabil de tot ceea ce face [264, pp. 36-37; 206, p. 282]. O asemenea viziune asupra *răspunderii* este în consonanţă şi cu preceptele morale şi religioase conform cărora orice om este răspunzător pentru faptele sale, fiind supus atât *răspunderii* reglementate de legile omeneşti, cât mai ales judecăţii divine, care este infailibilă şi de la care nu se poate sustrage. În acest sens, teologia distinge între sancţiunea pozitivă sau recompensă, atunci când fapta este în consens cu ordinea morală, şi sancţiunea negativă sau pedeapsa, atunci când fapta încalcă ordinea morală. Astfel că nicio faptă a omului nu rămâne indiferentă: dacă este bună, este răsplătită, dacă este rea, este pedepsită [221, pp. 167-172].

Faţă de aceste forme ale *răspunderii*, cea juridică se distinge prin faptul că este instituţionalizată şi vizează obligaţia tuturor de a da socoteală pentru încălcarea normelor de drept [5, p. 9]. În acest sens, *răspunderea juridică* a fost definită ca o instituţie juridică ce cuprinde ansamblul normelor juridice care vizează raporturile juridice ce se nasc în sfera activităţii specifice, desfăşurate de autorităţile publice, în temeiul legii, împotriva tuturor celor care încalcă sau ignoră ordinea de drept, în scopul asigurării respectării şi promovării ordinii juridice şi a binelui public [33, p. 155].

Cu toate că *răspunderea juridică* nu beneficiază în general de o definiţie legală, în doctrină [80, p. 23] ea a fost apreciată ca reprezentând un complex de drepturi şi obligaţii conexe, care potrivit legii se nasc ca urmare a săvârşirii unei fapte ilicite şi care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat prin aplicarea sancţiunilor juridice în scopul asigurării stabilităţii raporturilor juridice şi a îndrumării membrilor societăţii în spiritul respectării ordinii de drept.

Determinări conceptuale. În literatura juridică şi sociologică se folosesc în mod curent, cu aceeaşi semnificaţie sau cu semnificaţii apropiate, doi termeni şi anume *răspundere* şi *responsabilitate*. Din punct de vedere semantic, termenul *răspundere* este folosit ca o categorie generală doar în limbile de origine latină, termenul derivând din verbul latin *respondere,* care înseamnă *a răspunde, a plăti* [241, p. 429]. Deci, orice subiect de drept, indiferent că e vorba de o persoană particulară în faţa semenilor săi sau a statului, de stat în faţa supuşilor săi sau de stat în faţa altor state, trebuie să răspundă de actele sale, asumându-şi consecinţele angajamentelor pe care şi le ia sau a nesocotirii unor datorii juridice [209, p. 16].

Astfel, în sens comun, prin noţiunea de *răspundere* se înţelege obligaţia unei persoane de a da socoteală pentru faptele sale, ca urmare a reacţiei de reprimare venită din partea societăţii [229, p. 1]. În acelaşi timp, unele voci susţin că termenul *răspundere* mai poate semnifica şi că persoana îndeplineşte condiţiile, de exemplu, psihologice, pentru a putea fi trasă la răspundere [248, pp. 145-148].

Dincolo de acest aspect, precizăm că în limba engleză, în context internaţional şi constituţional sunt utilizaţi termenii *responsability* şi *accauntability*, în timp ce în dreptul civil sunt utilizate expresiile *liability* sau *law of tors* (în limba germană termenul *Verantwortlichkeit* aparţine limbajului moralei, limbajului juridic fiindu-i specifică noţiunea mult mai restrânsă de *Haftung*) [90, p. 458; 209, p. 17]. Din multitudinea explicaţiilor date acestor noţiuni, cercetătorii observă că între primele două concepte (relevante pentru studiul nostru) există deosebiri de sens, *accauntability* raportându-se la popor, în timp ce *responsability* se raportează la un subiect individualizat, respectiv cel care se află în starea de a avea o sarcină faţă de cineva sau chiar poate fi învinuit de o încălcare concretă [209, p. 19].

Revenind la noţiunile de *răspundere* şi *responsabilitate,* notăm că *Dicţionarul explicativ al limbii române* stabileşte sinonimia acestora. Astfel, *răspunderea* este explicată ca fiind: (i) faptul de a răspunde; (ii) obligaţia de a răspunde de îndeplinirea unei acţiuni, sarcini etc.; (iii) responsabilitate. În acelaşi timp, *responsabilitatea* este definită ca: (i) obligaţia de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva; (ii) de a accepta şi suporta consecinţele; (iii) răspundere [97, p. 1635].

Merită atenţie în context faptul că în limba franceză termenul *răspundere* nu există, fiind utilizabilă doar o singură noţiune – *responsabilitate*, explicată în *Dicţionarul Larousse* ca având câteva înţelesuri [252]: (i) obligaţia de a repara daunele cauzate altuia; (ii) obligaţia de a suporta pedeapsa prevăzută pentru infracţiunea spăvârşită; (iii) capacitatea de a lua o decizie.

Valoare şi conţinut. În pofida explicaţiilor lingvistice enunţate, date noţiunilor de *răspundere* şi *responsabilitate,* în teoria juridică şi cea sociologică se face o netă deosebire între acestea. Una dintre cele mai relevante viziuni în sensul dat, este cea a sociologului D. Gusti [114, pp. 299-300], care susţine că *responsabilitatea* este o atitudine sufletească şi morală a omului faţă de acţiunile lui. Ea cuprinde un dublu aspect: primul – priveşte caracterul obiectiv care se referă la *responsabilitatea* pe care o avem faţă de sancţiunile organizate ale legilor sau faţă de sancţiunile difuze pe care le exercită asupra noastră constrângerile opiniei publice; cel de-al doilea – are caracter subiectiv şi priveşte *responsabilitatea* pe care o simţim faţă de sancţiunile propriei noastre conştiinţe, acelea care se manifestă sub forma nemulţumirii intime de a nu fi îndeplinit ceea ce trebuie sau sub forma unor mustrări aspre, dureroase şi neliniştitoare ale „eu-lui” propriu.

Deosebit de semnificative pentru existenţa *responsabilităţii* se consideră a fi două condiţii: libertatea personalităţii şi capacitatea ei de a decide. Respectiv, conştient de sine, individul uman alege, decide, se angajează, ceea ce presupune *responsabilitate*. Aplicativ, omul liber, cunoscând valorile din normele sociale, le interiorizează şi, astfel, aderă la ele, se angajează faţă de sine să le transpună; deci el devine un individ responsabil. Pe cale de consecinţă, *responsabilitatea* este un fenomen pe care omul şi-l asumă; ea se instituie în raport cu o colectivitate sau cu întreaga societate

şi „constă în aderarea individului în mod conştient şi liber la interesele şi idealurile colectivităţii” [204, p. 199]. Din perspectiva dată, *responsabilitatea* este descrisă în literatura de specialitate [182, p. 115], ca asumarea de către personalitatea exemplară umană a valorii acelor acte, proprii sau ale altora, ale căror consecinţe le apreciază ca dezirabile pentru sine şi pentru comunitatea sa şi a căror înfăptuire o decide ori la care aderă în mod liber.

În context, prof. D. Baltag menţionează că *responsabilitatea* reprezentă o modalitate activă de raportare a individului şi colectivităţii la o anumită cauză, implică asumarea unor răspunderi şi riscuri, acţionând uneori dincolo de sistemul de norme care generează drepturile şi obligaţiile. *Responsabilitatea* se referă deci la autoangajarea liber consimţită, obligaţia izvorâtă din sistemul de norme devenind o datorie pe care şi-o impune individul sau colectivitatea prin autoconstrângere [25, p. 104].

Responsabilităţii i se recunosc câteva nivele (individuală, familială, naţională) şi câteva specii (morală, politică, juridică, religioasă, culturală [30, p. 485]). În acelaşi timp, se vorbeşte de *sentimentul responsabilităţii* şi de *conştiinţa responsabilităţii* [27, p. 224], gradul de *responsabilitate* depinzând de dezvoltarea conştiinţei de sine a individului.

Potrivit cercetătorilor, *responsabilitatea* revine fiecăruia mai mult sau mai puţin, întrucât fiecare individ evoluează cu intensităţi şi ritmuri proprii pe coordonata *responsabilităţii*. Pe de altă parte, *responsabilitatea* nu este un atribut propriu oricărui individ [204, p. 200]. Ea nu se distribuie egal între toţi membrii societăţii, putând chiar să lipsească la o parte din ei, fiind condiţionată obiectiv de dezvoltarea fizică şi psihică normală a individului, de particularităţi de vârstă ale acestuia etc.

Pentru a condiţiona dezvoltarea *responsabilităţii*, savanţii susţin destul de justificat că sunt necesare în acest sens posibilităţi economice, un regim politic şi juridic democratic, echitabil alcătuit, care să ofere indivizilor condiţii egale de dezvoltare şi afirmare. Astfel, pentru ca omul să poată fi responsabil pe măsura exigenţelor sociale, societatea trebuie să-i asigure posibilităţi de instruire şi educaţie, de informare. Anume societatea este răspunzătoare pentru modul în care asigură membrilor ei posibilităţile reale de a putea răspunde în mod conştient, liber şi demn de faptele lor [34, p. 29].

În ceea ce priveşte noţiunea de *răspundere,* spre deosebire de cea de *responsabilitate,* aceasta desemnează, în primul rând, o reacţie de dezaprobare a societăţii faţă de o acţiune umană imputabilă individului. Sensul frecvent al acestei noţiuni, indiferent de forma sub care se manifestă (inclusiv juridică), este acela de asumare a consecinţelor ce survin ca rezultat al încălcării regulilor de conduită socială, obligaţia ce revine autorului faptei contrare acestor reguli, care poartă întotdeauna amprenta dezaprobării sociale [234, p. 514].

Important e de precizat în context că noţiunea de *răspundere* nu se identifică şi nu se reduce la cea de *sancţiune*, întrucât răspunderea este un raport social de constrângere, iar sancţiunea reprezintă obiectul acestui raport. În literatura de specialitate, au fost identificate câteva criterii în baza cărora cele două noţiuni (*răspundere* şi *responsabilitate*) se disting, şi anume [194, p. 44]:

- *răspunderea* presupune o anumită supunere a individului, în timp ce *responsabilitatea* implică cunoaştere şi apreciere, atitudine activă, convingere şi angajare;
- *răspunderea* este de ordin normativ, iar *responsabilitatea* – de ordin valoric;
- *răspunderea* se manifestă, în principal, ca expresie a unor cerinţe pe care societatea le impune individului, în timp ce *responsabilitatea* se manifestă ca prezenţă umană liberă, ca expresie a cerinţelor pe care individul le formulează la adresa societăţii;
- *răspunderea* vizează în mod direct conservarea sistemului social dat, în timp ce *responsabilitatea* vizează, mai ales, ameliorarea sistemului social şi dezvoltarea lui, prin perfecţionarea fiinţei umane.

Prin urmare, spre deosebire de *responsabilitate*, *răspunderea* reprezintă un alt tip de raport între individ şi colectivitatea din care acesta face parte; mai exact, este vorba despre „un raport între individ şi autoritatea acestei colectivităţi” [71, p. 196].

O distincţie clară între aceste două categorii conturează şi cercetătorii M. Orlov şi Şt. Belecciu, în viziunea cărora *responsabilitatea* înseamnă percepţia conştientă a ceea ce se face, de ce se face şi, care sunt consecinţele posibile ale acestei acţiuni. Ea presupune înţelegerea necesităţii propriilor acţiuni, simţul de răspundere şi poate fi privită ca un regulator intern al comportamentului ce se contopeşte cu ideea de îndatorire, ca responsabilitate pentru viitor. *Răspunderea*, la rândul său, nu este altceva decât o condamnare din partea statului, a organizaţiei obşteşti sau a colectivului faţă de fapta comisă. Aceasta este o reacţie a societăţii la încălcarea intereselor ei prin nerespectarea normelor stabilite şi presupune aplicarea de sancţiuni pe care autorul faptei trebuie să le suporte [197, p. 117].

În consecinţă, se poate susţine că conceptul de *responsabilitate* are o sferă mult mai largă decât conceptul de *răspundere*, indiferent de natura acesteia (politică, morală, juridică), raportându-se la activitatea desfăşurată de individ, din proprie iniţiativă, pe baza alegerii libere a obiectivelor, dintre mai multe posibile şi a căilor de realizare a acestora, pe când *răspunderea* presupune îndeplinirea unor obligaţii sau observarea unor restricţii, individului impunându-i-se doar respectarea strictă a acestora [36, pp. 43-71; 37, p. 57; 34, p. 17].

În aceeaşi ordine de idei, este de precizat că *responsabilitatea* este o dimensiune spirituală a omului şi, respectiv, autoritatea de judecare este individul însuşi, care îşi impune un comportament conform valorilor asumate nu pentru că i-o cere societatea, ci pentru că şi-o cere sieşi, se obligă faţă de sine. *Răspunderea*, în schimb, se datorează situării individului în sistemul social de relaţii

normate. El răspunde în faţa acestui sistem pentru asumarea conduitei incompatibile cu exigenţele ordinii normate social [182, p. 117]. Astfel, *răspunderea* se deosebeşte de *responsabilitate* prin faptul că ea nu este o dimensiune internă a omului, nu derivă dintr-un raport pe care individul îl instituie între el şi colectivitate în mod voit şi interesat, ci este un fenomen pe care autoritatea colectivă, adesea instituţionalizată îl atribuie persoanei care îl suportă ca pe ceva exterior, acceptat uneori, în mod neliber, nedorit, ca pe o obligaţie [35, p. 115].

O distincţie importantă dintre *răspundere* şi *responsabilitate* rezidă în natura celei dintâi de a fi exclusiv retrospectivă, adică *răspunderea* survine în mod obligatoriu ca urmare a comiterii unei fapte. În schimb, *responsabilitatea* este atât retrospectivă, cât, mai ales prospectivă, ceea ce presupune o atitudine şi intenţie faţă de faptele ce vor urma.

Astfel, *răspunderea* şi *responsabilitatea* sunt, prin esenţă, două fenomene simultane şi unitare. Când ele nu coincid, ca sens şi ca obiective, apare un conflict, individul fiind nevoit să aleagă între acţiunile ce-i sunt prescrise de normă şi de *răspundere* şi cele adoptate pe calea liberei alegeri şi a *responsabilităţii*. În acelaşi timp, deşi distincte prin natură şi conţinut, *răspunderea* şi *responsabilitatea* sunt legate între ele, ambele fenomene vizând raportul dintre individ şi colectivitate, fiind forme de integrare a individului în societate [71, p. 200].

Dincolo de cele expuse, trebuie precizat faptul că dacă iniţial, *responsabilitatea* a fost plasată în mod absolut pe terenul moralei, în prezent, este evidenţiată tot mai mult necesitatea conturării acestui concept şi în planul dreptului. Astfel, printr-o gândire reducţionistă, mult timp s-a considerat că dreptului nu i-ar fi caracteristică decât categoria de *răspundere*, care intervine în cazul săvârşirii unei fapte periculoase. La momentul actual, pentru ca funcţionarea *răspunderii juridice*, ca instituţie a dreptului, să poată fi legată de scopurile generale ale sistemului juridic este nevoie să existe credinţa că legea poate crea, în conştiinţa destinatarilor săi, sentimentul *responsabilităţii*. Dobândind dimensiunea *responsabilităţii*, individul nu se mai află în situaţia de subordonare oarbă şi de supunere neînţeleasă faţă de norma de drept, ci în situaţia de factor care se raportează la normele şi valorile societăţii în mod activ şi conştient [209, pp. 21-22].

Aşadar, momentele expuse anterior caracterizează şi esenţa *răspunderii* şi *responsabilităţii juridice* [71, p. 200]. Desigur, şi aceste două categorii sunt distincte, dar în acelaşi timp, au şi multe trăsături comune, interacţionând şi determinându-se reciproc [28, p. 21]. Pentru a releva câteva momente importante în acest sens, considerăm necesar a dezvălui succint sensul şi conţinutul noţiunilor de *responsabilitate juridică* şi *răspundere juridică.*

În doctrină, *responsabilitatea juridică* este apreciată în mod diferit:

- „o atitudine conştientă şi deliberată de asumare a grijii faţă de modul de realizare a normelor de drept, faţă de integritatea ordinii juridice, ca şi faţă de acţiunile pe care le întreprinde individul în vederea asigurării unui climat de legalitate” [156, p. 215; 204, p. 209];

- „o autoangajare benevolă (pozitivă) a individului în sistemul de drept ce reprezintă obligaţia juridică a subiectului de drept de a acţiona în conformitate cu prescripţiile normei juridice, obligaţie ce se realizează în conduita licită" [25, p. 119];

- „o formă a *responsabilităţii* sociale, care cuprinde complexul de atitudini ale omului în raport cu sistemul normativ juridic cristalizat în societatea în care trăieşte, în vederea însuşirii, conservării şi promovării acestui sistem şi valorilor pe care le exprimă, în scopul menţinerii şi promovării ordinii juridice şi binelui comun" [34, p. 21].

Ţinând cont de această diversitate de opinii, *responsabilitatea juridică* ar putea fi înţeleasă ca o „atitudine culturală a individului faţă de legislaţie, o atitudine întreprinsă din proprie iniţiativă şi nu impusă, ca o obligaţie, din afară" [204, p. 209].

În ceea ce priveşte *răspunderea juridică*, reiterăm că sensul tradiţional al acesteia sugerează o obligaţie impusă din afară, o atitudine angajată din exterior [209, p. 22]. *Răspunderea juridică* ca formă a *răspunderii sociale*, este prezentă, în diferite forme specifice, practic în toate ramurile de drept. Ea survine pentru încălcarea unor obligaţii prescrise de normele de drept. Deci, specificul acestei forme de *răspundere socială* constă în faptul că ea reprezintă în esenţa sa o obligaţie de a răspunde pentru încălcarea unei norme juridice. În acelaşi timp, *răspunderea juridică* este strâns legată de activitatea unor autorităţi ale statului, stabilirea concretă a acesteia având la bază nu numai o apreciere socială (opinie publică, colectiv, societate), ci şi o constatare oficială, realizată de autorităţi ale statului cu atribuţii determinate în materie [39, p. 261].

Spre deosebire de înţelesul *responsabilităţii juridice, răspunderea juridică* este un raport între o autoritate şi individ, din care decurg anumite rigori obligatorii pentru individ. Din perspectiva dată, *răspunderea juridică* este de ordin normativ, ţine de domeniul autorităţii publice şi vizează, în fapt, respectarea sau nerespectarea unor prescripţii conţinute de normele juridice, fiindu-i indiferentă poziţia individului în raport cu aceste prescripţii, căci ea nu presupune din partea individului nici opţiune, nici interes, nici convingere ori iniţiativă. Ea rămâne invariabilă faţă de toţi factorii externi şi, în consecinţă ea dobândeşte un statut obiectiv, ce poate fi uşor prevăzut. Deci, într-un anumit fel, *responsabilitatea* reprezintă dimensiunea interioară a *răspunderii juridice*, de natură a inspira şi fundamenta însăşi principiile *răspunderii juridice*, deoarece calificarea acestor principii implică neapărat *responsabilitate* [209, p. 22].

În acelaşi timp, trebuie precizat că *răspunderea juridică*, spre deosebire de *responsabilitatea juridică*, posedă cu totul alte trăsături [25, pp. 120-121]:

- este un raport de constrângere în urma încălcării normelor juridice;

- reprezintă segmentul final al actului complex de înfăptuire a justiţiei în care regăsim drepturi şi obligaţii ce se nasc în urma săvârşirii unei fapte ilicite prin încălcarea dispoziţiilor legii;

- obiectul *răspunderii juridice* este sancţiunea negativă ce se aplică de organul specializat al statului;

- este expresia specifică a *responsabilităţii juridice*, potrivit căreia fiecare individ trebuie să-şi asume şi să suporte consecinţele faptelor sale;

- întotdeauna survine numai în baza legii, nimeni nu poate să-şi facă dreptate singur;

- atragerea la *răspundere juridică* şi stabilirea formei concrete a acesteia reprezintă prerogativa unor organe special abilitate ale statului;

- scopul *răspunderii juridice* este de a anula consecinţele prejudiciabile pentru patrimoniul persoanei, de a obliga autorul faptei ilicite să suporte consecinţele punitive ale conduitei sale generatoare de pericol social.

Ţinând cont de cele expuse, menţionăm că în doctrină s-a arătat că chiar dacă noţiunea de *răspundere* nu are acelaşi sens cu cea de *responsabilitate,* ele nu pot fi privite nici separat întrucât *răspunderea* se leagă de un sentiment de responsabilitate şi, în acelaşi timp, este expresia unei măsuri a conduitei cerute de lege [33, p. 154]. Astfel, între cele două noţiuni există o legătură, în sensul că pe baza *responsabilităţii* se constituie *răspunderea* sau, altfel spus, *răspunderea* intervine când încetează *responsabilitatea*, adică pe „tărâmul răului înfăptuit" [47, p. 153].

Astfel, cât timp un subiect de drept are o conduită conformă sistemului de valori al societăţii, el este *responsabil,* iar când subiectul de drept deviază de la sistemul de valori instituit de societate, acesta devine *răspunzător* [47, p. 153]. Prin urmare, spre deosebire de *răspundere, responsabilitatea* se defineşte prin „înţelegerea necesităţii respectării legii", adică prin adoptarea unui comportament social conform exigenţelor normelor juridice. Din acest punct de vedere, *responsabilitatea* reprezintă un principiu fundamental al dreptului [196, p. 237; 229, p. 7], deoarece realizarea ordinii de drept are loc, de regulă, prin conformare, adică prin adoptarea de bună voie a conduitei prescrise de normele juridice.

Generalizând, ne raliem opiniei savanţilor autohtoni [71, p. 204], care susţin destul de justificat necesitatea evitării substituirii noţiunilor de *răspundere* şi *responsabilitate* (respectiv, *răspundere juridică* şi *responsabilitate juridică*), deoarece fiecare categorie îşi are rolul său în ordonarea şi armonizarea relaţiilor din cadrul societăţii. Ţinând cont de ordinea în care aceste fenomene se manifestă/succed, considerăm că o atenţie deosebită merită *responsabilitatea juridică* (în calitatea sa de factor de prevenire/evitare a *răspunderii juridice*) [171, pp. 87-88], pentru asigurarea şi dezvoltarea reală a căreia este absolut necesară existenţa unui sistem democratic şi a unui stat de drept [71, p. 205], care să contribuie eficient la dezvoltarea *responsabilităţii* individului.

În acelaşi timp, trebuie să fim conştienţi că *responsabilitatea* este strâns legată de calitatea normei juridice, de însuşirile calităţii subiectului de drept, de calităţile părţilor diverselor raporturi

juridice generate de instituţia *răspunderii* [209, p. 22]. Sub acest aspect, considerăm [175, p. 40; 171, p. 88] că *responsabilitatea* (inclusiv juridică) trebuie să fie inerentă, în special, legiuitorului, căruia îi revine competenţa exclusivă de conturare a cadrului juridic din domeniu, dar şi celorlalte autorităţi ale statului implicate în raporturile de realizare a *răspunderii juridice* (şi nu numai).

2.1.2. Responsabilitatea în dreptul public. O abordare destul de complexă şi relevantă a acestui subiect regăsim în studiile semnate de savantul jurist autohton, prof. Gh. Costachi, ideile căruia ne-au servit drept reper ştiinţific inestimabil. Iată de ce, în prezenta cercetare ne vom prevala frecvent de teoria conturată de domnia sa în materia răspunderii şi responsabilităţii puterii publice.

Pentru început, este important a reitera faptul că angajarea activă a statului în realizarea şi promovarea valorilor democratice şi intereselor societăţii recunoscute la nivel constituţional se manifestă sub diferite forme, la diferite nivele, cu diferit grad de intensitate. Aceasta are loc prin intermediul funcţionării organelor statului şi nemijlocit, a activităţii funcţionarilor publici, care trebuie să-şi asume o *responsabilitate* corespunzătoare competenţelor şi sarcinilor cu care au fost învestiţi [171, pp. 89; 170, p. 99].

În general, trebuie recunoscut că esenţială pentru democraţie este responsabilitatea proprie tuturor celor care dispun de autoritate publică, indiferent dacă sunt sau nu aleşi, şi tuturor organelor autorităţilor publice, fără excepţie [163, p. 162; 178, p. 72]. Anume aceasta determină existenţa unui drept de acces liber la informaţia privind activităţile conducerii, dreptul de a înainta cereri conducerii şi de a încerca redresarea prin intermediul unor mecanisme administrative şi judiciare imparţiale.

În teoria dreptului administrativ, un accent deosebit a fost pus pe necesitatea unei *responsabilităţi sociale* a funcţionarilor publici, care să constea în raportarea conştientă a acestora la nevoile sociale, la sarcinile pe care le au şi pe care le consideră îndatoriri de prim ordin. Astfel, în comportamentul funcţionarului public trebuie să primeze *responsabilitatea*, acesta trebuie să fie convins că slujirea cu credinţă a interesului public este baza comportamentului său profesional şi moral [138, pp. 331-332]. De aici, se poate deduce că pentru *funcţionarii responsabili social*, realizarea sarcinilor de serviciu, rezolvarea cu promptitudine şi seriozitate a problemelor cetăţenilor reprezintă felul de a fi şi scopul existenţei lor sociale [1, p. 452].

Responsabilitatea în cazul funcţionarilor publici/demnitarilor publici înseamnă existenţa unei atitudini pline de solicitudine faţă de problemele cetăţenilor, implicarea lor cu obiectivitate şi profesionalism în realizarea sarcinilor funcţiilor lor, funcţii înţelese ca adevărate misiuni sociale. Pentru un funcţionar public cu un înalt spirit de *responsabilitate* nu există o valoare mai importantă decât îndeplinirea, cu o convingere reieşită din înţelegerea raţională a fenomenelor, a sarcinilor funcţiei sale. Un asemenea tip de funcţionar este stăpânit de un sentiment de vinovăţie când ceva nu a fost în ordine în munca sa, chiar dacă e vorba de un aspect mai puţin important, care pentru

un ochi neavizat nu este sesizabil. Desigur, un asemenea tip de funcţionari trebuie „creat", atât prin intermediul valorilor sociale recunoscute la nivel de societate, cât şi prin recunoaşterea responsabilităţii ca o calitate indispensabilă unui funcţionar public şi un criteriu important pentru recrutarea acestora.

Formarea unor astfel de funcţionari/demnitari în condiţiile societăţii moderne trebuie să constituie o preocupare permanentă nu numai a teoreticienilor, dar şi a legiuitorului şi a guvernanţilor [71, p. 212], deosebit de utilă fiind conturarea unui adevărat cult pentru funcţia publică şi funcţionarul public [170, p. 101], inclusiv, prin intermediul dezvoltării culturii juridice în rândul funcționarilor statului [131, pp. 44-45; 130, pp. 22-23; 70, pp. 193].

Un moment semnificativ la acest capitol, rezidă în consacrarea legală a *responsabilităţii* ca principiu de conduită a funcţionarului public. Importante în sensul dat sunt dispoziţiile *Constituţiei Republicii Moldova*, în care este prevăzută expres atât responsabilitatea autorităţilor publice (art. 107 alin. (1) – „responsabilitatea administraţiei publice centrale de specialitate pentru activitatea desfăşurată"), cât şi a funcţionarilor publici (potrivit art. 56: „[c]etăţenii cărora le sunt încredinţate funcţii publice, precum şi militarii, răspund de îndeplinirea cu credinţă a obligaţiilor ce le revin ...").

Relevantă în context este și *Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public* nr. 158/2008 [144], care stipulează:

- în art. 5 – „Serviciul public se bazează pe principiile legalităţii, profesionalismului, transparenţei imparţialităţii, independenţei, *responsabilităţii*, stabilităţii şi loialităţii",

- în art. 22 alin. (1) – obligaţiile generale ale funcţionarului public de a îndeplini cu *responsabilitate*, obiectivitate şi promptitudine toate atribuţiile de serviciu [[1]].

Un alt act normativ ce dezvoltă subiectul este *Codul de conduită a funcţionarului public* [52], care în capitolul II, fixează următoarele principii de conduită a funcţionarului public:

▪ *Legalitatea*, adică obligaţia de a respecta Constituţia, legislaţia în vigoare şi tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte;

▪ *Imparţialitatea* – obligaţia să ia decizii şi să întreprindă acţiuni în mod imparţial, nediscriminatoriu şi echitabil, fără a acorda prioritate unor persoane sau grupuri în funcţie de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau origine

[1] Potrivit art. 22 alin. (1) din *Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public* nr. 158/2008, funcţionarul public este obligat: a) să respecte Constituţia, legislaţia în vigoare, precum şi tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte; b) să respecte cu stricteţe drepturile şi libertăţile cetăţenilor; c) să fie loial autorităţii publice în care activează; d) să îndeplinească cu responsabilitate, obiectivitate şi promptitudine, în spirit de iniţiativă şi colegialitate toate atribuţiile de serviciu; e) să păstreze, în conformitate cu legea, secretul de stat, precum şi confidenţialitatea în legătură cu faptele, informaţiile sau documentele de care ia cunoştinţă în exerciţiul funcţiei publice, cu excepţia informaţiilor considerate de interes public; f) să respecte normele de conduită profesională prevăzute de lege; f[1]) să respecte prevederile art. 6 alin. (2) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrităţii instituţionale; g) să respecte regulamentul intern.

socială; obligativitatea unui comportament bazat pe respect, exigenţă, corectitudine şi amabilitate în relaţiile sale cu publicul, precum şi în relaţiile cu conducătorii, colegii şi subordonaţii;

▪ *Profesionalismul* – obligaţia să-şi îndeplinească atribuţiile de serviciu cu responsabilitate, competenţă, eficienţă, promptitudine şi corectitudine;

▪ *Loialitatea* – obligaţia de a servi cu bună-credinţă autoritatea publică în care activează, precum şi interesele legitime ale cetăţenilor etc.

După cum se poate observa *Codul de conduită a funcţionarului public* diminuează semnificaţia responsabilităţii în activitatea acestuia, înglobându-l în conceptul de *profesionalism*, fapt ce este nu doar incorect, dar şi în contradicţie cu Legea-cadru în domeniul administraţiei publice (citată) şi chiar Constituţia. Or, lipsa profesionalismului (mai ales în cazul tinerilor specialişti, în ipoteza în care profesionalismul este condiţionat de experienţa în domeniu) ar justifica lipsa responsabilităţii, ceea ce este practic inacceptabil [171, p. 93; 178, p. 74; 163, p. 164].

Potrivit cercetătorilor, un moment decisiv în asumarea de către funcţionarul public a responsabilităţii îl constituie depunerea jurământului de credinţă în momentul învestirii în funcţie [71, p. 210]. Este important de remarcat în context că depunerea jurământului nu trebuie să marcheze însuşi momentul naşterii responsabilităţii funcţionarului public/demnitarului, ci recunoaşterea acceptării acestor valori ca fiind fundamentale, exteriorizarea convingerii şi atitudinii respectuoase faţă de acestea, angajarea activă a funcţionarului, în baza propriei convingeri şi nu a unei obligaţii externe, în promovarea şi protecţia acestora [71, p. 211].

În conformitate cu art. 32 alin. (1) din *Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public* nr. 158/2008, funcţionarul public depune jurământ de credinţă cu următorul cuprins: „Jur solemn să respect Constituţia Republicii Moldova, drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, să apăr suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, să execut în mod obiectiv şi imparţial legile ţării, să îndeplinesc conştiincios obligaţiile ce îmi revin în exercitarea funcţiei publice şi să respect normele de conduită profesională”.

După cum se poate observa, un asemenea jurământ este comun pentru toţi funcţionarii publici. În acelaşi timp însă, nu trebuie uitată existenţa unei categorii distincte de funcţionari publici, şi anume *demnitarii publici*, adică persoanele care deţin funcţii de demnitate publică (din categoria cărora fac parte şi parlamentarii). Potrivit art. 2 din *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţii de demnitate publică* nr. 199/2010 [148]: „Funcţia de demnitate publică este o funcţie publică ce se ocupă prin mandat obţinut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condiţiile legii. Demnitarii sînt persoane care exercită funcţii de demnitate publică în temeiul Constituţiei, al prezentei legi şi al altor acte legislative”.

În literatura de specialitate [183, p. 26], funcţia de demnitate publică este văzută ca o funcţie publică ce se exercită fie ca urmare a dobândirii unui mandat în mod direct, în urma alegerilor,

prin exercitarea dreptului de vot al cetăţenilor, fie indirect, prin numire de către cei dintâi. În acelaşi timp, sunt reţinute următoarele caracteristici ale funcţiei de demnitate publică [183, pp. 26-27]:

- se dobândeşte prin alegeri libere sau numire, şi nu prin concurs, ca în cazul funcţiei publice *stricto sensu*;

- se exercită pe o perioadă limitată în timp; de regulă, durata exercitării funcţiei de demnitate publică este egală cu durata unui mandat sau, precum în cazul membrilor Guvernului, poate să depindă şi de durata mandatului persoanei care a emis actul de numire;

- puterea discreţionară a autorităţii care a emis actul de numire este mai largă decât în cazul funcţiilor publice *stricto sensu* datorită relaţiilor de încredere care trebuie să existe între demnitarul public şi autorul numirii în funcţie; cu toate acestea, nu este vorba de o putere discreţionară absolută, însă oportunitatea emiterii actului de eliberare din funcţie poate avea o pondere mai ridicată decât legalitatea, prevalând caracterul politic al actului.

La fel ca şi toţi funcţionarii publici, demnitarii trebuie să-şi exercite funcţia respectând câteva principii importante, care conform art. 4 din *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţii de demnitate publică* nr. 199/2010 sunt: principiile legalităţii, liberului consimţământ, transparenţei, exemplului personal, *responsabilităţii* şi al loialităţii.

În ceea ce priveşte jurământul (ca formă de asumare a responsabilităţii), potrivit aceleiaşi Legi (art. 6 alin. (6)): „Demnitarul depune jurământ în cazul în care această obligaţie este prevăzută de legea specială ce reglementează activitatea acestui demnitar". În acest sens, exemplificăm următoarele situații particulare:

▪ *judecătorii Curţii Constituţionale*, potrivit art. 12 alin. (1) din *Legea cu privire la Curtea Constituţională* nr. 317/1994 [143], depun următorul jurământ: „Jur să îndeplinesc cinstit şi conştiincios obligaţiile de judecător al Curţii Constituţionale, să apăr orânduirea constituţională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcţiei numai şi numai Constituţiei";

▪ *judecătorii* – potrivit art. 12 alin. (1) din *Legea cu privire la statutul judecătorului* nr. 544/1995 [147]: „Jur să respect Constituţia şi legile ţării, drepturile şi libertăţile omului, să-mi îndeplinesc cu onoare, conştiinţă şi fără părtinire atribuţiile ce-mi revin";

▪ *procurorii* – potrivit art. 27 alin. (1) din *Legea cu privire la Procuratură* nr. 3/2016 [146]: „Jur să respect cu stricteţe Constituţia, legile Republicii Moldova, drepturile şi libertăţile omului și să îndeplinesc conştiincios obligaţiile ce îmi revin" etc.

Ca excepţie, pentru *Preşedintele Republicii Moldova* însăşi *Constituţia Republicii Moldova* stabileşte, la art. 79 alin. (2), următorul jurământ: „Jur să-mi dăruiesc toată puterea şi priceperea propăşirii Republicii Moldova, să respect Constituţia şi legile ţării, să apăr democraţia, drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, suveranitatea, independenţa, unitatea şi integritatea teritorială a Moldovei". În acelaşi timp, potrivit art. 8 alin. (5) din *Legea cu privire la Guvern* nr.

136/2017 [145] stipulează: „În termen de cel mult 3 zile calendaristice de la data emiterii decretului privind numirea Guvernului, membrii Guvernului depun individual, în fața Președintelui Republicii Moldova, jurământul al cărui text este prevăzut la art. 79 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova”.

Cât n-ar fi de straniu însă, pe fonul celor expuse, unica categorie de demnitari publici care nu sunt obligaţi la depunerea jurământului, potrivit legislaţiei Republicii Moldova, sunt deputaţii/parlamentarii [178, p. 76; 163, p. 166].

Sub aspect comparativ, menţionăm că potrivit art. 70 alin. (1) din *Constituţia României* revizuită [66]: „(1) Deputaţii şi senatorii intră în exerciţiul mandatului la data întrunirii legale a Camerei din care fac parte, sub condiţia validării alegerii şi a depunerii jurământului. Jurământul se stabileşte prin lege organică”. În acelaşi timp, *Legea nr. 96 din 21 aprilie 2006 privind Statutul deputaţilor şi al senatorilor* [151] stabileşte în art. 3 următoarele: „(1) După constituirea legală a Camerei Deputaţilor şi a Senatului, fiecare deputat şi fiecare senator depune în faţa plenului Camerei din care face parte, întrunită în şedinţă solemnă, jurământul de credinţă faţă de ţară şi popor: "Jur credinţă patriei mele România; Jur să respect Constituţia şi legile ţării; Jur să apăr democraţia, drepturile şi libertăţile fundamentale ale cetăţenilor, suveranitatea, independenţa, unitatea şi integritatea teritorială a României; Jur să-mi îndeplinesc cu onoare şi fidelitate mandatul încredinţat de popor; Aşa să mă ajute Dumnezeu." (2) Jurământul de credinţă se poate depune şi fără formula religioasă, care se înlocuieşte cu formula: "Jur pe onoare şi conştiinţă"şi aceasta prefaţează jurământul. (3) Jurământul scris se rosteşte solemn, se semnează de fiecare deputat sau senator şi se încredinţează spre păstrare preşedintelui Camerei. (4) Refuzul de a depune jurământul de credinţă atrage de drept invalidarea mandatului, de care plenul Camerei ia act. (5) Deputaţii şi senatorii aleşi ca urmare a organizării unor alegeri parţiale pentru ocuparea locurilor vacante pe parcursul unei legislaturi vor depune jurământul de credinţă după validarea mandatelor, potrivit aceleiaşi proceduri şi cu aceleaşi consecinţe juridice”.

Dispoziţia dată a fost consacrată în textul *Constituţiei României* cu ocazia revizuirii acesteia în anul 2003. Constituţionaliştii au interpretat acest moment ca fiind o soluţie dictată de împrejurări în care era nefiresc ca Preşedintele României, membrii Guvernului, magistraţii şi toţi funcţionarii publici să fie obligaţi să depună jurământul de credinţă, iar parlamentarii, care sunt aleşi direct de cetăţeni, nu. Prin modificarea Constituţiei s-a realizat astfel şi corespondenţa logică între operaţiunea de intrare în exerciţiul mandatului, pe de o parte, şi operaţiunea de depunere a jurământului, pe de altă parte, în sensul că intrarea în exerciţiul mandatului de parlamentar este condiţionată şi de depunerea jurământului [67, p. 6].

După cum se poate observa, legiuitorul român a consacrat constituţional rolul jurământului ca formă de asumare a responsabilităţii de către deputaţi şi senatori la învestirea în funcţie,

stabilind chiar şi răspunderea pentru refuzul de a-l depune – *invalidarea mandatului*. În viziunea noastră, un asemenea moment este unul esenţial în activitatea unor astfel de funcţionari publici (cum sunt demnitarii parlamentari), mai ales că anume ei sunt cei care decid în mare parte soarta ţării, a societăţii şi a fiecăruia dintre noi. Mai mult, ţinând cont de faptul că ei îşi obţin mandatul direct de la popor, prin intermediul alegerilor, considerăm (la fel ca și alți cercetători [218, p. 199; 219, p. 151]) că este absolut necesară depunerea unui jurământ în faţa poporului, prin care să-şi asume responsabilitatea pentru misiunea importantă asumată – reprezentarea şi realizarea intereselor generale ale societăţii (mai ales că mandatul parlamentar este unul reprezentativ, deputaţii nefiind obligaţi „să dea seama" în faţa electoratului pentru activitatea desfăşurată) [171, p. 99].

Dată fiind obligativitatea jurământului de credinţă pentru funcţionarul public, responsabilitatea constituie un principiu, o obligaţie şi o condiţie indispensabilă funcţionării administraţiei publice, a autorităţilor statului, deci şi a statului în ansamblu. În acest context, considerăm că demnitarii parlamentari nu trebuie să constituie o excepţie, dar la fel ca şi toţi funcţionarii publici şi celilalţi demnitari publici să-şi asume responsabilitatea în calitatea sa de principiu, obligaţie şi condiţie indispensabilă funcţionării legislativului în condiţiile unui stat de drept democratic [170, p. 108; 163, p. 167].

Un alt subiect important al responsabilităţii, care merită o atenţie distinctă la acest final de compartiment, este *statul* (idee valabilă doar în condițiile în care personificăm statul – e.n.). În legătură cu acesta, în doctrină s-a opinat că, privită în general, responsabilitatea statului implică şi decurge din raţiunea existenţei sale, din scopul său general, din obligaţiile asumate faţă de individ şi societatea pe care o organizează şi o conduce [72, p. 307].

Responsabilitatea poate fi atribuită statului în virtutea faptului că statul, prin esenţă, sunt guvernanţii, adică persoane cărora le este inerentă responsabilitatea. Mai mult, activitatea pe care o desfăşoară aceste persoane implică o responsabilitate deosebită, complexă, cu pronunţate conotaţii sociale, morale, politice şi juridice. Sub acest aspect, este relevant faptul că responsabilitatea statului faţă de cetăţean este recunoscută la nivel constituţional, fiind garantată, potrivit art. 134 alin. (3) din *Constituţia Republicii Moldova*, de către Curtea Constituţională (subiect la care vom reveni mai jos).

Astfel, fiind o entitate, uneori considerată abstractă, statul comportă o responsabilitate distinctă faţă de cea a individului, semnificaţia căreia determină coeziunea dintre stat şi societate. În viziunea prof. Gh. Costachi, anume responsabilitatea statului constituie acea legătură necesară între acesta şi societate, menită să le apropie şi integreze într-un sistem socio-statal unic şi armonios. Este o situaţie ideală în care statul funcţionează pentru societate, realizând interesele acesteia, iar societatea, la rândul său, creându-l ca instrument pentru atingerea obiectivelor sale, contribuie la funcţionarea eficientă a statului [71, p. 206; 72, p. 308].

În ceea ce priveşte conţinutul responsabilităţii statului, domnia sa consideră că aceasta se poate manifesta în special prin: recunoaşterea şi aderarea statului la interesele şi idealurile cetăţenilor şi a societăţii; manifestarea unei preocupări permanente pentru bunăstarea membrilor societăţii; acţiuni concrete în vederea dezvoltării multilaterale a societăţii şi persoanei; promovarea progresului social; protejarea, garantarea, asigurarea, realizarea valorilor sociale fundamentale etc.

Rezultatul nemijlocit al responsabilităţii statului astfel, s-ar materializa în nivelul înalt de dezvoltare economică a societăţii (ce presupune un trai decent şi bunăstarea tuturor cetăţenilor etc.), ordinea socială şi juridică din cadrul ei, nivelul înalt de cultură generală, juridică şi politică a membrilor societăţii, şi într-un final – consolidarea unui real stat de drept [72, p. 308].

Pe fonul acestor raţionamente perfect logice, apar inevitabil o serie de întrebări legate de aprecierea responsabilităţii statului în condiţiile în care societatea „geme" practic sub greutatea problemelor sociale, economice, politice şi de altă natură, care nu doar îi împiedică dezvoltarea, ci atentează grav la însăşi existenţa acesteia şi viaţa membrilor ei. În asemenea condiţii, s-ar putea oare vorbi în general despre o responsabilitate a statului sau, mai curând, de o manifestare evidentă a iresponsabilităţii? Pe cale de consecinţă, ne întrebăm: merită oare iresponsabilitatea statului de a fi tolerată în speranţa că „crizele vor fi depăşite cu timpul", or stringenţa problemei impune luarea de măsuri concrete şi eficiente la moment? Sunt întrebări la care societatea şi membrii ei trebuie nu doar să dea răspuns, dar şi să acţioneze, chibzuit şi echilibrat [164, p. 42; 170, p. 12].

Unul din remediile propuse pentru asemenea probleme cu caracter general (şi nu doar) este *instituţia răspunderii statului*, care mai mult ca oricând a devenit necesară şi actuală pentru societatea noastră. Desigur, a vorbi la general despre necesitatea şi importanţa acesteia este oarecum uşor. În schimb, cu mult mai dificil e să-i pătrunzi în esenţă, să-i identifici temeiurile concrete, să-i schiţezi structura şi mecanismul de funcţionare [164, p. 42], momente ce ne vor preocupa cu precădere în compartimentul următor.

2.2. Răspunderea puterii publice

2.2.1. Conceptul de răspundere în dreptul public şi premisele conturării acestuia. De la începuturi, în istoria gândirii juridice a fost destul de răspândită teza potrivit căreia *răspunderea statului* prezintă o ameninţare la adresa păcii şi a ordinii ca valori supreme, asigurate anume de către stat şi nu de popor. Altfel spus, ideea răspunderii statului era de neconceput. Cu timpul au apărut şi idei opuse. În acest sens, J. Locke afirma la vremea sa că a depăşi limitele puterii nu au dreptul nici persoanele cu funcţii înalte, nici cei subordonaţi acestora, fapt ce în egală măsură este de neiertat atât împăratului, cât şi supuşilor acestuia. Din descrierea regelui absolut pe care o face filosoful, pot fi deduse câteva trăsături ale organului sau funcţionarului de stat neresponsabil, precum [318, p. 21]:

1) acesta poate să-şi stabilească singur drepturile sale;

2) el de sine stătător şi după propria voinţă le realizează;

3) deasupra sa nu există nici un judecător;

4) cei aflaţi în subordinea acestuia sunt lipsiţi de libertatea de a exercita anumite drepturi şi de a le apăra, întrucât se află pe poziţii de inegalitate sub toate aspectele.

În evoluţia sa ulterioară, se consideră că punctul de cotitură cardinală a acestei probleme l-a constituit procesul iniţiat de revoluţiile burgheze din Europa, preluat şi de alte popoare, care a dus la apariţia şi dezvoltarea unui aşa fenomen ca *răspunderea politică, juridică* şi *socio-morală a puterii* faţă de societate şi persoană.

Chiar dacă sub aspect teoretic, unele idei în acest sens au fost expuse şi dezvoltate în timp de numeroşi gânditori (Ch.-L. Montesquieu, J.-J. Rousseau, G.W.F. Hegel etc.), totuşi, se consideră că ideea *răspunderii statului* a fost fundamentată considerabil de marele filozof german Im. Kant, potrivit căruia aceasta este un mijloc de limitare a puterii politice. Mai mult, dânsul considera că orice cetăţean trebuie să aibă aceeaşi posibilitate de constrângere în raport cu guvernantul, vizând îndeplinirea strictă şi necondiţionată a legii ca şi guvernantul în raport cu cetăţeanul [40, p. 154].

Sub influenţa acestei idei, în secolul al XX-lea, în teoria relaţiilor dintre putere şi persoană a devenit dominantă concepţia necesităţii [318, p. 21]: subordonării faţă de lege a tuturor funcţionarilor de stat; separaţiei puterilor în vederea prevenirii şi combaterii abuzurilor de putere, a concentrării acesteia în mâinile unei persoane; protecţiei judiciare a cetăţenilor faţă de abuzurile puterii. Aceste idei valoroase (împreună cu altele) au fost concentrate sintetic în *teoria statului de drept* [127, p. 157; 129, p. 144], doctrina germană folosind în acest sens termenul de „Rechsstaat" pentru a arăta că şi guvernanţii se supun regulilor juridice. Astfel, a fost conturată teoria autolimitării statului, care se bazează pe ideea generoasă potrivit căreia voinţa statului nu poate fi transformată într-o normă juridică deplină, dacă impune obligaţii numai subiectelor de drept – cetăţenii şi persoanele juridice, deoarece aceste obligaţii trebuie impuse însuşi sursei acestor norme, şi anume statului.

Aşadar, rezumând, se poate spune că până în sec. al XIX-lea, puterea publică a fost considerată, în principiu, iresponsabilă juridic, concepţie fundamentată pe ideea suveranităţii statului, care astfel nu putea fi răspunzător pentru actele agenţilor săi [172, p. 297].

Treptat s-a conturat ideea de *răspundere a puterii publice*, atât pe baza dezvoltării teoriei enunţate anterior, cât şi pe baza principiilor generale ale răspunderii civile formulate în Codul civil francez din 1804 – Codul lui Napoleon (dar care prezintă anumite particularităţi, în sensul că nu este o răspundere generală şi absolută, ci implică reguli speciale care variază de la o autoritate la alta).

În asemenea circumstanţe, răspunderea autorităţilor publice a evoluat în mod progresiv, statul la rândul său fiind etichetat cu asemenea sintagme ca stat poliţienesc, stat legal şi, în final, stat de drept. Astfel, statul guvernat de regulile statului de drept este un nou tip de stat, în care răspunderea se aplică nu numai indivizilor din interiorul frontierelor sale, dar şi raporturilor dintre stat şi cetăţenii săi [209, p. 37]. Mai mult, în practica statului de drept răspunderea constituie un principiu fundamental pentru activitatea puterii publice, care cuprinde [307, p. 44]:

- un complex de norme juridice şi cerinţe, care stabilesc răspunderea subiecţilor puterii pentru calitatea politicii promovate, deciziilor luate, activitate şi comportament;

- instituţii de stat şi civile care prin intermediul unui control să fie apte de a obţine respectarea de către putere a cerinţelor date;

- un sistem de dezvoltare a motivelor morale, stimulenţilor necesari pentru îndeplinirea cu bună credinţă a obligaţiilor funcţionale de către subiecţii puterii;

- posibilitatea societăţii de a preveni şi contracara lipsa de răspundere şi responsabilitate, a arbitrariului şi fărădelegii din comportamentul şi activitatea puterii;

- activitate responsabilă a subiecţilor puterii care să asigure o eficienţă sporită întru beneficiul cetăţenilor şi societăţii.

Din perspectiva dată, în doctrină se opinează că, în condiţiile statului de drept, omul şi persoana oficială (ca reprezentant al statului) trebuie să se prezinte ca parteneri egali în drepturi [311, p. 17], care au „încheiat" un acord specific de cooperare şi răspundere reciprocă [76, p. 316]. Or, sintetic vorbind, trăsătura esenţială a statului de drept este responsabilitatea reciprocă a statului şi persoanei [127, p. 157; 129, p. 144] (moment asupra căruia vom reveni pe parcurs).

Potrivit cercetătorilor, anume prezenţa răspunderii în cadrul acestor raporturi, se află la baza conceptului de *răspundere în dreptul public* [209, p. 37], care s-a dezvoltat sub forma răspunderii autorităţilor publice şi a răspunderii funcţionarilor publici, în mod individual etc. De aici se poate deduce că instituţia răspunderii în dreptul public înglobează în sine trei elemente principale: *răspunderea statului*, *răspunderea autorităţilor publice* şi *răspunderea funcţionarilor publici*. Legătura strânsă dintre acestea (mai ales dintre primele două) a determinat cercetătorii să privească ca sinonime asemenea sintagme precum: „răspunderea autorităţilor publice", „răspunderea puterii publice", „răspunderea publică", „răspundere a statului" etc. [209, p. 42].

Desigur, privind *răspunderea statului* ca instituţie complexă, e de la sine clar că sintagmele în cauză trebuie privite ca sinonime. În schimb, când intervin cazurile concrete de atragere la răspundere, survine necesitatea de a distinge între subiecţii concreţi pasibili de răspundere (expres prevăzuţi de lege), ceea ce implică în mod inevitabil unele diferenţieri la nivel semantic între expresiile enunţate *supra* [164, p. 43]. Pe de altă parte însă, considerăm că chiar dacă se operează cu expresia „răspunderea statului", în realitate subiect al răspunderii este totuşi organul/autoritatea

publică concretă, care urmează astfel să răspundă în numele statului. Iată de ce, sintagma cea mai relevantă şi integrativă în context este *răspunderea puterii publice* [171, p. 108].

Dincolo de cele expuse, atragem atenţia că în literatura de specialitate [307, pp. 44-45], răspunderea statului este înţeleasă în două sensuri: *restrictiv* şi *extensiv*. În virtutea faptului că funcţionarea statului se realizează prin activitatea organelor sale şi a funcţionarilor publici, sensul *restrictiv* presupune răspunderea unui funcţionar public sau a unei autorităţi publice. În accepţiune *extensivă*, răspunderea juridică a statului presupune un raport juridic între stat, pe de o parte, şi cetăţean (persoană), ale cărui drepturi au fost lezate, pe de altă parte. Analizând aceste accepţiuni, prof. Gh. Costachi [71, p. 216] conchide că răspunderea puterii publice se poate manifesta la trei nivele: *la nivelul statului*, *la nivelul autorităţilor publice* şi *la nivelul funcţionarilor publici*.

Respectiv, în viziunea sa, răspunderea statului poate fi antrenată atât nemijlocit, cât şi mijlocit, prin intermediul răspunderii organelor de stat şi a funcţionarilor publici. Această diferenţiere este deosebit de importantă atât teoretic, cât şi practic, deoarece fiecare caz în parte presupune trăsături şi particularităţi specifice, precum şi un mecanism distinct de realizare [71, p. 216].

Ţinând cont de cele menţionate, în continuare ne propunem să abordăm detaliat problema răspunderii statului, considerând această instituţie drept o premisă indispensabilă răspunderii autorităţilor acestuia, printre care și Parlamentul.

2.2.2. Teoria răspunderii statului. Problema răspunderii statului poate fi considerată, dintr-un anumit punct de vedere, una deja consolidată şi de necontestat, în timp ce din alt punct de vedere, ea este una destul de relativă, aflându-se în proces de conturare în ultimele decenii [164, p. 40]. În primul caz, avem în vedere răspunderea statului în plan extern (internaţional [4; 6; 220, pp. 18-19; 266, pp. 58-60; 344, pp. 297-301; 305, pp. 91-97], european [282, pp. 123-126; 300, pp. 280-281]), subiect pe larg vehiculat de doctrina dreptului european şi internaţional. Deci, este vorba de *instituţia răspunderii statelor în dreptul internaţional*, în limitele căruia există regula: un stat care săvârşeşte un act ilicit îşi angajează prin aceasta răspunderea internaţională. Astfel, statele sunt ţinute să răspundă în acest caz pentru comiterea de crime şi delicte internaţionale, pentru nerespectarea angajamentelor juridice asumate şi pentru nesocotirea oricărei norme de drept internaţional.

Desigur, răspunderea internaţională nu este echivalentă cu răspunderea statului, ci are o aplicaţiune generală. Toate subiectele de drept internaţional îşi pot angaja răspunderea, chiar dacă statul, considerat principal actor al relaţiilor internaţionale, apare cel mai frecvent în această postură. În concret, în dreptul internaţional pot răspunde statele, organizaţiile internaţionale şi persoanele fizice.

În ordinea dată de idei mai trebuie subliniat că instituţia răspunderii internaţionale este diferită de cea din dreptul intern. Trăsătura de originalitate a acesteia este dată de perceperea sa ca

un corolar al principiului egalităţii statelor, finalitatea sa constând în evitarea războiului şi a folosirii forţei sau a ameninţării cu forţa [257, p. 249].

O altă situaţie însă, poate fi atestată în plan intern, unde la nivel teoretic, deja de mult timp, pe larg a fost şi este investigată multiaspectual doar problema răspunderii persoanei/cetăţeanului faţă de stat, aceasta fiind actuală pentru orice perioadă istorică şi regim politic [71, pp. 213-214]. Abia în ultimul timp, în literatura de specialitate autohtonă, mai ales în contextul edificării statului de drept (care, după cum am precizat *supra*, din start se presupune a fi unul responsabil), tot mai mult doctrinarii au început să atragă atenţia la importanţa şi necesitatea cercetării răspunderii statului, întrucât această instituţie conturează un „principiu fundamental pentru activitatea puterii publice" în cadrul unui stat de drept [170, p. 9; 164, p. 41].

În context, merită reiterat că unele reflecții pe marginea răspunderii statului în spațiul românesc pot fi atestate chiar la începutul secolului trecut, mai cu seamă în lucrările semnate de distinsul Nicolae Titulescu. Preocupat în special de problema despăgubirilor datorate proprietarilor păgubiți în rezultatul răscoalei țărănești de la acea vreme (*Problema responsabilității juridice a statului și a comunelor cu privire la ultimele răscoale țărănești.* București, 1907 [228, pp. 275-294]), N. Titulescu analizează posibilitatea imputării obligației de despăgubire fie statului, fie miniștrilor, fie comunelor (în baza legii românești și a doctrinei franceze de la acea vreme), argumentând în special temeiurile juridice de atragere la *răspundere civilă* (folosind noțiunea de *responsabilitate civilă*) a acestor subiecți. Interesant este că în cazul statului abordează două variante: responsabilitatea civilă a statului pentru fapta proprie și responsabilitatea civilă a statului pentru fapta prepușilor săi. În pofida faptului că marele jurist și diplomat a reușit să demonstreze în ce măsură dreptul civil și principiile acestuia pot fi aplicate în raporturile de drept public, totuși în vremea ce a urmat, cu regret, doctrina nu a ținut să dezvolte și să aprofundeze acest aspect. Acest fapt, dar și evenimentele politice, economice, sociale și de altă natură desfășurate în acest răstimp în țară, ne-au determinat să concepem problema răspunderii statului ca fiind una nouă pentru societatea noastră, ceea ce evident implică necesitatea unei fundamentări ştiinţifice în cadrul unei teorii distincte, necesitatea elaborării unui cadru juridic corespunzător şi, respectiv, a conturării unui mecanism juridic eficient [76, p. 317], care să asigure o răspundere reală/efectivă a statului şi a autorităţilor sale.

Referitor la actualitatea şi oportunitatea studierii acestui subiect, acestea au fost recunoscute de mai mulţi cercetători autohtoni, care vin cu următoarele argumente în acest sens [71, p. 214; 191, p. 56]:

În primul rând, este o necesitate dictată de perioada istorică în care ne aflăm, perioadă a reformelor profunde, a tranziţiei spre economia de piaţă, a democratizării sferei politice, sociale şi

economice a vieţii societăţii, în care amplificarea rolului şi semnificaţiei răspunderii juridice a statului este determinată de scopul general de edificare a statului de drept.

În al doilea rând, este o exigenţă a timpului, deoarece concomitent cu recunoaşterea valorilor general umane în societate atestăm o pronunţată creştere a numărului delictelor (abaterilor) admise (comise) de către stat, organele acestuia şi funcţionarii publici. Mai mult, în ultimii ani, asemenea fenomene negative ca nihilismul şi idealismul juridic, lezarea gravă a drepturilor şi libertăţilor omului, tergiversarea soluţionării diferitor probleme, lipsa reacţiei prompte la apelul şi sesizările cetăţenilor, substituirea legalităţii cu oportunitatea politică, luarea de mită şi corupţia din aparatul de stat, lipsa de răspundere practic a tuturor structurilor de stat au înregistrat dimensiuni catastrofale. Destul de frecvente sunt şi adoptarea sau emiterea de acte legislative şi normative ce contravin Constituţiei.

Respectiv, un rol deosebit de important în aplanarea acestor fenomene negative poate fi atribuit, în viziunea cercetătorilor, instituţiei *răspunderii statului* care este de natură să servească ca mijloc de protecţie împotriva despotismului guvernanţilor şi să garanteze realizarea drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului [71, p. 215; 307, p. 44].

Referitor la formele răspunderii statului, în doctrină se susţine că acesta poartă o *răspundere publică*, care cuprinde în sine măsuri de *răspundere morală*, *politică* şi *juridică*, iar subiecţii sunt răspunzători faţă de cetăţean, popor şi populaţie de la care emană puterea publică [322, p. 64].

Referindu-ne succint la aceste forme de răspundere, precizăm că *răspunderea politică* este definită ca: „răspunderea puterii faţă de societate pentru îndeplinirea obligaţiilor, promisiunilor şi programelor asumate". Se are în vedere conducerea eficientă a statului, realizarea practică a acestor promisiuni şi obligaţii asumate, precum şi prezentarea periodică a dărilor de seamă, reacţionarea promptă la problemele cetăţenilor, comunicarea cu ei, recunoaşterea greşelilor admise, corijarea lor activă şi multe altele [283, p. 16].

Potrivit altor viziuni, *răspunderea politică* este privită ca o răspundere survenită pentru realizarea inadecvată de către subiecţii puterii a competenţelor cu care au fost învestiţi de către popor [191, p. 58]; or, o răspundere a organelor de stat şi a demnitarilor faţă de popor, populaţie pentru necorespunderea activităţii încrederii acordate [322, p. 64]. Drept măsură a răspunderii politice poate fi demiterea persoanelor care nu şi-au îndeplinit în modul corespunzător obligaţiile funcţionale, acţiunile cărora nu conţin semne ale ilicitului [191, p. 58].

Deci, *răspunderea politică* s-a cristalizat ca o totalitate de măsuri ce asigură conformarea prin lege a puterii la condiţiile „contractului" încheiat între stat şi societate, constrângerea puterii la îndeplinirea obligaţiilor, promisiunilor şi a programelor asumate şi acceptate de către societate. Prin asemenea mijloace de influenţă asupra subiecţilor puterii şi politicii acestora, se consideră că e posibilă obţinerea unei corectări sau chiar schimbări a cursului politicii, înlăturarea de la putere

a celor care nu sunt demni de asemenea posturi în virtutea incapacităţii lor. Totodată, categoria acestor mijloace cuprinde şi dreptul de a critica liber, a reacţiona la ilegalităţile comise de subiecţii puterii, a exprima dezacordul, aprecierea negativă, neîncrederea, de a nu executa indicaţiile şi ordinele „criminale" ale puterii [325].

În baza celor expuse, se poate susţine că *răspunderea politică* este mai mult proprie elitei politice, nemijlocit forţelor politice aflate la guvernare şi instituţionalizate. Deci, chiar dacă nu are un impact şi un efect asemănător răspunderii juridice, totuşi, ţinând cont de subiecţii pasibili, *răspunderea politică* este una deosebit de importantă într-o societate ce se vrea a fi democratică [170, p. 17].

Strâns legată de aceasta este şi *răspunderea morală*, apreciată fiind ca o răspundere a puterii pentru exercitarea competenţelor respectând cerinţele moralei, eticii şi a justeţei. În acest sens, demult este cunoscut că imoralitatea persoanelor din structurile puterii inevitabil generează mari necazuri şi colapsuri. De aceea, tot mai insistent s-a luptat şi se luptă pentru promovarea principiilor morale în sistemul de organizare şi funcţionare a puterii, pentru neadmiterea şi înlăturarea de la putere a persoanelor fără onoare şi bună-credinţă, libertini, cruzi, lipsiţi de sentimentul datoriei şi a obligaţiei, dreptăţii, bunătăţii şi încrederii în cuvânt [284, pp. 58-59]. În acest sens, în unele state europene au fost iniţiate adevărate mişcări pentru „asanarea morală a politicii şi a puterii", atestându-se astfel o tendinţă fermă de consolidare a cerinţei societăţii în ceea ce priveşte respectarea de către putere a principiilor morale [325].

Trebuie să recunoaştem că şi această formă de răspundere este una esenţială, mai ales în interiorul însăşi al elitei/clasei politice, care ar putea servi ca un filtru pentru selectarea candidaţilor la funcţii înalte, candidaţi demni de încrederea poporului şi a cetăţenilor [164, p. 43]. Astfel, importanţa acestei forme de răspundere nu trebuie neglijată, întrucât asanarea morală a politicii şi a sistemului de autorităţi publice poate constitui una din condiţiile principale şi decisive pentru consolidarea efectivă a răspunderii juridice a puterii.

Alături de aceste forme de răspundere, în ultimul timp, tot mai mult se reliefează *răspunderea juridică*, chemată să asigure şi să garanteze legalitatea organizării şi funcţionării statului şi a autorităţilor acestuia. Dat fiind faptul că această formă de răspundere este cu mult mai complexă în raport cu celelalte, s-au înregistrat o serie de dificultăţi în procesul realizării sale practice, ceea ce a determinat şi o atenţie deosebită din partea doctrinarilor [170, p. 17; 171, p. 117]. Or, în cazul dat este important să ţinem cont de o particularitate deosebită a răspunderii statului, care constă în faptul că el însuşi îşi stabileşte măsurile de răspundere atât prin activitatea legislativă proprie, cât şi prin aderarea la diferite convenţii, tratate, acorduri internaţionale [302, p. 9]. Acest fapt implică necesitatea existenţei unui control strict din partea societăţii civile asupra structurilor de stat, a activităţii acestora, moment ce nu poate fi atestat în practică.

Prin urmare, reglementarea normativă şi existenţa *de facto* a răspunderii statului, a subiecţilor puterii publice, asigurată de un mecanism concret de realizare, în mod substanţial depinde de faptul cât de mult el s-a apropiat de idealul statului de drept, depinde de nivelul democratizării proceselor sociale şi statale, de gradul de dezvoltare a instituţiilor societăţii civile, care reprezintă o importantă pârghie ce pune în acţiune mecanismul răspunderii juridice a statului [302, p. 9].

Dincolo de această realitate, suntem de părerea [171, p. 118] că necesitatea studierii profunde a problemei răspunderii statului (atât *stricto sensu*, cât şi *lato sensu*) este determinată de însăşi Legea Fundamentală, care stipulează (în art. 134 alin. (3)) obligativitatea garantării *responsabilităţii statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat,* competenţa revenindu-i în acest sens Curţii Constituţionale (atribuţie prevăzută inclusiv în art. 1 alin. (3) din *Legea cu privire la Curtea Constituţională* nr. 317/1994 [143] şi art. 2 alin. (2) din *Codul jurisdicţiei constituţionale al Republicii Moldova* [55]). Prin urmare, fundamentul constituțional al răspunderii statului îl reprezintă principiul responsabilității reciproce a statului și persoanei, asupra căruia ne vom reține succint în cele ce urmează.

2.2.3. Principiul constituțional al responsabilităţii reciproce a statului şi persoanei. Un moment important la care au atras atenția cercetătorii [129, p. 143; 127, p. 157] ține de recunoașterea responsabilității reciproce a statului și a persoanei ca fiind *un principiu constituțional*, întrucât, în primul rând, aceasta este consacrată de către constituant împreună cu garantarea supremaţiei Constituţiei şi cu realizarea principiului separaţiei puterilor în stat (care sunt prin esenţa lor principii constituţionale), iar, în al doilea rând, garantarea ei este dată în competenţa exclusivă a Curţii Constituţionale a Republicii Moldova.

În pofida acestui fapt însă, atragem atenția că atât Constituţia, cât şi legile organice nu concretizează esenţa şi conţinutul principiului în cauză, ceea ce, cu regret, denotă într-o oarecare măsură, caracterul declarativ al acestuia (exceptând varianta deducerii acestuia prin interpretarea textului constituţional), chiar dacă este identificată şi instanţa responsabilă de garantarea şi realizarea sa [164, p. 43].

Sub aspect comparativ, în unele constituţii pot fi totuşi constatate reglementări mai detaliate a acestui principiu. Bunăoară, *Constituţia Republicii Belarus*, prevede în art. 2 [292]: „*Statul este responsabil faţă de cetăţean pentru crearea condiţiilor necesare dezvoltării libere şi demne a persoanei. Cetăţeanul este responsabil faţă de stat pentru executarea strictă a obligaţiilor care îi sunt prevăzute de Constituţie*”.

Dispoziţii similare sunt cuprinse şi în *Constituţia Turkmenistanului*, care în art. 3 stabileşte [293]: „*Statul este responsabil faţă de fiecare cetăţean şi asigură crearea condiţiilor pentru dezvoltarea persoanei, protejează viaţa, cinstea, demnitatea, libertatea, inviolabilitatea personală*

şi drepturile inalienabile ale cetăţeanului. Fiecare cetăţean este responsabil în faţa statului pentru executarea obligaţiilor ce-i sunt stabilite de Constituţie şi legi".

La nivel doctrinar, constatăm, cu regret, că în arealul nostru ştiinţific, principiul în cauză este foarte puţin studiat, chiar dacă valoarea lui normativă este una inestimabilă pentru consolidarea statului de drept. Din acest motiv, în cele ce urmează ţinem să expunem succint câteva idei atestate în literatura de specialitate care explică într-o oarecare măsură esenţa şi conţinutul acestui principiu.

Pentru început, este important de menţionat că ideea responsabilităţii reciproce a statului şi persoanei este dezvoltată atât în sens larg, cât şi în sens îngust. Dintr-o perspectivă mai largă, autorul rus A.B. Сивопляс (A.V. Sivopleas) (citat de I. Iacub şi N. Chiper [129, p. 144]) susţine că ideea în cauză presupune că persoana şi subiectul puterii (ca reprezentant al statului) trebuie să se manifeste ca parteneri egali, care au încheiat o anumită înţelegere referitoare la colaborarea şi responsabilitatea reciprocă. Acest acord poate fi înţeles ca o modalitate de limitare a puterii politice ce exprimă esenţa principiilor juridico-morale ale relaţiilor dintre stat ca purtător al puterii şi cetăţean ca participant la exercitarea acesteia [326, p. 306].

Deci, recunoscând normativ libertatea societăţii şi a persoanei, statul îşi stabileşte anumite limite pentru propriile decizii şi acţiuni. În acelaşi timp, prin legi statul îşi asumă obligaţia de a asigura echitatea şi egalitatea în cadrul relaţiilor sale cu cetăţeanul, organizaţiile obşteşti, cât şi cu alte state. Subordonându-se dreptului, autorităţile statului nu pot să încalce legea şi poartă răspundere pentru încălcarea sau neexecutarea obligaţiilor asumate. Obligativitatea legii pentru puterea statului este asigurată printr-un sistem de garanţii, care exclud samavolnicia administraţiei. La acestea sunt atribuite [326, p. 306]: a) răspunderea guvernului faţă de organele reprezentative; b) răspunderea disciplinară, civilă şi penală a funcţionarilor publici de orice nivel pentru încălcarea drepturilor şi libertăţilor persoanelor concrete, pentru excesul de putere şi abuzul de putere etc.; c) punerea sub acuzare a şefului statului etc.

Referitor la răspunderea persoanei faţă de stat, autorul citat susţine că aceasta trebuie să se bazeze pe aceleaşi principii juridice. În lumina acestora, aplicarea constrângerii statale trebuie să aibă un caracter de drept, să nu încalce libertatea persoanei şi să corespundă gravităţii faptei comise.

O interpretare largă a ideii responsabilităţii reciproce a statului propune şi cercetătoarea К.А. Бабаджанян (C.A. Babadjanean) (citată de I. Iacub [127, p. 159]), care de asemenea susţine că, concepţia contemporană a relaţiilor dintre stat şi persoană presupune crearea de către stat a unor asemenea condiţii, în care să fie posibil un echilibru între interesele subiecţilor daţi; statul şi persoana să se manifeste ca parteneri egali fiind responsabili reciproc unul faţă de altul. Asemenea

condiţii ar fi: societatea civilă dezvoltată, statul de drept, un stat puternic (eficient) şi un cetăţean activ, parteneriat social, conştiinţă şi cultură juridică dezvoltată etc. [270, p. 9].

În opinia cercetătoarei, responsabilitatea statului şi a reprezentanţilor săi faţă de persoană presupune necesitatea executării cerinţelor ce decurg din lege, crearea condiţiilor pentru realizarea drepturilor şi libertăţilor omului, precum şi necesitatea de a fi supus măsurilor de influenţă juridică, de a suporta anumite consecinţe negative pentru acţiunile sau inacţiunile ilegale ale autorităţilor publice sau ale funcţionarilor publici. Sub acest aspect, în condiţiile contemporane, a devenit necesară consacrarea exactă şi clară la nivel de lege a noţiunii de răspundere juridică a statului, a autorităţilor şi funcţionarilor acestuia, reflectarea în această noţiune nu doar a răspunderii negative, ci şi a celei pozitive; elaborarea la nivel teoretic şi legislativ a unui mecanism eficient de realizare a răspunderii puterii în practică [270, p. 10].

În ceea ce priveşte responsabilitatea persoanei faţă de stat, aceasta este apreciată ca fiind un fenomen complex, care cuprinde atât o formă pozitivă, exprimată prin acţiuni social-active conştiente orientate spre exercitarea drepturilor şi a obligaţiilor, urmate de consecinţe pozitive, precum şi o formă negativă, adică necesitatea supunerii acesteia măsurilor de influenţă, suportarea anumitor consecinţe negative. În acelaşi timp, cercetătoarea subliniază că sporirea răspunderii persoanei faţă de stat constituie o premisă pentru optimizarea relaţiilor dintre stat şi cetăţean, cheia modernizării cu succes a sistemului politico-juridic şi a dezvoltării democratice a statului.

În acelaşi context, К.А. Бабаджанян (C.A. Babadjanean) accentuează în mod deosebit ideea răspunderii pozitive reciproce a persoanei şi a statului, care în viziunea sa presupune o formă de realizare a răspunderii juridice, ce se exprimă prin acţiuni social-active, volitive ale cetăţenilor şi funcţionarilor de stat în vederea executării, exercitării drepturilor şi obligaţiilor lor, care generează şi consecinţe pozitive. Răspunderea juridică pozitivă constituie fundamentul principiului răspunderii reciproce a persoanei şi statului, chemată să armonizeze relaţiile dintre acestea. Fiind o modalitate de control social, aceasta are un rol important pentru instaurarea legalităţii şi a ordinii de drept în societate, funcţionarea eficientă a instituţiilor societăţii civile [270, p. 11].

Paralel cu accepţiunea largă a ideii responsabilităţii reciproce a statului şi persoanei, în doctrină, poate fi atestată şi o accepţiune îngustă [127, p. 144]. În acest sens, С.Б. Поляков (S.B. Poleakov) (citat de I. Iacub [127, p. 144]) consideră că soluţionarea problemei răspunderii reciproce a statului şi a persoanei presupune suplinirea insituţiei răspunderii juridice a persoanei prin stabilirea unor mijloace eficiente de protecţie faţă de încălcarea legii de către organele statului şi autorităţile locale, inclusiv a funcţionarilor acestora sub formă de sancţiuni concrete şi proceduri de aplicare. Principiul responsabilității reciproce a statului și a persoanei trebuie astfel înțeles ca unitatea cerințelor în stabilirea temeiurilor (componenţelor), limitelor, principiilor, scopurilor, funcțiilor răspunderii juridice a persoanei, autorităților publice și a funcționarilor publici [318, p. 11].

Astfel, realizarea principiului răspunderii reciproce a statului şi a persoanei constă în depăşirea diferenţelor în ceea ce priveşte temeiurile, principiile, scopurile, funcţiile răspunderii juridice a persoanei, a autorităţilor statului şi a funcţionarilor acestora, precum şi în existenţa şi eficienţa sancţiunilor pentru încălcările de lege comise de către aceştia şi în posibilitatea aplicării acestora [318, p. 12].

Expunându-ne asupra acestei idei, considerăm că în cazul dat „depăşirea diferenţelor" ar putea fi dificilă, dacă nu chiar imposibilă, dat fiind statutul distinct al autorităţilor şi funcţionarilor publici. Respectiv, cu mult mai decisivă (şi reală) ar fi în acest caz consolidarea şi respectarea strictă a principiului inevitabilităţii răspunderii juridice [171, p. 125].

O abordare similară a subiectului poate fi atestată şi la O.C. Вырлеева-Балаева (O.S. Vîrleeva-Balaeva) (citată de I. Iacub [127, p. 162]), potrivit căreia, în condiţiile statului de drept, cetăţeanul şi reprezentanţii puterii trebuie să participe la raporturile juridice în condiţii de egalitate şi echitate. Responsabilitatea reciprocă a statului şi a persoanei se manifestă ca un mijloc ce limitează puterea statului şi o reţine de la abuzuri, iar persoana de la comiterea faptelor ilegale [277, p. 18].

În viziunea sa, principiul se exprimă, prin abordarea juridică asemănătoare atât a răspunderii statului faţă de persoană, cât şi a răspunderii persoanei faţă de stat. Respectiv, aplicarea măsurilor de constrângere în ambele cazuri trebuie să corespundă nu doar gravităţii faptelor comise, dar şi normelor procesuale, care reprezintă garanţii importante pentru realizarea drepturilor statului sau ale persoanei.

Principalul accent totuşi autoarea îl pune pe răspunderea juridică a statului faţă de cetăţean, considerând că aceasta constituie o garanţie importantă pentru restrângerea puterii autorităţilor publice, care sunt chemate astfel să nu depăşească limitele stabilite de lege. Măsurile de răspundere juridică a autorităţilor publice şi a funcţionarilor trebuie, în opinia sa, să ocupe un loc central în cadrul sistemului de asigurare a drepturilor şi libertăţilor omului, întrucât recunoaşterea şi protecţia juridică a acestora constituie o obligaţie constituţională a statului. Din acest punct de vedere, statutul funcţionarilor necesită a fi transformat din unul „privilegiat" în unul de „deservire" a societăţii civile şi a persoanei, pentru aceasta fiind indispensabilă stabilirea unei reale răspunderi atât pentru cei mai înalţi demnitari de stat, cât şi pentru cei mai de jos funcţionari publici (după cum susţine şi A.B. Малько (A.V. Maliko) [301, p. 2]).

Asemenea măsuri sunt cu atât mai oportune şi necesare la moment, dat fiind faptul că practic la toate nivelele de organizare şi funcţionare a puterii, sunt dezechilibrate principalele elemente – drepturile, obligaţiile şi răspunderea. Drepturile sunt concentrate la unele nivele (de obicei cele mai înalte), obligaţiile sunt repartizate la alte nivele, iar răspunderea puterii, de regulă, nu este clar determinată [299, p. 285].

La fel şi autoarea citată constată caracterul declarativ al dispoziţiilor normative care stabilesc răspunderea pentru funcţionarii statului, considerând că astfel este grav afectat principiul inevitabilităţii răspunderii juridice pentru încălcarea legii, care evident trebuie să se răsfrângă şi asupra statului.

Ţinând cont de faptul că şi sistemul existent de imunităţi, recunoscut anumitor categorii de funcţionari publici exclud, de asemenea, răspunderea juridică efectivă a acestora [319, pp. 6-7], О.С. Вырлеева-Балаева (O.S. Vîrleeva-Balaeva) se expune pentru ca autorităţile puterii şi funcţionarii acestora să fie atraşi la răspundere juridică pentru comiterea a două tipuri de abateri: încălcarea directă a normelor constituţiei şi a actelor legislative şi în cazul aprecierii activităţii acestora ca fiind necalitativă (îndeplinirea necorespunzătoare a obligaţiilor soldată cu consecinţe nefavorabile), subliniind semnificaţia deosebită a răspunderii constituţionale [277, pp. 18-19] în acest sens.

Dincolo de aceste explicaţii de conţinut date ideii responsabilităţii reciproce a statului şi a persoanei, în doctrină, tot mai mulţi cercetători, abordând problematica în cauză, accentuează anume formele răspunderii juridice a statului (a autorităţilor şi funcţionarilor acestuia). Bunăoară, О.Ю. Рыбаков (O.Iu. Rîbakov), elucidând şi apreciind rolul fiecărei forme de răspundere juridică în cadrul relaţiilor dintre stat şi persoană, consideră că cele mai importante sunt: răspunderea juridică constituţională şi răspunderea politică, forme de răspundere ce în viziunea sa necesită o reglementare juridică concretă şi un mecanism eficient de realizare [321, pp. 295-300].

Susţinând în totalitate o asemenea poziţie, cu titlu de generalizare subliniem necesitatea ca principiul constituţional al *responsabilităţii reciproce a statului şi a persoanei* să fie interpretat *lato sensu*, ca implicând nu doar „responsabilitatea" acestor subiecţi (concept destul de bine dezvoltat în literatura de specialitate), ci şi „răspunderea" sub toate formele sale recunoscute (şi posibile) [164, p. 43; 171, p. 128]. Evident, în acest caz cele mai multe semne de întrebare le ridică situaţiile în care statul (autorităţile acestuia) urmează a fi subiect al răspunderii – aspect de care ne vom preocupa în cele ce urmează.

2.2.4. Răspunderea juridică a statului: forme şi temeiuri. În studiile de specialitate, răspunderea juridică a statului (în dreptul intern) este definită ca fiind „realizarea obligaţiei statului de reparare a daunelor (lichidarea consecinţelor), restabilire a drepturilor şi intereselor legitime ale victimelor ca urmare a faptelor ilicite ale organelor de stat şi funcţionarilor publici, obligaţie ce este reglementată expres de normele juridice ale dreptului intern" [186, p. 38].

Importante raţionamente în context atestăm la prof. Gh. Costachi [76, p. 320], care susţine că privită în accepţiunea sa *largă*, răspunderea juridică a statului poate lua forma unei răspunderi internaţionale, constituţionale, civile, administrative, penale şi disciplinare (cu precizarea că subiecţi ai răspunderii administrative, penale şi disciplinare pot fi doar subiecţii individuali, adică

funcţionarii publici). În accepţiune *restrânsă*, răspunderea juridică a statului poate fi doar de natură internaţională, constituţională şi civilă (patrimonială). În aceeaşi ordine de idei, referitor la temeiurile răspunderii juridice a statului, doctrinarul susţine că:

- *temeiurile formale* (normative) se conţin în actele normativ-juridice interne; în contractele civile la care statul este parte; în tratatele şi convenţiile internaţionale; hotărârile obligatorii ale organizaţiilor şi instanţelor judecătoreşti internaţionale etc.

- *temeiul de facto* îl constituie delictul, adică fapta antisocială (social-periculoasă) comisă de către stat, organele publice şi demnitarii de stat (funcţionari publici), sancţionată de norma juridică.

Pornind de la accepţiunea restrânsă a răspunderii juridice a statului, temeiul *de facto* al răspunderii acestuia este constituit din delictele internaţionale, constituţionale şi civile (în timp ce în cazul funcţionarilor publici, drept temei al răspunderii servesc delictele disciplinare, administrative şi infracţiunile) [76, p. 320].

Exceptând ideile expuse în literatura de specialitate (dar nicidecum ignorându-le), considerăm că formele concrete de răspundere juridică a statului (*stricto sensu*) sunt consacrate în *Constituţia Republicii Moldova* (o altă variantă fiind practic exclusă), care în art. 53 expres stipulează *răspunderea statului pentru prejudicierea cetăţenilor prin acte administrative şi prin erori judiciare.* De aici se poate deduce că în funcţie de modalităţile de cauzare a prejudiciilor cetăţenilor, statul este pasibil de [164, p. 43; 171, p. 130]:

- *răspunderea civil-patrimonială* şi
- *răspunderea administrativ-patrimonială*.

În condiţiile actuale, importanţa şi necesitatea obiectivă a acestor forme de răspundere este deosebit de pronunţată, pornind de la faptul că pe parcursul anilor statul a manifestat o atitudine nihilistă faţă de ocrotirea drepturilor şi intereselor legale ale persoanelor prejudiciate prin acte administrative sau erori judiciare. Până nu demult, statul a refuzat să-şi asume şi să-şi onoreze obligaţia de compensare a prejudiciului cauzat persoanei prin acţiunile ilicite ale organelor sale, deşi art. 33 din *Codul Civil* al fostei RSSM reglementa nemijlocit aceste relaţii. În condiţiile fostului regim totalitar, instituirea regulii cu privire la răspunderea statului se considera a fi periculoasă, deoarece se atenta la autoritatea puterii de stat, căreia nu i se recunoştea posibilitatea comiterii de erori [59, p. 86].

Pe cale de consecinţă, odată cu transformările fundamentale din societate ce au marcat instaurarea unui regim politic democratic, un stat bazat pe drept, în care ocrotirea drepturilor persoanelor vătămate devine o prioritate, teoria dată a fost reconsiderată, fiind fundamentată ideea potrivit căreia statul trebuie să-şi asume calitatea de debitor la repararea prejudiciilor cauzate prin acte administrative şi erori judiciare [71, p. 220; 191, p. 57].

În context, trebuie să recunoaştem că ideea în cauză a fost transpusă în cadrul normativ naţional şi ca rezultat al impactului dreptului internaţional şi comunitar asupra dreptului intern. Astfel, practic ambele forme de răspundere ale statului sunt consacrate în cele mai importante acte internaţionale şi europene. Bunăoară, *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului* (în art. 3 al Protocolului nr. 7) [68] şi *Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice* [198] (în art. 14 pct. 6) prevăd posibilitatea şi necesitatea acordării de despăgubiri pentru prejudiciile aduse prin erorile din procesele penale, obligând statele să răspundă patrimonial pentru astfel de prejudicii [83, p. 291].

Totodată, protecţia drepturilor şi libertăţilor omului împotriva activităţii ilegale a autorităţilor publice îşi are suportul în:

- art. 8 din *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului* [91];

- art. 13 din C*onvenţia Europeană a Drepturilor Omului*;

- art. 2 alin. (3) lit. a) din *Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice*, în care este stipulat că orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanţelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale care îi sunt recunoscute prin Constituţie şi lege.

În legislaţia internă a Republicii Moldova *răspunderea civil-patrimonială* a fost dezvoltată în special în: *Constituţie* (art. 53 alin. (2)), *Codul Civil* (art. 2006) şi *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acţiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii şi ale instanţelor judecătoreşti* nr. 1545/1998 [154], în timp ce *răspunderea administrativ-patrimonială* se regăseşte consacrată în art. 53 alin. (1) din *Constituţie* şi, mai nou, în *Codul administrativ* [49] (care a substituit *Legea contenciosului administrativ* nr. 57-58/2000 [140]).

Detaliind succint, precizăm că temeiul constituţional al contestării actelor autorităţilor publice şi a răspunderii acestora pentru vătămările aduse prin nesocotirea sau încălcarea drepturilor şi libertăţilor legitime ale persoanei rezultă nemijlocit din art. 53 alin. (1) din *Constituţia Republicii Moldova*, care prevede: „Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluţionarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptăţită să obţină recunoaşterea dreptului pretins, anularea actului şi repararea pagubei”.

Acest drept este garantat prin instituirea unui control judecătoresc asupra actelor administrative, dar şi a răspunderii patrimoniale a statului pentru vătămările aduse persoanelor prin fapte ilegale sau erori ale funcţionarilor publici. Dreptul menţionat, după cum susţin unele voci [83, pp. 286-287; 71, p. 235], este o garanţie constituţională de asigurare a celorlalte drepturi şi libertăţi constituţionale, un suport juridic pentru exercitarea diverselor forme de control asupra activităţii autorităţilor publice.

Apreciind în mod deosebit reglementările în domeniu, considerăm că cercetătorii autohtoni au dreptate când susţin că prin consacrarea acestor instituţii juridice, statul urmăreşte scopul de a ocroti prestigiul său, de a echilibra şi limita manifestările autocratice ale puterii de stat. Prin aceasta se manifestă devotamentul statului faţă de principiile fundamentale prevăzute în Constituţie: principiul legalităţii, umanismului, respectării drepturilor şi intereselor legale ale persoanei, încălcarea cărora ar însemna lipsa de respect faţă de lege, putere, autorităţi publice, cetăţean etc. [59, p. 85].

Cu toate acestea, nu putem nega realitatea, care denotă grave deficienţe în aplicarea şi realizarea formelor de răspundere menţionate, fapt ce în esenţă reliefează caracterul declarativ (în mare parte) al reglementărilor juridice în materie şi, corelativ acesteia, iresponsabilitatea statului pentru prejudiciile cauzate cetăţenilor prin acte administrative şi erori judiciare [171, p. 134; 168, p. 26]. Paralel, destul de gravă considerăm a fi problema nereglementării răspunderii patrimoniale a statului pentru erorile judiciare admise în procesele civile, contravenționale, de contencios administrativ etc. [128, p. 26], precum și confuzia normativă în materia exercitării dreptului persoanei de a obține despăgubiri pentru prejudiciile cauzate prin acte administrative ilegale (atestată în doctrina de specialitate [126, p. 80]), carențe apreciate și ca limitări ilegale a accesului persoanei la justiția administrativă [231, p. 43]. Aceste momente vin încă o dată să confirme actualitatea şi oportunitatea subiectului cercetat în prezentul demers ştiinţific şi ne motivează la noi cercetări (mai aprofundate) în continuare.

Dincolo de cele menționate, nu putem trece cu vederea un aspect destul de important în materie ce ţine de lipsa consacrării constituţionale a obligației statului de a răspunde patrimonial pentru prejudicierea cetățenilor *prin acte legislative* (deci, pentru daunele cauzate cetăţenilor prin actele Parlamentului) [171, pp. 134-135]. La acest capitol, doar *Codul jurisdicției constituționale* stabilește evaziv, la art. 75 alin. (2), următoarele: „Daunele pricinuite persoanelor fizice şi juridice prin aplicarea unui act normativ recunoscut ca fiind neconstituţional se repară în condiţiile legii”.

Interpretând această normă, constatăm prezența unei dileme destul de confuze: fie din categoria acestor acte normative nu fac parte legile Parlamentului (ceea ce practic este în conformitate cu Constituția), fie în acest caz se au în vedere implicit legile adoptate de Parlament, fapt ce practic contravine legislației în vigoare inclusiv, constituționale, întrucât ea prevede expres doar răspunderea patrimonială a statului pentru prejudiciile cauzate cetățenilor prin acte administrative și erori judiciare. Desigur, stabilirea sensului concret al normei analizate este de competenţa exclusivă a legiuitorului, fie ca excepţie, Curtea Constituţională ar putea prin interpretare să ofere o soluţie dilemei create. Cert însă este la moment caracterul declarativ al normei în cauză, cel puţin din considerentul inexistenţei unui cadru juridic clar care să consacre mecanismul de realizare al acesteia [171, p. 135; 168, p. 27].

În continuare, dacă e să privim problema răspunderii statului în sensul său larg (care implică și răspunderea autorităților și funcționarilor publici), considerăm că prezintă o importanță deosebită pentru studiul nostru două subiecte distincte: instituția *responsabilității ministeriale* – o instituție asemănătoare răspunderii parlamentare și *răspunderea constituțională* – ca formă de răspundere distinctă de care considerăm că este pasibil atât Parlamentul, cât și membrii acestuia. Din aceste considerente, în cele ce urmează, ne propunem o scurtă prezentare a acestora, mai ales pentru finalizarea conturării teoriei răspunderii puterii publice.

În general, instituţia *responsabilităţii ministeriale,* la fel ca şi răspunderea statului pentru erorile judiciare şi pentru abuzurile autorităţilor administrative, este apreciată ca fiind o condiţie esenţială a democraţiei şi a statului de drept [73, p. 159].

În esenţa sa, *responsabilitatea ministerială* este o instituţie complexă a dreptului public, care priveşte nemijlocit răspunderea politică şi juridică a membrilor Guvernului [71, p. 257]. Desigur, răspunderea politică a miniştrilor este importantă în cadrul unui stat, însă, concomitent, ea este insuficientă pentru un stat de drept. Dat fiind faptul că aceştia au libertate deplină de decizie, se consideră că este just ca ei să fie răspunzători şi pentru actele abuzive sau ilegale comise [75, p. 24], pentru care trebuie să survină o altă formă de răspundere. În asemenea cazuri s-a considerat că miniştrii trebuie să cadă sub incidenţa răspunderii penale şi a răspunderii civile [74, p. 101].

La acest capitol, subliniem că dacă răspunderea politică a membrilor Guvernului şi-a găsit reflectare, mai mult sau mai puţin, atât în Constituţie, cât şi în alte acte normative, atunci răspunderea juridică a miniştrilor lasă mult de dorit. În acest sens, în studiile de specialitate din arealul ştiinţific autohton [71, pp. 257-258; 125, pp. 230-236; 78, pp. 4-11] destul de frecvent se vehiculează şi se argumentează ideea elaborării şi adoptării *Legii privind responsabilitatea ministerială,* care să consacre formele de răspundere juridică a membrilor Guvernului, procedura şi subiectele competente de a le aplica.

Considerăm că la momentul actual acest deziderat este nu numai oportun, dar şi deosebit de necesar, dat fiind faptul că democratizarea societăţii noastre şi edificarea statului de drept este imposibilă în condiţiile în care o parte din elita politică a ţării noastre rămâne în afara legii, nefiind responsabili de reformele neraţional promovate, de erorile admise, precum şi de delictele comise în exercitarea funcţiei ce se răsfrâng destul de negativ asupra societăţii şi cetăţeanului [172, p. 308; 168, p. 28].

În lumina acestui adevăr, trebuie să recunoaştem că problema dată priveşte nemijlocit şi demnitarii parlamentari. În viziunea noastră [171, p. 137], pentru sporirea responsabilităţii acestora şi consolidarea inevitabilităţii răspunderii lor se impune la fel de indispensabilă o instituţie similară răspunderii ministeriale – *răspunderea parlamentară* (la fundamentară teoretică a căreia intenţionăm să contribuim modest prin această lucrare).

O ultimă formă de răspundere juridică a puterii, la care ne vom referi, tot mai mult accentuată şi apreciată, în ultimul timp, în doctrină este *răspunderea constituţională*. Cu toate că nu s-a cristalizat o teorie concretă a acestei forme de răspundere, totuşi este deosebit de important că obiectivul acesteia este văzut în ocrotirea şi protecţia Constituţiei şi a raporturilor juridice constituţionale, asigurarea respectării principiilor constituţionale. Rolul său rezidă în crearea unui mecanism eficient, care să asigure realizarea de către stat a obligaţiilor sale fundamentale ce ţin de recunoaşterea, respectarea şi protejarea drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului, crearea condiţiilor necesare pentru o viaţă decentă şi dezvoltare armonioasă a persoanei [26, p. 5].

Într-o altă opinie [314, p. 26], această instituţie juridică stabileşte un sistem de garanţii reale împotriva concentrării întregii puteri de stat în cadrul uneia din ramurile ei sau în mâinile unei persoane cu înalte funcţii de răspundere din sistemul politic. Cu alte cuvinte, esenţa răspunderii constituţionale constă în survenirea consecinţelor juridice în cazurile de afectare a echilibrului puterii şi respectiv, sancţionarea celor vinovaţi.

În general, este semnificativ că răspunderea constituţională are menirea de a forma şi consolida comportamentul legal al înalţilor funcţionari publici, de a reglementa activitatea lor şi a statului în ansamblu [298, p. 24].

În fine, în ceea ce priveşte modul de aplicare a diferitor forme de răspundere, se poate menţiona că pot fi cumulate mai multe forme ale răspunderii juridice, de exemplu, răspunderea constituţională nu exclude răspunderea penală (revocarea mandatului şi răspunderea penală pentru săvârşirea unei infracţiuni), precum şi faptul că pot fi aplicate împreună diferite forme ale răspunderii sociale (de exemplu, răspunderea politică şi răspunderea juridică sau răspunderea morală şi răspunderea juridică) [172, p. 306].

Generalizând, reiterăm importanţa deosebită a răspunderii statului în perioada contemporană, întrucât este de natură să servească ca mijloc de protecţie împotriva despotismului guvernanţilor (ca o platformă concretă pe care să fie conturată o adevărată teorie şi practică a răspunderii autorităţilor statului) şi să garanteze realizarea drepturilor şi libertăţilor omului. În acest context un loc şi rol distinct îi revine răspunderii Parlamentului ca autoritate reprezentativă supremă a statului, care trebuie să reprezinte o întruchipare a principiului răspunderii reciproce a statului şi cetăţeanului [171, p. 139; 168, p. 30].

Dată fiind poziţia, „relativ" supremă a Parlamentului în sistemul autorităţilor publice, e de la sine înţeles că până acum răspunderea acestuia nici nu putea fi concepută. În schimb, odată cu demararea edificării democratice a statului şi societăţii, o asemenea problemă devine din ce mai actuală şi importantă, care necesită o amplă tratare şi argumentare ştiinţifică. La fel, în contextul dat, și problema răspunderii parlamentarilor urmează a fi aprofundată, mai ales pe segmentul răspunderii juridice, întrucât doar astfel este posibilă o conturare completă a *teoriei răspunderii*

parlamentare, teorie absolut necesară pentru fundamentarea științifică a mecanismului răspunderii statului contemporan.

În vederea realizării unui astfel de deziderat științific, trebuie ținut cont de faptul că în dreptul constituţional abordarea problemei răspunderii unei autorităţi publice, implică necesitatea luării în considerație a locului şi rolului acesteia în sistemul autorităţilor statului, precum şi a modalității sale de desemnare/formare/instituire, mai ales pentru a stabili regimul răspunderii juridice a acesteia [157, p. 191]. Prin urmare, în compartimentul următor ne propunem să aprofundăm teoria reprezentării și statutul constituțional al Parlamentului în calitatea lor de premise politico-juridice fundamentale ale răspunderii parlamentare.

2.3. Concluzii la capitolul 2

Contextul general în care se înscrie necesitatea fundamentării *teoriei răspunderii parlamentare* ține nemijlocit de tendința înregistrată la nivel internațional din ultima peroadă de *responsabilizare a puterii față de societate și cetățean*. În acest context, la nivel național, s-a și proclamat un principiu constituțional fundamental *principiul responsabilității reciproce a statului și persoanei*.

În opinia noastră, *responsabilizarea puterii* necesită a fi dezvoltată în două mari direcții concomitent: direcția consolidării *responsabilității* (care presupune în esență „înțelegerea și asumarea necesității de a respecta legea") și direcția asigurării *răspunderii* (ca o consecință a nerespectării/ încălcării legii). Sub acest aspect, devine absolut necesară evitarea substituirii noţiunilor de *răspundere* şi *responsabilitate* (respectiv, *răspundere juridică* şi *responsabilitate juridică*), deoarece fiecare categorie îşi are rolul său în ordonarea şi armonizarea relaţiilor din cadrul societăţii.

Ţinând cont de ordinea în care aceste fenomene se manifestă/succed, considerăm că o primă atenţie merită *responsabilitatea juridică* (în calitatea sa de factor de prevenire/evitare a *răspunderii juridice*) [171, pp. 87-88], pentru asigurarea şi dezvoltarea reală a căreia este absolut necesară existenţa unui sistem democratic şi a unui stat de drept, care să contribuie eficient la dezvoltarea *responsabilităţii* individului, în special, prin intermediul consolidării culturii juridice la nivel de societate.

Dat fiind faptul că *responsabilitatea* este strâns legată de calitatea normei juridice, de însuşirile subiecţilor de drept, de calităţile părţilor diverselor raporturi juridice generate de instituţia *răspunderii*, considerăm [175, p. 40; 171, p. 88] că *responsabilitatea* (inclusiv juridică) trebuie să fie inerentă, în special, legiuitorului, căruia îi revine competenţa exclusivă de conturare a cadrului juridic din domeniu, dar şi celorlalte autorităţi ale statului implicate în raporturile de realizare a *răspunderii juridice* (şi nu numai).

În concret, *asumarea responsabilității* de către legiuitor este posibilă prin intermediul jurământului depus la investire. Cu regret, în Republica Moldova unica categorie de demnitari publici care nu sunt obligați să depună jurământul sunt parlamentarii. În viziunea noastră, un asemenea moment este unul esenţial în activitatea deputaților, mai ales că anume ei sunt cei care decid în mare parte soarta ţării, a societăţii şi a fiecăruia dintre noi. Mai mult, ţinând cont de faptul că ei îşi obţin mandatul direct de la popor, prin intermediul alegerilor, considerăm că este absolut necesară depunerea unui jurământ în faţa poporului, prin care să-şi asume *responsabilitatea* pentru misiunea importantă asumată – reprezentarea şi realizarea intereselor generale ale societăţii [171, p. 99].

Pornind de la obligativitatea jurământului de credinţă pentru demnitarii publici, *responsabilitatea* poate fi apreciată ca un principiu, o obligaţie şi o condiţie indispensabilă funcţionării administraţiei publice, a autorităţilor statului, deci şi a statului în ansamblu. În acest context, considerăm că demnitarii parlamentari nu trebuie să constituie o excepţie, dar la fel ca şi toţi funcţionarii publici şi ceilalţi demnitari publici să-şi asume responsabilitatea în calitatea sa de principiu, obligaţie şi condiţie indispensabilă funcţionării legislativului în contextul unui stat de drept [170, p. 108; 163, p. 167]. Pe cale de consecință, propunem consacrarea constituțională expresă a obligației deputatului de a depune jurământul de credință în momentul învestirii în funcție.

A doua direcție a *responsabilizării puterii* ține nemijlocit de asigurarea *răspunderii în dreptul public* sau, altfel spus, asigurarea *răspunderii puterii publice*, pe cele trei nivele ale acesteia: statul (răspunderea statului), autoritățile publice (răspunderea autorităților publice) și funcționarul/ demnitarul public (răspunderea funcționarilor/demnitarilor publici).

Fundamentul juridic al *răspunderii statului* este reprezentat de *principiul constituțional al responsabilității reciproce a statului și persoanei* [171, p. 118]. În pofida consacrării constituționale a acestuia și a autorității responsabile de garantarea lui (Curtea Constituțională), nici constituantul, nici legiuitorul nu concretizează nimic legat de esența și conținutul acestuia, mijloacele și procedura de realizare a sa, ceea ce denotă într-o oarecare măsură caracterul declarativ al normei care îl consacră expres [164, p. 43].

Legea fundamentală prevede *răspunderea patrimonială a statului*, care intervine în cazurile în care prin acte administrative ilegale sau erori judiciare sunt prejudiciați cetățenii (în primul caz fiind vorba de *răspunderea administrativ-patrimonială a statului*, iar în cel de-al doilea – de *răspunderea civil-patrimonială a statului*) În pofida reglementării constituționale exprese a acestor forme de răspundere a statului și a semnificației lor pentru realizarea principiului responsabilității statului față de cetățean, în realitate pot fi atestate grave deficiențe în procesul de aplicare şi realizare a lor, fapt ce reliefează într-o anumită măsură caracterul declarativ al reglementărilor juridice în materie şi, corelativ acesteia, iresponsabilitatea statului pentru

prejudiciile cauzate cetăţenilor prin acte administrative şi erori judiciare [171, p. 134; 168, p. 26]. În context, destul de gravă este problema nereglementării răspunderii patrimoniale a statului pentru erorile judiciare admise în procesele civile, contravenționale, de contencios administrativ, precum și reglementarea sumară și confuză a dreptului persoanei vătămate printr-un act administrativ ilegal la obținerea de despăgubiri pentru prejudiciile cauzate etc.

Dincolo de aceste momente, este gravă și lipsa consacrării constituţionale a obligației statului de a răspunde patrimonial pentru prejudicierea cetățenilor *prin acte legislative* (deci, pentru daunele cauzate cetăţenilor prin actele Parlamentului) [171, pp. 134-135]. Chiar dacă la acest capitol, legea organică stabilește că: „Daunele pricinuite persoanelor fizice şi juridice prin aplicarea unui act normativ recunoscut ca fiind neconstituţional se repară în condiţiile legii”, constatăm că această norma nu este dezvoltată, nefiind reglementată procedura și mecanismul de realizare a acesteia, la moment se poate constata caracterul său declarativ, ceea ce reliefează iresponsabilitatea statului pentru prejudiciile cauzate prin acte normative neconstituționale.

Important este că în cazul dat statul intervine ca subiect al răspunderii pentru activitatea legislativă a Parlamentului, la fel cum intervine ca subiect al răspunderii pentru activitatea executivului (în cazul răspunderii administrativ-patrimoniale pentru prejudiciile cauzate prin acte administrative ilegale) și ca subiect al răspunderii pentru activitatea puterii judecătorești (în cazul răspunderii civil-patrimoniale pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare).

Aceste momente confirmă o dată în plus importanţa deosebită a răspunderii statului în perioada contemporană, întrucât este de natură să servească ca mijloc de protecţie împotriva despotismului guvernanţilor (o platformă concretă pe care să fie conturată o adevărată teorie şi practică a răspunderii autorităţilor statului) şi să garanteze realizarea drepturilor şi libertăţilor omului. În acest context un loc şi rol distinct îi revine răspunderii Parlamentului ca autoritate reprezentativă supremă a statului, care trebuie să reprezinte o întruchipare a principiului răspunderii reciproce a statului şi cetăţeanului [171, p. 139; 168, p. 30].

III. TEORIA REPREZENTĂRII – PREMISĂ SPECIFICĂ A TEORIEI RĂSPUNDERII PARLAMENTARE

„Teoria reprezentării este
o determinantă a esenței instituției parlamentare
și a măsurii/limitei răspunderii parlamentare.”

3.1. Teoria reprezentării și statutul Parlamentului în statul contemporan

3.1.1. Teoria reprezentării: de la idee la materializarea acesteia

Preliminarii. Privind în ansamblu filosofia organizării formaţiunilor statale, se poate lesne observa că unul dintre elementele constitutive ale acestora (care sunt trei la număr – e.n.) este **puterea** (suveranitatea) [77, p. 310], care este decisivă pentru menţinerea echilibrului şi a coeziunii interne din cadrul comunităţii [235, p. 39]. În acelaşi timp, se impune în atenţie faptul că puterea se raportează, atât la un anumit **teritoriu** strict deteminat, cât şi la un anumit titular cărui îi sunt recunoscute anumite prerogative. Acesta nu poate fi decât **poporul**, ori, după caz, **naţiunea**, titular care deţine în mod natural puterea [95, p. 103].

În context, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că: „în condiţiile statului de drept, puterea politică aparţine poporului. Dacă primele două elemente definitorii ale statului – *teritoriul* şi *populaţia* – au un caracter obiectiv-material, cel de-al treilea element esenţial – *suveranitatea naţională* – are un caracter subiectiv voliţional şi înseamnă că dreptul de comandă aparţine poporului” [123, §17].

Potrivit art. 2 alin. (1) din *Constituţia Republicii Moldova* [64]: „[s]uveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie”. Interpretând această normă, Curtea Constituțională a precizat că: „[d]acă în cazul referendumului suntem în prezenţa unei forme de guvernare directă de către popor, în cazul exercitării suveranităţii naţionale prin organele reprezentative putem vorbi de o guvernare indirectă, sau reprezentativă, a poporului, ceea ce înseamnă că poporul transmite dreptul de comandament unor puteri delegate, care sunt puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească” [123, §19].

Așadar, în calitatea sa de titular suveran al puterii, poporul o poate exercita în forme mai mult sau mai puţin directe, una dintre acestea fiind *democraţia*, ce semnifică „guvernarea poporului de către popor şi pentru popor” [95, p. 103].

Este ştiut faptul că pentru a fi exercitată, puterea politică trebuie să aibă un caracter organizat şi instituţionalizat. Instituţii ale puterii sunt, în primul rând, organele reprezentative desemnate de popor, cărora acesta le-a delegat dreptul de a exercita suveranitatea naţională în numele lui şi care,

în ansamblul lor, constituie *regimul reprezentativ* [207, pp. 19-20] (noţiune sinonimă cu cea de *democraţie reprezentativă* sau *sistem reprezentativ* [31, p. 26]). În sens larg, *regimul reprezentativ* presupune forma de exercitare indirectă a suveranităţii naţionale de către popor prin intermediul reprezentanţilor săi aleşi, iar în sens restrâns, este înţeleasă ca un ansamblu de autorităţi publice, desemnate de popor pentru a exercita suveranitatea (puterea politică) în numele lui [74, p. 4; 207, pp. 17-18].

Privită în ansamblu, atât sub aspect teoretic, cât şi practic, se poate constata că instituţia reprezentării este pe cât de importantă, pe atât de complicată/complexă, fapt ce implică necesitatea unei conştientizări profunde a acesteia pentru a reuşi o aplicare eficientă în organizarea şi funcţionarea statelor contemporane [179, p. 15].

Ideea de reprezentare. Ca rezultat al preocupării umane permanente faţă de modalităţile de exercitare a puterii în cadrul statului a apărut *ideea de reprezentare* (înţeleasă ca o delegare a puterii de către titularul său unor organe desemnate de către acesta [209, p. 60]). Mai mult, delegarea puterii de către popor unor reprezentanţi aleşi de el a apărut ca o necesitate inevitabilă [207, p. 23].

Necesitatea unei teorii a reprezentării s-a simţit odată cu apariţia timpurie a instituţiei parlamentului, în sec. al XIII-lea, când a devenit indispensabil a şti cine şi de ce era reprezentat, care erau puterile reprezentanţilor, ţinând seama de faptul că în teoria medievală principele suveran „reprezenta" totalitatea teritoriului şi a poporului său [209, p. 61].

Problema a luat o nouă dimensiune când a apărut poporul ca titular al suveranităţii, deoarece acesta nu putea să guverneze şi, în mod necesar, trebuia să o facă prin *reprezentare* şi prin delegare (primul care a folosit cuvântul *reprezentare* în sensul său modern a fost Tertulian, atunci când a descris cele dintâi consilii creştine, care reprezentau locuri în care se luau decizii asupra dogmei sau a guvernării bisericii [110, p. 23; 209, p. 61]).

Potrivit teoriei suveranităţii naţionale, titularul suveranităţii este naţiunea considerată ca indivizibilă şi distinctă de indivizii ce o compun. Statul este considerat, în această optică, ca naţiunea juridic organizată care, ca orice persoană juridică, are nevoie de reprezentanţi pentru a exercita suveranitatea [95, p. 373; 87, p. 115]. În acest scop, poporul alege anumite persoane competente, pe care înţelepciunea, cultura şi experienţa le recomandă pentru conducerea afacerilor publice şi care îşi asumă astfel responsabilitatea guvernării [246, p. 123].

În opinia cercetătorilor [232, p. 26; 95, p. 103], *ideea de reprezentare* este una modernă, apărută ca o reacţie împotriva despotismului feudal, fundamentând conceptele de *democraţie directă* şi *democraţie indirectă.* Prin *democraţie directă* se înţelege o adunare a poporului care îndeplineşte, ea însăşi, actele vieţii statale. În acelaşi timp, faptul că teritoriile întinse şi populaţia numeroasă fac imposibilă exercitarea democraţiei directe şi exprimarea în mod direct a voinţei

generale, a dus la apariția *democrației indirecte*, ideii reprezentării şi raporturilor de reprezentare. În esenţă, *democraţia indirectă* sau *reprezentativă* presupune că poporul, singurul titular al suveranităţii, alege, în mod periodic şi pentru o perioadă limitată de timp, un anumit număr de persoane care să exercite puterea în numele său. În optica dată, poporul desemnează puterea originară, iar organele constituite de el, pentru a-şi exprima şi realiza voinţa, sunt puteri derivate.

Titlul în baza căruia naţiunea încredinţează reprezentanţilor săi puterea de a guverna şi de a decide din numele său poartă denumirea de *mandat*. Astfel, naţiunea nu-şi înstrăinează suveranitatea aleşilor ei, ci le dă numai o delegaţie de a o reprezenta, aceştia urmând a avea în vedere, atunci când exprimă o opinie sau un vot, interesele întregii naţiuni [101, p. 238; 185, p. 20].

Deci, *reprezentarea* are la bază ideea că poporul nu poate exercita direct toate atributele puterii politice, ceea ce ar presupune diversificarea şi specializarea actelor de guvernare. Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că în societatea actuală, compusă din milioane de indivizi, este imposibil de realizat o participare directă, permanentă şi personală a fiecărui cetăţean la exercitarea puterii [246, p. 113].

Reprezentanţii. Consecinţa logică a ideii de reprezentare a fost apariţia *reprezentanţilor,* care au format instituţia reprezentanţei naţionale, precum şi sistemele electorale, în baza cărora reprezentanţii poporului sunt desemnaţi [77, p. 406; 209, p. 60].

Potrivit cercetătorilor, la origini, calitatea de *reprezentant* a avut drept scop de a justifica *a posteriori* exerciţiul puterii legislative, motiv pentru care calitatea de reprezentant era independentă de modul de reprezentare. Astfel, în anul 1791, Robespierre susţinea că doar corpul legislativ ales poate fi reprezentant. Din contră, Barnave susţinea că reprezentant este cel care exprimă voinţa generală, fiind la acel moment cazul regelui când îşi exercită dreptul de *veto* [247, p. 191].

Potrivit Constituţiei franceze din 1791, calitatea de reprezentant o aveau regele şi parlamentul, aceasta fiind dată de natura puterilor conferite acestora, putere care exprimă voinţa naţională, şi nu de modul lor de desemnare, pe cale ereditară sau alegeri. În general, în istoria constituţională franceză, republica a III-a a recunoscut calitatea de reprezentant parlamentului, dar nu ca organ ales, ci în calitatea de unică autoritate legiuitoare. Ulterior, calitatea de reprezentant se stabilea nu doar după criteriul exercitării funcţiei legislative, ci şi după modul de desemnare, adică alegere [209, p. 64].

În același timp, odată cu sporirea rolului autorităţii executive, inclusiv prin alegerea sa, a fost recunoscută şi acesteia calitatea de reprezentant [247, p. 185; 245, p. 114]. Astfel, în SUA, președintele Jakson susținea în sec. al XIX-lea că nu doar Congresul era reprezentantul legitim al poporului, ci şi el însuși. Ulterior, Wilson a considerat că președintele nu numai că este un reprezentant, dar este un reprezentant chiar mai bun decât Congresul, întrucât reprezintă poporul întreg. Din perspectiva dată, calitatea de reprezentant o are orice individ sau ansamblu/adunare,

care din punct de vedere constituţional are „puterea de a vrea pentru naţiune”, tinzând spre un sistem în care reprezentanţii sunt expresia fidelă, oglinda corpului social care i-a desemnat [254, p. 5; 209, p. 64]. În consecinţă, în prezent, a fi reprezentativ înseamnă a reprezenta întreaga societate în diversitatea ei [251, pp. 5-16].

În pofida acestei opinii, constituţionaliştii autohtoni [207, p. 19] susţin că caracterul reprezentativ se asigură prin alegeri, deci prin intermediul votului universal, momentul transmiterii sau delegării dreptului de a exercita suveranitatea, constituindu-l votul. Iată de ce o perioadă îndelungată, identitatea reprezentanţilor s-a confundat cu cea a parlamentarilor. În prezent însă, diapazonul acestor autorităţi este mai larg. Respectiv, organe reprezentative (care în baza art. 2 din *Constituţia Republicii Moldova* exercită suveranitatea naţională) sunt toate organele care acţionează în baza unei învestituri populare [207, p. 19].

În opinia prof. Al. Arseni, organele reprezentative sunt organele de stat alese şi învestite prin voinţa corpului electoral cu funcţii care permit exercitarea suveranităţii naţionale în condiţiile democraţiei reprezentative [13, p. 12; 15, p. 179].

Într-o altă opinie exprimată în literatura de specialitate [232, p. 31], din coroborarea prevederilor art. 2 alin. (1) din Legea Fundamentală a Republicii Moldova, care prevede că: „Suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie” şi art. 77 alin. (2), potrivit căruia: „Preşedintele Republicii Moldova reprezintă statul şi este garantul suveranităţii, independenţei naţionale, al unităţii şi integrităţii teritoriale a ţării” (în condiţiile în care acesta este ales de către Parlament), se susţine că Parlamentul nu este singurul organ de reprezentare a suveranităţii naţionale, întrucât în această categorie se încadrează şi Preşedintele Republicii Moldova, a cărui calitate de garant al suveranităţii, independenţei, unităţii şi al integrităţii teritoriale a ţării constituie un element, un atribut strict legat de suveranitate.

Din câte se poate observa, în cazul dat, calificarea reprezentativităţii este făcută nu în baza modalităţii de desemnare (care este „regula” în materie), ci în baza competenţelor exercitate (ceea ce în viziunea noastră nu poate fi negat) [171, p. 17].

Pe cale de consecinţă, drept instituţii care exercită suveranitatea naţională în numele titularului şi care constituie regimul reprezentativ, sunt recunoscute a fi [207, p. 18]: *parlamentul*, *şeful statului* (ales prin sufragiu universal, şi nu doar, după cum am văzut – e.n.), *organele de administrare publică locală* (consiliile şi primarii, aleşi prin vot universal).

Importante în context sunt trăsăturile specifice autorităţilor care alcătuiesc regimul reprezentativ, dintre care în studiile de specialitate sunt menţionate [207, pp. 22-23]:

▪ *caracterul naţional.* Dat fiind faptul că puterea este unică, inalienabilă şi indivizibilă, autoritatea publică reprezentativă devine mandatara poporului (naţiunii). Potrivit lui B.

Chautebout, organele reprezentative (în concret referindu-se la Parlament – e.n.), formând un ansamblu ales, nu poate funcţiona decât ca un corp, un ansamblu, reprezentând întreaga naţiune, fiecare deputat în parte nereprezentând nimic, calitatea de reprezentant fiind atribuită organului deliberant şi nu individual membrilor săi. Rezultă deci că deputatul nu reprezintă direct alegătorii, el fiind doar unul din elementele constitutive ale autorităţii care, în ansamblul său, reprezintă naţiunea [242, p. 95].

Caracterul naţional al autorităţilor publice reprezentative şi al mandatului pe care îl deţin membrii acestuia este reglementat prin norma constituţională, cuprinsă în art. 68 din *Constituţia Republicii Moldova,* care stabileşte: „[î]n exercitarea mandatului, deputaţii sunt în serviciul poporului". Deci, conţinutul mandatului parlamentar exprimă relaţia autorităţii reprezentative cu întreg poporul (naţiunea) şi nu numai cu o parte a lui (circumscripţie electorală, grup etnic etc.) [63, p. 61].

▪ *caracterul electiv.* Prin alegeri autorităţile învestite cu dreptul de a guverna în numele poporului obţin calitatea de a fi reprezentative şi publice. Caracterul electiv îşi are geneza în doctrina suveranităţii naţionale a lui Ch. Montesquieu, potrivit căreia naţiunea îşi desemnează ea însăşi reprezentanţii din imposibilitatea de a-şi exercita nemijlocit voinţa. Această desemnare are loc prin alegeri, de preferinţă directe. Caracterul electiv este indispensabil legat de calitatea reprezentativă a autorităţii respective, deoarece [207, p. 21]:

- „o evidenţiază de alte organe învestite cu dreptul de a conduce, administra, conferindu-i putere absolută;
- creează o strânsă legătură politico-morală între electorat şi autoritatea reprezentativă;
- oferă independenţă autorităţii reprezentative faţă de alte organe publice;
- asigură succesiunea guvernanţilor la conducerea societăţii în funcţie de voinţa majorităţii corpului electoral, exprimată prin alegeri libere şi periodice. Succesiunea, rotaţia sau reînnoirea cadrului electiv este o condiţie constituţională, ce asigură participarea mai largă a reprezentanţilor la exercitarea puterii şi, totodată, nu permite autorităţii reprezentative uzurparea şi monopolizarea puterii".

▪ Autorităţile publice reprezentative se mai evidenţiază şi printr-un *caracter perfect* sau, mai bine-zis, printr-o competenţă materială absolută. Acest caracter este şi el indisolubil legat de noţiunea de suveranitate, căci pentru a realiza dreptul poporului de a dispune de el însuşi, de a fi stăpân pe soarta sa autorităţile care-l reprezintă trebuie să dispună de plenitudinea atribuţiilor, fiind limitate doar de Constituţie şi de lege. Despre această limitare se poate vorbi numai într-un sens formal, deoarece organul ales de popor dictează legi şi modifică constituţii. În acest sens este de relevat competenţa materială desăvârşită a autorităţilor publice reprezentative, limitată doar de ele însele.

▪ *caracterul permanent* – derivă chiar din condiţiile existenţei şi funcţionării puterii publice. Aceasta din urmă, în virtutea rolului său, trebuie exercitată permanent, fără întrerupere, fiind inadmisibilă crearea unui vacuum de putere. În acelaşi timp însă, exercitarea permanentă a puterii este posibilă numai asigurându-se stabilitate autorităţilor reprezentative prin reglementare constituţională, legitimându-se astfel actul de exercitare a puterii politice prin organe reprezentative [207, p. 23].

Ţinând cont de cele expuse, subliniem că unul dintre principiile fundamentale ale organizării politice statale a societăţii contemporane îl constituie *principiul reprezentării* voinţei suverane a poporului [232, p. 26]. După cum s-a văzut, acest principiu presupune o delegare de putere sau de voinţă politică de la deţinătorul legitim al acesteia, către un individ sau/şi un grup de persoane, constituite în autorităţi reprezentative, desemnate prin proceduri prestabilite, repetate periodic, la care au acces cetăţenii, în condiţii de egalitate juridică, autorităţi ce au drept scop să exprime voinţa politică a corpului electoral [246, p. 113].

Într-o interpretare reducţionistă, se consideră că, din punct de vedere *instituţional*, principiul reprezentării se realizează în mod special de către puterea legislativă întruchipată în instituţia Parlamentului [77, pp. 406-407]. Caracterul reprezentativ al Parlamentului se exprimă în faptul că el este văzut ca *exponent al intereselor* şi *al voinţei poporului (naţiunii)*, adică al tuturor cetăţenilor statului respectiv [16, p. 179]. De aici rezultă şi formula de *reprezentanţă naţională* sau *populară* [20, pp. 138-139] cu care este denumit Parlamentul.

În acest sens, se susţine că apariţia Parlamentului modern este legată, în special, de apariţia şi evoluţia raporturilor juridice de reprezentare [232, p. 25; 133, p. 502], or, „anume în reprezentare Parlamentul îşi află geneza sa” [207, p. 23; 208, p. 328].

Paralel cu o astfel de abordare reducționistă, reamintim că Curtea Constituțională, în context, a expus cea mai largă accepțiune și anume: „în cazul exercitării suveranităţii naţionale prin organele reprezentative putem vorbi de o guvernare indirectă, sau reprezentativă, a poporului, ceea ce înseamnă că poporul transmite dreptul de comandament unor puteri delegate, care sunt puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească” [123, §19]. După cum observăm, instanța constituțională recunoaște drept putere delegată nu doar puterea legislativă, dar și celelalte două puteri, executivă și judecătorescă, toate împreună exercitând guvernarea reprezentativă. Probabil, doar într-o astfel de accepțiune capătă o semnificație distinctă calitatea Parlamentului de autoritate reprezentativă supremă în stat (calitate la care ne vom opri ceva mai jos).

Pornind de la cele menţionate, se poate desprinde ideea că poporul/naţiunea este titularul suveranităţii naţionale, iar Parlamentul este organul care, în baza împuternicirii primite, exercită suveranitatea prin anumite competenţe şi funcţii determinate de Constituţie [209, p. 60], revindu-i astfel un rol deosebit în sistemul statal [120, §32].

Generalizând, reiterăm ideea expusă în literatura de specialitate [107, p. 185], potrivit căreia, în perioada contemporană, parlamentarismul este atestat ca fiind un fenomen politic şi instituţional strâns legat de statul de drept, de democraţia constituţională, de ideea de reprezentare politică şi de căutare a celor mai eficiente metode de guvernare în cadrul democraţiei reprezentative.

3.1.2. Statutul Parlamentului ca autoritate reprezentativă și legislativă supremă

Considerații generale. În istoria constituţională a lumii Parlamentul s-a impus ca o realitate istorică şi practică, fiind rezultatul raportului de reprezentare prin intermediul căruia poporul a delegat exerciţiul suveranităţii (puterii) unor reprezentanţi aleşi. Apariţia Parlamentului, ca instituţie politico-juridică fundamentală într-o societate organizată în stat, a reprezentat exprimarea cerinţei umane de participare la crearea legilor, participare care este de fapt prima dintre legile democraţiei [188, p. 151].

Mai mult, încă de la apariţia lor, autorităţile legiuitoare au promovat ideea de democraţie, au stăvilit tendinţele totalitare, au contribuit la formarea unei conştiinţe naţionale puternice, devenind una dintre verigile esenţiale în măsură a garanta drepturile şi libertăţile cetăţenilor. În ordinea dată de idei, Parlamentul încarnează destinul democraţiei, legat, pe de o parte, de puterea de a legifera, exprimând voinţa naţiunii, respectiv de puterea sa de a asigura stabilitatea şi autoritatea guvernării [209, p. 7].

Acest moment, dar și altele, explică de ce instituţia Parlamentului a constituit şi constituie obiectul unor cercetări remarcabile din partea istoricilor, politologilor, sociologilor şi, nu în ultimul rând, a juriştilor. Interesul faţă de Parlament şi rolul pe care acesta îl îndeplineşte în societate, evident este perfect întemeiat având în vedere că el constituie autoritatea reprezentativă supremă a oricărei naţiuni [209, p. 7].

Origini și evoluție. În context, reiterăm că parlamentarismul actual are origini foarte îndepărtate. Încă din antichitate, când s-au pus treptat bazele instituţiilor societăţii şi ale statului, s-au constituit consilii din sfetnicii celui ce conducea treburile comunităţii, dar şi adunări ale poporului (în special, al luptătorilor) sau adunări ale bătrânilor, având misiunea de a sfătui, iar uneori de a tempera sau chiar de a stăvili acţiunile necorespunzătoare ale celui ce conducea, ajungând însă să ia şi hotărâri, mai ales în cazul regimurilor republicane [184, p. 19].

Potrivit cercetătorilor, originea parlamentelor ca adunări reprezentative se regăseşte în adunările locale create pe criterii egalitare în anumite regiuni ale Europei – Scandinavia, Flandra, Olanda, Elveţia, Marea Britanie, la a căror conducere puteau participa oameni liberi, aceste adunări având drept scop iniţial colectarea taxelor, iar ulterior adoptarea legilor în general. Un exemplu de astfel de adunări sunt adunările vikingilor, denumite Ting. În Suedia, bunăoară, tradiţia participării populare la adunările din perioada vikingilor a evoluat într-un precursor al parlamentului

reprezentativ modern, când regele a convocat întâlniri ale reprezentanţilor din diverse sectoare ale societăţii suedeze, devenit ulterior riksdag-ul suedez [86, pp. 24-25].

De la primele adunări consultative pe „stări", convocate de monarhi pentru a stabili plata impozitelor, până la marile parlamente moderne, ale căror dezbateri şi hotărâri stârnesc interesul lumii întregi, instituţia parlamentară a cunoscut o îndelungată istorie. Au fost, desigur, „parlamente" obidiente, care s-au transformat în adevărate anexe ale puterii executive, dar şi parlamente revoluţionare, care au cerut socoteală regilor ori au impus adoptarea unor documente programatice, cum a fost bunăoară *Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului* [16, p. 178].

Un moment important în istoria acestor organe, ce merită atenție, ține de însăși originile democraţiei parlamentare, care se regăsesc în Anglia sec. al XIII-lea, când Simon de Montfort, conte de Leicester, în anul 1265, a chemat în cadrul aşa-zisului prim-parlament din istorie, câte doi cavaleri din fiecare comitet (schire) şi câte doi reprezentanţi (baroni) ai fiecărui oraş şi târg. Chiar dacă această adunare, numită *Marele Consiliu*, nu a reprezentat un adevărat Parlament, deoarece reprezentanţii care îl formau erau acolo doar „cu titlu consultativ", din punct de vedere istoric, această adunare a fost recunoscută sub numele de *Parlamentul din 1265*. Abia, ulterior, când Consiliul dat s-a divizat în două camere, s-a format veritabilul Parlament britanic [14, p. 179].

O semnificație deosebită în context au avut și evenimentele produse la sfârşitul sec. al XVIII-lea, când instituţiile feudale au fost răsturnate în Franţa şi America de Nord în numele suveranităţii poporului. Ambele ţări s-au confruntat cu problema întemeierii de noi instituţii chemate să reprezinte întruparea acestei suveranităţi. Respectiv, *Houses of Assembly* (în America) şi *Les Etats Generaux* (în Franţa) au devenit sedii ale suveranităţii şi organe ale reprezentării. În acelaşi timp, aşa-numitele instituţii ca *Dietele, Seimurile, Riksdag-urile* şi *Cortes-urile,* care supravieţuiseră în multe ţări din Europa, au dobândit cu timpul aceleaşi funcţii [14, p. 179].

Așadar, prin evoluția permanentă a acestor adunări s-a ajuns în zilele noastre, aproape în toate ţările lumii, la veritabile organe reprezentative supreme [76, p. 463].

Concept şi valenţe. În aceeași ordine de idei, reiterăm că noţiunea de *parlament* este strâns legată, fără excepţie, de organizarea statală a puterii, sugerând, totodată, şi un sens special, particular. Astfel, sub aspect etimologic, cuvântul *parlament* provine de la verbul francez „a pleda", a susţine oral o cauză într-un proces (*parler*– a vorbi). În limba engleză a pătruns prin influenţa normandă, unde este utilizat şi astăzi sub forma „parley" = *a parlamenta, a duce tratative* ori, în raporturile juridice, sub cea de „parol", atribut opus celui de „scris".

Conform originii cuvântului, *parlamentul* nu ar fi altceva decât instituţia unde se vorbeşte, afirmaţie apreciată a nu fi prea departe de realitate. În Anglia (unde noțiunea a fost utilizată pentru prima dată în anul 1239 [110, p. 75]), ca urmare a unor dezvoltări istorice specifice, s-a ajuns ca acest cuvânt să fie folosit pentru a desemna ansamblul alcătuit din Camera Lorzilor, Camera

Comunelor şi Rege, care îndeplineau funcţia legislativă. Întrucât rolul şefului statului în legiferare, treptat, a devenit tot mai şters s-a ajuns ca noţiunea de *parlament* să desemneze, în limbajul comun, numai ansamblul alcătuit din cele două camere: Camera Lorzilor şi Camera Comunelor, considerându-se că numai cele două organe reprezentative, primul al aristocraţiei şi celălalt al păturilor mai largi ale populaţiei, sunt elemente constitutive ale noţiunii de *parlament*.

În cele din urmă, noţiunea de *parlament* a pătruns în limbajul curent pentru a desemna organul colegial de stat, alcătuit dintr-un număr destul de mare de membri aleşi – cel puţin în una din camerele lui – prin vot popular în condiţii care să-i asigure caracterul de reprezentanţă naţională, competentă să legifereze şi să controleze executivul [209, pp. 8-9]. Or, într-o altă opinie, Parlamentul este organul colegial, desemnat într-o manieră democratică, cu caracter reprezentativ, având ca scop edictarea de norme generale şi abstracte, precum şi exercitarea controlului asupra altor organe [244, p. 589]. Sau, şi mai reducţionist: Parlamentul este un organ de stat reprezentativ, a cărui funcţie principală în sistemul de separaţie a puterilor constă în exercitarea puterii legislative [45, p. 387]; Parlamentul este o instituţie politico-juridică statală rezultată din libera expresie de voinţă a corpului electoral – exponent al suveranităţii naţionale, menită să exercite puterea legislativă [16, p. 181].

În context, sunt incidente dispoziţiile cuprinse în art. 60 din *Constituţia Republicii Moldova*, care consacră, pe de o parte, că *Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului*, iar pe de altă parte, că este *unica autoritate legiuitoare*. Potrivit cercetătorilor, primul aspect se referă la locul Parlamentului în sistemul autorităţilor publice ale statului, cel de-al doilea aspect, la rolul organului legiuitor în acest sistem de organe ale statului [76, pp. 464-465].

Din perspectiva celor menţionate, devine clar că Parlamentul este atât un organ reprezentativ, cât şi o autoritate legislativă, ceea ce, în coroborare cu competenţele ce-i sunt atribuite de Legea Fundamentală, îi conturează un statut juridico-constituţional distinct în sistemul autorităţilor de stat [209, p. 28].

Semnificativ este în context că importanţa împuternicirilor ce-i sunt delegate, rostul său statal-juridic, funcţia de legiferare au impus *autonomia* Parlamentului în sistemul autorităţilor statale, adică independenţa faţă de alte autorităţi publice [132, p. 465]. Autonomia garantează forumului legislativ plenitudinea de acţiune şi decizie în orice domeniu, Parlamentul fiind, totodată, în cele mai multe state, singurul organism în măsură să tragă la răspundere pe membrii săi. Mai mult, puterea excepţională ce revine parlamentelor şi calitatea cu totul aparte a celor care le alcătuiesc au determinat elaborarea unor **statute,** a unui regim propriu de imunităţi şi inviolabilităţi [16, pp. 178-179], chemat tocmai să garanteze exercitarea mandatului parlamentar.

Parlamentul – organ reprezentativ suprem al poporului. Ținând cont de faptul că poporul, neputându-se guverna singur, este obligat să încredinţeze unor reprezentanţi ai săi

exerciţiul suveranităţii naţionale, în perioada contemporană, parlamentele sunt văzute ca o expresie a voinţei suverane a corpului electoral (a poporului), exprimată periodic prin vot universal şi au rolul de a transpune în decizii politice voinţa acestuia. Sub acest aspect, se poate spune că Parlamentele au corespuns încă de la început funcţiei de exprimare a intereselor fundamentale şi a voinţei politice a deţinătorului puterii, ideea de reprezentativitate a acestora fiind legată de vocaţia electorală a alegătorilor şi de participarea efectivă a întregului corp electoral la constituirea organismului reprezentativ.

În același timp însă, ca o consecinţă directă a apariţiei partidelor politice, reprezentanţii naţiunii au devenit și exponenţii partidelor care i-au propus candidaţi, acţionând în grupuri parlamentare pentru realizarea intereselor partidelor respective [209, p. 8]. Cu toate acestea, Parlamentul este un organ ce reprezintă anume poporul, întrucât doar acesta îi transmite un mandat de reprezentare prin intermediul alegerilor periodice. Astfel, însăși forţa sistemului parlamentar se consideră că derivă din ideea că Parlamentul reprezintă însuşi poporul, iar parlamentarii sunt delegaţii săi [16, p. 178].

Desigur, în context, trebuie să recunoaştem că, în prezent, Parlamentul nu mai este principalul factor de stabilire a politicilor de guvernare, întrucât programele de guvernare, iniţiativele legislative sunt elaborate şi fundamentate de către Guvern. De asemenea, sunt limitate şi instrumentele controlului parlamentar, mai ales în cazul guvernelor care se bazează pe o majoritate parlamentară stabilă. Între Parlament şi Guvern se interpune adesea partidul care deţine majoritatea parlamentară şi care dictează Guvernului adoptarea unor norme de gestiune a administraţiei, interferări explicate ca expresie a rolului politic al partidelor politice într-o societate democratică. La acestea se adaugă mijloacele democraţiei semi-directe, privite ca o modalitate de creştere a interesului cetăţenilor pentru politicile de guvernare.

Cu toate acestea, instituţia referendumului sau a celorlalte procedee de participare directă a alegătorilor în activitatea legislativă nu afectează şi nu înlătură caracterul reprezentativ al Parlamentului. Poporul rămâne a fi titularul suveranităţii naţionale, iar Parlamentul – organul care, în baza unei împuterniciri, exercită această suveranitate prin anumite competenţe determinate în Constituţie [209, p. 11]. Mai mult, Parlamentul este recunoscut, inclusiv la nivel constituţional, a fi un *organ reprezentativ suprem*.

O astfel de calificare a generat interpretări diferite din partea specialiştilor. Unii au susţinut că Adunarea Constituantă ar fi consacrat Parlamentului „primul loc în rândul autorităţilor publice” [233, p. 133], în timp ce alţii au contraargumentat că situarea principiului separaţiei puterilor în stat la baza organizării politice a societăţii, nu poate permite subordonarea autorităţilor una faţă de alta [236, pp. 72-73]. De asemenea, s-a menţionat că „regimul separaţiei puterilor presupune

cooperarea autorităţilor publice şi exclude subordonarea faţă de o anume autoritate de stat a tuturor celorlalte, chiar dacă această autoritate ar fi de reprezentanţă naţională" [105, p. 115].

Expunîndu-se pe marginea acestei probleme, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a subliniat [120, §34; 118, §19-20]: „[p]rincipiul echilibrului instituţional, cunoscut astăzi sub denumirea «checks and balances» (în traducere aproximativă din limba engleză însemnând „sistemul de frâne şi contrabalanţe"), stă la baza democraţiei şi presupune echilibrul puterilor şi controlul lor reciproc, astfel încât puterile statale să aibă aproximativ aceeaşi pondere, adică să fie echilibrate, pentru a se putea limita reciproc, evitând astfel ca puterea statală să fie folosită în mod abuziv. Acest sistem de frâne şi contrabalanţe reprezintă condiţia *sine qua non* a democraţiei moderne, împiedicând omnipotenţa legislativului, pe cea a executivului sau a judiciarului."

Pe cale de consecinţă, se poate deduce că Parlamentul nu reprezintă „puterea" în totalitatea sa, ci doar una dintre ramurile puterii statului, care realizează conducerea politică a societăţii. De aici rezultă două momente: pe de o parte, şi Parlamentul este supus legilor, ca toate celelalte organe ale statului, este subordonat şi obligat să se conformeze propriilor legi, pe care trebuie să le respecte, aceasta fiind o expresie a aplicării principiului statului de drept. Pe de altă parte, în virtutea principiului separaţiei puterilor în stat, şi Parlamentul se află într-un raport de colaborare şi control reciproc cu celelalte puteri, respectiv autorităţi ale statului [77, pp. 409-410].

Ţinând cont de aceste momente, prof. T. Drăganu afirmă că, din punctul de vedere al valorificării principiului reprezentării voinţei suverane a poporului, Parlamentul are întâietate politică şi juridică (fără a crea vreo relaţie de subordonare sau supraordonare instituţională) faţă de toate celelalte autorităţi ale statului [100, p. 94].

Calitatea de organ de reprezentare supremă a Parlamentului are multiple semnificaţii. Astfel, în primul rând, Parlamentul constituie o manifestare a suveranităţii naţionale şi dă expresie puterii poporului, unicului titular al puterii politice. Iată de ce, componenţa Parlamentului nu poate fi alta decât cea izvorâtă din voinţa manifestată de electorat la urne.

În al doilea rând, Parlamentul, odată constituit, trebuie să se manifeste ca un exponent al intereselor politice ale întregului popor, disociindu-se, prin mandatul încredinţat, de orice înclinare spre protejarea unor interese personale, particulare, locale sau de grup, care ar intra în contradicţie cu cele generale ale societăţii [101, p. 238; 185, p. 20].

În al treilea rând, consacrarea caracterului Parlamentului de organ reprezentativ suprem al poporului este de natură să justifice nu atât o preeminenţă a acestei instituţii în raport cu celelalte autorităţi statale, cât şi, mai ales, prerogativele de control care îi sunt puse la dispoziţie, prin Constituţie, în raport cu Şeful statului, Guvernul sau autorităţile publice, în vederea asigurării echilibrului puterilor, a înfăptuirii principiului statului de drept şi a garantării funcţionalităţii statului în general [77, pp. 410-411].

Dincolo de cele menţionate, precizăm că esenţa şi natura sa reprezentativă nu presupune că Parlamentul poate să acţioneze în mod independent, fără să ţină cont de voinţa celui care l-a desemnat ori de celelalte autorităţi publice. În cadrul raportului de reprezentare Parlamentul este obligat să acţioneze în cadrul şi în limitele instituite de puterea constituantă, fiind ţinut, uneori, să cedeze temporar o parte din atribuţiile sale unei alte puteri (de exemplu, în cazul delegării legislative), pentru a asigura operativitate şi eficienţă activităţii de legiferare. De asemenea, la fel ca toate celelalte autorităţi publice, el trebuie să se conformeze propriilor legi [209, p. 10].

În consecinţă, Parlamentul trebuie să dea seama de modul în care îndeplineşte mandatul primit în faţa celui care l-a ales, iar uneori şi faţă de celelalte autorităţi publice, în limitele constituţionale. Se naşte astfel ideea de răspundere a Parlamentului prin prisma formelor de răspundere socială [171, p. 33; 176, p. 69].

Parlamentul – unica autoritate legislativă în stat. Create la origine cu misiunea unică de a consimţi asupra stabilirii unor impozite, parlamentele au ajuns, odată cu apariţia şi evoluţia principiului separaţiei puterilor, să-şi asume atribuţii tot mai importante legate de alegerea unor demnitari, a judecătorilor, iar în unele ţări chiar a şefului de stat (moment caracteristic până nu demult și Republicii Moldova). În prezent, în constituţiile lumii Parlamentelor le sunt date atribuţii diferenţiate, în funcţie de regimul politic al statului în cauză, de balanţa puterilor în stat, de modul în care într-o ţară sau alta acţionează echilibrul forţelor politice care sunt angajate în acţiunea de guvernare.

Bunăoară, Parlamentul Republicii Moldova, în afară de funcţia legislativă, prin Constituţie (art. 66) este abilitat şi cu alte atribuţii: de control asupra puterii executive; de alegere şi numire a unor persoane oficiale ale statului; de suspendare a activității autorităţilor publice locale; de iniţiere de cercetări şi audieri ale oricăror chestiuni ce se referă la interesele societăţii etc. Anume din aceste considerente Constituţia califică Parlamentul ca organ reprezentativ suprem al poporului [207, p. 23].

În pofida acestei diversități, parlamentele constituie astăzi cele mai largi forumuri democratice naţionale şi îndeplinesc în principal rolul de laboratoare de elaborare a legilor, factori de răspundere ai vieţii publice, veritabile elemente de contrapondere faţă de orice tentativă de a diminua drepturile omului şi valoarea instituţiilor statului de drept [209, p. 1].

Aşadar, Parlamentul contemporan îndeplineşte în principal una dintre cele mai importante funcţii ale statului – stabilirea cadrului legislativ. Însă, trebuie să recunoaştem că pentru a exercita puterea politică (de stat) nu este suficientă numai funcţia legislativă. Tot atât de importante sunt şi puterea executivă şi puterea judecătorească. Nu există un criteriu după care s-ar putea aprecia care funcţie este mai importantă [207, p. 23]. Semnificativ este că echilibrarea lor se asigură prin

intermediul principiului separaţiei puterilor care are menirea de a stabili mecanismele de influenţă reciprocă în scopul unei funcţionări eficiente în ansamblu.

Dat fiind faptul că Parlamentul reglementează prin norme de drept raporturile dintre toţi subiecţii, se consideră că se află pe o treaptă superioară faţă de celelalte autorităţi publice din stat, întrucât s-ar părea că, deoarece el este cel care comandă, toţi ar trebui să se supună. În realitate însă, toţi trebuie să se supună nu voinţei Parlamentului, ci voinţei legii care reprezintă expresia voinţei generale a poporului [207, p. 23].

Pe de altă parte, cât priveşte calitatea de unică autoritate legislativă a statului, se consideră că legiuitorul are dreptate când se referă la o autoritate concretă ca un organ învestit cu dreptul de a adopta legi. Însă dacă ne referim la funcţia legislativă a statului, potrivit Constituţiei, nu numai Parlamentul o exercită [207, p. 24] (în acest proces fiind antrenate şi alte autorităţi, inclusiv cetăţenii), acestuia revenindu-i doar anumite competenţe legislative limitate [12, pp. 34-38].

Dincolo de aceste particularităţi, se consideră că în cadrul separaţiei puterilor, Parlamentele ocupă un rol dintre cele mai importante [133, p. 38], rol accentuat şi diversificat în decursul timpului, pe măsura evoluţiei societăţilor democratice.

Abordând statutul Parlamentului ca unică autoritate legislativă în stat din perspectiva principiului separaţiei puterilor, considerăm necesar a puncta câteva momente de esenţă. Astfel, chiar dacă aspru şi pe bună dreptate criticată [96, pp. 38-39], dispoziţiile constituţionale impun principiul separaţiei puterilor ca principiu general de organizare a statului, cu toate că la moment, această teorie, tributară concepţiilor şi realităţilor sec. al XVIII-lea, este depăşită şi transformată într-o ficţiune juridică de realitatea contemporană, mai ales datorită cumulului funcţiilor legislativă şi executivă de la nivelul partidelor politice, dar şi de apariţia unor autorităţi de care ea nu poate da seama, cum ar fi Curtea Constituţională. Cu toate acestea, principiul este introdus ca un principiu general. El trebuie să creeze unele efecte juridice, indiferent cât de discutabilă este consistenţa lui [87, p. 93].

O primă consecinţă a acestui principiu este cantonarea unui organ sau sistem de organe în exerciţiul unei singure funcţii dintre cele trei: legislativă, executivă şi judecătorească. Pe de altă parte, principiul impune necesitatea existenţei unei autorităţi independente şi a unei proceduri de soluţionare a conflictelor juridice de natură constituţională dintre autorităţile publice.

Conform acestei specializări funcţionale rezultată din separaţia puterilor, Parlamentul poate doar să legifereze, fără a putea pune în aplicare legile prin acte administrative şi fără să poată el însuşi să tranşeze conflictele juridice, intervenind în contenciosul jurisdicţional. Parlamentul nu poate deci adopta decât acte care reglementează primar un domeniu sau acte care modifică o astfel de reglementare primară. Principiul separaţiei puterilor impune deci o înţelegere precisă a legii: nu orice act emis de Parlament după procedurile prestabilite reprezintă o lege; trebuie, în plus, ca

acea reglementare să nu încalce competenţa normativă a Guvernului. În acelaşi timp, legiuitorul nu se poate substitui nici Preşedintelui Republicii în exercitarea atribuţiilor proprii acestuia.

Pe de altă parte, prevederea expresă a principiului separaţiei puterilor impune şi un principiu de non-intervenţie a legiuitorului în activitatea jurisdicţională. Astfel, legiuitorul nu poate interveni în desfăşurarea contenciosului jurisdicţional, nici prin crearea de instanţe extrajudiciare, nici prin adoptarea de legi retroactive, sub nicio formă, nici prin împiedicarea efectelor unei decizii, ori prin orice alt mod [88, p. 45]. Faţă de interzicerea instanţelor extraordinare şi a neretroactivităţii legilor, principiul separaţiei puterilor mai introduce o interdicţie suplimentară Parlamentului: acea de a împiedica efectele unei decizii judiciare [87, p. 93].

Totodată, principiul presupune că nici un organ nu scapă controlului. Cele trei „puteri" sunt deci pe poziţie de egalitate juridică. Nu există o ierarhizare a funcţiilor statului. În cazul în care un organ devine necontrolabil, principiul separaţiei şi colaborării puterilor este încălcat [87, p. 99].

Astfel, din perspectiva teoriei separaţiei puterilor, rolul Parlamentului poate fi privit ca o contraputere la puterea executivă, el răspunzând forţei de contrabalansare a executivului. Se apreciază, în acest sens, că este imposibil de imaginat să nu existe nimic între micul grup de guvernanţi şi imensa masă de supuşi [255, p. 18]. Parlamentul îşi exercită acest rol prin dreptul său de control asupra activităţii puterii executive. Totodată, nu este mai puţin adevărat că, potrivit aceluiaşi principiu al separaţiei şi echilibrului puterilor în stat şi executivul are vocaţia şi capacitatea de a fi o frână sau contraputere la puterea legislativă, de exemplu, prin dreptul de a sesiza instanţa de contencios constituţional sau prin posibilitatea de a dizolva Parlamentul la îndeplinirea anumitor condiţii. Mai mult, membrii adunării parlamentare pot fi traşi la răspundere penală de către instanţele judecătoreşti, după îndeplinirea procedurilor ce determină pierderea imunităţii parlamentare [209, pp. 11-12].

Generalizând, reiterăm aprecierile expuse în doctrină [77, pp. 406-407; 209, p. 12], care conturează destul de sugestiv, locul şi rolul acestei instituţii în sistemul autorităţilor statului.

Din punct de vedere *politic*, Parlamentul, ca reprezentant al suveranităţii naţionale, decide soarta guvernelor, aprobând cabinetele şi programele de guvernare, sau dimpotrivă, demiterea acestora, controlează executivul prin diferite modalităţi şi mijloace constituţionale şi regulamentare, şi stabileşte liniile directoare ale politicii interne şi externe prin crearea legislaţiei primare pentru reglementarea celor mai importante relaţii sociale.

Din punct de vedere *juridic şi constituţional*, calitatea Parlamentului de întruchipare a suveranităţii naţionale realizează, într-o formă instituţională, una dintre cele mai importante funcţii ale statului – funcţia legislativă, constituind puterea legislativă a statului. Această calitate juridică a Parlamentului îi conferă un statut aparte în cadrul sistemului autorităţilor statului, care rezultă din modul de formare (procesul electoral) a corpului legiuitor, din proceduri speciale de luare a

deciziilor şi de desfăşurare a întregii activităţi, precum şi din prerogativele conferite membrilor Parlamentului pentru garantarea exerciţiului mandatului în condiţii optime.

În fine, toate determinantele importante ale statutului constituțional al Parlamentului, expuse mai sus, au alimentat în timp ideea tot mai răspândită potrivit căreia această autoritate publică **nu este pasibilă de răspundere**. În opinia noastră, realitatea perioadei contemporane denotă contrariul, dovedește că și reprezentanța națională se abate destul de frecvent de la standardele stabilite chiar de ea (prin propriile legi și hotărâri). Ba mai mult, și mai grav este că ea poate chiar uzurpa puterea în stat (prin intermediul unei majorități parlamentare corupte), ceea ce nu poate fi lăsat în afara răspunderii, întrucât anulează practic esența de drept a statului nostru și prejudiciază interesul general al societății.

În sens juridic, o astfel de idee este total eronată, întrucât statutul constituțional al Parlamentului implică nu lipsa răspunderii acestuia (deoarece nimeni nu este mai presus de lege), ci o responsabilitate sporită, forme diferite de răspundere socială a acestuia, precum și particularități procedurale deosebite, momente pe care urmează să le dezvoltăm în contextul fundamentării în lucrarea de față a teoriei răspunderii parlamentare.

3.2. Mandatul parlamentar: noțiune, tipologie şi particularități

După cum am stabilit în cele expuse anterior, titlul în baza căruia naţiunea încredinţează reprezentanţilor săi puterea de a guverna şi de a decide din numele său poartă denumirea de *mandat* [101, p. 238; 185, p. 20] (în cazul nostru – *mandat parlamentar*). Din punct de vedere politic şi juridic, această categorie prezintă o importanţă deosebită, inclusiv sub aspectul problematicii investigate – *răspunderea parlamentară,* ceea ce ne-a determinat la o analiză profundă a acesteia pentru a-i releva tipologia, trăsăturile şi particularităţile.

3.2.1. Abordarea conceptuală a mandatului parlamentar. Termenul *mandat* derivă din limba latină, în care *mandatum* are semnificaţia de „ceea ce este încredinţat, indicat, ordonat” [92, p. 229]. În doctrină, prin noţiunea de „mandat” se subînţelege:

- „o împuternicire dată unei persoane de către alta (sau o colectivitate [208, p. 300]) pentru a-i reprezenta sau apăra interesele” [17, p. 194; 16, p. 182];

- „împuternicire dată de cetăţeni unei persoane, aleasă de ei pentru a vorbi şi a acţiona în numele lor” [45, p. 375].

Conceptul în cauză este frecvent utilizat atât în dreptul constituţional (inclusiv parlamentar), cât şi în dreptul civil, el exprimând categorii juridice fondate pe elemente comune, de tradiţie, şi anume de împuternicire, procură, reprezentare [67, p. 662].

Înainte de a trasa o paralelă între folosirea noţiunii date în dreptul public şi cel privat, atragem atenţia la faptul că *Constituţia Republicii Moldova* utilizează în textul său asemenea expresii

precum: *mandatul de deputat* (art. 62), *mandatul Parlamentului* (art. 63, art. 64), *mandatul reprezentativ*, *mandatul imperativ* (art. 68). Deci, termenul *mandat* este folosit atât în legătură cu parlamentarul, cât şi în legătură cu Parlamentul (sau Camerele acestuia, bunăoară cum este prevăzut în *Constituţia României* [66]).

În context, cercetătorii precizează că mandatul Parlamentului şi mandatul deputatului (şi al senatorului după caz), se implică unul pe celălalt, se realizează unul prin celălalt. Aceasta rezultă din faptul că, deşi se exercită individual, ca expresie a voinţei generale, mandatul parlamentarilor se realizează la nivelul adunării din care parlamentarul face parte. Nici nu ar putea fi altfel, întrucât parlamentarii exprimând, prin exercitarea mandatului lor, voinţa generală, ar însemna că dacă sunt în minoritate să nu o mai poată exprima. Dar, întrucât voinţa generală se realizează la nivelul Parlamentului, acesta, în ansamblul său, are un mandat ce rezultă din modul de exercitare şi realizare a mandatului fiecărui parlamentar, aşa cum voinţa naţională, ca expresie a suveranităţii, rezultă din voinţa majoritară a poporului [67, p. 664].

Dincolo de această particularitate importantă, se impune în atenţie şi faptul că deşi este menţionat în câteva articole din Constituţie, *mandatul parlamentar* nu este definit de aceasta (nici de alte acte legislative relevante în domeniu, precum *Regulamentul Parlamentului* [152] sau *Legea cu privire la statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994 [150]), aşa cum este definit, de exemplu, mandatul în dreptul civil. Respectiv, misiunea în acest sens revine pe bună dreptate doctrinei dreptului constituţional [17, p. 195].

Evident, în esenţă, *mandatul parlamentar* este şi el o împuternicire de a reprezenta. Specificul acestuia constă însă în faptul că el nu intervine în sfera raporturilor juridice civile (private), ci semnifică o împuternicire cu care titularul său este învestit prin alegeri, al cărei conţinut este predeterminat de lege [93, p. 230]. Desigur, diferenţele în acest sens sunt cu mult mai multe, asupra cărora ne vom reține în cele ce urmează.

3.2.2. Mandatul în dreptul public și mandatul în dreptul privat. În dreptul privat se admite, că o persoană o reprezintă pe alta dacă acţionează în locul şi pe seama sa, cele două părţi fiind *reprezentantul* şi *reprezentatul* [43, p. 216]. În concret, în dreptul civil reprezentarea este definită ca un procedeu de tehnică-juridică prin care o persoană, numită *reprezentant*, încheie acte juridice cu terţii în numele şi din contul unei alte persoane, numită *reprezentat*, având drept consecinţă producerea directă în persoana reprezentatului a efectului actelor juridice [24, p. 211].

Reprezentarea poate rezulta fie din voinţa reprezentatului care acordă un mandat reprezentantului (este vorba de *contractul de mandat*, prin care, potrivit art. 1472 alin. (1) din *Codul civil al Republicii Moldova* (*modernizat*) [50]: mandantul, împuterniceşte cealaltă parte (mandatarul), de a-l reprezenta la încheierea de acte juridice sau în alt mod de a afecta direct poziția juridică a mandantului în raport cu un terț, iar mandatarul, prin acceptarea mandatului, se obligă

să acţioneze în numele şi pe contul mandantului), fie din lege, cum este, de exemplu, cazul reprezentării minorilor, fie din hotărâre judecătorească.

Evident, reprezentarea din dreptul public se deosebeşte net faţă de cea din dreptul privat [171, p. 43; 170, p. 114]. În acest sens, doctrina operează cu o serie de criterii distinctive.

Un prim criteriu ține de *părţile raportului de reprezentare*. Astfel, în dreptul privat, raportul de reprezentare se naşte între două persoane, fie ele fizice, fie juridice. În dreptul public, raportul de reprezentare se stabileşte între naţiune prin intermediul corpului electoral (parte a acestuia care participă la scrutin – e.n.) şi membrii adunării reprezentative. În dreptul privat nu există reprezentare decât dacă reprezentatul are o voinţă căreia reprezentantul trebuie să i se conformeze şi căreia trebuie să îi dea socoteală. În dreptul public însă, pe de o parte, reprezentantul (cel care exercită suveranitatea – autoritatea legislativă) nu este o persoană, întrucât se compune din indivizi care se schimbă la intervale mai mult sau mai puţin regulate. Pe de altă parte, nici reprezentatul (suveranul – poporul) nu este o persoană, el nu are o altă voinţă decât cea exprimată de reprezentanţi. Astfel, reprezentatul – poporul sau naţiunea, există numai din momentul în care o voinţă este exprimată în numele său adică din momentul în care el este reprezentat [247, p. 185; 108, p. 76]. În consecinţă, mandatul din dreptul public este unul *colectiv*. Altfel spus, atunci când reprezentanţii sunt desemnaţi prin alegeri, mandatul de care ei beneficiază nu este individual, ci este un mandat dat de naţiune, ca fiinţă colectivă, ansamblului în totalitatea sa. În ceea ce priveşte dreptul privat, mandatul în raporturile civile poate fi atât colectiv, cât şi privat.

Un alt criteriu de distincţie în context serveşte *izvorul reprezentării.* În dreptul privat acesta, după cum am precizat *supra*, poate fi contractul dintre părţi (numit de lege – contract de mandat), legea sau hotărârea judecătorească. În schimb, dreptul constituţional nu operează cu categoria juridică de contract, reprezentarea luând naştere ca urmare a alegerilor, parlamentare sau prezidenţiale ori, în cazuri speciale, ca urmare a desemnării (de exemplu, reprezentarea minorităţilor naţionale în România [209, p. 77]).

Constituţionaliştii accentuează în acest sens că mandatul parlamentar nu rezultă dintr-un contract, ci *politiceşte* reprezintă „o convenţie între alegători şi cei care aspiră la dobândirea mandatului, având la bază o platformă electorală” [93, p. 230]. Deci, fiind determinat de interesele poporului pe care îl reprezintă, mandatul nu este un contract, iar alegătorii, prin faptul alegerii, nu stabilesc Parlamentului drepturi şi obligaţii [63, p. 61]. Altfel spus, mandatul parlamentar nu presupune nici o relaţie subiectivă între alegător şi ales, între care nu există nici raport de subordonare, nici acord de voinţă [137, pp. 6-15; 260, p. 85; 67, p. 664]. Alegerea este un act colectiv în care voinţele orientate în acelaşi sens se unesc în vederea producerii unui efect de drept. Totodată, în calitatea sa de act juridic – condiţie, alegerea declanşează aplicarea unui statut

prestabilit [209, p. 77] sau, în alţi termeni, alegerea este o nominalizare comparabilă cu cea a unui funcţionar, Constituţia fiind cea care determină statutul membrului Parlamentului [67, p. 664].

Deci, reprezentarea în dreptul public şi, în speţă, mandatul de drept public se deosebeşte de mandatul din dreptul privat şi în ceea ce priveşte *conţinutul*. În dreptul privat drepturile şi obligaţiile sunt stabilite de către părţi, în dreptul public – de Constituţie, legile electorale sau regulamentele parlamentare.

Spre deosebire de reprezentarea din dreptul privat, care poate fi expresă sau tacită (potrivit art. 1473 din *Codul civil modernizat*), reprezentarea în dreptul public este întotdeauna *expresă*, alegătorii votând pentru o listă sau pentru un candidat, în funcţie de tipul scrutinului folosit, de listă sau uninominal [67, p. 663]. De aici poate fi dedus şi un alt moment important: mandatarul din dreptul civil îl reprezintă pe cel de la care a primit însărcinarea, deputaţii însă, deşi au fost desemnaţi de către alegătorii dintr-o circumscripţie electorală, prin actul alegerii reprezintă poporul şi sunt în slujba acestuia, mandatul parlamentar fiind astfel unul *reprezentativ*.

În acelaşi timp, dacă potrivit dispoziţiilor *Codului civil* (art. 1481), mandatarul poate fi substituit printr-o altă persoană, parlamentarii nu pot fi înlocuiţi, mandatul primit din partea poporului fiind acordat *intuitu personae*. În esenţă, mandatul de drept public este dat unei anumite persoane, din cauza încrederii pe care aceasta o inspiră în corpul electoral, dreptul public fiind dominat de principiul *delegata potestas non delegatur* [2, p. 204; 209, p. 79]. Sub aspectul dat, precizăm că Parlamentul reprezintă însuşi poporul, iar parlamentarii sunt delegaţii săi, care nu pot delega, în niciun caz prerogativele lor unor funcţionari ai statului [16, p. 178].

În ceea ce priveşte *crearea obligaţiilor*, în dreptul privat, reprezentantul, prin actul juridic încheiat, îl obligă doar pe reprezentat, actul neavând efecte în ceea ce îl priveşte, el lucrează doar pe seama reprezentatului. În dreptul public, în schimb, reprezentanţii, mandatarii poporului se obligă, prin actele normative pe care le adoptă, şi pe ei înşişi. Deci, ei obligă întreaga colectivitate din care fac parte şi ei înşişi [89, p. 96].

Dacă în dreptul privat reprezentantul încheie în numele şi pe seama reprezentatului un act juridic, în lipsa ori cu depăşirea împuternicirii de a reprezenta, acesta din urmă poate ratifica actul juridic, înlăturând ineficacitatea actului încheiat de reprezentant. În dreptul public, alegătorii nu au posibilitatea de a ratifica actele îndeplinite de aleşi, dacă aceştia şi-au depăşit mandatul primit, întregul mandat fiind evaluat cu prilejul următoarelor alegeri sau depăşirea limitelor mandatului este sancţionată cu invalidarea actului normativ emis, de către justiţia constituţională [209, p. 78].

Totodată merită atenţie şi deosebirile privind *încetarea mandatului*. Dacă încetarea mandatului civil se produce prin revocarea de către mandant a împuternicirii date mandatarului, renunţarea mandatarului la mandat sau moartea acestuia (potrivit art. 1499-1501 din *Codul civil modernizat*), încetarea mandatului parlamentar nu se poate realiza prin revocare, fiind unul

reprezentativ, el cunoscând alte moduri specifice, cum ar fi demisia [67, p. 663], pierderea drepturilor electorale sau existenţa unui caz de incompatibilitate, iar în cazul mandatului Parlamentului în ansamblu acesta poate înceta la expirarea termenului sau prin dizolvare [209, p. 80].

O ultimă distincţie ce merită a fi relevată în context priveşte faptul că *mandatul* în dreptul civil este unul *imperativ*, dat fiind că mandantul ordonează o acţiune, pe care mandatarul este obligat să o îndeplinească (potrivit art. 1485 alin. (1) din *Codul civile modernizat*), să raporteze îndeplinirea ei fără să depăşească limitele împuternicirilor date, sub riscul că mandantul poate oricând să întrerupă mandatul, cu toate consecinţele respective [18, p. 31]. Deci, caracterul imperativ al mandatului din dreptul civil desemnează o situaţie în care mandatarul este strict legat de porunca primită de la mandant, pe care n-o poate modifica, fiind obligat să o îndeplinească întocmai. În caz contrar, el poartă răspundere juridică, având obligaţia de a prezenta mandantului o dare de seamă (art. 1490 din *Codul civil modernizat*), iar ultimul, în funcţie de rezultatele misiunii îndeplinite, poate prelungi termenul mandatului sau îl poate retrage [16, p. 182].

Destul de succint problema în discuție o regăsim reflectată în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova, în opinia căreia: „mandatul civil este de drept privat, cu un conţinut rezultat din acordul de voinţă expres sau prezumat al părţilor şi cu caracter imperativ, raportat numai la voinţa mandantului. Spre deosebire de acesta, mandatul parlamentar este de drept public, care este rezultatul alegerilor parlamentare (baza electivă), cu un conţinut prestabilit şi cu caracter reprezentativ al întreg corpului electoral (popor)” [123, §46].

În lumina acestor particularităţi ale mandatului din dreptul privat, precizăm că, în vederea explicării raportului dintre naţiune şi aleşii ei, iniţial, s-a avut în vedere teoria reprezentării din dreptul civil, reflectată în dreptul public în instituţia *mandatului imperativ* care, datorită neajunsurilor a fost ulterior înlocuită cu teoria *mandatului reprezentativ* [209, p. 62]. Ţinând cont de aceste momente, în cele ce urmează ne propunem să elucidăm esenţa şi particularităţile celor două tipuri de mandat, pentru ca într-un final să stabilim şi să argumentăm caracterul mandatului parlamentar actual, reglementat de Legea fundamentală, de care direct depinde răspunderea subiecților care îl exercită.

3.2.3. Tipologia mandatului parlamentar. Dincolo de cele menţionate *supra,* se impune în atenţie ideea că mandatul parlamentar prezintă importante trăsături specifice, care diferenţiază prestaţia parlamentarilor de cea a altor persoane care efectuează activităţi în serviciul general. Important este în context că mandatul parlamentar, ca un mandat de drept public (mai precis de drept constituţional), poate fi fie *imperativ,* fie *reprezentativ* [209, p. 64], distincția dintre acestea fiind una substanțială.

În general, natura mandatului parlamentar, instituţie cu trăsături adânc înrădăcinate în istoria şi tradiţiile mai mult sau mai puţin democratice ale statelor, a provocat de-a lungul timpului dezbateri aprinse. În esenţă, pot fi desprinse două mari curente, diametral opuse, în funcţie de adeziunea la teoria suveranităţii populare sau la cea a suveranităţii naţionale [123, §39], și anume: *teoria mandatului imperativ* [62, p. 155; 103, p. 255] și *teoria mandatului reprezentativ* [244, p. 613; 102, pp. 7-47].

a) *Teoria mandatului imperativ* își găsește sorgintea în concepţia cu privire la suveranitatea populară. Potrivit acesteia „fiecare cetăţean deţine individual o fracţiune din suveranitate, suveranitatea populară fiind suma a diferite fracţiuni ale suveranităţii pe care fiecare individ în parte le deţine. Această teorie se află în strânsă conexiune cu procedeele democraţiei directe şi are drept corolar că mandatul alesului este particular şi imperativ: particular – pentru că exprimă voinţa unui grup de cetăţeni (alegătorii dintr-o anumită circumscripţie electorală) şi imperativ – deoarece este limitat de instrucţiunile obligatorii ale electoratului. Aceste trăsături duc în mod inevitabil la dependenţa totală a parlamentarului faţă de partid sau alegătorii săi” [123, §40].

Astfel, în virtutea concepției suveranității populare, care stă la baza mandatului imperativ, alegătorii dintr-o anumită circumscripţie electorală încredinţează un mandat unor persoane chemate să-i reprezinte şi care urmează să se conformeze întrutotul voinţei alegătorilor. În cazul în care parlamentarii nu-şi îndeplinesc mandatul, în mod culpabil, pot fi revocaţi de către alegători. Astfel, raţiunea *mandatului imperativ* constă în faptul că parlamentarii exercită o funcţie socială, pun în aplicare voinţa generală a poporului şi sunt responsabili pentru respectarea acesteia [136, p. 24].

Din perspectiva teoriei în cauză, aleşii, care trebuie să exprime voinţa electorilor, sunt ţinuţi a se supune ordinelor imperative ale acestora, transformându-se astfel în prepuşi, adică în funcţionari supuşi ordinelor celor în numele cărora acţionează. Aleşii sunt astfel ţinuţi a respecta în mod riguros programul pentru promovarea și apărarea căruia au fost desemnaţi: ei elaborează sau modifică programul pe care îl propun electorilor conform voinţei acestora. Deci, alesul trebuie întotdeauna să acţioneze prin opiniile şi voturile sale în cadrul adunării, conform dorinţei comitenţilor săi [209, p. 114]. Altfel spus, potrivit teoriei *mandatului imperativ*, în temeiul împuternicirii, parlamentarul acţionează numai potrivit instrucţiunilor obligatorii date de către alegătorii săi, el neputând acţiona nici împotrivă, nici în afara sau lipsa acestora [187, pp. 291-292].

Dacă el ignoră sau epuizează instrucţiunile imperative primite, trebuie să revină în faţa alegătorilor pentru a solicita altele noi. În consecinţă, alegătorii din circumscripţia electorală pot retrage împuternicirile fără nici o motivare. Deci, alesul este revocabil, electorii putând să-l demită din funcţie, prin intermediul procedurii revocării, la iniţiativa unui anumit număr de cetăţeni [209, p. 114].

În alţi termeni, în temeiul *mandatului imperativ,* mandatul parlamentar poate fi revocat. Revocarea este indisolubil legată de mandatul imperativ întrucât presupune, în mod necesar, culpa reprezentantului în exercitarea mandatului său [187, pp. 291-292], culpă ce practic reflectă nerealizarea instrucţiunilor primite din partea electorilor.

În acelaşi timp, se impune în atenţie momentul că mandatul imperativ presupune că alesul este reprezentantul numai al electorilor din circumscripţia electorală şi nu al întregii naţiuni, plata acestuia făcându-se de către electorii care l-au ales [209, p. 114] şi revocarea la fel.

Așadar, din teoria mandatului imperativ rezultă mai multe consecinţe [95, pp. 106-108]:

- mandatarul parlamentar, de regulă, nu exprimă propria voinţă, ci voinţa celor care l-au mandatat (corpul electoral dintr-o anumită circumscripţie);

- conduita lui în adunarea reprezentativă nu poate fi alta decât cea prescrisă expres de către mandanţi;

- parlamentarul trebuie să raporteze periodic alegătorilor săi asupra modului cum îşi îndeplineşte mandatul;

- mandatul acesta poate fi revocat, în sensul că fie alegătorii care l-au ales îl revocă, fie poporul, pe calea unui referendum poate modifica sau anula orice decizie a adunării reprezentative dacă aceasta nu corespunde voinţei sale.

Într-o altă opinie, mandatul imperativ posedă următoarele trăsături [18, p. 38]:

- alegătorii ar trebui să dicteze soluţii pe care parlamentarii să le voteze, iar în cazul în care nu le-ar da aceste directive, parlamentarii ar trebui să ţină cont doar de interesele particulare numai ale celor care i-au ales;

- în cazul neexecutării sau al exercitării defectuoase a obligaţiilor mandatului, parlamentarii pot fi revocaţi şi atraşi la răspundere patrimonială;

- alegătorii, ca şi mandanţii, ar trebui să suporte toate cheltuielile cu indemnizaţiile şi alte avantaje ale parlamentarilor mandataţi [239, p. 14];

- în cazul în care mandatul imperativ ar fi în favoarea partidului ce a susţinut candidatura parlamentarului, acesta ar putea avea aceleaşi drepturi, amintite mai sus, asupra parlamentarului. În acest sens, nerealizarea programului politic ar antrena atât răspunderea politică, cât şi materială, excluderea din partid şi revocarea parlamentarului [44, p. 71].

Dincolo de cele enunţate, cercetătorii susţin [95, pp. 106-108; 209, p. 115] că teoria mandatului imperativ este iluzorie întrucât, pe de o parte, poate duce la abuzuri grave, în sensul că adunările parlamentare ar fi complet paralizate dacă aleşii ar trebui de fiecare dată să se întoarcă la electori în vederea obţinerii de instrucţiuni pentru fiecare problemă în parte, fiind imposibil de a prevedea modul lor de acţiune pentru fiecare problemă. Pe de altă parte, această teorie poate duce la rezultate total opuse faţă de cele urmărite de partizanii teoriei suveranităţii populare: alesul supus

în teorie voinţei circumscripţiei sale electorale este, în realitate, subordonat voinţei unei minorităţi politice din circumscripţia respectivă care vrea să domine viaţa politică. În plus, revocarea mandatului său ar fi realizată la solicitarea aceleiaşi minorităţi politice.

Ţinând cont de aceste dezavantaje, dar şi de altele, pe fonul respingerii utilităţii mandatului imperativ, s-a dezvoltat teoria *mandatului reprezentativ*, ca o teorie opusă celei dintâi.

b) *Teoria mandatului reprezentativ* îşi are originea în concepţia referitoare la suveranitatea naţională (ce dă prioritate reprezentării în raport cu exercitarea directă a suveranităţii de către popor [95, p. 373]), care „consacră ideea că puterea suverană emană de la naţiune (popor) ca o entitate abstractă, indiviză şi distinctă de persoanele fizice. Această teorie are la bază ideea că mandatul alesului este general şi reprezentativ: *general* – pentru că parlamentarii reprezintă întreaga naţiune, nu un grup de alegători, şi *reprezentativ* – deoarece aceştia nu au obligaţia de a îndeplini nici o instrucţiune din partea alegătorilor, dispunând, din punct de vedere juridic, de independenţă absolută în raport cu alegătorii" [123, §41].

În conformitate cu teoria suveranității naționale, întreaga putere emană de la naţiune, mandatul reprezentând o împuternicire pe care persoanele alese o primesc de la întreaga naţiune şi, în consecinţă, ea se exercită în mod independent faţă de alegători, care nu mai pot da ordine, instrucţiuni şi directive celor aleşi de ei şi nu-i pot revoca. Deci, potrivit acestei teorii, Parlamentul primeşte un mandat colectiv, dat de către întreaga naţiune, fiind astfel autorizat de naţiune să o exprime şi reprezinte [67, p. 665]. De aici pot fi deduse două momente:

- parlamentarul nu este reprezentantul circumscripţiei sale, ci împreună cu colegii săi, este reprezentantul poporului în întregul său [209, p. 116];

- caracterul colectiv al mandatului parlamentar derivă din faptul că calitatea de reprezentant nu este dată parlamentarului, ci Adunării reprezentative [87, p. 115].

În esenţă, obiectul *mandatului reprezentativ* este de a conferi celor învestiţi dreptul de a vorbi în numele naţiunii, de a lua decizii ce au aceeaşi forţă juridică la fel cum ar emana de la corpul electoral şi care, în consecinţă, nu au nevoie de a fi ratificate popular [209, p. 66].

Pe cale de consecinţă, mandatul acordat nu mai poate fi cenzurat de membrii naţiunii, care neavând dreptul de decizie finală, trebuie să se supună deciziilor luate de naţiune ca o voinţă superioară şi distinctă de suma individualităţilor [209, p. 62]. Sub acest aspect, se susţine că votul, în cadrul concepţiei suveranităţii naţionale, rezumă şi epuizează misiunea alegătorilor [95, p. 373], iar *mandatul reprezentativ* constituie o garanţie a capacităţii de lucru a adunărilor parlamentare [103, p. 256].

Pe de altă parte, nu trebuie negat faptul că odată delegată puterea reprezentanţilor, trebuie stabilite limite în care aceştia urmează să acţioneze, fie prin instituirea unor mecanisme de răspundere faţă de cei care i-au desemnat, fie prin controlul reciproc al puterilor [209, p. 62]. Or,

existenţa unui *mandat reprezentativ* nu înseamnă o ruptură între alegători şi aleşii lor, fie şi numai din motive electorale [85, p. 14].

Important este că chiar dacă aleşii trebuie să respecte voinţa celor care i-au ales, totuşi, din momentul alegerii, ei beneficiază de un anumit grad de autonomie faţă de aceştia. Mai mult, „ei nu pot fi revocaţi pe durata mandatului [95, p. 373], or, după cum susţine prof. I. Deleanu, mandatul ar înceta să mai fie reprezentativ dacă un corp politic l-ar putea retrage [92, p. 230]. Deci, parlamentarii sunt iresponsabili juridic faţă de alegători, promisiunile lor electorale fiind lipsite de valoare juridică, iar demisia în alb – lovită de nulitate absolută [209, p. 116].

În aceeaşi ordine de idei, atragem atenţia la faptul că, din momentul alegerii, parlamentarii beneficiază de un anumit grad de autonomie, care se manifestă şi în raporturile cu partidele sau formaţiunile politice pe listele cărora au candidat. În literatura de specialitate, referitor la raporturile alesului cu partidele politice, s-a pus problema existenţei unei compatibilităţi între disciplina de partid, pe care deputaţii aleşi pe listele sau la propunerea unor formaţiuni politice ar tebui să o respecte şi libertatea exprimării opiniilor lor în exerciţiul mandatului de parlamentar, fără a fi supuşi vreunei influenţe, opinii care să exprime faptul că în exercitarea mandatului ei sunt în serviciul poporului [103, p. 256].

Astfel, s-a argumentat că disciplina de partid dă expresie adeziunii politice la un anumit program de guvernare al unui anumit partid. Calitatea de parlamentar conferă însă o deplină libertate de expresie, pe care acesta o exercită în cadrul orientării sale politice. Apartenenţa la un anumit partid nu-l poate obliga pe parlamentar să adere în mod automat la punctul de vedere al acestuia. El are dreptul să-şi exprime în mod liber opiniile sau voturile politice, să accepte sau nu anumite iniţiative ale guvernului, să propună amendamente, să exercite controlul asupra executivului. Pe cale de consecinţă, partidele care au deputaţi aleşi în Parlament nu pot cere demisia sau revocarea acestora pe motiv că au încălcat disciplina de partid sau că în activitatea lor parlamentară nu au respectat directivele încredinţate de către partid [103, p. 256].

Din cele menţionate, se poate conchide că în contextul *mandatului reprezentativ*, relaţia dintre parlamentar şi alegător este garantată moral, politic, dar nu şi juridic (întrucât nu există subordonare între cel ales şi alegătorii săi [237, p. 31]). Pe plan politic, nerespectarea promisiunilor şi angajamentelor de către parlamentar poate determina excluderea acestuia din partid, iar faţă de electorat, răspunderea se concretizează cu prilejul următoarelor alegeri, prin nealegerea acestuia pentru un nou mandat [209, p. 120].

În context, Curtea Constituțională consideră că [123, §37]:

- „mandatul reprezentativ semnifică dreptul delegat de poporul Republicii Moldova, ca titular al suveranităţii naţionale, deputaţilor în Parlament pentru exercitarea puterii legislative ca parte componentă a puterii de stat, în baza şi în conformitate cu prevederile constituţionale şi legale;

- deputaţii în Parlament îşi exercită mandatul în mod direct, liber şi efectiv, potrivit intimei lor convingeri, în interesele întregului popor."

Rezultă deci că „mandatul parlamentar are un conţinut de mare generalitate şi exprimă relaţia Parlamentului cu toată naţiunea, dar nu numai cu o circumscripţie electorală" [260, p. 86] (cu alegătorii majoritari, dat fiind că întreaga ţară este o singură circumscripţie electorală [17, p. 196]). Pornind de la aceasta, multe constituţii din lume consacră caracterul reprezentativ al mandatului parlamentar, precum şi nulitatea mandatului imperativ [244, p. 44], momente de natură să asigure atât stabilitatea forului, cât și protecția mandatului membrilor acestuia.

Generalizând, constatăm în baza dispozițiilor constituționale și a poziției expuse de Curtea Constituțională că raporturile dintre alegători şi parlamentari nu sunt un contract, că ele sunt lipsite de consecinţele juridice specifice unor asemenea relaţii, fapt ce confirmă natura juridică *reprezentativă* a mandatului parlamentar, care implică o serie de particularităţi ce-i conturează esenţa de *funcţie publică* [170, p. 125].

3.2.4. Trăsăturile mandatului parlamentar ca demnitate publică. După cum s-a constatat în cele de mai sus, mandatul parlamentar rezultă „dintr-o manifestare de voinţă colectivă a unui subiect determinat (corpul electoral) făcută în scopul de a produce un efect de drept constituţional" [94, p. 240]. De aici se susţine pe bună dreptate că mandatul parlamentar este o categorie a dreptului public, deoarece însăşi Constituţia este cea care-i stabileşte conţinutul, îi determină consecinţele şi limitele sale [67, p. 665].

Din aceste considerente, suntem de părerea [160, p. 314] că mandatul parlamentar nu trebuie redus doar la sensul dat de *Dicţionarul politic*, care îl explică ca reprezentând [227, p. 153]: „a) un suport popular pentru un program politic, exprimat prin votul dat în alegeri; b) împuternicire dată unui deputat să exprime doleanţele şi voinţa cetăţenilor ce l-au ales în organele reprezentative ale statului".

În calitatea sa de categorie a dreptului public, mandatul parlamentar desigur, presupune cu mult mai mult. În literatura de specialitate, în acest sens, pot fi atestate câteva definiții date mandatului parlamentar:

- „un mijloc intermediar între popor ca deţinător al suveranităţii naţionale şi reprezentanţii acestuia în organul legislativ al statului, rezultând din alegeri, al cărui conţinut este determinat de normele de drept constituţional" [132, p. 305];

- „o împuternicire politico-juridică acordată de către corpul electoral prin alegerea unor reprezentanţi în scopul exercitării suveranităţii naţionale, mandat protejat constituţional, atrăgând răspunderea morală şi politică a deţinătorului mandatului" [19, p. 20];

- „o împuternicire dată de către popor unor persoane în scopul de a-l reprezenta în procesul exercitării puterii de stat, împuternicire care se transformă într-o *funcţie* sau *demnitate publică*

electivă, nominativă, înzestrată cu anumite competenţe şi garanţii pentru participarea efectivă la libera exercitare a funcţiilor Parlamentului, ca autoritate reprezentativă a poporului" [207, pp. 57-58; 65, p. 265];

- „demnitate publică rezultată din alegerea de către electorat în vederea exercitării prin reprezentare a suveranităţii naţionale (puterii poporului) şi care conţine împuterniciri stabilite prin Constituţie şi legi" [63, p. 289; 112, p. 204];

- „o demnitate publică rezultată din manifestarea de voinţă a corpului electoral în scopul exercitării prin reprezentare a suveranităţii naţionale în baza împuternicirilor stabilite prin Constituţie şi legi în spiritul democraţiei şi statului de drept" [19, p. 16; 17, p. 195; 67, p. 664];

- „o funcţie publică cu care membrii adunărilor (Camerelor) parlamentare sunt învestiţi prin alegere, funcţie al cărei conţinut este determinat prin Constituţie şi în virtutea căreia fiecare parlamentar, reprezentând naţiunea, concură la exerciţiul suveranităţii naţionale" [238, p. 23; 237, p. 31].

După cum se poate observa, sub aspect juridic, mandatul parlamentar reprezintă *o funcţie publică*, întrucât cuprinde împuternicirile date de către electorat, prin actul democratic al alegerilor, după proceduri care să pună în valoare exercitarea puterii poporului prin organele sale reprezentative [67, p. 665]. Desigur, acesta se deosebeşte de o simplă funcţie publică atât prin trăsături speciale, cât şi prin modalităţile de încetare, fiind în esenţa sa *o demnitate publică* [161, p. 43; 170, p. 127].

În plus, însăşi prevederile Constituţiei exprimă ideea de a se diferenţia totuşi mandatul parlamentar de funcţia publică, pentru că expresia demnitate publică reflectă mai bine dimensiunile politico-juridice, relaţiile şi interrelaţiile mandatului [67, p. 664]. La fel, Curtea Constituțională reține că „mandatul parlamentar definește o demnitate publică obținută prin alegerea deputatului de către electorat, în vederea reprezentării acestuia în realizarea competenţelor Parlamentului" [123, §21].

Sub aspect istoric, trebuie reiterat că concepţia mandatului ca funcţie publică rezultă chiar din transformarea reprezentării asigurată de către adunările medievale pe lângă suveran. Membrii acestor adunări erau deputaţi, altfel spus trimişi de către comunităţile lor pentru a fi purtătorii lor de cuvânt şi a exprima dorinţele lor în schimbul consimţământului la subsidiile cerute de către suveran. Puterile lor ţineau de cei care i-au trimis şi nu se puteau angaja decât în limitele mandatului pe care l-au primit; pentru această raţiune, acest mandat era imperativ, ceea ce înseamnă că deputaţii erau legaţi prin instrucţiunile lor de cei care i-au delegat [238, p. 24].

În timp, după cum s-a relatat anterior, sub influenţa teoriei suveranităţii naţionale, mandatul parlamentar a căpătat noi trăsături, diametral opuse, care i-au conferit un caracter reprezentativ pronunţat, dar care nu i-au afectat esenţa de demnitate publică [161, p. 44; 170, p. 128; 171, p. 61].

În considerarea faptului „că fiecare parlamentar reprezintă naţiunea în întregul ei, mandatul parlamentar are o natură juridică specifică, din care rezultă şi caracteristicile lui” [94, p. 240]. În doctrină, au fost identificate următoarele trăsături caracteristice mandatului parlamentar:

- generalitatea, independenţa (libertatea) şi irevocabilitatea [111, p. 305; 45, pp. 376-377];
- generalitatea, independenţa, irevocabilitatea şi protecţia constituţională [63, p. 89; 17, p. 198; 67, p. 665]

Caracterul general rezultă, din faptul că parlamentarul este „... reprezentantul întregii naţiuni şi pentru toate interesele ei” [92, p. 230]. Deci, pornind de la faptul că Parlamentul este autoritatea care reprezintă poporul ca un întreg şi fiecare parte a acestui întreg, fiecare element constitutiv, se consideră că el deţine calitatea de „reprezentant cu mandat general” [207, pp. 57-59], iar deputaţii sunt reprezentanţi generali ai naţiunii, cunoscută ca o entitate colectivă şi abstractă” [260, p. 86].

Prin urmare, nu modalitatea de obţinere a mandatului (scrutin uninominal sau de listă), determină caracterul general al mandatului parlamentar, ci „statutul juridic” pe care îl invocă, el fiind egal pentru fiecare deţinător în parte: de aici şi egalitatea votului între demnitarii parlamentari [17, p. 198].

Independenţa, se exprimă prin aceea că „parlamentarul, se manifestă în exerciţiul mandatului său fără a fi legat juridic de angajamentele sale faţă de corpul electoral sau de manifestările de voinţă ale acestuia, pe durata mandatului” [92, p. 230]. Relevant în acest caz este statutul deputaților din Parlamentul European, care potrivit art. 3 din *Regulamentul de procedură al Parlamentului* [217]: „… își exercită mandatul în mod liber și independent, nu pot fi obligați prin instrucțiuni și nu pot primi mandat imperativ.”

La nivel național, Din însăşi prevederile art. 68 alin. (2) din *Constituţia Republicii Moldova* rezultă că „parlamentarul nu este ţinut, din punct de vedere juridic, să respecte angajamentele pe care şi le-a luat în campania electorală şi nici pe cele care ar rezulta din manifestările de voinţă ale alegătorilor din timpul mandatului. Altfel spus, parlamentarul este independent în exercitarea mandatului său, supunându-se numai Constituţiei şi legilor” [63, p. 90]. Mai mult, „după alegeri, în raportul partid-candidat ales se produce o transformare de natură juridică. Din acest moment candidatul propus de partid şi ales de către corpul electoral nu mai este alesul partidului, ci al întregului popor care i-a încredinţat puterea de stat, iar partidul, practic, poate să nu mai exercite nicio influenţă asupra lui” [207, p. 61].

În acelaşi timp, este important de precizat că *un program politic nu este sinonim cu o lege* (s.n.), semnificaţia lui nefiind juridică, ci politică, îndeplinirea lui fiind o problemă de demnitate morală şi politică, sancţionată la viitoarele alegeri, care reprezintă posibilitatea pentru popor, de a aprecia prin corpul electoral, modul în care reprezentanţii săi şi-au îndeplinit mandatul acordat.

Deci, independenţa parlamentarului înseamnă faptul că partidul de care aparţine nu-i poate impune, sub aspect juridic, nici cum să-şi exercite dreptul la cuvânt, şi nici cum să voteze, după cum nici cetăţenii circumscripţiei electorale în care a fost ales nu-i pot impune respectarea angajamentelor luate ori pledarea pentru o anumită cauză sau alta care ar prezenta interes pentru ei, aceasta având semnificaţia unui mandat imperativ, interzis expres prin Constituţie [18, p. 37].

În general, această trăsătură asigură „libertatea juridică şi politică de exercitare a mandatului parlamentar în conformitate cu interesul naţiunii şi cu conştiinţa parlamentarului" [44, p. 71].

Irevocabilitatea. Potrivit art. 68 alin. (2) din *Constituţia Republicii Moldova*, orice mandat imperativ este nul. Pe această dispoziţie constituţională se fundamentează şi *irevocabilitatea mandatului parlamentar*, prelungirea firească a independenţei acestuia. În general, după cum s-a enunţat anterior, prin mandat imperativ se înţelege un act care stabileşte un raport de drept între mandatar şi mandanţi, în virtutea căruia primul se află în dependenţă de aceştia. Starea de dependenţă implică revocabilitatea alesului care nu se conformează angajamentelor pe care le-a contractat [67, pp. 664-665].

Irevocabilitatea mandatului parlamentar este o protecţie a independenţei parlamentarului în exercitarea mandatului său. Această trăsătură nu înseamnă că parlamentarul nu-şi poate lua angajamente, că odată ales nu le respectă, că, deci, nu respectă voinţa alegătorilor şi disciplina votului. Irevocabilitatea priveşte răspunderea juridică. Deci, parlamentarul nu poate fi tras la răspundere juridică dacă nu-şi respectă asemenea angajamente sau promisiuni [67, p. 665].

Desigur, pe plan politic, nerespectarea promisiunilor şi angajamentelor poate avea consecinţe, cum ar fi, de exemplu, excluderea alesului din partidul politic. Mai mult, în ultimă instanţă, o anumită răspundere se manifestă şi în raporturile cu electoratul care la alegerile următoare poate să nu-l mai aleagă. Cu alte cuvinte, Parlamentul îşi desfăşoară activitatea sub control electiv [44, p. 72].

Cât priveşte protecţia parlamentarului faţă de propriul partid, aceasta este evident o problemă complexă, delicată şi chiar spinoasă. Partidul care-l propulsează pe ales în sferele parlamentare emite justificat pretenţii legate de promovarea platformei sale politice. Din punct de vedere juridic însă, mandatul reprezentativ – aşa cum s-a arătat – nu dă nici un efect acestor legături şi pretenţii. Mandatul reprezentativ fundamentează până şi nulitatea demisiei în alb pe care, uneori, partidele politice încearcă să o utilizeze ca un remediu [67, p. 666].

Interdicţia mandatului imperativ este un mijloc de protecţie a libertăţii şi independenţei parlamentarilor. După cum s-a arătat, programul politic pe baza căruia parlamentarul a fost ales nu are semnificaţia unui mandat imperativ. El priveşte conţinutul politic al mandatului reprezentativ şi, în acest sens, libertatea de opinie şi independenţa parlamentarului este o condiţie *sine qua non* pentru realizarea şi adecvarea lui la evoluţiile, câteodată imprevizibile ale vieţii sociale. De

aceea, realizarea programului politic antrenează răspunderea politică a parlamentarului faţă de partidul ce îl reprezintă, care îl poate exclude sau îi poate retrage sprijinul acordat, cât şi în faţa electoratului, sub acest aspect alegerile constituind un mijloc de verificare a modului în care parlamentarii (mai bine zis Parlamentul – e.n.) au dus la îndeplinire mandatul [67, p. 667]. În acest sens se susţine că excluderea unui parlamentar dintr-un partid politic nu are ca efect pierderea mandatului, întrucât astfel mandatul ar deveni imperativ, ceea ce Constituţia expres interzice [67, p. 663].

Aşadar, consacrarea principiului nulităţii mandatului imperativ constituie o garanţie a capacităţii lucrative a autorităţilor reprezentative, a independenţei acestora faţă de orice subiect, cât şi contra presiunilor exercitate de grupurile parlamentare care încearcă să impună un anumit mod de vot membrilor săi. Valoarea acestui principiu sporeşte considerabil în condiţiile în care garantează libertatea de opinie şi exprimare a parlamentarilor în calitatea lor de reprezentanţi ai poporului şi subiecţi ce exercită suveranitatea naţională.

3.3. Concluzii la capitolul 3

În concluzie subliniem că unul dintre principiile fundamentale ale organizării politice statale a societăţii contemporane îl constituie *principiul reprezentării* voinţei suverane a poporului, care presupune o delegare de putere sau de voinţă politică de la deţinătorul legitim al acesteia, către un individ sau/şi un grup de persoane, constituite în autorităţi reprezentative, desemnate prin proceduri prestabilite, repetate periodic, la care au acces cetăţenii, în condiţii de egalitate juridică, autorităţi ce au drept scop să exprime voinţa politică a corpului electoral.

Din punct de vedere *instituţional*, principiul reprezentării se realizează în mod special de către puterea legislativă întruchipată în instituţia Parlamentului. Caracterul reprezentativ al acestuia se exprimă în faptul că el este văzut ca *exponent al intereselor* şi *al voinţei poporului (naţiunii)*, adică al tuturor cetăţenilor statului respectiv. De aici rezultă şi formula de *reprezentanţă naţională* sau *populară* cu care este denumit Parlamentul.

Din perspectiva calității sale de *organ reprezentativ suprem în stat,* Parlamentul este obligat să reprezinte interesele subiectului care l-a învestit – poporul. Totodată, el nu poate să acționeze absolut în mod independent, fără să țină cont de voința celui care l-a învestit, dar și de celelalte autorități publice (întrucât el nu reprezintă puterea în totalitatea sa, ci doar una dintre puterile statului). Astfel, în cadrul raportului de reprezentare Parlamentul este obligat să acționeze în cadrul și în limitele instituite de puterea constituantă. Mai mult, Parlamentul trebuie să se conformeze în egală măsură propriilor legi, ca și toate celelalte autorități, aceasta fiind o expresie a aplicării principiului statului de drept. Paralel, în virtutea principiului separației puterilor în stat, Parlamentul trebuie să agreeze raporturile de colaborare și control reciproc cu celelalte puteri ale statului.

În calitatea sa de unică *autoritate legislativă în stat,* Parlamentul constituie astăzi cel mai larg forum democratic naţional şi îndeplinește în principal rolul de laborator de elaborare a legilor, factor de răspundere a vieţii publice, veritabil element de contrapondere faţă de orice tentativă de a diminua drepturile omului şi valoarea instituţiilor statului de drept.

Din punct de vedere *politic*, Parlamentul, ca reprezentant al suveranităţii naţionale, decide soarta guvernelor, aprobând cabinetele şi programele de guvernare, sau dimpotrivă, demiterea acestora, controlează executivul prin diferite modalităţi şi mijloace constituţionale şi regulamentare, şi stabileşte liniile directoare ale politicii interne şi externe prin crearea legislaţiei primare pentru reglementarea celor mai importante relaţii sociale.

Din punct de vedere *juridico-constituţional*, calitatea Parlamentului de întruchipare a suveranităţii naţionale realizează, într-o formă instituţională, una dintre cele mai importante funcţii ale statului – funcţia legislativă, constituind puterea legislativă a statului. Această calitate juridică a Parlamentului îi conferă un statut aparte în cadrul sistemului autorităţilor statului, care rezultă din modul de formare (procesul electoral) a corpului legiuitor, din proceduri speciale de luare a deciziilor şi de desfăşurare a întregii activităţi, precum şi din prerogativele conferite membrilor Parlamentului pentru garantarea exerciţiului mandatului în condiţii optime.

Toate aceste determinante importante ale statutului constituțional al Parlamentului, au alimentat în timp ideea tot mai răspândită potrivit căreia această autoritate publică nu este pasibilă de răspundere. În realitate însă, perioada contemporană denotă contrariul, dovedește că și reprezentanța națională poate uzurpa puterea în stat (prin intermediul unei majorități parlamentare corupte). Prin urmare, ideea dată se dovedește a fi eronată, întrucât statutul constituțional al Parlamentului implică nu lipsa răspunderii acestuia (deoarece nimeni nu este mai presus de lege), ci o responsabilitate sporită, forme diferite de răspundere socială a acestuia, precum și particularități procedurale deosebite.

La moment în Republica Moldova, mandatul parlamentar este unul reprezentativ, de natură să garanteze libertatea și independența deputatului în exercitarea acestuia. În baza acestui caracter, mandatul parlamentar este irevocabil, ceea ce presupune că parlamentarul nu poate fi tras la răspundere pentru modul în care îl exercită, răspundere materializată în ridicarea mandatului. Ca o garanție importantă a acestui fapt, Constituția expres interzice mandatul imperativ (antipodul mandatului reprezentativ), aliniind astfel Republica Moldova la standardele europene democratice.

IV. RĂSPUNDEREA PARLAMENTULUI CA DIMENSIUNE A RĂSPUNDERII PARLAMENTARE

4.1.Responsabilizarea Parlamentului în statul contemporan

Pentru început, considerăm binevenit a reitera că un stat poate fi un stat de drept real numai cu condiţia respectării exacte şi executării stricte a legii de către toţi subiecţii de drept fără excepţie, fapt ce presupune că pentru încălcarea acesteia trebuie să răspundă toţi în egală măsură [71, p. 213]. De aici practic poate fi dedusă raţiunea existenţei unei răspunderi şi în sarcina Parlamentului, mai ales ţinând cont de locul şi rolul acestuia în sistemul organelor de stat.

Propunându-ne în cele ce urmează să abordăm problema formelor de răspundere a Parlamentului, reiterăm că, dată fiind poziţia relativ supremă a Parlamentului în sistemul autorităţilor publice, e de la sine înţeles că până acum răspunderea acestuia nici nu putea fi concepută. În schimb, odată cu demersul edificării democratice a statului şi societăţii, o asemenea problemă devine din ce mai actuală şi importantă, care necesită o amplă tratare ştiinţifică [172, p. 298; 171, p. 155].

În context, cercetătorii constată, în prezent, cristalizarea unei tendinţe tot mai pronunţate spre responsabilizarea Parlamentului pe parcursul întregului mandat, întrucât prin deciziile sale acesta se află permanent sub controlul reprezentaţilor [209, p. 3]. Mai mult, în condiţiile actuale (marcate de valorile și principiile statului de drept) evaluarea mandatului Parlamentului (cu sensul de *răspundere* în cazul dat – e.n.) se realizează atât pe parcursul derulării sale, cât şi la final, prin compararea cu standarde juridice, politice şi morale, a căror nerespectare poate atrage diferite tipuri de sancţiuni.

Potrivit unei cercetări teoretice recente, semnată de R.D. Popescu [209, p. 3] (de altfel, una din cele mai ample la moment), răspunderea Parlamentului îmbracă forme specifice, de drept public, ce rezultă în special din statutul său politico-juridic şi din raporturile sale stabilite cu poporul şi, respectiv, cu celelalte autorităţi publice. Abordând problema destul de complex şi amplu, cercetătoarea identifică mai multe forme de răspundere a Parlamentului, în funcţie de diferite criterii, după cum urmează [209, pp. 39-41]:

I. Fiind o autoritate publică, Parlamentul este pasibil de:

- *o răspundere în calitate de autoritate reprezentativă*, aleasă prin vot de corpul electoral, care este o *răspundere politico-juridică* (calificată insuficient de argumentat ca fiind o răspundere de drept constituţional – e.n.) şi

- *o răspundere în calitate de persoană juridică,* ce poate fi o *răspundere civilă,* fie o *răspundere administrativă* (idee pe care autorul citat nu o dezvoltă – e.n.).

II. În funcţie de statutul său de autoritate reprezentativă, însărcinată cu îndeplinirea unui mandat colectiv, se face distincţie între:

- *răspunderea Parlamentului faţă de corpul electoral* şi
- *răspunderea Parlamentului în raporturile cu celelalte autorităţi publice.*

III. În cadrul răspunderii faţă de corpul electoral, în funcţie de tipul normelor încălcate, se distinge:

- *răspunderea politico-morală a Parlamentului* şi
- *răspunderea juridică* a acestuia (ambele decurgând din existenţa şi nerespectarea unor standarde de comportament, cum ar fi morale, juridice etc.).

IV. Răspunderea politico-morală, la rândul ei, poate fi:

- *o răspundere a Parlamentului în ansamblu ca autoritate reprezentativă* şi
- *o răspundere a membrilor săi*.

V. În ceea ce priveşte *răspunderea juridică a Parlamentului*, aceasta se clasificată în funcţie de două criterii: tipul de mandat şi competenţele atribuite acestuia de dispoziţiile constituţionale.

1) În funcţie de tipul de mandat, răspunderea Parlamentului poate fi privită ca:

- *o consecinţă a mandatului imperativ* (revocarea membrilor Parlamentului sub forma *recall-ului,* cazul constituţiilor socialiste şi revocarea ca urmare a schimbării afilierii politice, fără posibilitatea revocării Parlamentului în ansamblul său, datorită existenţei posibilităţii de revocare individuală a membrilor acestuia);

- *o consecinţă a mandatului reprezentativ* (se distinge între revocarea Parlamentului şi dizolvarea acestuia, consecinţe ale mandatului reprezentativ şi imposibilitatea revocării membrilor adunării reprezentative datorită caracterului general, reprezentativ şi colectiv al mandatului primit).

2) În funcţie de tipul de competenţe ale Parlamentului se face distincţie între:

- *răspunderea juridică pentru activitatea legislativă*,
- *răspunderea juridică pentru activitatea de control* şi
- *răspunderea juridică pentru celelalte funcţii ale acestuia.*

VI. În cazul răspunderii Parlamentului în raporturile cu celelalte autorităţi publice, se poate vorbi despre:

- *răspunderea în raporturile cu puterea executivă* (cuprinde răspunderea în raporturile cu Şeful statului şi răspunderea în raporturile cu Guvernul) şi

- *răspunderea în raporturile cu autoritatea jurisdicţională* (cuprinde controlul constituţionalităţii legii).

Fără a neglija importanţa teoretică şi practică a acestei clasificări, suntem de părerea că principalele forme de răspundere a Parlamentului în calitatea sa de autoritate publică

reprezentativă supremă în stat sunt [157, p. 194]: *răspunderea politică* (care în mare parte este una convențională) şi *răspunderea juridică*.

În opinia noastră [177, p. 19], cunoașterea detaliată a acestor forme de răspundere este principială pentru întregul proces de responsabilizare a organului reprezentativ suprem din stat și a membrilor săi, mai ales în contextul dezvoltării democrației și consolidării statului de drept în Republica Moldova. În pofida acestui fapt, trebuie să recunoaștem că în doctrină prea puțin s-a vorbit despre aceste forme de răspundere. Mai mult, pe alocuri cercetătorii le confundă fără a încerca o delimitare clară între ele, chiar dacă la o primă vedere este evident că acestea sunt două forme de răspundere distincte.

În vederea dezvoltării şi argumentării acestei poziţii, în cele ce urmează, ne vom axa în special pe analiza celor mai relevante forme de răspundere a Parlamentului (inclusiv din cele enunţate în clasificare), pornind atât de la semnificaţia lor, cât şi de la insuficienta cercetare a acestora în literatura de specialitate.

4.2.Răspunderea politică a Parlamentului: esență și particularități

Iniţial, merită reiterată ideea conform căreia, în general, *răspunderea politică* a reprezentanţilor stă la baza democraţiei reprezentative, existând o legătură foarte strânsă între răspundere şi reprezentare. Astfel, dacă un guvernant reprezintă poporul, el trebuie să fie responsabil în faţa acestuia, ceea ce implică pentru reprezentant nu numai obligaţia furnizării de explicaţii regulate ori de câte ori acestea îi sunt cerute în timpul mandatului, ci şi posibilitatea de a fi înlăturat de la putere ca urmare a reînnoirii mandatului la următoarele alegeri [209, p. 39].

În legătură cu însăși conceptul de *răspundere politică,* în doctrină au fost formulate trei teorii distincte [209, p. 258]:

- prima teorie priveşte conceptul ca fiind unul *sui generis,* fără nicio legătură cu conceptul de răspundere în general,

- a doua teorie înţelege *răspunderea politică* ca o formă specială a răspunderii juridice (fiind denumită şi *răspundere politico-juridică*);

- a treia teorie comasează *răspunderea politică* cu cea *morală* într-o formă distinctă de *răspundere politico-morală*.

În general, este bine știut că intervenirea *răspunderii* în general este determinată de îndeplinirea mai multor condiţii, precum: săvârşirea unei fapte ilicite (prin care să se încalce o normă de drept), existenţa unei proceduri reglementate strict de lege pentru angajarea acesteia şi aplicarea unei sancţiuni persoanei vinovate (de către autorităţi în limita competenţelor prevăzute de lege). În raport cu aceasta, *răspunderea politică* dispune de cu totul alte trăsături. În acest sens, este unanim admis că aceasta intervine indiferent de săvârşirea unei fapte culpabile în sens juridic.

În consecinţă, *răspunderea politică* nu poate fi caracterizată prin tandemul culpă-sancţiune, aşa cum se întâmplă în cazul *răspunderii* în general [209, p. 258]. Mai mult, nici instanţele care aplică o asemenea răspundere nu coincid cu cele proprii răspunderii juridice.

Din perspectiva dată, *răspunderea politică* este văzută ca o răspundere a organelor de stat şi a demnitarilor faţă de popor (populaţie) pentru necorespunderea activităţii desfășurate încrederii acordate [322, p. 64]. În mod special, *răspunderea politică* are la bază ideea că guvernanţii sunt în serviciul guvernaţilor, răspunzând în faţa corpului electoral în mod direct atunci când acesta se pronunţă cu prilejul noilor alegeri [209, p. 259].

Pornind de la aceste moment, în doctrină se susţine că *răspunderea politică a Parlamentului* se angajează, pentru motive politice, în faţa unu organ politic, care este corpul electoral [209, p. 258]. Ea decurge din fapte prin care sunt încălcate reguli politice extrajuridice (atât de către Parlament, cât şi de parlamentari şi partidele politice reprezentate în Parlament) şi conduce la suportarea unor sancţiuni extrajuridice precum [182, p. 186]:

- ostilitatea populaţiei manifestată prin mitinguri, demonstraţii, marşuri de protest; ostilitatea presei, scăderea credibilităţii dovedită de sondajele de opinie (sancţiuni politice aplicate în timpul exercitării mandatului – e.n.);

- pierderea alegerilor (sancţiune politică aplicată după expirarea mandatului – e.n.) etc.

Astfel, sancţiunea impusă politic de către autorităţi politice şi pentru motive politice va fi o *sancţiune politică*, manifestându-se, în special, printr-un dezacord politic (vot de neîncredere) ce duce la pierderea puterii. Totodată, aceasta are un regim juridic special, ce presupune proceduri specifice, diferite de formele răspunderii juridice (civile, penale sau administrative), reglementate, de regulă, de constituţii şi se referă, în special, la procedura votului [209, p. 258].

Analizând *răspunderea politică* din punctul de vedere al interacţiunii politicii cu dreptul, cercetătorii ruşi [271, pp. 197-198] susţin că pentru răspunderea politică nu există temeiuri ca atare, aceasta fiind, mai întâi de toate, o constrângere nejuridică, determinată de necorespunderea viziunilor ce ţin de realizarea politicii de stat. Respectiv, forma dată de răspundere poate fi aplicată ca mijloc de soluţionare a conflictelor politice sau de atingere a consensului între adepţii diferitor forţe politice.

În pofida trasării unei astfel de distincţii clare între răspunderea juridică şi cea politică (pe care o susţinem), totuşi, în prezent (în condiţiile în care teoria răspunderii a evoluat foarte mult) unii cercetători români susţin că tradiţionala răspundere politică este de fapt tot o formă a răspunderii juridice, o instituţie a dreptului constituţional (în cazul parlamentarilor), respectiv, a dreptului administrativ (în cazul Şefului de stat şi al miniştrilor) [10, p. 138; 138, p. 328].

În ce priveşte răspunderea Parlamentului în ansamblu, în doctrina aceluiaşi spaţiu, se consideră că răspunderea juridică este cuprinsă în cadrul răspunderii politice, putându-se chiar

vorbi în acest caz de *răspunderea politico-juridică a Parlamentului*, răspunderea politică având o sferă mai cuprinzătoare decât cea juridică [209, p. 391].

Mai mult, o asemenea poziţie poate fi atestată şi în doctrina rusă. În acest sens, unii autori [267, pp. 30-31] sunt de părerea că răspunderea subiecţilor raporturilor juridico-statale este o răspundere politică, deoarece are loc în sfera exercitării puterii politice şi realizării intereselor politice. Pe de altă parte însă, această răspundere este juridică, întrucât este reglementată de actele normativ-juridice. Pe cale de consecinţă, subiecţii dreptului statal (dreptului constituţional – e.n.) poartă *răspundere politico-juridică* (identificată de mai mulţi cercetători cu *răspunderea constituţională* [308, p. 37; 280, p. 5; 320, p. 338]). În opinia noastră, răspunderea politică nu poate fi concomitent și o răspundere juridică, întrucât răspunderea politică și cea juridică sunt două forme distincte de răspundere socială. Pe cale de consecință, apreciem că nici răspunderea constituțională nu poate fi identificată cu răspunderea politică, deoarece aceasta reprezintă o veritabilă formă juridică ramurală de răspundere juridică (subiect la care vom reveni ceva mai jos).

În acelaşi context, suscită interes şi o altă opinie expusă în literatura de specialitate rusă [310, p. 36] (citată de I. Muruianu [192, p. 134]), prin care se propune instituirea unei răspunderi care să survină pentru rezultatul activităţii desfăşurate pe parcursul mandatului, pentru realizarea obiectivelor şi sarcinilor propuse. În concret, se descrie un mecanism de răspundere politică care de fapt reprezintă un control (instituit prin lege adoptată pe calea referendumului) din partea poporului asupra înalţilor demnitari de stat, care ar putea lua forma unui referendum la finele expirării mandatului deputaţilor (ori a şefului statului) pentru a decide: „merită promovare”, „fără consecinţe” sau „merită pedeapsă”. În primul caz, reprezentanţii puterii sunt declaraţi eroi şi sunt trataţi corespunzător, în cel de-al doilea, faţă de ei nu se ia nici o măsură, în al treilea – reprezentanţii execută o pedeapsă cu închisoarea pe o perioadă echivalentă mandatului exercitat.

Sfidând pe alocuri anumite principii de drept (în special, în ultimul caz), totuşi trebuie să recunoaştem că propunerea e una îndrăzneaţă şi practic inacceptabilă pentru guvernanţi, chiar şi sub forma unei răspunderi politice. Cu toate acestea însă, considerăm că în pofida faptului că autorul enunţă caracterul politic al răspunderii în cauză, sunt întrunite o serie de elemente şi trăsături ce denotă natura juridică a acesteia. Pornind de la aceste momente, apreciem acest caz ca fiind un exemplu ce destul de clar şi elocvent reflectă cât de uşor se poate confunda răspunderea politică cu cea juridică şi vice versa [177, pp. 20-21].

Referitor la teoria *răspunderii politico-morale a Parlamentului* (atestată în doctrină), mai întâi vom preciza unele momente cu caracter general ce ţin nemijlocit de *răspunderea morală* care, după cum se ştie, reprezintă în esenţă asumarea datoriei omului ca fiinţă morală, liber consimţită, faţă de sine şi faţă de altul/ceilalţi privind însuşirea şi îndeplinirea demnă a unor sarcini, cerinţe, nevoi, precum şi a urmărilor îndeplinirii acestora [209, p. 260].

Evident, normele morale sunt dotate cu sancţiuni de aceeaşi natură. Acestea pot fi exterioare subiectului şi anume o reacţie a mediului social (a colectivităţii) faţă de fapta imorală şi în acest caz avem de a face cu forme diferite de manifestare a oprobriului public sau pot fi interioare, din sfera conştiinţei subiectului, acestea fiind cele mai puternice şi eficiente sub formă de regrete, păreri de rău, mustrări de cuget sau scrupule de conştiinţă [46, pp. 40-41].

Spre deosebire de normele juridice, care pot fi aduse la îndeplinire cu ajutorul forţei de constrângere a statului, normele morale au ca sancţiune oprobriul public, marginalizarea, desconsiderarea, regretul, mustrarea. Eficienţa sancţiunilor morale depinde de profilul moral al persoanei, care resimte mai profund sau mai puţin profund această sancţiune. Toate aceste aspecte, în viziunea cercetătorilor [209, pp. 260-261], pot fi transpuse de la nivelul răspunderii morale individuale a fiecărui parlamentar la nivelul răspunderii Parlamentului, adică a întregii adunări reprezentative în ansamblul său.

În ceea ce ne priveşte însă (pornind de la esenţa răspunderii morale) considerăm că este greu de imaginat ca Parlamentul, în ansamblul său, să respecte normele morale sau etice. Obligaţia respectării acestor norme revine nemijlocit parlamentarilor, relevante în acest sens fiind şi dispoziţiile *Legii despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994 [150] care, în art. 15, prevede: „[d]eputatul este obligat să respecte cu stricteţe Constituţia, legile, *normele etice şi morale*" (e.n.). De asemenea, „deputatul este dator să fie demn de încrederea alegătorilor, să contribuie prin exemplul personal la întărirea disciplinei de stat, la îndeplinirea obligaţiilor civice, la asigurarea drepturilor omului şi la respectarea legislaţiei". Pe cale de consecinţă, am putea conchide că, sub acest aspect, strict vorbind, parlamentarii sunt pasibili de *răspundere politico-morală*, în timp ce Parlamentul – doar de *răspundere politică* [177, p. 21; 171, p. 165].

Cu toate acestea însă, cercetătorii privesc problema cu mult mai extins. Pornind de la faptul că acţiunile politice ale Parlamentului, întreprinse în cursul mandatului, sunt analizate de către electorat cu prilejul alegerilor (când este evaluat întregul comportament al reprezentanţilor din perspectiva respectării atât a normelor politice, cât şi a normelor morale), în vederea reînnoirii sau nu a mandatului, ei susţin că între răspunderea politică şi răspunderea morală a Parlamentului există o strânsă legătură [209, p. 261]. În acest context, în doctrină chiar s-a opinat că însăşi noţiunea de *răspundere politică* se află la intersecţia a două categorii: „politică" şi „etică", fiind astfel o răspundere pentru deciziile luate, o răspundere pentru „imaginea însăşi a puterii", sfera sa de aplicare fiind activitatea politică [271, p. 197].

Aşadar, acţiunea politică a Parlamentului poate atrage şi pe parcursul mandatului oprobriul corpului electoral, manifestat sub forma acţiunilor de protest, demonstraţiilor, întrucât, prin aceasta este posibil să fi fost încălcate şi norme morale. Prin urmare, oportunitatea luării unor decizii care afectează un grup social reprezentativ, poate fi sancţionată atât politic, cât şi moral [209, p. 261].

În opinia cercetătoarei R.D. Popescu [209, p. 261], adevărata sancţiune pentru modul de acţiune a Parlamentului, din perspectiva normelor morale şi politice, este însă *sancţiunea electorală*, care intervine la finalul mandatului şi care constă în nealegerea pentru un nou mandat.

În viziunea noastră [177, p. 22], utilizarea expresiei *sancţiune electorală* în contextul dat este incorectă, întrucât, strict vorbind, *sancţiunea electorală* ține de răspunderea juridică și intervine pentru încălcarea normelor dreptului electoral. Deci, pentru a nu crea confuzii se impune ca această expresie să fie interpretată şi pe parcursul lucrării din perspectiva subiectului care o aplică şi nu a normelor care o reglementează – sens avut în vedere şi de autorul citat.

Cele două tipuri de răspundere a Parlamentului – morală şi politică – sunt analizate de către R.D. Popescu în strânsă legătură, domnia sa vorbind de o veritabilă *răspundere politico-morală*, care presupune un mecanism de evaluare a acţiunii Parlamentului şi a consecinţelor practice ale acestei acţiuni, atât pe parcursul mandatului, cât şi la finalul acestuia.

Aprofundând subiectul, autoarea precizează că în esenţă, *răspunderea politico-morală* presupune integrarea în structura personalităţii umane a unui sistem de valori, principii, norme etice şi politice necesare în acţiunile pe care le întreprinde individul în domeniul său de activitate. Din acest punct de vedere, participarea responsabilă a fiecărui parlamentar la conducerea societăţii nu s-ar putea realiza în afara conştientizării şi integrării organice a sistemului de valori politico-morale propriu unei societăţi la un moment dat. Pe cale de consecinţă, în elaborarea, aplicarea şi controlul deciziilor pe plan economic, politic, social-cultural etc., reprezentanţii poporului trebuie să se manifeste prin comportamente care să exprime un înalt simţ al răspunderii, ca urmare a integrării sistemului de valori, principii şi norme politico-morale existente la un moment dat în societate [209, p. 261].

Pe de altă parte, *răspunderea politico-morală* a Parlamentului în ansamblul său, ca autoritate reprezentativă, este o răspundere colectivă ce intervine la expirarea mandatului parlamentar în faţa electorilor; ea intervine astfel pentru motive politice, morale şi are ca sancţiune nealegerea pentru un nou mandat, legislativul desfăşurându-şi mandatul sub control electoral. Sancţiunea ce intervine pentru încălcarea sistemului de valori şi principii politice şi morale se materializează la finalul mandatului, prin nealegerea reprezentantului pentru un nou mandat sau chiar prin nealegerea membrilor partidului politic care s-au abătut de la normele de conduită politico-morală existente în societate, pe perioada mandatului cât s-au aflat la guvernare [209, pp. 268-269].

Generalizând asupra problemei *răspunderii politice a Parlamentului* (argumentată în doctrină), reiterăm că aceasta este o răspundere convențională cel puțin din câteva considerente importante:

- în primul rând, așa-zisele „sancțiuni politice” (apreciate ca fiind extrajuridice) aplicate în timpul exercitării mandatului (blamarea de către electorat, ostilitatea populaţiei manifestată prin

mitinguri, demonstraţii, marşuri de protest; ostilitatea presei, scăderea credibilităţii dovedită de sondajele de opinie etc.), practic nu au nici un impact direct asupra Parlamentului.

- în al doilea rând, sancțiunea politică aplicată după expirarea mandatului – pierderea alegerilor sau nealegerea pentru un nou mandat (care în esență rezidă în pierderea puterii), chiar dacă presupune un impact negativ (consecință negativă), totuși este una improprie Parlamentului, ca organ colegial reprezentativ suprem, întrucât practic consecința se răsfrânge asupra partidelor politice (formațiunilor social-politice) care l-au format, fiind imposibil ca în lipsa acestei sancțiuni să fie ales și investit Parlamentul în aceeași componență.

Aşadar, din perspectiva sancţiunii politice principale aplicate (nealegerea pentru un nou mandat), răspunderea politică a Parlamentului, dar şi a parlamentarilor, este *iluzorie*. Aceasta se explică prin faptul că parlamentarii nu sunt aleşi individual, ci pe listele propuse de partidele politice (în condițiile sistemului electoral proporțional). Respectiv, şi efectul sancţiunii politice date se răsfrânge direct asupra partidelor care participă la alegeri şi nu asupra parlamentarilor nemijlocit care, cât nu ar fi de paradoxal, ar putea să obţină şi mai multe mandate consecutiv în pofida blamului expus de popor la alegeri faţă de activitatea/conduita Parlamentului în timpul exercitării mandatului său [177, p. 22; 171, p. 169].

În opinia noastră, doar în cazul în care se reușește ca prin presiunea electoratului (exercitată prin intermediul mitingurilor, demonstraţiilor, marşurilor de protest etc.) Parlamentul să-și modifice sau să-și anuleze deciziile sale, am putea vorbi despre o veritabilă răspundere politică a acestuia.

Referitor la *răspunderea politico-morală a Parlamentului* considerăm că, strict vorbind doar parlamentarii sunt pasibili de o astfel de răspundere (putând fi sancţionaţi cu excluderea din partid), care poate interveni atât pe parcursul exercitării mandatului, cât şi la finele acestuia. Important este, așa cum a precizat și Curtea Constituțională [123, §43], că o astfel de excludere nu antrenează pierderea mandatului parlamentar.

În concluzie, precizăm că, în sens strict, de *răspundere politică* poate fi pasibil doar parlamentarul, sancţiunea politică fiindu-i aplicată fie de partidul care l-a înaintat în calitate de candidat (prin excluderea din partid), fie de alegătorii care l-au ales nemijlocit (prin revocare, în cazul mandatului imperativ).

4.3. Răspunderea juridică a Parlamentului: forme și particularități de realizare

Pornind de la rolul şi importanţa Parlamentului în cadrul unui stat de drept, trebuie reiterat că reprezentanţii poporului, odată ce primesc exerciţiul puterii, trebuie să exercite competenţele ce le-au fost delegate în condiţiile şi limitele stabilite de puterea constituantă. Depăşirea acestor limite

echivalează cu încălcarea prevederilor constituţionale şi legale şi atrage *răspunderea juridică a Parlamentului* [209, p. 3].

După cum s-a precizat anterior, în doctrină, *răspunderea juridică a Parlamentului* este clasificată în funcţie de două criterii: *tipul de mandat* şi *competenţele acestuia*. În funcţie de tipul de mandat, *răspunderea juridică a Parlamentului* poate fi privită:

- fie ca *o consecinţă a mandatului imperativ,*
- fie ca *o consecinţă a mandatului reprezentativ*.

Înainte de dezvolta aceste aspecte, vom preciza un aspect important: răspunderea juridică a Parlamentului implică nu doar răspunderea acestuia în ansamblul său, ca autoritate publică, ci şi răspunderea membrilor săi, aceste două momente fiind strâns legate între ele.

4.3.1. Răspunderea Parlamentului în cazul mandatului imperativ. După cum s-a arătat în literatura de specialitate şi în unul din compartimentele anterioare ale prezentei lucrări, specific teoriei mandatului imperativ este faptul că parlamentarul acţionează numai potrivit instrucţiilor obligatorii date de alegătorii săi, el neputând acţiona nici în afara, nici împotriva acestora, depunând toate eforturile pentru îndeplinirea acestor instrucţiuni. O consecinţă directă a acestei condiţii, rezidă în faptul că alegătorii din circumscripţia electorală pot retrage parlamentarului împuternicirile fără nicio motivare.

În acest caz, întrucât este posibilă revocarea individuală a mandatului fiecărui parlamentar, care nu îndeplineşte instrucţiunile primite de la alegători din circumscripţia în care a fost ales, nu se mai justifică revocarea Parlamentului în ansamblul său, specific mandatului imperativ fiind deci *revocarea individuală a membrilor adunării parlamentare* [209, p. 294]. Altfel spus, revocarea individuală a membrilor Parlamentului este consecinţa mandatului imperativ pe care aceştia îl deţin, alegătorii putând retrage parlamentarului împuternicirile fără nicio motivare atunci când consideră că acesta nu le mai reprezintă interesele.

Exemplificativ, revocarea parlamentarilor se poate realiza de către electorat prin completarea unei petiţii de către un anumit număr de electori, care trebuie aprobată de adunarea din care face parte alesul. În esenţă, exercitarea dreptului de revocare reprezintă sancţiunea pe care alegătorii o pot aplica deputatului lor, în cazul în care acesta nu îşi îndeplineşte, fără o justificare temeinică, obligaţiile ce-i revin ca deputat. Astfel, existenţa dreptului de revocare face ca activitatea celor aleşi, care sunt controlaţi de către alegătorii lor, cât şi activitatea organelor reprezentative să se desfăşoare pe linia imprimată de alegători, iar conţinutul activităţii acestor organe să fie corespunzător intereselor alegătorilor [210, pp. 27-38].

După cum s-a enunțat în unul din capitolele anterioare, în democraţiile occidentale, majoritatea constituţiilor interzic în mod expres mandatul imperativ, nici un stat european neprevăzând un astfel de mandat [265, pp. 8-9]. Totuşi, o formă a mandatului imperativ se

regăseşte în modelul Bundesrat-ului german, ai cărui membri pot fi revocaţi de către guvernele landurilor care i-au şi numit, Constituţia Germaniei interzicând acest tip de mandat cât priveşte Bundestag-ul.

În practica internaţională, potrivit cercetătorilor, instituţiile care au legătură cu noţiunea de mandat imperativ sunt [209, p. 295]:

- *recall-ul* american (utilizat în 11 state federate din SUA) şi

- *revocarea mandatului* ca urmare a schimbării afilierii politice, la care se adaugă cazurile constituţiilor socialiste şi regimurile comuniste contemporane.

Vorbind despre *recall-ul* american, precizăm că acesta este explicat ca implicând un control exercitat de către popor asupra celor aleşi, care poate consta în posibilitatea dată alegătorilor ca, în anumite condiţii, să ceară organizarea de noi alegeri pentru confirmarea sau infirmarea mandatului acestora. Deci, procedura *recall-ului* presupune organizarea de noi alegeri, la cererea unui număr determinat de cetăţeni, la care poate participa şi alesul care ar trebui revocat. Dacă el este reales, electorii care au provocat alegerile trebuie să suporte costurile acestora [209, p. 296].

În trecut, un drept de revocare a membrilor Parlamentului de către alegători a fost consacrat în constituţiile socialiste şi anume: Constituţiile din 1948, 1952, 1965 din România, Constituția URSS din 1977, Constituția RSS Moldovenești din 1978, Constituția Cehoslovaciei din 1974. Aceste constituţii conţineau două tipuri de prevederi [209, p. 296]:

- în primul rând, dispoziţii potrivit căror alegătorul era obligat să raporteze periodic electoratului cu privire la activitatea sa şi adunării în ansamblu şi,

- în a doilea rând, dispoziţii care prevedeau revocarea parlamentarului în momentul în care trăda încrederea acordată de alegători sau comitea fapte incompatibile cu funcţia deţinută.

Bunăoară, *Constituția URSS* din 1977 [290] prevedea (traducere preluată de la prof. I. Guceac [113, pp. 284-286]):

- în art. 102 (Alegătorii dau porunci deputaților lor): „Sovetele respective de deputați ai norodului examinează poruncile alegătorilor, le iau în considerație la elaborarea planurilor de dezvoltare economică și socială și la întocmirea bugetului, organizează îndeplinirea poruncilor și îi informează pe cetățeni despre realizarea lor.”;

- în art. 103 alin. (2): „În activitatea sa deputatul se călăuzește de interesele generale ale statului, ține seama de cerințele populației ocrugului electoral, depune toate forțele pentru traducerea în viață a poruncilor alegătorilor.”;

- în art. 107: „Deputatul este obligat să prezinte dări de seamă cu privire la activitatea sa și la activitatea Sovietului în fața alegătorilor, precum și în fața colectivelor și a organizațiilor obștești, care l-au propus candidat pentru alegerile de deputați. Deputatul care nu-a îndreptățit

încrederea alegătorilor poate fi oricând rechemat pe baza unei hotărâri a majorității alegătorilor în modul stabilit prin lege."

Aceste prevederi constituționale au fost preluate și în textul *Constituției RSS Moldovenești* din 1978, fiind incluse în mod corespunzător în art. 91, art. 92 alin. (3) și art. 96 ale acesteia [113, pp. 284-286].

Sub aspectul cauzelor care puteau determina astfel revocarea deputaţilor, potrivit cercetătorilor, au existat două sisteme [209, p. 297]:

- unul în care revocarea intervenea prin simplul fapt al pierderii încrederii în deputat, fără să fie necesară invocarea unei abateri de la îndeplinirea obligaţiilor ce-i revin deputatului şi,

- altul în care exercitarea dreptului de revocare era condiţionată de faptul că deputatul a avut o anumită comportare, fie comisivă, fie omisivă, simpla pierdere a încrederii alegătorilor nefiind suficientă.

În prezent, o situaţie similară poate fi atestată în regimurile comuniste contemporane (din Coreea de Nord, Vietnam, China, Cuba), care reţin în constituţiile lor mandatul imperativ şi chiar dacă se prevede că poporul este arbitrul final în procesul de revocare, tot mai mult se face simţit în cadrul acestuia intervenţia partidelor sau a altor organe de stat. Exemplificativ în context este art. 77 din *Constituţia Republicii Populare Chineze*, potrivit căruia: „[d]eputaţii Adunării Generale a Reprezentanţilor Poporului sunt responsabili faţă de organizaţiile care i-au ales. Organizaţiile care i-au ales au dreptul, prin intermediul procedurilor prevăzute de lege, să revoce deputaţii aleşi" [291].

După cum se poate observa, în procedurile de revocare individuală a parlamentarilor, instanţa competentă să aplice măsura de răspundere este fie electoratul, fie partidul politic. În acest ultim caz, doctrina identifică şi un temei distinct de revocare a mandatului membrilor Parlamentului, şi anume *schimbarea afilierii politice* a reprezentanţilor după ce au obţinut mandatul. Într-o asemenea situaţie mandatul expiră de îndată ce parlamentarul încetează a mai fi membru al partidului sau al coaliţiei din partea căruia/căreia a obţinut respectivul mandat [209, p. 301].

O asemenea practică a existat în Serbia. În afara Europei, câteva constituţii prevăd revocarea parlamentarului din funcţie ca urmare a schimbării partidului politic pe listele căruia a obţinut mandatul: Indonezia, Nepal, Nigeria, India, Africa de Sud etc. Astfel, parlamentarii pot fi revocaţi de către partidul din care fac parte ca urmare a încălcării disciplinei de partid, a principiilor şi regulilor politice [209, p. 301].

În ceea ce privește Republica Moldova, Curtea Constituțională a statuat destul de clar că: „[a]leşii nu au obligaţia legală să-şi susţină partidul sau deciziile grupului lor în cadrul Parlamentului. Mai mult, în cazul în care deputatul, prin comportamentul său, provoacă daune

acestuia, partidul sau grupul din care face parte poate să-l excludă, însă această excludere nu antrenează pierderea mandatului parlamentar.” [123, §43].

Dincolo de cele expuse, raportându-ne la situația actuală din Republica Moldova, reiterăm că relativ recent, în contextul reformei electorale (care a marcat trecerea la sistemul electoral mixt), s-a încercat introducerea instituției *revocării deputaților.* Astfel, prin art. 94^1 din proiectul de lege nr. 60 s-a propus să se permită alegătorilor să revoce deputații printr-un referendum local în circumscripția lor electorală. Pentru a organiza un astfel de referendum, art. 182 alin. (4) din proiect cere colectarea semnăturilor a cel puțin 1/3 din alegătorii eligibili din circumscripția uninominală sau unitatea administrativ-teritorială respectivă și o verificare ulterioară de către o instanță judecătorească, în conformitate cu art. 186 alin. (3). Pentru revocarea unui mandat ar fi necesar votul a cel puțin jumătate din alegătorii din circumscripția electorală respectivă, dar nu mai puțin de numărul alegătorilor care au votat în cazul alegerii deputatului respectiv (art. 198 alin. (1)). Motivele pentru revocarea mandatului sunt prevăzute la art. 177 alin. (3): „Revocarea deputatului prin referendum poate fi inițiată în cazul în care acesta nu respectă interesele comunității din circumscripție, nu exercită în mod adecvat atribuțiile de deputat prevăzute de lege, încalcă normele morale și etice, fapte confirmate în modul stabilit”. Așadar, proiectul de lege nr. 60 a prevăzut stabilirea efectivă a un sistem de revocare generală a reprezentanților, care, într-un anumit context politic, ar putea funcționa ca un mandat imperativ.

Chiar dacă ulterior, acest proiect de lege a fost scos de pe ordinea de zi, totuși, problema instituției *revocării deputaților* a fost atât în atenția specialiștilor naționali, cât și a Comisiei de la Veneția (a cărei opinie asupra proiectelor de lege privind modificarea sistemului electoral a fost solicitată). În concret, Comisia de la Veneția a atras atenția că *revocarea candidaților aleși* contravine prevederilor Constituției (întrucât art. 68 alin. (2) din *Constituția Republicii Moldova* interzice expres mandatul imperativ) și nu sunt conforme cu standardele internaționale. În același timp, procedura de revocare contravine standardelor internaționale și constituie un motiv de îngrijorare pentru OSCE și Consiliul Europei. Mai mult, în opinia Comisiei „principiul constituțional de bază care interzice mandatul imperativ sau orice altă formă de retragere politică a mandatelor reprezentanților trebuie să prevaleze ca piatră de temelie a constituționalismului democratic european” [60, §60-67].

La rândul lor, experții naționali, bazându-se pe opinia Comisiei de la Veneția și a jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova (care, după cum am văzut și în capitolul anterior, a reținut că mandatele parlamentare sunt irevocabile și sunt exercitate în interesul întregii națiuni [123, §53, §57, §67-68]), suplimentar au atras atenția că, din punct de vedere tehnic, în condițiile actualului sistem electoral mixt, nu este clar cum ar putea fi aplicată procedura de revocare pentru deputații din lista națională, or aceștia devin avantajați față de cei din

circumscripțiile uninominale. În concluzie, experții au subliniat că propunerea de revocare a deputaților pe lângă faptul că este neconstituțională și contrară practicilor/standardelor internaționale, mai este și imposibil tehnic de implementat în condițiile sistemului actual de alegere a deputaților [3, p. 10] (se are în vedere sistemul electoral mixt – e.n.).

Dincolo de aceste poziții clare pe marginea instituției *revocării deputaților*, constatăm la moment că la data de 25 iunie 2019, la Biroul permanent al Parlamentului Republicii Moldova a fost înregistrat cu titlu de inițiativă legislativă proiectul de hotărâre a Parlamentului pentru elaborarea proiectului de lege cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova privind revocarea deputaților [211]. În *nota informativă* a acestei inițiative legislative se menționează că în rezultatul referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019 (confirmat și validat prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 14 martie 2019), mai mult de 808 mii de cetățeni și-au exprimat opțiunea că doresc un Parlament în care deputații să fie direct responsabili față de cetățeni și să aibă posibilitatea de a-i revoca dacă nu-și îndeplinesc corespunzător obligațiile. Ca urmare, autorii inițiativei legislative invocă că au o obligație juridică și morală de a pune în aplicare rezultatele referendumului, adică voința Suveranului. Aceasta chiar dacă Curtea Constituțională, în hotărârea sa de confirmare și validare a rezultatelor referendumului, expres a reiterat că tipul dat de referendum este unul consultativ, ceea ce presupune că acesta nu produce efecte juridice obligatorii. În concret, Curtea a menționat: „[c]a urmare a organizării referendumului consultativ, autoritățile pot lua cunoștință de opinia poporului cu privire la o problemă de interes național în care a fost consultat, fără a avea însă vreo obligație juridică. Totodată, chiar dacă hotărârile adoptate ca urmare a desfășurării referendumurilor consultative nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic, rezultatele acestora pot servi ca bază pentru decizii politice ulterioare ale autorităților, fiind motivate de aceste rezultate" [121, §29].

În opinia noastră, este inutilă și inoportună o astfel de insistare pe introducerea instituției revocării deputaților, cel puțin din câteva considerente evidente:

- în primul rând, așa cum s-a expus și Comisia de la Veneția, instituția dată este contrară standardelor europene, pe care de atâta vreme Republica Moldova se străduie să le asimileze;

- în al doilea rând, prin introducerea acesteia ne-am alinia statelor totalitare contemporane care o promovează;

- în al treilea rând, după cum s-au expus experții, în condițiile sistemului electoral mixt, revocarea deputaților ar fi imposibilă tehnic de implementat;

- în al patrulea rând, sistemul de drept al Republicii Moldova cunoaște o instituție similară – *revocarea primarului* (reglementată de art. 175, art. 176 alin. (4), art. 177 alin. (2), art. 198 din *Codul electoral* [54]), care practic niciodată nu a fost aplicată, probabil tot din considerente de dificultate;

- în al cincilea rând, revocarea deputaților este o instituție de natură să diminueze esența reprezentativă a democrației în cadrul sistemului nostru politic și de drept;

- în fine, revocarea deputaților nu este o soluție optimă pentru responsabilizarea Parlamentului ca reprezentanță națională supremă, ea fiind de natură doar să genereze haos și alegeri parlamentare interminabile (mai ales ținând cont de cultura juridică și politică a societății noastre).

Generalizând asupra problemei, deducem că în condiţiile mandatului imperativ, răspunderea priveşte doar *parlamentarii*, care pot fi revocaţi individual atât de către electorat (prin alegeri, pentru neonorarea angajamentelor asumate), cât şi de către partidul din care fac/au făcut parte în cazul schimbării afilierii politice şi nu numai (pentru încălcarea disciplinei de partid, a principiilor şi regulilor politice). În ambele cazuri răspunderea este una juridică, întrucât temeiurile, subiecţii şi procedura sunt (trebuie să fie) reglementate expres de Constituţie şi legi.

4.3.2. Răspunderea Parlamentului în cazul mandatului reprezentativ. Privit în raport cu mandatul imperativ (care determină revocarea membrilor Parlamentului), mandatul reprezentativ nu poate avea ca efect acest tip de revocare, întrucât, odată aleşi parlamentarii întruniţi în adunarea parlamentară au un mandat general, colectiv, dat de întreaga naţiune şi nu doar de circumscripţia electorală în care au fost aleşi [209, pp. 301-302]. Caracteristic acestui tip de mandat sunt asemenea măsuri de răspundere, precum: *revocarea în ansamblu a Parlamentului*, sub forma procedurii *Abberufunngsrecht* [243, p. 446] (drept de revocare colectivă a corpului legislativ) şi *dizolvarea Parlamentului*.

Revocarea Parlamentului. Procedeul *Abberufunngsrecht* sau, altfel spus, dreptul de dizolvare populară, presupune revocarea unei adunări elective în totalitate şi nu doar a membrilor săi, de către corpul electoral în întregime şi nu doar de către anumite circumscripţii electorale (aşa cum se întâmplă în cazul mandatului imperativ). Astfel, la cererea unui anumit număr de cetăţeni se organizează un vot popular (referendum), cetăţenii fiind chemaţi să răspundă la întrebarea dacă doresc reînnoirea integrală a adunării legislative (or, dacă este necesară revocarea adunării). În cazul în care, majoritatea electoratului se pronunţă în favoare, activitatea adunării încetează imediat şi se organizează noi alegeri generale [209, p. 296].

Deci, după cum se poate observa, în acest caz este vorba despre o *dizolvare/revocare a Parlamentului de către popor* (procedeul fiind utilizat în anumite cantoane elveţiene, cum ar fi Berna, Lucerna, Bale, în care parlamentele cantonale pot fi dizolvate în urma unui scrutin provocat de un anumit număr de cetăţeni ai acestor cantoane). Chiar dacă, după cum vom vedea şi ceva mai târziu, o asemenea revocare lipseşte în sistemul constituţional, atât al României, cât şi al Republicii Moldova, totuşi, în opinia unor cercetători, Parlamentul, ca autoritate reprezentativă, poate fi pasibil de răspundere doar în faţa poporului, adică în fața celui care l-a ales şi care i-a dat legitimitate [195, p. 383].

Dizolvarea Parlamentului. O altă modalitate de răspundere a Parlamentului în cazul mandatului reprezentativ este *dizolvarea,* care reprezintă o decizie prin care se pune capăt mandatului Parlamentului în ansamblul său sau a unei camere (în cazul în care Parlamentul este bicameral – e.n.), înainte de expirarea legală a acestuia [209, p. 301]. Deci, în general, dizolvarea Parlamentului poate fi *totală*, atunci când se pune capăt mandatului legislativului în ansamblul său şi *parţială*, când operează doar cu privire la camera inferioară, adică acea aleasă în mod direct.

În esenţa sa, *dizolvarea Parlamentului* reprezintă un mijloc constituţional, pus la dispoziţia puterii executive, prin care se poate încheia înainte de termen o legislatură, prin provocarea unei noi consultări populare în vederea desemnării unei noi adunări legislative.

În literatura de specialitate, s-a apreciat că *dreptul de dizolvare* ar asigura separaţia şi colaborarea puterilor, fiind considerat a fi pur şi simplu garanţia unei suficiente separări a acestora, o armă care face din executiv egalul legislativului. Pe de altă parte, dizolvarea reprezintă o modalitate prin care puterea parlamentară doreşte o recâștigare a încrederii cetăţenilor şi o prelungire a perioadei de guvernare [243, p. 175].

Referitor la titularii dreptului de a cere dizolvarea, aceştia variază de la un sistem constituţional la altul, iar condiţiile în care poate interveni sunt reglementate mai mult sau mai puţin de către constituţiile statelor. Bunăoară, în forma republicană de guvernământ, *dizolvarea legislativului* poate fi dispusă [209, p. 305]: exclusiv de preşedinte; exclusiv de guvern; fie de preşedinte, fie de guvern, în funcţie de motivele pentru care se dispune; în mod colectiv de preşedinte şi de guvern; se produce de drept, la îndeplinirea anumitor condiţii – autodizolvare.

În funcţie de rolul care îi este atribuit, *dizolvarea* poate necesita îndeplinirea unor condiţii dificil de întrunit, poate fi automată, poate fi realizată doar la îndeplinirea anumitor condiţii strict reglementate de textul constituţional sau poate interveni doar într-un anumit termen [209, pp. 301-302].

În ceea ce priveşte particularităţile *dizolvării Parlamentului Republicii Moldova* (dată în competența exclusivă a Șefului de stat), la acestea vom reveni ceva mai jos, în contextul abordării unui alt aspect important al instituţiei răspunderii parlamentare și anume răspunderea constituțională a Parlamentului, întrucât considerăm că dizolvarea reprezintă o veritabilă sancțiune constituțională aplicabilă Parlamentului.

4.3.3. Alte tipuri de răspundere juridică a Parlamentului. Revenind la criteriile (enunţate mai sus), care stau la baza identificării diferitor tipuri de răspundere a Parlamentului, reiterăm că în funcţie de criteriul competenţelor Parlamentului se face distincţie între [209, p. 40]:

- *răspunderea juridică pentru activitatea legislativă,*
- *răspunderea juridică pentru activitatea de control* şi
- *răspunderea juridică pentru celelalte funcţii ale acestuia*.

În viziunea noastră, este greu de apreciat ce fel de răspundere juridică ar putea purta Parlamentul (mai ales ca autoritate reprezentativă supremă în stat) pentru activitatea sa de control, dar și pentru exercitarea celorlalte funcții, ținând cont de faptul că legea nu reglementează nimic în acest sens. Pe cale de consecință, considerăm că Parlamentul nu este pasibil juridic pentru activitățile pe care le desfășoară în exercitarea funcțiilor sale, cu excepția activității legislative (care este privită ca o răspundere faţă de autoritatea jurisdicţională [209, p. 400].

În general, răspunderea Parlamentului pentru activitatea sa legislativă ţine de esenţa sa, întrucât acesta este calificat *expresis verbis* la nivel constituţional, ca fiind unica autoritate legislativă în stat. Şi totuşi, chiar dacă Parlamentul ocupă o poziţie privilegiată în rândul organelor statului, datorită modalităţii de desemnare şi a competenţelor stabilite prin Constituţie, principiul statului de drept impune ca însăşi puterea legiuitoare să fie supusă controlului, urmând ca în emiterea actelor sale să se conformeze dispoziţiilor constituţionale.

Astfel, pornind de la faptul că Parlamentul este obligat în activitatea sa (mai ales, legislativă) să se supună doar legii şi Constituţiei, se poate deduce că orice abatere de la normele acestora ar implica pe cale de consecinţă răspunderea sa [171, p. 180]. În concret, cercetătorii [209, p. 400] consideră că încălcarea dispoziţiilor constituţionale în materia dată, atrage verificarea constituţionalităţii legii şi sancţionarea Parlamentului. De aici, se poate susţine că responsabilizarea Parlamentului pentru activitatea sa legislativă se realizează prin intermediul *controlului de constituţionalitate*, care în esenţă, are o contribuţie decisivă la realizarea echilibrului instituţional în cadrul statului, garantând conformitatea activităţilor fundamentale ale acestuia cu prevederile Constituţiei.

În context, e cazul să amintim că controlul de constituţionalitate a legilor este exercitat de Curţi specializate, şi presupune că judecători special numiţi apreciază dacă legile adoptate de către reprezentanţii aleşi, care exercită suveranitatea, sunt sau nu conforme cu Constituţia. Finalitatea controlului de constituţionalitate – de a face inaplicabilă orice lege care intră în conflict cu Legea Fundamentală, reprezintă sancţiunea încălcării de către Parlament a limitelor legiferării impuse de puterea constituantă [84, pp. 179-185].

În opinia noastră, răspunderea Parlamentului pentru activitatea legislativă (sub aspectul expus) reprezintă o formă distinctă de răspundere juridică – *răspunderea constituţională*, fapt ce ne motivează să revenim ceva mai jos la acest subiect pentru o abordare mai detaliată.

În ceea ce privește *răspunderea Parlamentului în raporturile cu celelalte autorităţi publice*, în funcţie de acest criteriu, reamintim că cercetătorii disting între [209, p. 258]:

- *răspunderea Parlamentului în raporturile cu puterea executivă* (care cuprinde, la rândul său: *răspunderea în raporturile cu Şeful statului* și *răspunderea în raporturile cu Guvernul*) şi

- *răspunderea Parlamentului în raporturile cu autoritatea jurisdicţională*.

Succint, precizăm că, în primul caz, este vorba de răspunderea juridică soldată cu dizolvarea Parlamentului, iar în cel de-al doilea – răspunderea juridică a Parlamentului antrenată în contextul controlului de constituționalitate. Dat fiind faptul că ambele cazuri se circumscriu răspunderii constituționale a Parlamentului, ne rezervăm dreptul de a le dezvolta în următorul compartiment.

4.4. Răspunderea constituţională – formă distinctă de răspundere a Parlamentului

În prezent, în pofida creşterii continue a interesului doctrinar faţă de *răspunderea constituţională* (ca o nouă formă de răspundere juridică), mai ales în doctrina rusă şi cea autohtonă, problema răspunderii constituţionale a Parlamentului rămâne a fi foarte puţin studiată (uneori doar simplu enunţată), fapt practic nejustificat în condiţiile în care Parlamentul dispune de importante atribuţii şi obligaţii constituţionale [166, p. 85; 171, p. 182].

În literatura de specialitate autohtonă, ideea răspunderii constituţionale a Parlamentului a fost enunţată deja cu ceva timp în urmă, dar o abordare teoretică pe măsură nu a cunoscut. În acest sens, se impun în atenţie asemenea cercetători precum:

- D. Baltag şi A. Guţu, care atestă existenţa unei răspunderi juridice cu caracter politic, aducând drept exemplu răspunderea constituţională a Parlamentului [29, p. 280];

- Gh. Avornic nominalizează ca fiind răspundere constituţională răspunderea Guvernului faţă de Parlament, răspunderea Preşedintelui Republicii şi a deputaţilor [23, p. 508] (chiar dacă nu vorbeşte despre răspunderea constituţională a Parlamentului, autorul citat invocă existenţa răspunderii constituţionale a deputaţilor);

- B. Negru precizează în contextul dat că răspunderea constituţională se referă la răspunderea Şefului statului, răspunderea deţinătorilor unui mandat politic (celor aleşi în organele reprezentative ale statului, membrilor Guvernului pentru faptele comise în exerciţiul funcţiunii lor etc.) [194, p. 45].

Cu mult mai aprofundat, problema răspunderii constituţionale a Parlamentului o regăsim tratată la cercetătorii Gh. Costachi şi I. Muruianu, mai ales în contextul dezvoltării, fără precedent, a teoriei răspunderii constituţionale [71, pp. 274-294; 190, pp. 17-20; 79, pp. 4-7]. Cu toate acestea, o viziune de ansamblu a subiectului dat până ce nu poate fi atestată.

Dincolo de cele menţionate, oportunitatea dezvoltării teoretice a problematicii în cauză mai este justificată şi de lipsa unor studii fundamentale în materia instituţiei *răspunderii parlamentare* care, trebuie să recunoaştem, în ultimul timp, tinde să devină o garanţie importantă a realizării rolului decisiv al Parlamentului în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Or, altfel spus, anume această instituţie juridică (fiind bine conturată) este chemată să consolideze responsabilitatea Parlamentului pentru finalitatea procesului nominalizat [166, p. 85; 171, p. 183].

Pornind de la necesitatea şi oportunitatea menţionată, în cele ce urmează ne propunem să abordăm succint instituţia răspunderii constituţionale a Parlamentului, în baza ideilor expuse în literatura de specialitate şi a reglementărilor juridice în vigoare, în vederea precizării însăşi a existenţei unei astfel forme de răspundere juridică, a identificării temeiurilor juridice pentru care aceasta poate să survină şi a sancţiunilor aplicate.

Pentru început, considerăm important a preciza că răspunderea constituţională poate fi proprie atât Parlamentului – ca subiect colectiv, cât şi deputaţilor luaţi individual. Prin urmare, în continuare, anume pe acest criteriu ne vom structura studiul (răspunderea constituţională a parlamentarilor urmând să fie studiată în ultimul compartiment al lucrării).

În general, în literatura de specialitate răspunderea constituţională a Parlamentului este interpretată *lato sensu* ca formă distinctă a răspunderii juridice ce survine în cazul neexecutării sau executării inadecvate a obligaţiilor constituţionale sau pentru abuzul de drepturile constituţionale [269, p. 54].

Un moment important în context, ce merită o atenţie distinctă, ţine de faptul că numeroşi cercetători califică răspunderea constituţională a Parlamentului ca fiind una politică, fapt ce implică necesitatea unei argumentări temeinice a naturii juridice a acesteia. În măsura posibilităţilor, pe parcurs, vom face unele precizări şi în acest sens.

Idei inedite la acest capitol regăsim la cercetătorul rus В.А. Виноградов (V.A. Vinogradov) (autor ce a marcat în mod deosebit dezvoltarea teoriei răspunderii constituţionale), care notează că Parlamentul ca organ colegial poartă răspundere pentru faptele ce contravin modelului prevăzut de normele juridice constituţionale şi, în special, pentru exercitarea inadecvată a atribuţiilor cu care a fost învestit [274, p. 177]. Totodată, autorul consideră că temeiurile survenirii răspunderii sunt diferite însă, în toate cazurile măsura de răspundere aplicată este *dizolvarea* (deci, ca sancţiune constituţională – e.n.).

Analizând legislaţia constituţională a mai multor state din lume, domnia sa identifică următoarele temeiuri faptice pentru survenirea răspunderii constituţionale a Parlamentului [274, p. 182]:

- încălcarea Constituţiei (atentarea la bazele regimului constituţional);
- incapacitatea de a forma Guvernul (de a asigura stabilitatea guvernării);
- imposibilitatea de a adopta bugetul public la termenul stabilit;
- incapacitatea de a alege Șeful statului;
- imposibilitatea de a-şi exercita atribuţiile;
- crearea unor condiţii de criză ce împiedică funcţionarea normală a puterii de stat.

În cazul Republicii Moldova, unele din temeiurile răspunderii constituţionale a Parlamentului pot fi atestate în Legea Fundamentală a statului. În concret, este vorba de art. 85 din *Constituţia Republicii Moldova*, în care se stipulează că dizolvarea Parlamentului este posibilă:

- în cazul imposibilităţii formării Guvernului şi

- în cazul blocării procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni (prin blocare se înţelege o criză parlamentară în care se confirmă că fracţiunile, neposedând nici una o majoritate de voturi, nu sunt în stare să adopte acte legislative [207, p. 92]).

Suplimentar, un alt temei pentru dizolvare este stipulat în art. 78 alin. (5) din Constituţie, şi anume imposibilitatea alegerii şefului statului (temei ce *de jure,* la moment, a decăzut ca efect al Hotărârii Curţii Constituţionale [122]). Deci, la moment, temeiurile răspunderii constituţionale a Parlamentului Republicii Moldova sunt: imposibilitatea formării Guvernului; blocarea procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni. În toate aceste cazuri, urmează să survină *dizolvarea* ca sancţiune a răspunderii constituţionale [166, p. 87; 171, p. 186].

O serie de cercetători consideră ca în baza acestor temeiuri survine răspunderea politică a Parlamentului. Privind răspunderea constituţională în sens *restrictiv*, ei apreciază că în cazul dat *de facto* nu se încalcă normele Constituţiei. În viziunea noastră însă, dat fiind faptul că vorbim de un subiect colectiv, este necesar să privim problema din alt punct de vedere.

Astfel, pornind de la ideea că, în principiu, reprezentanţii poporului (deci deputaţii ca membri ai forului legislativ) sunt obligaţi să asigure realizarea, în primul rând, a intereselor statului, societăţii şi cetăţeanului, am putea presupune că asemenea cazuri pot interveni în momentele în care aceştia fac abuz de drepturile şi competenţele funcţionale, promovându-şi astfel interesele de partid. Prin urmare, temeiurile reglementate de Constituţie nu sunt altceva decât consecinţele activităţii necorespunzătoare desfăşurate de Parlament, în care nu se exclude şi abuzul de drepturile constituţionale [166, pp. 87-88]. Chiar dacă uneori, este dificilă demonstrarea caracterului ilicit al acestor acţiuni (în lipsa reglementării juridice exprese corespunzătoare), totuşi nu se poate nega faptul că *dizolvarea* intervine în cazul dat ca o măsură de constrângere juridico-constituţională (subiect dezvoltat cu precădere de I. Muruianu [189, p. 68]).

Caracterul politic al acestei măsuri se diminuează şi mai mult datorită faptului că Constituţia stabileşte şi unele limite pentru aplicarea măsurii în cauză. Respectiv, potrivit art. 85, Parlamentul nu poate fi dizolvat în timpul stării de urgenţă, de asediu sau de război. De asemenea, el nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Preşedintelui Republicii Moldova (cu excepţia cazului în care după alegerile repetate Preşedintele nu este ales, moment în care intervine dizolvarea Parlamentului de către Preşedintele în exerciţiu – normă care, după cum am enunţat, *de jure* a fost declarată nulă). În cele din urmă, Parlamentul poate fi dizolvat doar o singură dată, în decursul unui an.

În acelaşi timp, este relevant şi rolul Curţii Constituţionale, care potrivit art. 135 alin. (1) lit. f) din *Constituţia Republicii Moldova* şi art. 38 alin. (2) lit. b) din *Codul jurisdicţiei constituţionale*

este competentă să constate circumstanţele ce justifică dizolvarea Parlamentului, în baza sesizării făcute de Preşedintele Republicii Moldova.

Un exemplu elocvent în acest sens, serveşte Avizul Curţii Constituţionale din 21.09.2010 [22], în care drept circumstanţe ce au justificat dizolvarea Parlamentului au fost indicate: nealegerea Preşedintelui Republicii Moldova în cadrul alegerilor ordinare din 10 noiembrie 2009 şi al alegerilor repetate din 7 decembrie 2009. Ţinând cont de faptul că în acest aviz Curtea precizează că: „Preşedintele emite decretul cu privire la dizolvarea Parlamentului şi stabileşte data alegerilor în noul Parlament în temeiul avizului Curţii Constituţionale privind constatarea circumstanţelor care justifică dizolvarea Parlamentului", putem conchide că dizolvarea este o veritabilă măsură de constrângere juridico-constituţională şi nicidecum o măsură de răspundere politică [166, p. 88].

Argumentele ce pot fi aduse în acest sens, pot fi rezumate la următoarele [171, p. 189]:

- temeiurile, condiţiile şi procedura dizolvării ca sancţiune, sunt reglementate expres de Constituţie (ceea ce accentuează natura juridică a răspunderii în cauză, în detrimentul celei politice);

- instanţa competentă să aplice răspunderea este de asemenea una specială (caracteristică instituţiei răspunderii constituţionale [190, pp. 17-20]), implicând subiecţi de drept constituţional – Şeful statului şi Curtea Constituţională.

Deci, pornind de la cele enunţate, putem conchide asupra existenţei unei veritabile răspunderi constituţionale a Parlamentului. O precizare importantă ce se impune a fi făcută în context, ţine de faptul că această răspundere nicidecum nu poate fi privită ca o răspundere în raport cu Şeful statului (după cum susţine autorul citat mai sus [209, p. 258]), la fel cum răspunderea penală nu este o răspundere în raport cu instanţa de judecată, ci o răspundere penală în virtutea faptul că intervine pentru încălcarea normelor legii penale (fiind deci o răspundere ramurală).

Din această perspectivă, considerăm că răspunderea constituţională a Parlamentului poate interveni şi în baza unor alte temeiuri şi poate îmbrăca forma altor măsuri de constrângere juridico-constituţionale (analizate în literatura de specialitate [272, p. 72; 268, p. 88; 294, p. 18; 299, p. 215]).

Relevantă în context este sancţiunea ce intervine în cazul încălcării de către Parlament a limitelor legiferării impuse de puterea constituantă. O astfel de răspundere a Parlamentului se întemeiază pe constatarea încălcării normelor constituţionale privind competenţa sau procedura de adoptare a legii (sau a altor acte supuse acestui tip de control) – *neconstituţionalitatea extrinsecă*, sau pe *neconstituţionalitatea intrinsecă*, în sensul că prin conţinutul său legea supusă controlului încalcă dispoziţii sau principii constituţionale [99, pp. 125-131].

În context, reiterăm că activitatea legislativă a Parlamentului este verificată prin intermediul a două tipuri de control: *formal* şi *material*. *Controlul formal* al realizării procedurii legislative vizează pe de o parte, necompetenţa legiuitorului, iar pe de altă parte, viciile de procedură. Necompetenţa legiuitorului poate fi *pozitivă* şi *negativă*. În caz de *necompetenţă pozitivă*, se sancţionează intervenţia Parlamentului într-un domeniu care nu-i aparţine. De exemplu, în cazul în care legiuitorul încalcă domeniul legilor organice, reglementând prin lege ordinară sau în cazul în care legiuitorul obişnuit intervine în domeniul legilor constituţionale [209, p. 412]. La acest capitol, pot fi exemplificate dispoziţiile art. 72 (şi altele) din *Constituţia Republicii Moldova* şi art. 10 din *Legea cu privire la actele normative* nr. 100/2017 [141], care stabilesc exhaustiv domeniile relaţiilor sociale ce urmează a fi reglementate exclusiv prin legi organice.

În ceea ce priveşte *necompetenţa negativă*, relevant este Consiliul Constituţional francez, care controlează şi sancţionează delegarea către alte autorităţi, administrative sau de altă natură, a puterii de a edicta reguli, care, în virtutea Constituţiei, sunt de competenţa legiuitorului. Interesul faţă de jurisprudenţa de acest fel rezidă în apelul făcut către Parlament de a-şi asuma şi exercita responsabilităţile sale politice, Consiliul impunând totodată legiuitorului adoptarea de legi clare, accesibile, cu dispoziţii neechivoce şi suficient de precise [263, p. 141].

În acelaşi timp, ca exemplu poate fi invocată şi situaţia din România, unde pe fonul unei inflaţii legislative fără precedent, tot mai mult competenţa legiferării este exercitată de către Guvern prin adoptarea ordonanţelor de urgenţă, fenomen ce într-un final este apreciat ca o criză a parlamentarismului, o criză a reprezentativităţii [104, p. VII].

Al doilea caz de neconstituţionalitate formală îl reprezintă viciile de procedură (condiţiile, forma şi procedura de adoptare a actelor normative), prin controlul cărora instanţa de contencios constituţional verifică dacă legea a fost elaborată în conformitate cu regulile constituţionale. În acest sens, pot fi constatate asemenea abateri cum ar fi: adoptarea legilor cu o altă majoritate decât era necesară; nerespectarea cvorumului de şedinţă la adoptarea legii etc.

Cu titlu exemplificativ, în context, se impune în atenţie un caz de rezonanţă din jurisprudenţa Curţii Constituţionale a Republicii Moldova, în care aceasta a declarat neconstituţionale unele prevederi din *Legea din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova* (*modul de alegere a Preşedintelui*), anume în baza nerespectării de către Parlament a normelor de procedură. În acest sens, Curtea a motivat prin faptul că autonomia regulamentară nu poate fi exercitată în mod discreţionar, abuziv, cu încălcarea atribuţiilor constituţionale ale Parlamentului sau a normelor imperative privind procedura parlamentară [122, §145].

Dincolo de acest moment (care îşi are subtilităţile sale), cercetătorii susţin că în toate cazurile în care Curtea Constituţională constată că nu a fost respectată constituţionalitatea extrinsecă, ea declară legea neconstituţională, fără să mai treacă la analiza pe fond a dispoziţiei invocate,

Parlamentul urmând, după publicarea deciziei Curţii, să adopte actul conform procedurii constituţionale pentru a-i da calitatea de lege actului respectiv [209, p. 415].

La rândul său, controlul material (intrinsec de constituţionalitate) vizează verificarea de către justiţia constituţională a conformităţii de conţinut, în substanţă a normelor emise de Parlament cu Constituţia. În situaţia în care, ca urmare a controlului, Curtea constată neconstituţionalitatea actului verificat, sancţiunea finală este încetarea efectelor acesteia, altfel spus, chiar dacă aceasta continuă să existe în continuare ea nu mai produce efecte juridice. Parlamentul urmează a interveni să abroge dispoziţia respectivă. Dacă acesta nu o abrogă, ea continuă să existe, dar nu îşi mai produce efectele juridice (ca sancţiune juridică).

Faptul că Parlamentul nu îşi îndeplineşte ori îşi îndeplineşte cu întârziere această obligaţie nu afectează obligativitatea deciziilor şi inaplicabilitatea textelor declarate neconstituţionale, cu efecte *erga omnes*. O astfel de întârziere în reexaminarea legii declarate neconstituţionale angajează, potrivit cercetătorilor, exclusiv răspunderea pe plan politic a Parlamentului [209, p. 419].

Prin urmare, declarând o lege ca fiind neconstituţională, Curtea Constituţională (ca instanţă a răspunderii constituţionale în cazul dat) constată un dezechilibru între acţiunile Parlamentului şi dispoziţiile Constituţiei. Misiunea acestei instanţe este una dublă: constatarea încălcării Constituţiei și, totodată, sancţionarea Parlamentului prin obligarea acestuia să renunţe la o lege neconstituţională sau să o modifice, refăcând echilibrul constituţional iniţial [135, p. 55]. Din această perspectivă, judecătorul constituţional devine – așa cum s-a exprimat D. Rousseau – o frână, un obstacol și o limitare a voinţei legislative exprimate de cei aleși [263, p. 11].

Deci, doctrina recunoaşte că curţile constituţionale exercită (pe lângă altele) și o veritabilă funcţie de sancţionare (Bulgaria, Armenia, Georgia, Moldova, Slovacia etc.) [214, p. 205; 215, p. 511], prin care asigură acţiunea normelor constituţionale și sporesc eficienţa protecţiei acestora, precum și asigură respectul faţă de Constituţie a subiecţilor raporturilor juridice de drept constituţional [273, p. 89].

Toate aceste momente confirmă o dată în plus poziţia pe care o susţinem – pentru încălcarea normelor constituţionale intervine răspunderea constituţională, iar Parlamentul este un veritabil subiect al acestei răspunderi (putând fi sancţionat în acest sens indiferent de existenţa sau forma vinovăţiei [279, p. 33; 299, p. 293; 286, p. 22]) în cazul în care adoptă legi, declarate ulterior neconstituţionale, se află în imposibilitatea de a forma Guvernul sau blochează procedura de adoptare a legilor. Nu este exclus faptul că la o analiză atentă şi profundă a textului constituţional să poată fi identificate şi alte temeiuri în baza cărora să intervină răspunderea constituţională a Parlamentului, însă pentru aceasta avem nevoie de o teorie a răspunderii constituţionale bine fundamentată şi dezvoltată suficient [171, p. 195].

Un ultim aspect la care ne propunem să ne referim la acest final de compartiment, ţine de răspunderea Parlamentului în raporturile cu Şeful statului. De fapt, intenţionăm să facem unele precizări, inclusiv legate de răspunderea constituţională a Parlamentului.

Citând nemijlocit poziţia autorului expresiei „răspunderea Parlamentului în raporturile cu Şeful de stat", constatăm că de esenţa acesteia R.D. Popescu leagă instituţia *veto-ului legislativ*, prezentând următoarele explicaţii de rigoare: *dreptul de veto* legislativ şi dreptul de a cere o nouă deliberare reprezintă două modalităţi puse la dispoziţia celeilalte autorităţi reprezentative a statului de a exercita un oarecare control cu privire la procesul de legiferare. Formele dreptului *de veto* sunt [209, p. 361]: *veto-ul* absolut, *veto-ul* calificat, *veto-ul* suspensiv şi *veto-ul* translativ.

Prin aceste forme de *veto*, şeful statului se poate opune, în anumite condiţii, intrării în vigoare a legilor adoptate de către Parlament. Desigur, între aceste forme de *veto* există deosebiri esenţiale. Astfel că [209, pp. 362-365]:

Veto-ul absolut este acel mijloc constituţional pus la dispoziţia şefului de stat prin care poate opri total şi definitiv legile votate de către organul legislativ, acesta din urmă neavând nicio posibilitate de a trece peste refuzul opus de şeful statului. Acest tip de *veto* face din organul executiv un participant de fapt la actul de legiferare, chiar dacă de drept nu este parte a puterii legiuitoare. Dat fiind faptul că reprezintă o armă foarte puternică la îndemâna şefului de stat, de natură a împiedica, în mod nelimitat exprimarea voinţei autorităţii reprezentative, constituţiile moderne ezită să-l instituie, preferând alte tipuri de *veto*, cum ar fi cel suspensiv sau calificat.

Veto-ul suspensiv (întâlnit în Norvegia, Germania etc.) reprezintă dreptul acordat puterii executive de a refuza temporar un proiect de lege, în aşa fel încât dacă două sau trei legislaturi succesive persistă în a-i prezenta acelaşi proiect de lege, acesta devine lege fără sancţiunea puterii legislative.

Veto-ul calificat reprezintă mijlocul constituţional pus la dispoziţia şefului statului prin care acesta se poate opune unei legi, care nu poate intra în vigoare decât dacă este revotată de către Parlament cu o majoritate calificată. În acest caz sunt parcurse două faze: opoziţia şefului de stat faţă de o lege votată de către organul legislativ, ce are ca efect împiedicarea legii de a produce efecte şi reîntoarcerea legii în Parlament, care poate fie să renunţe la ea, fie să considere poziţia Preşedintelui ca neîntemeiată, votând din nou legea cu o majoritate calificată. Dacă se întruneşte majoritatea cerută, promulgarea legii devine obligatorie. Acest sistem este consacrat de Constituţia SUA.

Veto-ul translativ nu reprezintă în esenţa sa un drept de *veto*, căci autoritatea care-l pronunţă nu opune voinţa sa celei a legiuitorului. Este vorba despre o transferare a deciziei către corpul electoral provocată de şeful statului. În acest caz doar corpul electoral poate împiedica legea să aibă efecte. Aşadar, *veto-ul* translativ semnifică dreptul acordat şefului de stat de a provoca un

referendum pe marginea unei măsuri adoptate de Parlament. În acest caz referendumul poartă asupra unei legi de către Parlament, poporul fiind chemat să se pronunţe dacă doreşte sau nu ca legea să-şi producă efectele.

Dreptul de a cere o nouă deliberare constă în posibilitatea acordată şefului de stat de a retrimite legea organului legislativ pentru ca acesta să o revadă şi să delibereze încă o dată asupra ei. Organul legislativ nu poate refuza această deliberare. Dacă însă legea va fi votată cu aceeaşi majoritate, promulgarea devine obligatorie. Acest sistem este o variantă atenuată a *veto-ului suspensiv* cu deosebirea că reexaminarea legii se face de către aceeaşi adunare care a votat prima dată legea şi nu de o a doua adunare rezultată din alegeri.

Un astfel de sistem a fost preluat şi în Republica Moldova, în acest sens, Constituţia stipulând (în art. 93 alin. (2)): „[p]reşedintele Republicii Moldova este în drept, în cazul în care are obiecţii asupra unei legi, să o trimită, în termen de cel mult două săptămîni, spre reexaminare, Parlamentului. În cazul în care Parlamentul îşi menţine hotărîrea adoptată anterior, Preşedintele promulgă legea".

Important este de precizat în context că cererea Președintelui adresată Parlamentului de a reexamina o lege ce i s-a transmis spre promulgare nu presupune neconstituţionalitatea legii respective. Obiecţiile Președintelui ar putea viza, de pildă, erori de conţinut sau de redactare a legii. Președintele dispune de dreptul de a sesiza Curtea Constituţională, însă în cazul unei legi trimise spre promulgare el poate sesiza Curtea Constituţională doar după promulgare [65, p. 337].

Mai nou, în jurisprudența sa mai recentă Curtea Constituțională a statuat [124]: „62. Promulgarea legii reprezintă un element ce finalizează procesul legislativ şi în acelaşi timp reprezintă un control prealabil al legii". „63. Controlul legii exercitat de Preşedinte în cadrul procedurii de promulgare are la bază trei componente (direcţii): de procedură, de oportunitate şi de constituţionalitate". „66. Președintele Republicii Moldova în cazul trimiterii legii spre reexaminare Parlamentului pentru motive de neconstituționalitate, poate sesiza concomitent Curtea Constituțională, în calitate de unică autoritate de jurisdicție constituțională, în vederea controlului constituționalității legii adoptate".

Așadar, în prezent, Președintele Republicii Moldova dispune de dreptul de a declanșa controlul de constituționalitate *a priori* asupra legilor ce urmează să le promulge [12, p. 123].

În acelaşi timp, Curtea consideră că „tine de esența principiului loialității constituționale ca, în cazul contestării legii trimise de către Președintele Republicii Moldova spre reexaminare Parlamentului pentru motive de neconstituționalitate, Parlamentul să revoteze legea numai după pronunțarea hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova prin care s-a confirmat constituționalitatea" [124, §69].

Analizînd instituţia *veto-ului* legislativ pusă la dispoziţia Şefului de stat prin prisma teoriei răspunderii constituţionale, putem constata că doar în cazul *veto-ului absolut*, se poate eventual vorbi despre o sancţionare efectivă a Parlamentului (în cazul în care legea ar prevedea temeiurile în baza căruia poate fi invocat). Celelalte forme de *veto*, ar putea fi privite, prin optica aceleiaşi teorii, ca măsuri de protecţie şi nu ca măsuri de răspundere juridică (care după cum susţin cercetătorii implică pentru subiectul delictului constituţional survenirea unor consecinţe nefavorabile [299, p. 215]), dar care sunt tot elemente ale mecanismului de constrângere juridico-constituţională.

Pe cale de consecinţă, în viziunea noastră (ţinând cont evident de nivelul de dezvoltare a teoriei răspunderii constituţionale), o sancţionare constituţională a Parlamentului ar putea interveni doar prin blocarea definitivă a efectelor juridice ale unei legi adoptate de către acesta (care poate fi realizată fie printr-un *veto* absolut al Şefului de stat, fie prin *veto*-ul popular, care presupune un referendum legislativ prin care corpul electoral are dreptul să respingă legile Parlamentului [209, p. 332]).

În fine, generalizând asupra problemei formelor de răspundere a Parlamentului (care recunoaştem că nici pe departe nu a fost epuizată), ţinem să trasăm următoarele idei importante:

- *Răspunderea Parlamentului* urmează a fi percepută ca o condiţie absolut necesară procesului de responsabilizare a puterii pentru modul în care îşi exercită funcţiile, fiind un indicator relevant al naturii de drept a statului [157, p. 194].

- Formele principale de răspundere a forului legislativ sunt: *răspunderea politică* (care în cea mai mare parte este convențională) şi *răspunderea juridică*, care poate fi redusă la *răspunderea constituţională*.

- *Răspunderea juridică a Parlamentului* în ansamblul său este posibilă doar în condiţiile mandatului reprezentativ, prin intermediul instituţiei *dizolvării* – ca sancţiune constituţională.

- Principalele măsuri de sancţionare juridico-constituţională a Parlamentului Republicii Moldova sunt: *dizolvarea* (dată în competenţa comună a Şefului de stat şi a Curţii Constituţionale) şi *declararea neconstituţionalităţii legilor* (competenţa exclusivă revenindu-i Curţii Constituţionale).

- În fine, dat fiind faptul că răspunderea Parlamentului este un subiect nou atât în peisajul democraţiei Republicii Moldova, cât şi în arealul ştiinţific, considerăm că sunt necesare ample cercetări ştiinţifice de natură să contribuie la dezvoltarea unei teorii fundamentale a răspunderii organului legislativ suprem.

4.5. Răspunderea penală a Parlamentului: premise și temeiuri de exonerare

4.5.1. Considerații generale cu privire la răspunderea penală a persoanei juridice. Aşa cum s-a arătat în literatura de specialitate [224, p. 13], evoluţiile legislative din a doua jumătate a sec. al XX-lea marchează o tendinţă ireversibilă spre responsabilizarea penală a persoanelor juridice, tendinţă impulsionată în primul rând de realităţile vieţii socio-economice şi de necesitatea găsirii unor mijloace eficiente de reacţie faţă de creşterea criminalităţii corporative şi organizate.

După cum susţin cercetătorii [201], răspunderea penală a persoanei juridice a dobândit în Europa o nouă dimensiune mai ales după Congresul internaţional de drept penal comparat care s-a desfăşurat la Budapesta în anul 1978 [258, p. 351], precum şi ca urmare a dezbaterilor consacrate în special criminalităţii economico-financiare sau concurenţiale. Plecând de la *Recomandarea R(88) din 20 octombrie 1988 a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei* [261], prin care statele au fost invitate sa admită răspunderea penală a persoanelor morale, mai multe ţări au reglementat această instituţie şi anume:

−*Franţa* (prin art. 121-2 din noul Cod penal 1994) [259, p. 474; 202, p. 246],

−*Finlanda* (capitolul 9 din Codul penal din 1995),

−*Belgia* (art. 5 din Codul penal modificat prin Legea din 4 mai 1999),

−*Italia* (art.29-32 din Decretul-lege nr. 231/2001),

−*Portugalia* (art. 11 alin. 8 din Codul penal, în forma propusă de guvern în noiembrie 2006),

−*Spania* (art. 31 bis din Codul penal din 2005, modificat în 2010) şi

−*România* (art. 19^1 din Codul Penal introdus prin Legea nr. 278/2006, art. 135 din Noul Cod Penal [58]).

Aceleaşi acte şi evenimente internaţionale (urmate de altele nu mai puţin importante [134, pp. 23-24]) au avut un impact direct şi asupra legislaţiei Republicii Moldova, calitatea de subiect al infracţiunii fiind recunoscută şi persoanelor juridice în art. 21 din *Codul Penal* [56], după cum urmează:

„(3) O persoană juridică, cu excepția autorităților publice, este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă aceasta nu a îndeplinit sau a îndeplinit necorespunzător dispozițiile directe ale legii ce stabilesc îndatoriri sau interdicții privind efectuarea unei anumite activități și se constată cel puțin una din următoarele circumstanțe: a) fapta a fost săvîrșită în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice; b) fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere; c) fapta a fost săvîrșită datorită lipsei de supraveghere și control din partea persoanei împuternicite cu funcții de conducere.

(3[1]) O persoană fizică se consideră împuternicită cu funcţii de conducere dacă are cel puţin una din următoarele funcţii: a) de reprezentare a persoanei juridice; b) de luare a deciziilor în numele persoanei juridice; c) de exercitare a controlului în cadrul persoanei juridice.

(4) Persoanele juridice, cu excepţia autorităţilor publice, răspund penal pentru infracţiunile pentru săvîrşirea cărora este prevăzută sancţiune pentru persoanele juridice în partea specială din prezentul cod.

(5) Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracţiunea săvîrşită."

După cum se poate observa, de la răspunderea penală a persoanelor juridice de drept privat nu se admite nicio excepţie, toate absolut fiind pasibile de această formă de răspundere juridică în condiţiile prevăzute de lege. În schimb, în cazul persoanelor juridice de drept public situaţia este una diferită, întrucât există excepţii absolute, referitoare în special la autorităţile publice, vorbindu-se în acest sens despre *imunitatea penală a autorităţilor publice* [174, p. 205; 180, p. 5].

Sub aspect comparativ însă, constatăm că în cazul legislaţiei penale româneşti, o asemenea excepţie se extinde asupra mai multor entităţi. Astfel, potrivit art. 19[1] din *Codul penal* al României (Legea nr. 301/2004 [57]): „*Persoanele juridice, cu excepţia statului, a autorităţilor publice şi a instituţiilor publice care desfăşoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracţiunile săvârşite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârşită cu forma de vinovăţie prevăzută de legea penală*."

Cu unele precizări, dispoziţii similare au fost incluse şi în Noul Cod Penal al României, în titlul VI, denumit sugestiv – „Răspunderea penală a persoanei juridice". În concret, art. 135 (Condiţiile răspunderii penale a persoanei juridice) prevede [58]: *(1) Persoana juridică, cu excepţia statului şi a autorităţilor publice, răspunde penal pentru infracţiunile săvârşite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice. (2) Instituţiile publice nu răspund penal pentru infracţiunile săvârşite în exercitarea unei activităţi ce nu poate face obiectul domeniului privat. (3) Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârşirea aceleiaşi fapte.* Deci, în cazul României, imunitatea penală este proprie statului, autorităţilor publice şi instituţiilor publice.

Pe marginea acestui subiect, opinia majoritară în literatura de specialitate este una favorabilă angajării răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public [240, p. 374; 250, p. 27; 98, p. 112], deoarece potrivit principiului constituţional al egalităţii persoanelor în faţa legii este inechitabil ca pentru aceeaşi faptă o persoană juridică să fie sancţionată sau nu, după cum aparţine dreptului public sau privat. Se apreciază că numai persoanele juridice de drept public ce implică exerciţiul autorităţii de stat nu răspund penal, dar şi în acest caz soluţia trebuie să fie nuanţată,

deoarece majoritatea acestor persoane juridice au în obiectul de activitate numeroase activităţi cu caracter economic în domeniul serviciilor publice, astfel că nu se pot excepta *de plano* de la non-responsabilitatea penală. Unica excepție admisă de teoreticieni de la regula răspunderii penale a persoanelor juridice de drept public este imunitatea penală a statului (subiect la care ne vom referi în cele ce urmează).

4.5.2. Imunitatea penală a statului. Inițial, reiterăm că, privită în ansamblu, problema *răspunderii statului* în doctrina de specialitate este una controversată, oscilând între negarea totală a acesteia şi recunoaşterea statului ca subiect al anumitor forme de răspundere (de ex., *răspunderea patrimonială* (pentru erori judiciare şi prejudiciile cauzate prin acte administrative ilegale), *responsabilitatea ministerială* şi *răspunderea constituţională* [72, pp. 320-339; 192, p. 136]; *răspunderea civil-patrimonială* şi *răspunderea administrativ-patrimonială* [164, p. 43]).

Referitor la imunitatea penală a statului, precizăm că aceasta constituie prima excepţie de la răspunderea penală a persoanelor juridice [134, p. 83]. În prezent, statul ca persoană juridică este exceptat de la răspunderea penală în majoritatea sistemelor de drept din Europa (Franţa, Belgia, Olanda, Finlanda, Marea Britanie etc.). În Spania, prin art. 31 bis pct. 5 din *Codul penal*, se prevede expres că „dispoziţiile privind răspunderea penală a persoanelor morale nu sunt aplicabile statului" [201].

Pentru justificarea imunităţii penale a statului, în literatura de specialitate au fost aduse mai multe argumente. În primul rând, au fost invocate principiile suveranităţii statului şi cel al separării puterilor în stat. Referitor la primul principiu, s-a arătat că în exercitarea atributelor sale de suveranitate, statul nu poate comite infracţiuni. O astfel de argumentare a fost folosită mult timp şi pentru justificarea imunităţii civile a statului. Referitor la cel de-al doilea principiu, s-a afirmat că recunoaşterea răspunderii penale a statului ar putea conduce la plasarea întregii activităţi a administraţiei (a executivului) sub controlul puterii judecătoreşti, ceea ce ar duce la încălcarea principiului separaţiei puterilor în stat [249, p. 195].

Asemenea justificări au fost considerate însă puţin convingătoare, întrucât, după cum susţin cercetătorii, ele nu au împiedicat niciodată recunoaşterea răspunderii civile a statului şi condamnarea agenţilor săi în faţa instanţelor penale [134, p. 84]. Mai mult, în doctrina franceză se precizează că, în prezent, statul nu mai este suveran în toate privinţele, având în vedere că anumite organe şi activităţi ale sale se găsesc supuse unei obligaţii generale de legalitate sau de răspundere (cel puţin) civilă care poate conduce la condamnarea acestuia. Chiar şi pe plan internaţional, suveranitatea statului poate fi limitată în mod constituţional, întrucât sunt protejate doar condiţiile esenţiale ale suverantăţii [256, pp. 261-262].

Un alt argument adus în acest sens, ţine de faptul că statul este prezumat a acţiona întotdeauna în interes public, în regim de drept, ceea ce înseamnă că acţiunile sale nu pot constitui

infracţiuni, iar publicul nu poate fi sancţionat penal direct sau indirect. Acestui argument s-a replicat că prezumţia nu poate fi decât relativă, existând situaţii în care statul, prin aparatul său, nu acţionează în interesul public [134, p. 84]. Şi în cazul dat s-a replicat că statul beneficiază de o imunitate de jurisdicţie penală absolută, neputând fi angajată răspunderea acestuia nici în cazul faptelor comise în exercitarea autorităţii de stat, dar nici în cazul acelor fapte care s-ar săvârşi în exercitarea unor activităţi ce ţin de domeniul privat al statului [225, p. 368].

Dincolo de aceste argumente, în doctrină cel mai mult s-a insistat asupra ideii că răspunderea penală a statului ar fi o aberaţie juridică [199, p. 104], întrucât statul, deţinând monopolul dreptului de a pedepsi (calificat drept o atribuţie regaliană [134, p. 84]), nu se poate pedepsi pe sine însuşi [259, p. 474]. În pofida acestui fapt, unele voci susţin că există situaţii în care statul se sancţionează pe sine însuşi, de exemplu atunci când Curtea Constituţională declară o lege neconstituţională, statul nu face altceva decât să sancţioneze o acţiune de a sa [226, p. 160].

În încercarea de a da o apreciere acestui argument, trebuie să ţinem cont de faptul că legiuitorul român destul de clar delimitează statul, autorităţile publice şi instituţiile publice ca subiecţi exceptaţi de la răspunderea penală. Deci, din acest punct de vedere, declararea neconstituţionalităţii unei legi nu este o sancţiune aplicată statului nemijlocit, ci autorităţii legislative a acestuia (în contextul realizării răspunderii constituţionale a acesteia [166, pp. 85-89]). Prin urmare, în sens strict, un asemenea argument nu are nimic comun cu răspunderea penală [174, pp. 204-210; 180, p. 6].

Argumentul considerat decisiv pentru admiterea imunităţii penale a statului, potrivit cercetătorilor, rezidă în diferenţa care există între funcţiile sanţiunilor penale şi cele ale altor categorii de sancţiuni: dacă acestea din urmă sunt necesare pentru protecţia drepturilor diferitor subiecte de drept, sancţiunile penale nu restabilesc nici un drept al acestora. Prin urmare, statul poate şi trebuie să se sancţioneze pe el însuşi dacă o sancţiune pronunţată este necesară pentru restabilirea ori garantarea drepturilor altor subiecte de drept, dar o asemenea sancţiune ar fi lipsită de funcţii dacă singurul său efect este angajarea răspunderii penale a statului [134, p. 85].

De altfel, după cum corect precizează cercetătorii, admiterea răspunderii penale a statului ar ridica probleme şi în ceea ce priveşte sancţiunile exprese ce ar putea fi aplicate acestuia. În acest sens, desigur, nu ar putea fi aplicată *dizolvarea/lichidarea* şi nici *suspendarea activităţii* statului (pedeapsă nereglementată în legislaţia Republicii Moldova – e.n.), întrucât aplicarea unor asemenea pedepse ar contraveni unor trăsături ale pedepsei penale (caracterul preventiv, educativ) şi, mai ales, principiului proporţionalităţii, consecinţele acestora fiind disproporţionat mai mari decât cele ale faptei generatoare (multitudinea de persoane afectate, prejudicii considerabil de mari etc.) [134, p. 86]. Practic, singura pedeapsă care ar putea fi pronunţată împotriva statului (din numărul celor expres reglementate de *Codul penal* la art. 63 alin. (1) [56]) este *amenda*. Problema

principală în acest sens rezidă însă în faptul că în condiţiile în care amenzile se fac venituri la bugetul de stat, condamnarea statului la plata unei amenzi ar însemna practic că acesta îşi plăteşte sieşi amenda, nefiind astfel realizate funcţiile tradiţionale ale pedepsei penale.

Dincolo de aceste argumente şi contraargumente, în doctrina românească pot fi atestate opinii (M. K. Guiu), care susţin tranşant că „toate persoanele juridice, inclusiv statul şi autoritatile publice, pot fi trase la răspundere penală, propunându-se ca expresia „cu excepţa statului şi a autorităţilor publice" să fie înlăturată din Codul penal" [7, p. 380]. Ideea se bazează pe faptul că nu de puţine ori statul desfăşoară activităţi susceptibile să dea naştere săvârşirii de infracţiuni. La nivel normativ, un exemplu în acest sens serveşte *Codul penal* al Danemarcii, care prin art. 27 admite răspunderea statului pentru infracţiuni care nu au fost savârşite în exercitarea unor atribuţii ce ţin de puterea publică [240, p. 336].

Cu mult mai detaliat această idee o regăsim dezvoltată în Franţa, unde destul de insistent se pledează pentru introducerea unei *răspunderi limitate a statului,* atunci când acesta acţionează într-un domeniu în care persoanele juridice de drept privat pot acţiona cu aceleaşi mijloace, ori când statul omite să-şi exercite prerogativele, săvârşind astfel o infracţiune. Prin urmare, statul ar fi exonerat de răspundere atunci când exercită o activitate ce implică prerogativele sale de autoritate publică, dar va răspunde penal dacă va omite să exercite aceste prerogative, iar prin aceasta aduce atingere unei valori sociale aparţinând altei persoane [226, pp. 161-162; 134, p. 87].

Generalizând asupra celor expuse, precizăm [174, p. 208; 180, p. 7; 171, p. 211] că statul ar trebui să fie pasibil doar de *răspundere civilă* pentru prejudiciile cauzate (în cadrul raporturilor juridice civile şi administrative), corelată după caz cu *răspunderea penală a funcţionarilor publici* implicaţi în comiterea faptelor prejudiciabile.

4.5.3. Imunitatea penală a autorităţilor publice. O altă excepţie de la principiul răspunderii penale a persoanelor juridice este reprezentată de *autorităţile publice* care, de asemenea, se bucură de imunitate penală (reiterăm că aceasta este unica excepţie stabilită de legea penală a Republicii Moldova).

Autorităţile publice care cad sub incidenţa acestei excepţii sunt prevăzute de Constituţia Republicii Moldova, în care sunt calificate ca atare: Parlamentul, Guvernul, autorităţile administraţiei publice centrale şi locale, Autoritatea judecătorească şi Curtea Constituţională (ca *autoritate* de jurisdicţie constituţională – art. 134 alin. (1) din Constituție). Aceste şi alte autorităţi publice recunoscute prin legi organice (de ex., Curtea de Conturi – art. 2 alin. (1) [149]), în măsura în care sunt persoane juridice, nu intră sub incidenţa legii penale.

Spre deosebire de sistemul nostru de drept, în alte state, legislaţia penală enumeră expres autorităţile publice care dispun de imunitate penală. Bunăoară, art. 5 alin. (4) din *Codul penal belgian* exceptează de la răspunderea penală regiunile, comunităţile, provinciile, comunitatea

Bruxelles-ului, comunele, organele teritoriale intracomunale, Comisia comunitară franceză, Comisia comunitară flamandă, Comisia comunitară comună şi centrele publice de ajutor social.

La fel, potrivit art. 31 bis paragraful 5 din *Codul penal spaniol*, dispoziţiile privind răspunderea penală a persoanelor morale nu sunt aplicabile administraţiilor publice teritoriale şi instituţiilor, organelor de conducere, agenţiilor şi întreprinderilor publice, partidelor politice şi sindicatelor, organizaţiilor internaţionale de drept public, nici celor care exercită politici publice sau furnizează servicii de interes economic general [201].

Dacă, autorităţile publice concrete cărora le este recunoscută imunitatea penală diferă de la stat la stat, atunci fundamentele acestei excepţii sunt aceleaşi ca şi pentru justificarea imunităţii penale a statului, întrucât însăşi noţiunea de „stat" o înglobează pe cea de „autorităţi publice". Din acest punct de vedere, pare a fi justificată formula utilizată de legiuitorul nostru când a stabilit categoriile de persoane juridice exceptate de la răspunderea penală (art. 21 alin. (3) din *Codul penal*), şi anume expresia „autorităţi publice", indicarea „statului" în acest caz fiind practic inutilă (în condiţiile în care nu se optează pentru o răspundere penală limitată a acestuia) [174, p. 209].

Pe de altă parte, pornind de la faptul că Codul penal nu defineşte noţiunea de „autoritate publică", iar mecanismul statal este constituit dintr-un sistem de diferite autorităţi şi instituţii publice, trebuie să recunoaştem că norma noastră penală este echivocă, putând fi interpretată în mod diferit [180, p. 7; 171, p. 213].

După cum s-a menţionat *supra*, legiuitorul român include în categoria persoanelor juridice cu imunitate penală şi *instituţiile publice* (în aumite condiţii), din categoria cărora, potrivit specialiştilor [201], fac parte Banca Naţională a României, penitenciarele, unităţile militare etc. Prin urmare, raportându-ne la legislaţia penală a Republicii Moldova, considerăm absolut necesară concretizarea autorităţilor publice care dispun de imunitate penală, moment ce inevitabil va condiţiona şi necesitatea includerii în această categorie şi a unor instituţii publice.

În final, subliniem o dată în plus că imunitatea penală este proprie şi **Parlamentului**, atât în calitatea sa de autoritate publică reprezentativă (în această ipostază fiindu-i proprie răspunderea politică şi juridică (constituţională) [166, pp. 85-89]), cât şi de persoană juridică, acesta nefiind pasibil de răspundere penală potrivit dispoziţiilor exprese ale legii penale.

4.6. Concluzii la capitolul 4

Generalizând asupra problemei *răspunderii Parlamentului ca dimensiune a teoriei răspunderii parlamentare* (care nu a fost epuizată complet), ţinem să trasăm următoarele idei importante:

- *Răspunderea Parlamentului* urmează a fi percepută ca o condiţie absolut necesară procesului de responsabilizare a puterii pentru modul în care îşi exercită funcţiile, fiind un indicator relevant al naturii de drept a statului [157, p. 194].

- Formele principale de răspundere a forului legislativ sunt: *răspunderea politică* (care în cea mai mare parte este convențională) şi *răspunderea juridică*, care poate fi redusă la *răspunderea constituţională*.

- *Răspunderea juridică a Parlamentului* în ansamblul său este posibilă doar în condiţiile mandatului reprezentativ, prin intermediul instituţiei *dizolvării* – ca sancţiune constituţională.

- În cazul mandatului imperativ răspunderea Parlamentului este imposibilă întrucât în condițiile acestuia este practicată *revocarea deputaților.* Referitor la propunerea de a reveni la o astfel de instituție în sistemul nostru constituțional, considerăm că nu este nici oportună, nici necesară, întrucât însăși instituția mandatului imperativ este contrară standardelor democratice internaționale.

- Principalele măsuri de sancţionare juridico-constituţională a Parlamentului Republicii Moldova sunt: *dizolvarea* (dată în competenţa comună a Şefului de stat şi a Curţii Constituţionale) şi *declararea neconstituţionalităţii legilor* (competenţa exclusivă revenindu-i Curţii Constituţionale).

- De asemenea, o sancţionare constituţională a Parlamentului ar mai putea interveni prin blocarea definitivă a efectelor juridice ale unei legi adoptate de către acesta (care poate fi realizată fie printr-un *veto* absolut al Şefului de stat, fie prin *veto*-ul popular, care presupune un referendum legislativ prin care corpul electoral are dreptul să respingă legile Parlamentului).

- În fine, dat fiind faptul că *răspunderea Parlamentului* este un subiect nou atât în peisajul democraţiei Republicii Moldova, cât şi în arealul ştiinţific autohton, considerăm că sunt necesare ample cercetări ştiinţifice de natură să contribuie la dezvoltarea unei teorii fundamentale a răspunderii organului legislativ suprem.

V. RĂSPUNDEREA DEPUTAȚILOR CA DIMENSIUNE A RĂSPUNDERII PARLAMENTARE

5.1. Răspunderea ca element al statutului deputatului

5.1.1. Preliminarii. Potrivit doctrinei, *statutul deputatului* presupune totalitatea drepturilor, obligaţiilor, garanţiilor şi responsabilităţilor cu care este abilitat deputatul întru realizarea mandatului parlamentar obţinut ca urmare a exprimării voinţei corpului electoral în contextul exercitării suveranităţii naţionale [17, p. 279].

Pe de altă parte, Curtea Constituțională a precizat în context că [123, §22]: „[c]onţinutul mandatului parlamentar este prestabilit prin Constituţie, lege, regulamentele parlamentare sau pe cale cutumiară, fiind dedus din exercitarea prerogativelor ce alcătuiesc competenţa Parlamentului, şi reprezintă totalitatea drepturilor şi obligaţiilor deputatului, care pot fi de natură politică şi juridică, precum şi garanţiile libertăţii de exercitare a mandatului şi independenţei deputatului.” Constituţia nu oferă o descriere expresă detaliată a activităţii deputatului, enunţând cadrul general al exercitării mandatului parlamentar – exercitarea prerogativelor ce alcătuiesc competenţa Parlamentului. Respectiv, Curtea reţine că, în exercitarea mandatului lor, deputaţii îndeplinesc mai multe funcţii: de *reprezentare*, de *legiferare* şi de *monitorizare* şi *control*” [§23]. Important este că exercitarea suveranităţii naţionale sau a puterii de stat de către deputați are loc în principal prin activitatea legislativă [§24].

Din momentul validării mandatului aleşii sunt în serviciul colectivităţii care i-a desemnat, drept pentru care au ca principală sarcină rezolvarea tuturor problemelor de interes public ce apar şi care ţin de viaţa statului. Importanţa unei asemenea activităţi l-a determinat pe legiuitor să instituie o protecţie menită să le garanteze siguranţa şi deplina libertate a exercitării mandatului.

În concret, deputaţii se bucură de un sistem de protecţie de natură a le asigura deplina libertate de acţiune în exercitarea mandatului cu care au fost investiţi şi, în acelaşi timp, de a-i feri de eventualele ingerinţe, agresiuni, ameninţări, intimidări din partea puterii executive şi chiar din partea alegătorilor, partidelor politice ce i-au propus drept candidaţi, ori a altor organisme guvernamentale şi neguvernamentale [157, pp. 191-192].

Însă protecţia oferită de lege impune şi o anumită conduită din partea alesului pe tot parcursul derulării mandatului său. El este obligat să respecte Constituţia şi legile ţării, să se supună regulilor de curtuazie şi disciplină şi să nu folosească în cuvântul lui sau în relaţiile cu cetăţenii expresii injurioase, ofensatoare ori calomnioase. În acelaşi timp, alesul trebuie să-şi îndeplinească atribuţiile cu bună-credinţă şi fidelitate faţă de ţară şi colectivitatea care l-a ales, să dea dovadă de

probitate şi discreţie profesională, de cinste şi corectitudine. Încălcarea cu vinovăţie a unor asemenea obligaţii atrage în mod firesc răspunderea acestuia [213, p. 26].

În context, sunt relevante dispoziţiile art. 15 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994 [150], potrivit cărora deputatul este obligat să respecte cu stricteţe Constituţia, legile, normele etice şi morale. De asemenea, deputatul este dator să fie demn de încrederea alegătorilor, să contribuie prin exemplul personal la întărirea disciplinei de stat, la îndeplinirea obligaţiilor civice, la asigurarea drepurilor omului şi la respectarea legislaţiei.

În context, ţinem să reamintim că parlamentarii, constituiţi în adunare, nu pot fi traşi la răspundere juridică pentru neîndeplinirea angajamentelor şi promisiunilor luate cu prilejul campaniei electorale dinainte de alegerea lor ca reprezentanţi [209, p. 265]. Or, consecinţa directă a interzicerii mandatului imperativ, prin norme constituţionale, rezidă în faptul că parlamentarul, din punct de vedere juridic, nu mai are nicio răspundere juridică faţă de alegătorii din circumscripţia pe care l-a ales şi nici faţă de partidul pe lista căruia a candidat. Raporturile sale cu alegătorii şi partidul sunt raporturi morale, politice, dar nu juridice. Bunăoară, parlamentarul este liber să adere la orice grup parlamentar în funcţie de opţiunile sale, să se transfere de la un grup parlamentar la altul sau să se declare independent faţă de toate grupurile parlamentare. El nu mai este ţinut să îndeplinească vreo obligaţie faţă de aceştia, fiind obligat numai faţă de popor.

Singura posibilitate pe care o are partidul sau alegătorii nemulţumiţi de activitatea unui parlamentar este să nu-l realeagă. Încetarea mandatului de parlamentar se poate produce numai la data întrunirii legale a Parlamentului nou ales sau în caz de demisie, de pierdere a drepturilor electorale, de incompatibilitate sau deces [209, p. 270]. Prin urmare, mandatul deputaţilor poate fi evaluat doar din punct de vedere politico-moral, atât pe tot timpul mandatului, cât şi la finalul său.

În doctrina românească, în context, se menționează că protecția specială de care se bucură parlamentarii nu exclude ideea de răspundere a acestora. Astfel, în materia răspunderii juridice, parlamentarii se bucură de un regim special, care vizează pe de o parte, inexistența răspunderii deputaților pentru tot ceea ce privește activitatea legată de exercitarea mandatului lor („iresponsabilitate”), iar pe de altă parte, de instituirea unor reguli speciale privind reținerea, arestarea sau trimiterea în judecată penală, în cazul în care parlamentarii sunt învinuiți de crime sau delicte („inviolabilitate”) [48, p. 58-59].

În același timp, reținem că răspunderea juridică în general şi a aleşilor în special nu poate fi privită într-o manieră rigidă. O multitudine de factori precum valorile sociale încălcate, tipul de normă juridică a cărei dispoziţie a fost lezată, gradul de vinovăţie a făptuitorului, pericolul social al faptei ilicite, precum şi categoriile diferite de aleşi conferă un dinamism aparte acestei instituţii fundamentale, care se exprimă prin diverse tipuri sau forme de răspundere. Astfel, pentru faptele ilicite săvârşite de aleşi în exercitarea atribuţiilor ce le revin, în conformitate cu dispoziţiile legale,

pot interveni următoarele forme de răspundere juridică: *patrimonială, disciplinară* (pentru încălcarea regulamentelor parlamentare și a deontologiei parlamentare [48, pp. 58-59]), *contravenţională* şi, nu în ultimul rând, o *răspundere penală* [213, p. 26]. Susținând această idee [172, p. 299; 171, p. 219; 165, p. 36], în cele ce urmează, ne propunem să analizăm legislația în vigoare pentru a elucida aceste forme de răspundere juridică a deputaților, cu precizarea temeiurilor și sancțiunilor aplicabile.

5.1.2. Răspunderea disciplinară a deputaților. Inițial, considerăm necesar a preciza că spre deosebire de alte categorii de demnitari publici, legislația în domeniu (fiind vorba în concret despre *Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova* [152] /în continuare *Regulament*/ și *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/2005 [150]), nu prevede expres răspunderea disciplinară a deputaților. Cu toate acestea, *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţii de demnitate publică* nr. 199/2010 [148] stabilește în art. 23: „(1) Demnitarul îşi exercită mandatul cu bună-credinţă. În cazul încălcării acestei prevederi, demnitarul poartă răspundere personală. (2) Încălcările comise în exerciţiul mandatului atrag răspunderea disciplinară, civilă, contravenţională sau penală în condiţiile legii.” Astfel, Legea-cadru prevede expres că demnitarii publici (din categoria cărora fac parte și deputații) sunt pasibili de răspundere disciplinară.

Pornind de la faptul că statutul fiecărei demnități publice este reglementat distinct prin legi speciale, evident că și disciplina deputaților, în calitatea lor de demnitari publici, își are cadrul său juridic special. În context, *Regulamentul Parlamentului* conține un capitol distinct (Capitolul 11) consacrat *interdicţiilor şi sancţiunilor* aplicate deputaților. Specificul acestui cadru juridic rezidă în aceea că legiuitorul nu operează expres cu astfel de noțiuni ca „răspundere disciplinară”, „abatere disciplinară”, „sancțiune disciplinară”. În opinia noastră, acest fapt nu exclude răspunderea disciplinară a deputaților (întrucât disciplina este indispensabilă oricărei activități umane), ci doar accentuează specificul și caracterul distinct al acesteia. Deci, interdicțiile (inclusiv încălcarea altor prevederi ale *Regulamentului*) și sancțiunile prevăzute în cuprinsul *Regulamentului,* conturează indubitabil instituția *răspunderii disciplinare a deputaților* (moment atestat și de alți cercetători autohtoni [31, pp. 122-123]).

Existența unei astfel de instituții este confirmată și de faptul că, în general, atât doctrina, cât și legislația operează cu instituția răspunderii disciplinare a funcționarului public, care dispune de o serie de trăsături definitorii, precum urmează [9, p. 5]:

1) are un caracter strict personal, nefiind de conceput o răspundere disciplinară pentru fapta altuia sau o transmitere a ei asupra moştenitorilor;

2) este o formă de răspundere independentă de toate celelalte forme ale răspunderii juridice;

3) este o răspundere de drept public; intervine numai în cazul săvârșirii unei abateri disciplinare calificată ca atare prin norme legale, deci în cadrul unor raporturi de drept public;

4) subiectul activ este un funcționar public, iar subiectul pasiv este autoritatea publică la care acesta este încadrat;

5) procedura de cercetare, aplicare și constatare a sancțiunilor disciplinare sunt supuse unor norme speciale;

6) abaterile și sancțiunile disciplinare sunt prevăzute prin norme cu putere de lege.

Evident, în cazul *răspunderii disciplinare a deputaților* unele dintre aceste trăsături lipsesc (bunăoară, abaterile disciplinare nu sunt expres reglementate etc.), fapt determinat în mare parte de specificul statutului acestor demnitari publici și mandatul pe care îl exercită aceștia. În context, atragem atenția că în doctrina constituțională se consideră că răspunderea disciplinară a deputaților nu are nimic comun cu răspunderea disciplinară din dreptul muncii, parlamentarii neavând calitatea de subiect al abaterii disciplinare pe baza unui contract de muncă [94, p. 243].

Referindu-ne nemijlocit la interdicțiile impuse deputaților, precizăm că potrivit art. 132 din *Regulamentul Parlamentului*, deputaţilor li se interzice:

a) proferarea de insulte, ameninţări sau calomnii atât de la tribuna Parlamentului, cât şi din sala de şedinţe;

b) dialogul între vorbitorul aflat la tribună şi persoanele aflate în sală;

c) convorbiri la telefoane mobile în sala de şedinţe a Parlamentului în timpul şedinţelor în plen;

d) tulburarea dezbaterilor sau crearea agitaţiei în sala de şedinţe;

d^1) accesul în incinta Parlamentului şi în încăperile în care se desfăşoară şedinţele în plen ale Parlamentului şi ale organelor sale de lucru cu echipamente portabile de amplificare a sunetului şi/sau cu oricare alte obiecte ce ar putea fi folosite pentru tulburarea ordinii şi/sau întreruperea lucrărilor şedinţelor Parlamentului;

d^2) blocarea tribunelor, blocarea accesului în sala de şedinţe, blocarea sau limitarea accesului la microfoane, sau crearea unor condiţii de imposibilitate a continuării şedinţelor plenare ale Parlamentului;

e) orice acţiuni ce pot împiedica desfăşurarea normală a lucrărilor Parlamentului.

Prin urmare, aceste interdicții conturează un sistem de abateri disciplinare pentru comiterea cărora deputații sunt sancționați disciplinar [181, p. 24]. În același timp însă, atragem atenția la prevederile art. 133 din *Regulament,* care stabilesc o serie de sancțiuni „pentru încălcarea de către deputaţi a prevederilor *Regulamentului".* Deci, din interpretarea acestei norme se poate deduce că abaterile disciplinare ce pot fi comise/admise de către deputați nu se reduc doar la încălcarea interdicțiilor prevăzute în art. 132 din *Regulament*, ci cuprind orice încălcare a prevederilor *Regulamentului*. În linii generale, acestea pot fi identificate pornind de la sancțiunile prevăzute de *Regulament* (în art. 133) și a modului de aplicare a acestora, după cum urmează: a) avertismentul;

b) chemarea la ordine; c) retragerea cuvântului; d) lipsirea de cuvânt pe o durată de până la 5 şedinţe; e) eliminarea din sala de şedinţe; f) interzicerea participării la şedinţele plenare pe o durată de până la 10 şedinţe.

Detaliind, precizăm că la prima încălcare de către deputat a prevederilor Regulamentului, preşedintele şedinţei îl **avertizează** şi îl invită să respecte Regulamentul. Potrivit art. 135 din *Regulament* deputaţii sunt **chemaţi la ordine**, de către Preşedintele şedinţei, în cazul în care: a) nu iau în considerare avertismentul preşedintelui şedinţei şi continuă să se abată de la Regulament; b) se ceartă cu alţi deputaţi sau alţi participanţi la şedinţă; c) folosesc gesturi şi un limbaj ofensator; d) se abat de la tema pusă în discuţie; e) care tulbură ordinea şedinţei în alt mod.

Cu toate acestea, în virtutea art. 136 din *Regulament,* Preşedintele şedinţei poate, înainte de a chema la ordine un deputat, să-l invite să-şi retragă sau să explice cuvintele care au generat incident şi care pot conduce la aplicarea sancţiunii. În cazul în care cuvintele întrebuinţate au fost retrase sau regretate ori explicaţiile date sunt apreciate de preşedintele şedinţei ca satisfăcătoare, sancţiunea nu se mai aplică.

O altă sancţiune aplicabilă deputaţilor este **retragerea cuvântului şi lipsirea de cuvânt.** Astfel, în baza art. 137 din *Regulament,* Preşedintele şedinţei poate **retrage cuvântul** deputatului:

a) care, după chemare la ordine, continuă să tulbure ordinea şedinţei;

b) care îşi continuă comunicarea peste termenul stabilit şi nu respectă indicaţiile preşedintelui de a încheia comunicarea.

Dacă deputatul, după ce i s-a retras cuvântul, în cadrul aceleiaşi şedinţe comite aceleaşi încălcări, Parlamentul îl poate **lipsi de cuvânt.**

O sancţiune mai aspră este **eliminarea din sala de şedinţe** (art. 138 din *Regulament*), care poate fi aplicată deputatului dacă:

a) în timpul şedinţei, cheamă la folosirea forţei sau o foloseşte el însuşi;

b) pe parcursul şedinţei, proferează insulte, calomnii sau ameninţări publice la adresa Preşedintelui Republicii Moldova, deputaţilor, membrilor Guvernului sau altor persoane;

c) votează, prin mijloace electronice, în numele altui deputat;

d) blochează, prin diferite modalităţi, tribuna sau microfoanele din sală şi continuă să sfideze autoritatea preşedintelui şedinţei.

Deputatul astfel sancţionat este obligat să se conformeze imediat şi nu poate reveni în şedinţa plenară până la încheierea acesteia, cu excepţia cazului în care acesta comunică regretul său pentru faptele comise şi se obligă să respecte Regulamentul şi ordinea în şedinţă.

În cazul în care deputatul sancţionat cu eliminarea din sală nu părăseşte benevol sala de şedinţe ori dacă acesta a fost sancţionat repetat în aceeaşi sesiune cu eliminarea din sala de şedinţe,

Parlamentul poate aplica sancţiunea **interzicerii de participare a acestuia la şedinţele plenare** pe o durată de până la 10 şedinţe (art. 139 alin. (1) din *Regulament*).

Dacă şi după aplicarea sancţiunii de interzicere a participării la şedinţele plenare deputatul nu părăseşte benevol sala de şedinţe, preşedintele şedinţei va anunţa o întrerupere.

O altă măsură ce poate fi cumulată cu această sancţiune este **anularea indemnizaţiei** prevăzute de lege pe întreaga durată de aplicare a sancţiunii interzicerii participării la şedinţele plenare. Totodată, el pierde şi 10% din salariu pentru fiecare şedinţă, începând cu ziua următoare celei în care a fost aplicată sancţiunea, dar nu mai mult de 75% din salariu.

Sancţiunea interzicerii participării la şedinţele plenare poate fi totuşi ridicată de Parlament în orice moment, la propunerea Preşedintelui Parlamentului, a unei fracţiuni parlamentare, la adresarea scrisă sau publică a deputatului sancţionat, prin care acesta comunică regretul său pentru faptele comise şi se obligă să respecte Regulamentul şi ordinea în şedinţă.

În cazul în care deputatul nu execută benevol sancţiunile aplicate de Parlament de eliminare din sala de şedinţe sau de interzicere a participării la şedinţele Parlamentului, executarea se asigură de serviciul special al Parlamentului, care îndeamnă deputatul să părăsească sala de şedinţe, escortându-l din sală (art. 139^1 din *Regulament*).

Neexecutarea cerinţelor preşedintelui şedinţei şi ale colaboratorului serviciului special al Parlamentului de părăsire a sălii de şedinţe se sancţionează cu pierderea a 25% din salariu şi din alte indemnizaţii pentru luna următoare.

Opunerea de rezistenţă sau insultele aduse colaboratorului serviciului special al Parlamentului în legătură cu solicitarea de a părăsi sala de şedinţe a Parlamentului de către deputatul vizat se sancţionează cu pierderea a 50% din salariu şi din alte indemnizaţii pentru luna următoare. Ultimele două sancţiuni se aplică de către Preşedintele Parlamentului.

După cum se poate observa, aplicarea sancţiunilor faţă de deputaţi este dată în competenţa diferitor subiecţi, după cum urmează [165, p. 37]:

- sancţiunile prevăzute la art.133 alin. (1) lit. a)-d) – se aplică de către preşedintele şedinţei,

- sancţiunile de la art. 133 alin. (1) lit. e) şi f) – se aplică de Parlament, cu votul majorităţii deputaţilor prezenţi, la propunerea preşedintelui şedinţei sau a unei fracţiuni parlamentare,

- sancţiunile prevăzute la art.133 alin.(1) lit.a)-c) – pot fi aplicate şi în scopul menţinerii ordinii în şedinţele comisiilor de către preşedinţii acestora.

Totodată, importante momente la capitolul dat sunt prevăzute în art. 16 alin. (2) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/2005 [150] în care este stabilit că participarea deputatului la şedinţele Parlamentului şi ale comisiei permanente din a cărei componenţă face parte este *obligatorie*. În cazul în care deputatul nu se poate prezenta din motive întemeiate la şedinţele

Parlamentului sau ale comisiei permanente, este obligat să aducă la cunoştinţă Biroului permanent sau secretarului comisiei respective motivele absenţei sale.

Orice absenţă a deputatului care nu ţine de exercitarea atribuţiilor funcţionale ale Parlamentului şi ale comisiei permanente din care face parte se consideră absenţă fără motiv întemeiat. Absenţa deputatului de la şedinţa Parlamentului în semn de protest faţă de un proiect sau faţă de o altă chestiune inclusă pe ordinea de zi, anunţată de deputat personal sau în numele fracţiunii în şedinţa în plen a Parlamentului, se consideră, de asemenea, absenţă din motive întemeiate.

Articolul 131 din *Regulament* stabileşte în acest sens că absenţa fără motiv întemeiat a deputatului pe parcursul unei luni la 3 şedinţe ale Parlamentului sau ale comisiei permanente din care face parte se sancţionează cu pierderea a 50% din salariu şi din alte indemnizaţii pentru luna următoare. Absenţa fără motiv întemeiat a deputatului pe parcursul unei luni la 4 şi mai multe şedinţe ale Parlamentului sau ale comisiei permanente din care face parte se sancţionează cu pierderea a 75% din salariu şi din alte îndemnizaţii pentru luna următoare.

Dincolo de aceste reglementări legale, în practică s-a lansat ipoteza că „lipsa de la şedinţele în plen ale Parlamentului şi de la şedinţele comisiilor parlamentare permanente trebuie calificată ca o încălcare flagrantă a obligaţiilor legale de a respecta Constituţia şi legile în vigoare, pasibilă sancţionării sub forma pierderii mandatului de deputat" (Sesizarea Curții Constituționale nr. 8b/2012). Expunându-se pe marginea acestei sesizări Curtea Constituțională a opinat [123, §52-60]:

„52. Ridicarea mandatului este încetarea forţată, contrar voinţei deputatului, a mandatului său. Această normă constituţională nu este dezvoltată în prezent prin norme legislative, care ar explica şi detalia mecanismul aplicării.

53. ..., după cum rezultă din norma constituţională, reglementarea cazurilor de încetare forţată a mandatului deputatului este apanajul Parlamentului, inclusiv ridicarea mandatului deputatului în cazul eschivării acestuia de la exercitarea îndatoririlor inerente calităţii de deputat, ţinând cont de principiile şi spiritul Constituţiei, normele şi standardele democratice şi având în vedere practica altor state în domeniu.

54. ..., în ceea ce priveşte exercitarea mandatului de deputat, în majoritatea parlamentelor există o obligaţie formală de prezenţă, atât în plen, cât şi în comisie.

55. De fapt, nu există decât câteva legislative (Senatul belgian şi Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei), care nu prevăd o formă de participare obligatorie şi nici o penalizare pentru absenţe nemotivate repetate. În majoritatea parlamentelor care se confruntă cu o obligaţie de prezenţă, absenţa poate fi justificată.

56. În multe state, Parlamentul nu are dreptul de a exclude definitiv pe unul dintre membrii săi (Cipru, Franţa, Gabon, Lesotho, Norvegia, Parlamentul European, România etc.). În schimb, este adesea utilizată în calitate de măsură disciplinară suspendarea temporară.

57. În ţările în care excluderea definitivă este posibilă, motivele pentru care aceasta poate avea loc variază destul de puternic. În general, acestea sunt de trei tipuri: sancţiune disciplinară, pierderea condiţiilor de eligibilitate, precum şi exercitarea unei activităţi incompatibile cu mandatul de deputat. Există şi alte motive pentru care un membru poate fi exclus din Parlament, precum ar fi cunoaşterea insuficientă a limbii oficiale, fapt ce nu permite exercitarea mandatului de parlamentar, cum este cazul Letoniei.

58. În practica statelor pot fi distinse trei cazuri de pierdere forţată a mandatului de deputat:

1) În unele state, parlamentarul care nu îşi prezintă benevol demisia poate fi exclus de către Parlament în cazul în care nu mai corespunde cerinţelor de eligibilitate sau a acceptat o funcţie incompatibilă.

2) În anumite cazuri (de regulă, în ţările anglo-saxone), excluderea din Parlament poate fi aplicată ca sancţiune disciplinară finală.

Motivele excluderii – absenţa nemotivată de la şedinţe, dezvăluirea informaţiilor confidenţiale unor terţe persoane, perturbarea ordinii sau lezarea demnităţii Parlamentului – sunt în mod expres incluse în legea cu privire la statutul deputatului sau în regulamentul Parlamentului. Neglijarea îndatoririlor, în general, şi absenţa de la şedinţele Parlamentului, în special, sunt cele mai comune motive de excludere a deputatului din Parlament.

În Australia, de exemplu, un membru care nu a participat la nici o şedinţă a Parlamentului pe parcursul a două luni consecutive, fără autorizaţie, îşi pierde mandatul. Acesta este, de asemenea, cazul în Capul Verde (dacă numărul absenţelor nemotivate depăşeşte valoarea maximă stabilită în regulamentul Parlamentului), Letonia (absenţa nejustificată de la mai mult de jumătate din şedinţele plenare ale Parlamentului pe parcursul unei perioade de trei luni) şi Senegal (pentru lipsa la şedinţele din cadrul a două sesiuni ordinare). Absenţa nejustificată de la toate şedinţele în una din cele două sesiuni este, de asemenea, un motiv de excludere din Parlament în Niger, dar este nevoie de o decizie în acest sens, adoptată cu votul a două treimi din membrii Parlamentului, şi de o decizie a Curţii Supreme. Excluderea poate avea loc şi pentru alte motive (disciplinare sau nu), la cererea Biroului permanent al Parlamentului.

În India, în cazul în care un membru este absent de la şedinţele Parlamentului şaizeci de zile sau mai mult, fără a fi autorizat de către Parlament, mandatul său poate fi declarat vacant. În Australia, Constituţia prevede că deputatul este exclus din Parlament în cazul absenţei de la 21 de şedinţe plenare consecutive, iar în cazul absenţei pe parcursul a două luni consecutive fără permisiunea Parlamentului, mandatul de parlamentar devine în mod automat vacant. În Sri

Lanka, perioada este de trei luni. În Seychelles, pedeapsa se aplică în cazul în care membrul titular este absent, fără permisiunea în scris a preşedintelui, pentru mai mult de 90 de zile sau în cazul în care un deputat părăseşte ţara pentru mai mult de 30 de zile, cu excepţia cazului în care acesta dispune de autorizaţia în acest sens a preşedintelui Adunării Parlamentare.

Pierderea definitivă a mandatului în caz de absenţă repetată apare, de asemenea, în Armenia, Austria, Japonia, Thailanda şi Turcia. În aceasta din urmă, de exemplu, membrii care au fost absenţi, fără o scuză valabilă, de la cinci sesiuni într-o perioadă de o lună pot fi excluşi printr-o decizie a Adunării Parlamentare.

Deşi este adevărat că excluderea din Parlament este, în general, aplicată în cazul absenţei repetate în plen, în unele state şi absenţa repetată la şedinţele comisiilor pot antrena sancţiuni (Côte d'Ivoire, Senatul francez şi Portugalia). În Portugalia, membrul care, fără un motiv valabil, nu a participat la patru şedinţe plenare îşi pierde mandatul, în timp ce, dacă lipseşte de la mai mult de patru şedinţe ale comisiilor, pierde mandatul în comisia în cauză. În Senatul Francez, senatorul care are trei absenţe nejustificate consecutive în comisie este declarat demisionat de drept şi nu poate fi înlocuit pe parcursul unui an.

Excluderea este, de asemenea, prevăzută într-un şir de state (de ex., India) în cazul oricărui membru recunoscut de Parlament vinovat de comportament neadecvat sau de alte fapte nedemne de un parlamentar. Constituţia Boliviei dispune că fiecare cameră are dreptul de a exclude (temporar sau definitiv), cu o majoritate de două treimi din voturile exprimate, orice membru care a fost găsit vinovat de abateri grave în îndeplinirea funcţiilor sale. În Regatul Unit al Marii Britanii, un membru al Camerei Comunelor poate fi, de asemenea, exclus printr-o rezoluţie a Camerei, anume pentru încălcarea codului de conduită sau a normelor disciplinare. O asemenea excludere este însă posibilă numai după o anchetă şi o recomandare a Comisiei pentru standarde şi privilegii ("Select Committee on Standards and Privileges").

3) Nu în ultimul rând, în unele state, parlamentarul îşi poate pierde mandatul în urma unei hotărâri judecătoreşti.

Pierderea mandatului de parlamentar în urma unei decizii judiciare – în general numită „decădere" – este un scenariu pe care îl găsim în aproape toate statele. Printre excepţiile de la această normă sunt Statele Unite ale Americii şi Republica Arabă Siriană, constituţiile din aceste state dispunând că doar Camera Reprezentanţilor şi Senatul sunt competente să examineze cazurile privind alegerea şi calificarea membrilor lor.

Prin urmare, este necesar să se distingă nu atât între ţări în care mandatul încetează sau nu în urma unei decizii judecătoreşti, ci mai degrabă între cele în care decizia instanţei de judecată produce efecte "ipso jure" şi cele în care trebuie să fie urmată de o decizie a Parlamentului.

59. Procedurile de excludere a deputatului din Parlament variază, de asemenea, foarte mult. Adesea, decizia de excludere se ia de către Parlament cu o majoritate calificată sau mai mare (două treimi în Statele Unite ale Americii, Israel, Argentina, Iordania; trei sferturi în Thailanda; cinci şesimi în Finlanda). Procedura de excludere are, de cele mai multe ori, ca punct de pornire recomandarea unei comisii, însărcinate cu examinarea cazului şi care raportează Parlamentului.

60. Practica altor state denotă faptul că numai lipsa repetată de la şedinţele în plen ale Parlamentului sau de la şedinţele comisiilor de specialitate se sancţionează. Evident, este esenţial ca o excludere definitivă să rămână o procedură excepţională, o sancţiune de ultim remediu, ce ar trebui să se limiteze strict la cazurile prevăzute de lege. În caz contrar, aceasta ar putea deveni o armă periculoasă în mâinile majorităţii parlamentare împotriva opoziţiei sau a grupurilor minoritare."

Expunându-ne pe marginea exemplelor invocate de Curtea Constituțională, ținem să remarcăm că, în general, pierderea mandatului parlamentar nu trebuie văzută ca o *sancționare disciplinară* a deputatului, ci ca o *sancționare constituțională* [181, p. 26] (ca măsură de răspundere constituțională). Importante argumente în acest sens pot fi atestate la D. Cozma [81, pp. 118-119], care se pronunță pentru același caracter (constituțional) al sancțiunii în cazul răspunderii judecătorilor. Ideea de la care pornește cercetătoarea privește gruparea măsurilor de constrângere aplicate față de judecători în două categorii: prima categorie cuprinde măsurile de *răspundere disciplinară* aplicate pentru a sancţiona formele de încălcare clasică a disciplinei de muncă (absenţele etc.), în timp ce a doua categorie – măsurile de *răspundere constituţională* „la baza cărora ar sta încălcarea unor reguli şi norme speciale, de natură etico-morală sau nerespectarea cerinţelor speciale impuse judecătorilor ca titulari ai puterii publice" [287, pp. 120-121]. În context, în doctrină, se susține că eliberarea din funcție a judecătorilor este o *măsură de răspundere constituțională* [289, p. 260; 303, p. 186]. Același lucru, în opinia noastră, este valabil și pentru deputați, întrucât, în esență, răspunderea disciplinară trebuie înțeleasă ca având un rol de disciplinare a deputatului (prin avertisment, mustrare etc.), în timp ce răspunderea constituțională – ca o măsură de încetare a mandatului acestuia [181, p. 27] (moment asupra căruia ne vom opri ceva mai jos).

Revenind la problema abordată – sancționarea absențelor deputaților cu pierderea mandatului – notăm că Curtea Constituțională a făcut unele precizări. Astfel [123]:

„61. ..., spre deosebire de absenţele nemotivate, protestul parlamentar constituie, eminamente, o absenţă motivată politic, fiind o metodă de luptă politică, o acţiune a unui deputat sau a unui grup de deputaţi, ca ripostă la o anumită acţiune a majorităţii, prin care se exprimă o manifestare, fără acte de violenţă, a opoziţiei împotriva unor acte sau decizii care sunt considerate ilegale sau contrare interesului comun, cu scopul de a obţine cedări.

62. Curtea consideră că sintagma „ridicarea mandatului” nu este aplicabilă acţiunilor de protest parlamentar în cadrul activităţii politice a deputatului care nu este legată nemijlocit de procesul de creaţie legislativă, dacă nu se recurge la violenţă fizică sau psihică.”

În acelaşi timp, Curtea atrage atenția la faptul că este necesară reglementarea legală exhaustivă a procedurilor de protest parlamentar, a condiţiilor şi temeiurilor când protestul parlamentar poate fi declarat, astfel încât să nu existe nici un dubiu sau confuzie între protest şi lipsa nemotivată de la şedinţele Parlamentului. În acest sens, Curtea propune ca protestul parlamentar să fie notificat public de către deputatul vizat sau de către preşedintele fracţiunii parlamentare, cu anunţarea situaţiei care l-a determinat şi a cerinţelor pentru sistare.

În acest context şi ţinând cont de principiile democraţiei şi pluralismului politic, Curtea consideră că ar fi contrar spiritului Constituţiei dacă ar fi instituită posibilitatea ridicării mandatului de deputat pentru recurgerea la anumite forme de protest parlamentar, instrument de luptă politică ce ţine de esenţa parlamentarismului, deoarece în acest fel se exprimă diversitatea de opinii, chiar dacă aceste drepturi pot fi utilizate într-o manieră obstrucţionistă, spre a împiedica sau întârzia luarea unei decizii [123, §64].

Totodată, Curtea observă că instrumentul protestului parlamentar este utilizat, în special, de grupurile parlamentare minoritare. În eventualitatea sancţionării cu ridicarea mandatului, există riscul ca libertatea politică a opoziţiei să fie obstrucţionată de majoritatea parlamentară, contrar standardelor democraţiei şi pluralismului politic ce impun protejarea opoziţiei împotriva presiunilor majorităţii.

Pe de altă parte, lipsirea colectivă a unui grup de deputaţi de mandatul de deputat este inadmisibilă, fiind contrară semnificaţiei mandatului reprezentativ, astfel încât urmează a fi luată o decizie individuală pentru fiecare deputat în parte [123, §66].

Dincolo de particularitățile invocate și explicate de Curte, în opinia noastră, pentru absențe nemotivate deputații nu ar trebui să fie sancționați cu pierderea mandatului (ca măsură de răspundere constituțională), întrucât aceasta reprezintă în esență o abatere disciplinară pentru comiterea căreia *Regulamentul Parlamentului* prevede măsuri de sancționare disciplinară, inclusiv pecuniară [181, p. 24].

Generalizând, în baza celor expuse, deducem că instituţia răspunderii disciplinare a parlamentarilor este bine conturată şi cu siguranţă (dată fiind „confruntarea permanentă” dintre forţele politice parlamentare), este efectiv realizată [167, p. 56; 171, p. 224; 181, p. 29].

Dincolo de cele expuse, considerăm relevantă în context instituția răspunderii disciplinare a deputaților din Parlamentul European. Astfel, chiar dacă acest for se confruntă mai rar cu probleme de disciplină în privința membrilor săi (lucrările desfășurându-se, de regulă, într-o atmosferă calmă, schimburile spontane de replici și întreruperile discursurilor fiind mai puțin frecvente

datorită mai ales a varietății limbilor folosite și diversității tradițiilor parlamentelor naționale) [108, p. 217], totuși *Regulamentul de procedură al Parlamentului European* [217] prevede în caz de încălcare a prevederilor sale aplicarea de *măsuri imediate*: chemarea la ordine, chemarea la ordine cu consemnarea în procesul-verbal, retragerea dreptului la cuvânt, suspendare sau închiderea ședinței, întreruperea transmisiei în direct a ședinței, eliminarea de fragmente din înregistrarea audio a ședinței (art. 175), fie de *sancțiuni*: „(a) mustrare; (b) pierderea dreptului la indemnizația de ședere pentru o perioadă care poate să dureze între două și treizeci de zile; (c) ..., suspendarea temporară a participării la toate sau la o parte din activitățile Parlamentului pentru o perioadă care poate să dureze între două și treizeci de zile (...); (d) interdicție ca deputatul să reprezinte Parlamentul în cadrul unei delegații interparlamentare, al unei conferințe interparlamentare sau al oricărui forum interinstituțional, pentru o perioadă de până la un an; (e) în cazul unei încălcări a obligațiilor de confidențialitate, o limitare a drepturilor de acces la informații confidențiale sau clasificate pentru o perioadă de până la un an". Pe lângă aceasta, potrivit art. 176 alin. (6), „Președintele poate să prezinte o propunere Conferinței președinților în vederea suspendării sau a retragerii unui mandat sau a mai multor mandate interne deținute de deputat în Parlamentul European, în conformitate cu procedura prevăzută la articolul 21".

Important în opinia noastră [181, p. 29] este că pe lângă particularitățile procedurale de aplicare a acestor măsuri imediate și sancțiuni (de către Președintele Parlamentului sau de președinții comisiilor), *Regulamentul* prevede posibilitatea exercitării de către deputați a unei *căi de atac interne* în fața Biroului în termen de două săptămâni de la notificarea sancțiunii, cale de atac ce suspendă aplicarea sancțiunii (art. 177). Biroul poate, în cel mult patru săptămâni de la introducerea căii de atac sau, dacă Biroul nu se întrunește în perioada respectivă, în cadrul următoarei sale reuniuni, să anuleze, să confirme sau să modifice sancțiunea impusă, fără a aduce atingere căilor de atac externe aflate la dispoziția celui interesat. În cazul în care Biroul nu decide în termenul prevăzut, sancțiunea este considerată nulă și neavenită. În ceea ce privește calea de atac externă (pe care *Regulamentul* nu o precizează), potrivit doctrinei [108, p. 222], aceasta constă în posibilitatea deputatului nemulțumit de soluția Biroului să exercite o acțiune în anulare împotriva sancțunii dispuse în privința sa în fața Curții de Justiție a Comunităților Europene.

În rezultatul analizei prevederilor citate și a comparării cu situația deputaților din Parlamentul Republicii Moldova, constatăm că dincolo de abateri, sancțiuni și procedura aplicării, cadrul nostru normativ nu oferă deputaților atrași la răspundere disciplinară posibilitatea de a contesta (nici în ordine internă, nici externă) măsurile și sancțiunile ce le sunt aplicate în vederea apărării drepturilor lor, fapt ce ne duce la ideea că pe acest segment deputații sunt privați de accesul liber la justiție (în sens larg) [181, p. 30].

Pe cale de consecință, în condițiile în care, realitatea din ultimele decenii a demonstrat cât de acerbă poate fi „confruntarea” dintre majoritatea parlamentară și opoziție, suntem de părerea că garantarea independenței deputatului necesită a fi consolidată și prin recunoașterea dreptului de acces liber la justiție în procesul disciplinar, altfel spus, a posibilității deputatului de a contesta în ordine internă și externă a actelor procedurale de atragere la răspundere disciplinară [181, p. 30]. O astfel de posibilitate ar consolida nu doar independența deputatului, poziția per ansamblu a opoziției, dar și ordinea și legalitatea în cadrul forului legislativ.

5.1.3. Răspunderea contravenţională a deputaților. Referitor la răspunderea contravenţională a deputatului, de la bun început este necesar de a distinge răspunderea acestuia în calitate de persoană fizică și răspunderea în calitate de demnitar.

În primul caz – ipostaza de persoană fizică – deputații sunt pasibili de răspundere contravențională la fel ca și toți membrii societății, în virtutea principiului constituțional al egalității în fața legii. Unica deosebire care se impune ține doar de procedura de atragere la o astfel de formă de răspundere, dat fiind faptul că deputatul se bucură de imunitate parlamentară. Ținând cont de faptul că aceleași reguli sunt aplicabile și procedurii de atragere la răspundere penală, ne rezervăm dreptul să dezvoltăm acest subiect ceva mai jos, în contextul abordării problemei imunității penale a deputaților.

În cel de-al doilea caz – ipostaza de demnitar public – considerăm că deputații sunt pasibili de răspundere contravențională doar pentru unele fapte și în condiții strict prevăzute de lege.

La acest capitol, Legea-cadru ce reglementează statutul deputatului (*Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994), nu stabileşte expres posibilitatea atragerii acestuia la o astfel de formă de răspundere juridică, în timp ce *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcție de demnitate publică* nr. 199/2010, în art. 23 alin. (2), prevede că demnitarii publici sunt pasibili de răspunderea contravențională (de rând cu cea disciplinară, civilă și penală).

Așadar, atât timp cât legea specială (*Legea* nr. 39/1994) nu reglementează o excepție expresă de la legea generală (*Legea* nr. 199/2010), putem constata că deputații ca și oricare demnitar public este pasibil în această calitate de răspundere contravențională în condițiile legii (moment ce poate fi dedus și din prevederile art. 10 din *Legea-cadru* nr. 39/1994, în care se admite aplicarea față de deputat a măsurilor de constrângere contravenţională [167, p. 56; 171, p. 225]).

În acest sens, sunt relevante prevederile art. 16 din *Codul contravențional al Republicii Moldova* [51] (în continuare CC al RM), care prevăd: „(6) Persoana cu funcţie de răspundere (persoană căreia, într-o întreprindere, instituţie, organizaţie, indiferent de tipul de proprietate şi forma juridică de organizare, într-o autoritate publică centrală sau locală, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi şi obligaţii în vederea exercitării funcţiilor autorităţii publice sau a acţiunilor administrative de

dispoziţie, organizatorice ori economice) este pasibilă de răspundere contravenţională pentru săvîrşirea unei fapte prevăzute de prezentul cod în cazul:

a) folosirii intenţionate a atribuţiilor sale contrar obligaţiilor de serviciu;

b) depăşirii vădite a drepturilor şi atribuţiilor acordate prin lege;

c) neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligaţiilor de serviciu.

(6^1) În cazul în care fapta contravenţională este comisă prin adoptarea sau neadoptarea unui act de către un organ colegial, răspunde fiecare dintre membrii organului colegial.

(6^2) Membrul organului colegial nu este pasibil de răspundere pentru adoptarea unui act dacă există probe care demonstrează că: a) nu a fost prezent la şedinţă şi nu şi-a exercitat votul în contumacie; sau b) nu a participat la vot; sau c) a votat împotrivă.

(6^3) Membrul organului colegial nu este pasibil de răspundere pentru neadoptarea unui act dacă există probe care demonstrează că:

1) nu a ştiut şi nici nu trebuia să ştie că este necesară adoptarea actului; sau

2) în cazul în care are dreptul legal, contractual sau statutar, a făcut demersurile necesare pentru a convoca şedinţa sau de a include pe agenda organului colegial chestiunea adoptării actului respectiv, precum şi a exercitat corect obligaţiile sale privind organizarea, desfăşurarea şedinţei organului colegial sau, după caz, semnarea, avizarea, contrasemnarea, raportarea cererilor, demersurilor, dosarelor şi documentaţiei necesare pentru pregătirea ordinei de zi şi examinarea proiectelor deciziilor; sau

3) a lipsit de la şedinţa pe a cărei ordine de zi era sau la care s-a examinat problema respectivă din următoarele motive: a) nu a ştiut şi nici nu putea să cunoască despre convocarea şedinţei; b) a participat într-o cauză în instanţa de judecată, instituţia arbitrală sau într-o şedinţă de mediere; c) s-a aflat într-o deplasare în interes de serviciu într-o altă localitate decît cea în care s-a convocat şedinţa; d) s-a aflat în concediu; e) şedinţa a avut loc anterior expirării termenului de 9 zile de la decesul soţului/soţiei, concubinului/concubinei sau al unei rude apropiate; f) accidentul, calamitatea naturală sau altă cauză a făcut imposibilă participarea la şedinţă; sau 4) a votat anterior pentru adoptarea actului.

(7) În lipsa condiţiilor enunţate la alin. (6), persoana cu funcţie de răspundere vinovată de săvîrşirea unei contravenţii răspunde conform dispoziţiilor generale."

Paralel cu aceste condiții speciale de atragere la răspundere contravențională a persoanelor cu funcție de răspundere (în categoria căror se includ și demnitarii parlamentari), *Codul contravențional,* în Capitolul contravențiilor ce afectează activitatea autorităților publice, stabilește următoarele contravenții de care sunt pasibili și demnitarii publici:

−*Abuzul de putere sau abuzul de serviciu* (art. 312) /se sancţionează cu amendă de la 30 la 90 de unităţi convenţionale cu privarea de dreptul de a deţine o anumită funcţie sau de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an/;

−*Excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu* (art. 313) /se sancţionează cu amendă de la 30 la 90 de unităţi convenţionale cu privarea de dreptul de a deţine o anumită funcţie sau de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an/;

−*Protecţionismul* (art. 313^1) /se sancționează cu amendă de la 60 la 90 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 72 la 150 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere/;

−*Nedeclararea sau nesoluționarea conflictului de interese* (art. 313^2) /nedeclararea conflictului de interese … se sancţionează cu amendă de la 45 la 60 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 120 la 180 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an; nesoluționarea conflictului … se sancționează cu amendă de la 60 la 90 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 180 la 240 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an/;

−*Încălcarea regimului juridic al incompatibilităţilor şi limitărilor aplicabile funcţiei publice sau funcţiei de demnitate publică* (art. 313^4) /se sancţionează cu amendă de la 50 la 60 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 120 la 200 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, cu sau fără privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate, inclusiv de a ocupa funcţii publice şi funcţii de demnitate publică, pe un termen de la 6 luni la un an, sau cu amendă de la 200 la 250 de unităţi convenţionale aplicată persoanei juridice/;

−*Neluarea măsurilor privind executarea prevederilor Legii privind declararea averii şi a intereselor personale* (art. 313^5) /se sancţionează cu amendă de la 120 la 200 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, cu sau fără privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate, inclusiv de a ocupa funcţii publice şi funcţii de demnitate publică, pe un termen de la 6 luni pînă la un an/;

−*Tăinuirea unui act de corupţie ori a unui act conex acestuia sau neluarea măsurilor de rigoare* (art. 314) /se sancţionează cu amendă de la 30 la 90 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere /;

−*Primirea de recompensă nelegitimă sau de folos material* (art. 315) /se sancţionează cu amendă de la 60 la 300 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere cu privarea de dreptul de a ocupa funcţii în serviciul public pe un termen de la 3 luni la un an/;

−*Manifestarea lipsei de respect faţă de instanţa de judecată sau faţă de Curtea Constituţională* (art. 317) /manifestarea lipsei de respect … se sancţionează cu amendă de la 6 la 30 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 30 la 60 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere; imixtiunea sub diferite forme … se sancționează cu amendă de la 24 la 45 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 48 la 90 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere/;

−*Împiedicarea activităţii Autorității Naționale de Integritate* (art. 319^1) /neprezentarea, prezentarea tardivă a datelor … se sancţionează cu amendă de la 60 la 90 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 150 la 180 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, cu amendă de la 180 la 240 de unităţi convenţionale aplicată persoanei juridice; neexecutarea actului de constatare … se sancţionează cu amendă de la 60 la 90 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 180 la 270 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, cu amendă de la 210 la 300 de unităţi convenţionale aplicată persoanei juridice/;

−*Imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului şi Avocatului Poporului pentru drepturile copilului* (art. 320) / se sancționează cu amendă de la 12 la 18 unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 45 la 60 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere/;

−*Încălcarea regulilor de folosire a paşapoartelor diplomatice şi de serviciu ale Republicii Moldova* (art. 321)/ se sancţionează cu amendă de la 24 la 60 de unităţi convenţionale/;

−*Încălcarea regulilor de declarare a averii şi intereselor personale* (art. 330^2) /depunerea tardivă a declarației se sancționează cu amendă de la 30 la 60 de unități convenționale; neprezentarea sau refuzul prezentării informației - se sancționează cu amendă de la 60 la 90 de unități convenționale/.

Dacă e să vorbim despre competența constatării și examinării acestor contravenții, precizăm că *Codul Contravențional* prevede în acest sens:

−competența *Centrului Național Anticorupție* (art. 401 din CC al RM) de a examina contravențiile prevăzute la art. 313^1, 313^3, 314, 314^1 din CC al RM și de a constata contravențiile prevăzute la art. 312, 313, 315 și 315^1, în aceste cazuri competența de examinare în fond revenindu-i instanței de judecată.

−competența *Autorității Naționale de Integritate* (art. 423^1 din CC al RM) de a examina contravențiile prevăzute la art. 319^1 și 330^2 din CC al RM și de a constata contravențiile prevăzute la art. 313^2, 313^4-313^6, în aceste cazuri competența de examinare în fond revenindu-i instanței de judecată.

−competența *angajaţilor subdiviziunilor subordonate Ministerului Afacerilor Interne care exercită atribuţiile poliţiei* (art. 400 alin. (4) din CC al RM) de a constata contravențiile prevăzute la art. 317 și 320, competența de examinare în fond revenindu-i instanței de judecată.

−competența *poliției* (art. 400 alin. (1) din CC al RM) de a constata și examina contravențiile prevazute la art. 321.

În baza normelor legale invocate, putem constata că deputații, în calitatea lor de persoane cu funcții de răspundere, pot fi atrași la răspundere contravențională:

−de către *Centrul Național Anticorupție,* pentru comiterea de fapte precum: *Protecţionismul* (art. 313^1) și *Tăinuirea unui act de corupţie ori a unui act conex acestuia sau neluarea măsurilor de rigoare* (art. 314);

−de către *Autoritatea Națională de Integritate,* pentru: *Împiedicarea activităţii Autorității Naționale de Integritate* (art. 319^1) și *Încălcarea regulilor de declarare a averii și intereselor personale* (art. 330^2);

−de către *poliție* și *subiecții ce exercită atribuțiile poliției*, pentru: *Încălcarea regulilor de folosire a paşapoartelor diplomatice şi de serviciu ale Republicii Moldova* (art. 321), *Manifestarea lipsei de respect faţă de instanţa de judecată sau faţă de Curtea Constituţională* (art. 317) și *Imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului şi Avocatului Poporului pentru drepturile copilului* (art. 320);

−de către *instanțele de judecată,* pentru: *Abuzul de putere sau abuzul de serviciu* (art. 312), *Excesul de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu* (art. 313), *Nedeclararea sau nesoluționarea conflictului de interese* (art. 313^2), *Încălcarea regimului juridic al incompatibilităţilor şi limitărilor aplicabile funcţiei publice sau funcţiei de demnitate publică* (art. 313^4), *Neluarea măsurilor privind executarea prevederilor Legii privind declararea averii şi a intereselor personale* (art. 313^5), *Primirea de recompensă nelegitimă sau de folos material* (art. 315).

O atenție distinctă în context, considerăm că merită contravențiile prevăzute la articolele:

−art. 313^2 CC: *Nedeclararea sau nesoluționarea conflictului de interese*;

−art. 313^4 CC: *Încălcarea regimului juridic al incompatibilităţilor şi limitărilor aplicabile funcţiei publice sau funcţiei de demnitate publică*;

−art. 330^2 CC: *Încălcarea regulilor de declarare a averii și intereselor personale*.

Interesul față de aceste contravenții este determinat de prevederile art. 2 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994, care consacră temeiurile juridice pentru ridicarea mandatului de deputat. Astfel, potrivit alin. (6^1) al articolului citat, ridicarea mandatului de deputat are loc în caz de:

„a) stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese;

b) nedepunere a declarației de avere și interese personale sau refuz de a o depune, în condițiile art. 27 alin. (8) din Legea nr. 132 din 17 iunie 2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate;

c) dispunere de către instanța de judecată, prin hotărîre irevocabilă, a confiscării averii nejustificate."

În baza *Legii cu privire la Autoritatea Națională de Integritate* nr. 132/2016 [142] și a *Legii privind declararea averii și a intereselor personale* nr. 133/2016 [153], organul competent de verificarea respectării regimului de declarare a averii și a intereselor personale, a regimului conflictelor de interese și a incompatibilităților este *Autoritatea Națională de Integritate,* autoritate competentă atât să constate, cât și să examineze în fond unele contravenții în domeniu și să aplice sancțiunile contravenționale corespunzătoare.

Totodată, potrivit art. 2 alin. (8^1) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994: „[î]n cazurile menţionate la alin. (6^1), la cererea Autorității Naționale de Integritate, ridicarea mandatului se hotărăşte de Parlament, cu votul majorităţii deputaţilor aleşi."

Analizând cumulativ dispozițiile legale citate (dar și alte prevederi ale *Legii cu privire la Autoritatea Națională de Integritate* nr. 132/2016 și *Legii privind declararea averii și a intereselor personale* nr. 133/2016), putem conchide că comiterea faptelor expuse mai sus constituie temei juridic atât pentru sancționarea contravențională a deputatului, cât și pentru sancționarea constituțională a acestuia, prin *ridicarea mandatului de deputat.* În opinia noastră, natura acestor două forme de răspundere juridică permite aplicarea lor cumulată în baza aceluiași temei juridic [165, p. 38; 171, p. 226], chiar dacă acest moment nu este expres prevăzut de lege.

Dincolo de aceasta, atragem atenția la faptul că potrivit *Codului contravențional*, examinarea în fond a contravențiilor prevăzute la art. 313^2 – *Nedeclararea sau nesoluționarea conflictului de interese* și art. 313^4 – *Încălcarea regimului juridic al incompatibilităţilor şi limitărilor aplicabile funcţiei publice sau funcţiei de demnitate publică*, revine după competență, instanței de judecată. Pe cale de consecință, pornind de la faptul că pentru trimiterea în judecată a deputatului este nevoie (potrivit art. 95 din *Legea-cadru* nr. 39/1994) de ridicarea imunității parlamentare, considerăm că procedura atragerii la răspundere contravențională a acestui subiect în asemenea cazuri devine extrem de complicată și greoaie. În opinia noastră, tot ce ține de constatarea și examinarea încălcărilor regimului de declarare a averii și a intereselor personale, a regimului conflictelor de

interese și a incompatibilităților trebuie să țină de competența Autorității Naționale de Integritate, deputatului revenindu-i dreptul de a contesta în instanța de judecată actele acesteia.

În fine, conchidem că instituția răspunderii contravenționale a deputaților necesită o atenție distinctă din partea legiuitorului, întrucât și această categorie de subiecți de drept, în baza principiului egalității, trebuie să răspundă pentru orice încălcare a legii și, în același timp, să fie în aceeași măsură protejați de lege, prin consacrarea unor proceduri clare și simple de atragere la răspundere, precum și a posibilității de a contesta legalitatea desfășurării acestora, în virtutea accesului liber la justiție, recunoscut tuturor la nivel constituțional.

5.1.4. Răspunderea constituţională a deputaților. Pornind de la statutul distinct al deputaților, cu mult mai importantă în context, considerăm a fi răspunderea constituţională a acestora [166, pp. 85-89], formă de răspundere puţin studiată în doctrină.

Succint, amintim că, în opinia cercetătorilor, răspunderea juridică constituţională survine pentru violarea normelor constituţionale, altfel spus pentru comiterea *delictelor constituţionale*, definite ca fapte (acţiuni sau inacţiuni) ilegale comise de către subiecţii raporturilor juridice constituţionale, care atentează asupra valorilor sociale protejate de către Constituţie [193, p. 24].

Alături de şeful statului, parlament, guvern, miniştri, membrii comisiilor electorale, judecători, autorităţile administraţiei publice locale şi partidele politice [79, p. 6], subiecţi ai răspunderii constituţionale pot fi şi *deputații*. Ideea se confirmă și de faptul că la baza statutului juridic al acestora stau normele constituţionale, ceea ce denotă că deputații reprezintă un subiect de importanţă constituţională (cu statut constituțional – e.n.), moment caracteristic practic majorităţii statelor lumii.

În general, reiterăm că răspunderea acestor subiecţi este strâns legată de obligaţia respectării Constituţiei şi a legilor, a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, a intereselor statului, care de altfel şi constituie obiect al delictelor constituţionale comise de ei [171, p. 227; 165, p. 38].

În contextul dat, cercetătorul rus В.А. Виноградов (V.A. Vinogradov) menţionează că aceste obligaţii sunt asumate în momentul depunerii jurământului la învestirea în funcţie, încălcarea căruia constituie un temei distinct pentru survenirea răspunderii constituţionale [274, p. 194] (care cu regret nu este propriu şi Republicii Moldova). În continuare, autorul citat, precizează că deputaţii pot comite următoarele delicte constituţionale:

- încălcarea Constituţiei, a legilor şi a drepturilor şi libertăţilor omului;
- neexecutarea obligaţiilor funcţionale sau executarea inadecvată a acestora;
- nerespectarea regimului incompatibilităţilor;
- abuzul de competenţe şi drepturi.

Referitor la măsurile de răspundere constituţională ce pot fi aplicate pentru comiterea unor astfel de abateri/delicte constituţionale, cercetătorul indică următoarele [274, pp. 212-214]:

- lipsirea de împuterniciri (revocarea sau retragerea mandatului);

- invalidarea alegerii deputatului;

- sancţiuni juridico-constituţionale cu caracter procedural (avertismentul, înlăturarea temporară de la activitatea parlamentului etc.);

- sancţiuni juridico-constituţionale cu caracter financiar (lipsirea de remuneraţie).

În opinia autorilor autohtoni, pe care o susținem, o asemenea abordare a subiectului este prea largă, nefiind justificată atribuirea măsurilor de răspundere disciplinară la categoria sancţiunilor constituţionale, deoarece, prin aceasta, se denaturează într-o anumită măsură însăşi esenţa răspunderii constituţionale [79, p. 5].

În ceea ce ne priveşte (în condiţiile nivelului actual de dezvoltare a teoriei răspunderii constituţionale), considerăm că răspunderea constituţională a deputaților poate fi identificată în principal în baza sancţiunii aplicate, care poate consta în *încetarea mandatului* (în caz de incompatibilitate), *ridicarea mandatului* (ca încetare forțată a mandatului) și *ridicarea imunității parlamentare*. În acest sens, temeiurile pot fi diferite, însă obligatoriu reglementate în Legea Fundamentală a statului şi în Legea-cadru în domeniu [165, p. 38; 171, p. 228].

Apelând la cadrul juridic în domeniu, constatăm că potrivit art. 69 alin. (2) din *Constituţia Republicii Moldova*, art. 2 alin. (6) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994, calitatea de deputat încetează: la data întrunirii legale a Parlamentului nou-ales, în caz de demisie, de ridicare a mandatului, de incompatibilitate sau de deces.

Deci, ca sancțiune constituțională calitatea de deputat (mandatul de deputat) încetează în caz de *ridicare a mandatului* și în caz de *incompatibilitate*.

Referindu-ne la *incompatibilitate*, precizăm că potrivit în art. 70 alin. (1) din *Constituţia RM*: „Calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcţii retribuite, cu excepţia activităţii didactice şi ştiinţifice.” La rândul său, art. 3 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994, stabilesc că mandatul de deputat este incompatibil cu:

a) funcţia de Preşedinte al Republicii Moldova;

b) funcţia de membru al Guvernului;

c) funcţia de Avocat al Poporului, de Avocat al Poporului pentru drepturile copilului;

c^1) funcția de ales local;

d) exercitarea oricărei alte funcţii remunerate, inclusiv a funcţiei acordate de un stat străin sau organizaţie internaţională, cu excepţia activităţii didactice şi ştiinţifice desfăşurate în afara programului stabilit de Regulamentul Parlamentului.

Persoanele mandatate de Parlament cu misiuni temporare în organele centrale ale administraţiei de stat pot cumula exercitarea acestei misiuni cu mandatul de deputat pe o durată de cel mult 6 luni (art. 4).

Pe cale de consecinţă, potrivit art. 5 alin. (1) deputatul care se află în unul din cazurile de incompatibilitate enunţate trebuie să demisioneze, în termen de 30 de zile de la data validării mandatului, din funcţia incompatibilă cu mandatul de deputat. În cazul în care deputatul se află în unul din situațiile de incompatibilitate şi nu a depus, în termenul menţionat, cererea de demisie din funcţia incompatibilă, mandatul lui încetează de drept la expirarea termenului (alin. (2) al art. 5).

Din aceste prevederi legale se poate conchide că deputatul poate să-şi piardă mandatul (ca sancţiune constituţională) în cazul nerespectării regimului incompatibilităţilor [79, p. 6]. Important e ca mecanismul de constatare a incompatibilităţii să fie funcţionabil şi aplicat potrivit legii [166, p. 88]. În acest sens, prof. V. Popa afirmă că pentru Parlamentul Republicii Moldova este ceva obişnuit că unii deputaţi pe perioada exercitării mandatului său continuă să-şi administreze întreprinderile private [207, p. 99], ceea ce contravine evident şi flagrant regimului incompatibilităţilor.

Referitor la *ridicarea mandatului*, sunt relevante dispoziţiile art. 2 alin. (6^1) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994 în care se precizează că ridicarea mandatului de deputat are loc în caz de:

a) stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese;

b) nedepunere a declarației de avere și interese personale sau refuz de a o depune, în condițiile art. 27 alin. (8) din *Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate* nr. 132/2016;

c) dispunere de către instanța de judecată, prin hotărâre irevocabilă, a confiscării averii nejustificate.

În toate aceste cazuri, la cererea Autorității Naționale de Integritate, ridicarea mandatului se hotărăşte de Parlament, cu votul majorităţii deputaţilor aleşi. Cu regret, în pofida reglementării constituționale și normative a instituției ridicării mandatului de deputat, legea nu dezvoltă concret mecanismul realizării acestei instituții. Momentul dat a fost constatat de însăși Curtea Constituțională, care a atras atenția în mod special la faptul că încetarea calităţii de deputat prin „ridicarea mandatului” poate avea loc în condiţiile expres prevăzute de Constituţie, de legile care reglementează organizarea şi funcţionarea Parlamentului şi care definesc statutul deputatului [123, §66]. În lumina acestei realități, ne expunem pentru elaborarea și adoptarea unei legi în domeniu (sau completarea cadrului normativ existent cu norme corespunzătoare), măsură absolut necesară pentru anularea caracterului declarativ al instituției ridicării mandatului de deputat și asigurarea realizării efective a acesteia.

O altă sferă de manifestare a răspunderii constituţionale ţine de procedura *ridicării imunităţii parlamentare* (reglementată în capitolul 5 din *Regulamentul Parlamentului*). În literatura de specialitate [323, p. 7], *ridicarea imunităţii parlamentare* este calificată drept o sancţiune constituţională ce survine pentru un comportament incompatibil cu statutul înalt de deputat în Parlament.

Astfel, potrivit art. 95 alin. (1) din *Regulamentul Parlamentului*, în cazul în care deputatul a comis o infracţiune sau o contravenţie, Procurorul General poate cere Parlamentului ridicarea imunităţii acestuia pentru a efectua măsuri procesuale de reţinere, percheziţionare, arestare sau trimitere în judecată.

Dincolo de reglementarea detaliată a procedurii de ridicare a imunităţii, *Regulamentul Parlamentului* nu prevede soluţia ce urmează în cazul în care deputatul este totuşi găsit vinovat de comiterea infracţiunii, stipulând doar în art. 98 alin. (2) momentul că în cazul încetării urmăririi penale sau a procedurii contravenţionale, precum şi al achitării definitive de către instanţa judecătorească, cazul este considerat consumat şi hotărârea Parlamentului de ridicare a imunităţii îşi pierde valoarea juridică [79, p. 5]. În viziunea noastră [166, pp. 88-89], această lacună legislativă necesită o remediere/completare corespunzătoare, întrucât, consecinţa juridică a condamnării deputatului ar trebui să constea în încetarea de drept a mandatului acestuia, care în esenţă, de asemenea, este o măsură de răspundere constituţională.

În concluzie, precizăm că chiar dacă legiuitorul autohton evită a reglementa răspunderea constituţională a deputaţilor, aceşti subiecţi totuşi sunt pasibili de o asemenea formă de răspundere, deoarece sunt subiecţi individuali care în activitatea lor pot să admită derogări de la normele constituţionale şi chiar abuzuri de drepturile constituţionale. Altfel spus, chiar dacă răspunderea constituţională a deputaților *de iure* nu este consacrată, *de facto* aceasta poate fi atestată şi dedusă din normele juridice în materie, fiind categoric distinctă față de alte forme de răspundere juridică a acestora.

Dat fiind statutul lor juridic deosebit, deputaţii pot şi trebuie recunoscuţi la nivel normativ ca subiecţi ai răspunderii constituţionale, iar temeiurile survenirii acesteia urmează a fi extinse [172, p. 306]. Modificări și completări importante în acest sens se impun în Constituție și în însăşi legea ce reglementează statutul deputaţilor (implicit şi în *Regulamentul Parlamentului*), cu precizarea concretă a răspunderii constituţionale ce poate surveni în cazurile de încălcare a Constituţiei şi a legislaţiei constituţionale, cu concretizarea conţinutului acestor delicte şi, în acelaşi timp, elaborarea unui mecanism eficient de aplicare a acesteia.

5.2. Imunitatea parlamentară – factor de limitare a răspunderii deputatului

5.2.1. Originea și justificarea imunității parlamentare. Prin Hotărârea nr. 8 din 19 iunie 2012 [123, §21-22], Curtea Constituţională a reiterat că „mandatul parlamentar defineşte o demnitate publică obţinută prin alegerea deputatului de către electorat, în vederea reprezentării acestuia în realizarea competenţelor Parlamentului. Conţinutul mandatului parlamentar este prestabilit prin Constituţie, lege, regulamentele parlamentare sau pe cale cutumiară, fiind dedus din exercitarea prerogativelor ce alcătuiesc competenţa Parlamentului, şi reprezintă totalitatea drepturilor şi obligaţiilor deputatului, care pot fi de natură politică şi patrimonială, precum şi garanţiile libertăţii de exercitare a mandatului şi independenţei deputatului". Observăm că din conţinutul mandatului parlamentar fac parte atât drepturile şi obligaţiile deputatului, cât şi garanţiile libertăţii de exercitare a mandatului şi independenţei acestuia, care presupun şi *imunitatea* [159, pp. 292-295; 171, p. 234].

Potrivit cercetătorilor [253, p. 7], originea *imunităţii parlamentare* derivă din activitatea Parlamentului britanic desfăşurată în perioada 12 ianuarie – 12 februarie 1397 (în legătură cu condamnarea deputatului T. Haxey pentru trădare).

În Franța, necesitatea de a asigura iresponsabilitatea membrilor Parlamentului pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului lor a apărut după revoluția din 1789. Iresponsabilitatea acestora a fost consacrată prin celebrul decret din 23 iunie 1789 (propus de Mirabeau), urmat de decretul din 26 iunie 1790 în care s-a proclamat garanția împotriva oricărei urmăriri penale a membrilor Adunării, fără consimțământul acesteia din urmă [253, p. 8].

În general, această instituţie juridică a fost gândită ca o protecţie acordată deputaţilor împotriva acţiunilor celorlalte puteri în stat, acţiuni ce ar putea fi determinate de dorinţa de a confisca voinţa şi conştiinţa parlamentarilor [85, p. 15].

Prin urmare, în literatura de specialitate [61, pp. 46-47], *imunitatea parlamentară* este apreciată ca fiind un mijloc de protecţie a mandatului parlamentar faţă de eventualele presiuni sau abuzuri care s-ar comite împotriva persoanei sale. Ea are scopul de a garanta libertatea de exprimare a parlamentarului şi protejarea acestuia împotriva urmăririlor judiciare represive, abuzive sau şicanatorii. Important este că imunitatea protejează mandatul în sine, având caracter obiectiv şi imperativ, de aceea, ea nu constituie un drept subiectiv, la care parlamentarul ar putea renunţa, şi nici un privilegiu, contrar egalităţii cetăţenilor în faţa legii. Aşadar, *imunitatea* este consecinţa unui imperativ al statutului constituţional al Parlamentului şi al principiului potrivit căruia parlamentarii sunt în serviciul poporului.

În esenţa sa, *imunitatea* defineşte dreptul democratic al parlamentarilor la liberă exprimare în exercitarea atribuţiilor lor. Justificarea acestei imunităţi derivă din ideea că puterea legiuitoare trebuie să fie perfect independentă faţă de celelalte puteri în stat, ceea ce nu se poate obţine decât

prin asigurarea celei mai complete libertăţi, în exprimarea opiniilor şi voturilor membrilor Parlamentului. De aceea, această imunitate este admisă în toate ţările cu regim parlamentar, fără nici o excepţie [230, p. 110].

În încercarea de a justifica existenţa acestei instituţii, Comisia de la Veneția, în *Raportul privind întinderea și ridicarea imunităților parlamentare* (CDL-AD(2014)011) din 14 mai 2014, a stabilit:

„38. Argumentul principal invocat împotriva *imunității parlamentare* îl constituie principiul egalității în fața legii, care este, de asemenea, un element al statului de drept. Orice formă a *imunității parlamentare*, prin definiție, presupune faptul că deputaților în Parlament li se oferă o protecție juridică specială în raport cu alți cetățeni care nu o au. Pentru ca democrația să funcționeze este deosebit de important ca membrii legislativului înșiși să respecte cu strictețe legile pe care le adoptă pentru alții și că ei sunt responsabili atât din punct de vedere juridic, cât și din punct de vedere politic pentru acțiunile lor. Reglementările privind *imunitatea parlamentară* reprezintă un obstacol în acest sens, întrucât sunt pasibile a fi aplicate greșit și pot obstrucționa justiția. Însăși existența acestor reglementări contribuie la subminarea încrederii publicului în legislativ și, totodată, creează dispreț față de politicieni și față de sistemul democratic ca atare.

39. Din aceste considerente poziția normativă de bază a Comisiei de la Veneția este că reglementările naționale privind *imunitatea parlamentară* trebuie privite ca fiind legitime doar în măsura în care acestea pot fi justificate în raport cu cerințele publice exagerate. Acestea nu trebuie să depășească limitele proporționalității și necesității într-o societate democratică. […]” [216].

La rândul său, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, (în jurisprudenţa sa – cauzele *A. v. Marea Britanie* (nr. 35373/1997, CEDH-2002-X), *Cordova v. Italia* (nr. 45649/1999, CEDH 2003-I), *C.G.IL v. Italia* (nr. 46967/2007 din 24 februarie 2009) şi *Tsalkitzis v. Grecia* (nr. 11801/2004 din 16 noiembrie 2006), a temperat efectele imunităţii de jurisdicţie acordată parlamentarilor, consacrând principiul conform căruia nu este compatibil cu preeminenţa dreptului, într-o societate democratică, faptul că un Stat poate sustrage de la competenţa tribunalelor o serie întreagă de acţiuni civile şi penale şi să poată exonera de orice responsabilitate grupuri sau categorii extinse de persoane.

Totodată, Curtea a recunoscut faptul că statele acordă o *imunitate parlamentară*, mai mult sau mai puţin extinsă, şi că aceasta este o practică de lungă durată, care vizează scopurile legitime care sunt protecţia libertăţii de exprimare a Parlamentului şi menţinerea separării puterilor legislativă şi judiciară. Diferitele forme în care se poate manifesta *imunitatea parlamentară* pot, de fapt, să servească protecţiei unei democraţii politice eficiente, piatră unghiulară a sistemului Convenţiei, tocmai în măsura în care acestea tind să protejeze autonomia legislativă şi opoziţia parlamentară.

Sub acest aspect, trebuie să recunoaştem că anume opoziţia parlamentară este cea mai vulnerabilă, fapt confirmat de datele referitoare la cererile de ridicare a imunităţii (anii 2001-2011), depuse de Procuratura Generală la Parlamentul Republicii Moldova, care ilustrează existenţa unei constante în practica organelor de drept de a cere ridicarea imunităţii parlamentare exclusiv în privinţa deputaţilor care reprezentau opoziţia parlamentară [116].

Din aceste considerente, cât şi din altele asemenea, instituţia *imunităţii parlamentare* necesită o reglementare şi aplicare diligentă, cu respectarea strictă a limitelor proporționalității și necesității într-o societate democratică. Deci, ea trebuie să servească ca un mijloc de protecţie pentru deputat şi instituţia parlamentară în ansamblu şi nu ca o pârghie de presiune „politică" a minorităţii parlamentare de către forţele politice majoritare.

În ordinea dată de idei, în una din hotărârile sale recente, Curtea Constituţională reţine că legiuitorul constituant a considerat necesar să introducă în textul Legii fundamentale garanţii ce trebuie respectate în cazul ridicării *imunităţii parlamentare*, ca o condiție pentru efectuarea unor măsuri și acțiuni procesuale restrictive (*reţinere, arest, percheziţie)* şi trimiterea în judecată, penală sau contravenţională, a parlamentarilor. Această procedură urmăreşte prevenirea riscului exercitării sale cu rea-credinţă, abuziv sau şicanator, ca instrument de presiune ori constrângere a parlamentarilor [119, §17].

Or, altfel spus, *inviolabilitatea parlamentară* în Republica Moldova asigură deputaţilor o protecţie împotriva urmăririlor judiciare pentru fapte care nu au legătură cu funcţia parlamentară, care pot afecta funcţionarea Parlamentului şi perturba serenitatea lucrărilor parlamentare. De aceea, încuviinţarea Parlamentului are ca scop prevenirea unor astfel de posibile abuzuri [116].

5.2.2. Imunitatea parlamentară versus iresponsabilitatea deputatului. În continuare, vom preciza că noţiunea de *imunitate parlamentară* nu este o noţiune omogenă. În acest sens, Curtea Constituţională a Republicii Moldova [116] (citând date din *Raportul* Comisiei de la Veneţia *cu privire la regimul imunităţilor parlamentare* (CDL-INF (96)7) [262]), accentuează că în pofida diversităţii noţiunilor şi a descrierilor utilizate de legislaţiile naţionale şi a întinderii protecţiei în diverse state, majoritatea statelor europene recunosc **două categorii de imunitate** pentru parlamentari:

- pe de o parte, **„iresponsabilitatea parlamentarului"** sau **„libertatea sa de exprimare"** cu privire la urmărirea judiciară pentru opiniile şi voturile exprimate în exercitarea funcţiunilor acestuia;

- pe de altă parte, **„inviolabilitatea parlamentară"** sau „**imunitatea în sensul strict**", care îl protejează de orice arestare, detenţie sau urmărire judiciară fără autorizarea camerei de care aparţine.

Garanţiile oferite de aceste două aspecte ale *imunităţii parlamentare* (iresponsabilitate / inviolabilitate, libertatea de exprimare / libertatea de a nu fi arestat) sunt complementare [262].

Destul de importante sunt în context şi abordările doctrinare ale acestor categorii [61, pp. 46-47; 17, p. 203; 18, pp. 42-43]. Astfel, *iresponsabilitatea (lipsa răspunderii)* este pentru voturile şi opiniile exprimate în exerciţiul mandatului, apărând două drepturi de bază ale parlamentarului: dreptul de vot şi libertatea cuvântului. Iresponsabilitatea este *absolută*, în sensul că nu poate fi ridicată şi se referă la orice fel de răspundere: penală, contravenţională sau civilă. Ea este *perpetuă*, apărând parlamentarul şi după expirarea mandatului. Este o imunitate de fond, întrucât priveşte actele intrinseci mandatului, cum sunt votul, amendamentele, luările de cuvânt, întrebările, interpelările, rapoartele şi avizele prezentate din partea comisiei din care face parte etc. [61, p. 47; 41, p. 74; 42, p. 83].

În acelaşi timp însă, *iresponsabilitatea juridică* pentru votul sau opiniile exprimate nu exclude răspunderea disciplinară pentru încălcarea regulamentelor, răspunderea politică a parlamentarului şi nici răspunderea sa penală sau civilă pentru săvârşirea unor fapte străine mandatului pe care îl exercită. Ea nu apără pe parlamentar pentru faptele săvârşite în afara mandatului (articole, manifestaţii, declaraţii la televiziune sau radio etc., sau pentru proferarea de injurii chiar la tribuna Parlamentului). Este *o imunitate funcţională,* întrucât priveşte exerciţiul mandatului [61, p. 47].

Pe cale de consecinţă, iresponsabilitatea deputatului este *specială,* fiindcă se raportează numai la anumite „acţiuni", derivând din opiniile emise de parlamentar în cursul exercitării mandatului său şi pentru care „nu poate fi urmărit sau prigonit". Dar ea este şi *relativă,* fiindcă nu se aplică decât în anumite condiţii. Imunitatea durează pe tot timpul mandatului pentru faptele săvârşite în timpul exercitării acestuia. Nici membrii Parlamentului, nici corpul legiuitor din care el face parte nu pot renunţa sau încuviinţa renunţarea la această imunitate, fiindcă ea este dictată de un interes public şi, deci, este de ordine publică [230, p. 11].

Inviolabilitatea se referă la interdicţia arestării, percheziţionării, reţinerii sau trimiterii în judecată, pentru fapte penale sau contravenţionale, a parlamentarului fără încuviinţarea Parlamentului. Este *o imunitate de procedură*, întrucât poate împiedica actele de procedură menţionate doar pe durata mandatului; după încetarea acestuia, el nu mai este apărat, iar pe perioada imunităţii termenul de prescripţie este suspendat. Inviolabilitatea se referă exclusiv la răspunderea penală şi cea contravenţională, nu şi la cea civilă [61, p. 48; 65, p. 274].

Prin urmare, inviolabilitatea parlamentarului se referă numai la fapte străine de exercitarea mandatului acestuia. Are ca scop să împiedice ca un parlamentar să fie privat de posibilitatea de a-şi exercita funcţia din cauza urmăririi represive şi arbitrare, inspirate din motive politice.

Inviolabilitatea nu suprimă represiunea, ci întârzie declanşarea procedurii represive şi, deci, suspendă cursul acţiunii penale sau contravenţionale [61, p. 48].

Altfel spus, imunitatea nu conferă parlamentarului privilegii absurde în raport cu cerinţele legii penale. Ea nu îl protejează la modul absolut decât în ceea ce priveşte opiniile şi voturile exprimate în virtutea mandatului ce i-a fost încredinţat în mod democratic de către alegători. Pentru infracţiunile ce nu au nici o legătură cu îndeplinirea acestui mandat, parlamentarul răspunde juridic ca oricare alt cetăţean, singurele înlesniri ce i se recunosc fiind de ordin procedural [230, p. 111].

În concluzie, subliniem [171, p. 243] necesitatea imunităţii parlamentare ca o garanţie valoroasă a mandatului parlamentar în lumea contemporană. Important este ca aceasta să nu fie absolutizată, deoarece astfel îi va fi distorsionată menirea – parlamentarul devenind o persoană intangibilă, ceea ce contravine esenţei statului de drept.

5.3. Inviolabilitatea în contextul răspunderii penale a deputaţilor

5.3.1. Inviolabilitatea parlamentară în plan comparat. Un stat poate fi un stat de drept real numai cu condiţia respectării exacte şi executării stricte a legii de către toţi subiecţii de drept fără excepţii, fapt ce presupune că pentru încălcarea acesteia trebuie să răspundă toţi în egală măsură [172, p. 297]. Acest moment este cu atât mai mult valabil pentru funcţinarii publici şi, în special, pentru cei ce deţin funcţii de demnitate publică, din categoria cărora fac parte şi parlamentarii [173, p. 50].

Cu toate că prestigiul funcţiei de parlamentar impune o anumită conduită din partea titularului acesteia, fapt ce implică buna-credinţă în exercitarea mandatului, identificarea şi urmărirea în permanenţă a interesului public, respectul faţă de instituţiile statului, faţă de alegători şi colegii parlamentari, în fapt, toate aceste momente nu reprezintă altceva decât simple deziderate ce sunt încălcate constant. Dacă, în mod normal, cea mai mică abatere de la acestea ar reprezenta un temei suficient pentru ca deputatul să-şi înainteze demisia şi să părăsească astfel funcţia publică, cu regret, acest lucru nu se întâmplă, ba mai mult, instituţia Parlamentului şi a mandatului parlamentar devin un mijloc de protecţie faţă de organele jurisdicţionale [213, pp. 202-203].

Sub acest aspect, considerăm că, în perioada contemporană, una dintre cele mai stringente provocări la adresa statului de drept, a democraţiei şi a drepturilor omului constă în echilibrul fragil dintre *imunitatea parlamentară* (ca mijloc de protecţie a mandatului de deputat [159, p. 293]) şi atragerea la răspundere efectivă a parlamentarilor pentru fărădelegile comise. În concret, de cele mai multe ori, ultima este completamente exclusă aflându-se sub paravanul protector al *imunităţii parlamentare*. Cauzele pot fi mai multe, însă pentru a schimba accentele este necesară reglementarea coerentă şi suficientă a însăşi procesului de atragere la răspundere a acestor subiecţi

„speciali” şi aplicarea cu bună-credinţă a legislaţiei în domeniu, cu respectarea valorilor şi principiilor statului de drept [173, p. 51; 157, p. 5].

Ţinând cont de aceste momente, în cele ce urmează ne propunem o trecere în revistă a „mecanismului de atragere la răspundere penală a deputaţilor” astfel cum este reglementat de lege (*Constituţia Republicii Moldova*, *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994 şi *Regulamentul Parlamentului*) şi interpretat de instanţa constituţională a Republicii Moldova (în ultima perioadă problema răspunderii parlamentarilor a constituit subiect distinct de reflecţie pentru Curtea Constituţională a Republicii Moldova, alegaţiile căreia sunt mai mult decît relevante pentru conştientizarea profundă a menirii imunităţii parlamentare într-un stat de drept). Evident, punctul de pornire al acestui demers priveşte, în mod special, instituţia *imunităţii parlamentare*, de care, după cum am văzut, depinde substanţial atragerea la răspundere penală a deputaţilor.

Iniţial, vom reitera că potrivit art. 13 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994 [150], deputatul este considerat pe toată durata mandatului său ca fiind în exerciţiul funcţiunii, motiv pentru care orice agresiune împotriva sa este asimilată infracţiunii de ultraj și sancţionată conform dispoziţiilor legale (chiar dacă nu ţine de subiectul demersului nostru, atragem atenţia că *Codul penal* al RM în vigoare [56] nu prevede o asemenea infracţiune (sancţionând distinct doar atentarea la viaţa Preşedintelui Parlamentului – art. 342), deci, sub acest aspect, norma citată pare a avea un caracter declarativ). De protecţie juridică similară – precizează Legea în continuare – beneficiază și membrii familiei: soţ, soţie, copii și părinţi, în cazul în care agresiunea împotriva acestora presupune presiuni asupra deputatului în legătură cu exercitarea mandatului său (aceeaşi situaţie – legea penală evită reglementarea unor asemenea momente) [171, p. 246].

Dincolo de acest aspect, cea mai importantă măsură de protecţie de care se bucură un deputat este *imunitatea* sa *parlamentară*. Mai mult, în opinia Curţii Constituţionale de această măsură de protecţie depinde în general funcţionarea normală a întregului sistem politic şi juridic al statului [117].

Dat fiind faptul că subiectul nostru de cercetare priveşte „imunitatea în sens strict” sau „inviolabilitatea parlamentară”, în cele ce urmează ne vom axa, în special, pe specificul acesteia.

Sub aspect comparativ (abordat de asemenea de instanţa constituţională [116]), se poate spune că gradul de extindere al *inviolabilităţii parlamentare* variază mult de la o ţară la alta. Natura însăşi a acestui aspect al imunităţii dă naştere, pentru aplicarea ei, la o diversitate de regimuri juridice.

Anumite state nu cunosc această instituţie (Olanda, San Marino). În unele ţări, cum ar fi Marea Britanie, extinderea acesteia este foarte limitată: inviolabilitatea se aplică numai sub aspect civil, iar sub aspect penal parlamentarul nu beneficiază de nici o protecţie anume şi este tratat în

mod egal cu ceilalţi cetăţeni. În Irlanda şi în Norvegia inviolabilitatea parlamentară face ca parlamentarul să nu fie arestat în timpul unei sesiuni parlamentare sau în drumul spre sau de la locaţia sesiunii, oferind, deci, o protecţie limitată parlamentarului.

Majoritatea statelor europene însă, acordă deputaţilor lor, pe durata mandatului acestora, *o imunitate extra-funcţională pentru situaţiile penale* (Albania, Germania, Austria – dacă fapta în sine nu este străină de funcţiile politice – Cipru, Spania, Grecia, Ungaria, Lituania, Polonia, Rusia, Serbia, Elveţia), şi/sau *o protecţie împotriva constrângerii şi măsurilor de privare de libertate* (arestarea sau detenţia în toate ţările care prevăd imunitatea în faţa urmăririlor penale, la care se adaugă Belgia, Franţa, Georgia, Italia, Portugalia şi România). Aceste urmăriri sau măsuri penale nu pot fi puse în aplicare decât cu autorizarea adunării legislative, cu excepţia Ciprului.

În multe state, extinderea inviolabilităţii a fost limitată ca urmare a unor reforme constituţionale. Astfel, în Franţa, în urma reformei constituţionale din 1995, autorizaţia camerei nu mai este necesară pentru declanşarea procedurilor penale, ci doar pentru reţinere, arestare şi celelalte măsuri de control judiciar. Aceeaşi evoluţie s-a produs în Italia, unde Legea constituţională nr. 3 din 29 octombrie 1993 a exclus necesitatea unei autorizaţii prealabile a camerei pentru demararea procedurilor penale în cazul parlamentarilor. În România, de la reforma constituţională din 2003, un parlamentar poate face obiectul unei anchete judiciare sau poate fi urmărit penal pentru fapte care nu au legătură cu exprimarea voturilor sau opiniilor sale politice în decursul mandatului parlamentar.

În Germania, există în Bundestag o practică care constă în ridicarea, de o manieră generală la începutul legislaturii, a imunităţii parlamentare pentru toate tipurile de infracţiuni (cu excepţia celor cu caracter defăimător din punct de vedere politic). Această măsură vizează protecţia tuturor membrilor Parlamentului, astfel încât aceştia să nu atragă asupra lor atenţia mass-media în cazul în care se derulează o procedură pe numele lor.

Pentru ceea ce se numeşte extinderea *ratione materiae* a *inviolabilităţii parlamentare*, şi anume faptele aflate sub *imunitate parlamentară*, există în majoritatea statelor europene o tendinţă de excludere a cazurilor de flagrant delict din aria de extindere a imunităţii. În acest caz, autorizaţia legislativului nu e necesară, ceea ce nu o împiedică pe acesta de a se pronunţa ulterior asupra urmăririlor penale sau arestării, pentru a solicita eventual suspendarea sau ridicarea (printre altele, Georgia şi România). Anumite legislaţii exclud din câmpul inviolabilităţii unele fapte datorită naturii sau gravităţii lor şi a pedepsei (Constituţia portugheză exclude, în anumite condiţii, infracţiunile sancţionate cu pedepse cu închisoarea de peste trei ani).

Durata imunităţii parlamentare variază şi ea de la stat la stat. Anumite regimuri parlamentare extind acest privilegiu la procedurile penale demarate pe numele deputatului, înaintea alegerii sale (Germania, Belgia, Spania, Ungaria, Italia, Portugalia). În alte state, deşi

autorizaţia Parlamentului nu este necesară pentru continuarea procedurilor penale deja demarate, adunarea poate, fie din oficiu, fie la cererea părţii interesate, să solicite suspendarea procedurilor penale sau ridicarea măsurilor de constrângere pe perioada mandatului parlamentar (Franţa, Polonia, Elveţia).

În fine, ţinem să precizăm că deputaţii Parlamentului European beneficiază de asemenea de privilegii şi imunităţi în baza *Protocolului (nr.7) privind privilegiile şi imunităţile Uniunii Europene, anexat tratatelor UE* [212] (în continuare Protocol), care conferă acestora regimul juridic al imunităţii parlamentare clasice, de care beneficiază membrii forurilor legislative naţionale.

Art. 8 din Protocol stabileşte că *membrii Parlamentului European nu pot fi cercetaţi (anchetaţi), reţinuţi sau urmăriţi în justiţie şi nu pot face subiectul altor proceduri legale pentru opiniile sau voturile exprimate în cadrul exercitării funcţiilor* lor. În măsura în care această imunitate urmăreşte protecţia libertăţii de exprimare şi independenţa membrilor Parlamentului, ea constituie o imunitate absolută care se opune oricărei proceduri judiciare cu privire la o opinie sau la un vot exprimate în exercitarea funcţiilor parlamentare (Hotărârea Curţii de Justiţie din 21.10.2008, *Marra*, Rec. 2008, pct. 27).

În art. 9 din acelaşi Protocol se precizează valabilitatea imunităţii parlamentarilor inclusiv pe perioada deplasării la şi de la locul reuniunii Parlamentului European, precum şi faptul că imunitatea nu poate fi invocată în caz de flagrant delict şi nici nu poate constitui o piedică pentru Parlamentul European de a ridica imunitatea unuia dintre membri. Astfel, art. 9 din Protocol este considerat a urmări să asigure independenţa membrilor Parlamentului European, împiedicînd ca anumite presiuni, care constau în ameninţări cu arestarea sau cu urmăriri penale, să fie exercitate asupra acestora pe durata sesiunilor Parlamentului European.

În sensul Protocolului, imunitatea membrilor Parlamentului include cele două forme de protecţie recunoscute în mod obişnuit membrilor parlamentelor naţionale din statele membre [106, p. 226]: imunitatea cu privire la opiniile şi la voturile exprimate în exercitarea funcţiilor parlamentare, respectiv inviolabilitatea parlamentară, care comportă în principiu o protecţie împotriva procedurilor judiciare.

5.3.2. Inviolabilitatea parlamentară în Republica Moldova. Inițial, considerăm necesar a reitera că *inviolabilitatea parlamentară* în Republica Moldova este garantată la nivel constituțional în art. 70 alin. (3) din Legea Supremă. În pofida semnificației acesteia pentru protecția mandatului parlamentar, în practică s-a încercat deja de câteva ori de a se renunța la aceasta. Chiar dacă Curtea Constituțională s-a pronunțat pozitiv pe marginea acestei inițiative (în anul 2001 – Avizul nr. 1 din 25 ianuarie 2001; în anul 2011 – Avizul nr. 1 din 25 noiembrie 2011; în anul 2015 – Avizul nr. 2

din 10 noiembrie 2015; și în anul 2016 – Avizul nr. 4 din 18 aprilie 2016 [21, §37]), în prezent imunitatea parlamentară continuă a fi valabilă.

Privind în esența acestei instituții, constatăm că potrivit Curţii Constituţionale domeniul de aplicare a *inviolabilităţii parlamentare* poate fi analizat sub patru aspecte esenţiale [116]:

- *ratione personae* (beneficiarii protecţiei),
- *ratione temporis*(începutul şi sfârşitul protecţiei),
- *ratione loci* (limitele spaţiale ale protecţiei) şi
- *ratione materiae* (actele acoperite de inviolabilitate).

(1) Sub aspectul ***ratione personae*** – inviolabilitatea este *intuitu personae* şi se aplică exclusiv persoanelor care au calitatea de deputat (în acest sens, art. 94 alin. (3) din *Regulamentul Parlamentului*, prevede expres: „Inviolabilitatea nu se extinde asupra membrilor familiei deputatului").

(2) Sub aspectul ***ratione temporis*** – deputaţii beneficiază de *inviolabilitate parlamentară* din momentul alegerii, dar sub condiţia rezolutorie a invalidării alegerii lor (art. 69 alin. (1) din *Constituţia Republicii Moldova*) şi până în momentul expirării mandatului, depunerii mandatului (demisia deputatului), ridicării mandatului sau încetării de drept a mandatului de deputat [117].

(3) Sub aspectul ***ratione loci*** – locul săvârşirii infracţiunii (sau a contravenţiei) de către deputat nu are nici o influenţă asupra aplicării *inviolabilităţii parlamentare*.

(4) Sub aspectul ***ratione materiae*** – domeniul de aplicare al *inviolabilităţii parlamentare* în Republica Moldova se limitează la cauze penale (şi contravenţionale, prin asimilare). Constituţia nu operează nici o distincţie în funcţie de natura şi gravitatea faptei comise.

Pornind de la cele menţionate, reiterăm că imunitatea deputatului împotriva răspunderii penale (precum și oi contravenționale) nu trebuie considerată a fi o posibilitate de evitare a răspunderii pentru infracţiunile săvârșite. Imunitatea este stabilită în scopul stopării urmăririi represive sau abuzive din motive politice, pentru a determina un anumit comportament al deputatului sau a-l face docil faţă de unele forţe. În cazul săvârșirii cu adevărat a unor infracţiuni, imunitatea deputatului se *suspendă* (noţiune sinonimă în cazul dat celei de *ridicare* – e.n.) de către Parlament. Totuși, dacă deputatul a săvârșit infracţiunea, iar Parlamentul nu suspendă imunitatea, poate aceasta servi drept motiv pentru eliberarea de răspundere? Cercetătorii neagă acest lucru, susţinând că după expirarea mandatului, fostului deputat i se va aplica răspunderea penală, deoarece inviolabilitatea acestuia acţionează numai pe perioada mandatului. Deci, inviolabilitatea nu suprimă represiunea, ci o amână pentru o perioadă de timp [65, pp. 274-275]. Or, în opinia Curţii Constituţionale, imunitatea fiind limitată în timp şi reglementată prin reguli specifice, nu constituie decât un *obstacol procedural temporar* în calea desfăşurării procedurilor penale, obstacol care însă nu anulează pentru partea interesată posibilitatea de soluţionare definitivă a litigiului [116].

În acelaşi timp, este important de precizat că *inviolabilitatea nu împiedică orice acţiune de urmărire* faţă de deputat. Potrivit art. 70 alin. (3) din *Constituţia Republicii Moldova*, art. 10 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994 şi art. 94 alin. (2) din *Regulamentul Parlamentului,* „fără încuviinţarea Parlamentului, deputatul nu poate fi: reţinut, arestat, percheziţionat şi trimis în judecată, cu excepţia cazurilor de infracţiune flagrantă".

În acest sens, art. 11 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* nr. 39/1994, stabileşte: „(1) În caz de infracţiune flagrantă, deputatul poate fi reţinut la domiciliu pe o durată de 24 de ore numai cu încuviinţarea prealabilă a Procurorului General. Acesta va informa neîntârziat Președintele Parlamentului asupra reţinerii. […]. (3) Reţinerea, arestul sau percheziţia deputatului în alte împrejurări sau din alte motive nu se admite".

Astfel, protecţia inviolabilităţii operează doar pentru anumite măsuri procesuale restrictive, enumerate expres şi exhaustiv de Constituţie şi legislaţia în vigoare: *reţinere, arest, percheziţie.* Doar cu aceste rezerve, în privinţa deputatului poate fi pornită şi exercitată urmărirea penală fără necesitatea ridicării imunităţii. Totodată, la finalizarea urmăririi penale trimiterea cauzei în judecată de către procurorul care a întocmit rechizitoriul poate fi efectuată doar după ridicarea imunităţii deputatului, în condiţiile stabilite de *Regulamentul Parlamentului* [157, p. 8].

În fine, ţinând cont de faptul că *imunitatea deputatului* este ridicată la etapa trimiterii cauzei în judecată, executarea unei sentinţe penale împotriva deputatului nu necesită ridicarea separată a imunităţii, or, aceasta este parte integrantă a procesului judiciar, pentru care deputatul nu mai beneficiază de protecţia inviolabilităţii [116].

Prin urmare, putem conchide următoarele momente importante [171, p. 255, 173, p. 58]:

- în privinţa deputatului *poate fi pornită şi exercitată urmărirea penală fără necesitatea ridicării imunităţii;*

- ridicarea imunităţii *este obligatorie* pentru aplicarea reţinerii, arestului şi percheziţiei;

- aplicarea unor asemenea măsuri de constrângere *fără ridicarea imunităţii parlamentare* se admite doar în caz de infracţiune flagrantă;

- *trimiterea cauzei în judecată* poate fi efectuată *doar după ridicarea imunităţii* deputatului.

Procedura ridicării imunităţii parlamentare se regăseşte reglementată în art. 94-98 din *Regulamentul Parlamentului*. Respectiv, art. 95 alin. (1) stipulează: „În cazul în care deputatul a comis o infracţiune sau o contravenţie, Procurorul General poate cere Parlamentului ridicarea imunităţii acestuia pentru a efectua măsuri procesuale de reţinere, percheziţionare, arestare sau trimitere în judecată". Alin. (5) al aceluiaşi articol precizează că: „Cererea de ridicare a imunităţii deputatului se înaintează pentru fiecare infracţiune sau contravenţie separat. […]".

Deci, cererea privind reţinerea, arestul, percheziţionarea sau trimiterea în judecată penală ori contravenţională a deputatului este adresată Președintelui Parlamentului de către Procurorul

General. La rândul său, Președintele Parlamentului o aduce la cunoștința deputaților în ședință publică în cel mult 7 zile și o înaintează spre examinare Comisiei juridice pentru numiri și imunități care, în cel mult 15 zile, va constata existența unor motive temeinice pentru acceptarea sau respingerea cererii. Hotărârea este adoptată prin votul secret a cel puțin jumătate plus unu din membrii Comisiei. Procurorul General depune (este obligat) în Comisie toate documentele pe care aceasta le solicită. În caz de refuz, Comisia face apel în Parlament.

În continuare, potrivit art. 97 din *Regulament*: „(1) Raportul Comisiei juridice, pentru numiri şi imunităţi se supune examinării şi aprobării de către Parlament în cel mult 7 zile de la prezentarea acestuia Biroului permanent. (2) Prezenţa la şedinţa plenară a deputatului în privinţa căruia se cere ridicarea imunităţii este obligatorie. Absenţa motivată a acestuia atrage suspendarea examinării cererii. Absenţa nemotivată a deputatului nu împiedică examinarea cererii în lipsa lui. (3) Preşedintele Comisiei juridice, pentru numiri şi imunităţi sau un alt membru al acesteia prezintă raportul comisiei pe marginea examinării cererii Procurorului General. (4) Procurorul General va motiva cererea de ridicare a imunităţii deputatului şi va răspunde la întrebările deputaţilor, după care va fi ascultat deputatul în privinţa căruia a fost înaintată cererea de ridicare a imunităţii, şi el va răspunde la întrebări. (5) Înainte de votare, deputaţii sînt în drept să-şi exprime poziţia asupra cererii de ridicare a imunităţii deputatului. (6) Parlamentul decide asupra cererii Procurorului General cu votul majorităţii deputaţilor aleşi, exprimat *secret* (e.n.). (8) Rezultatele votării *secrete* (e.n.) se perfectează prin hotărîre a Parlamentului, care va încuviinţa ridicarea imunităţii deputatului sau va respinge cererea Procurorului General. (9) Hotărîrea Parlamentului se remite Procurorului General în termen de 3 zile de la data adoptării."

Potrivit art. 98 alin. (2) din *Regulamentul Parlamentului:* „În cazul încetării urmăririi penale sau a procedurii contravenţionale, precum şi al achitării definitive de către instanţa judecătorească, cazul va fi considerat consumat şi hotărîrea Parlamentului de ridicare a imunităţii îşi va pierde valoarea juridică."

Referitor la procedura dată de ridicare a *imunității parlamentare*, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a obiectat, susținând că *imunitatea parlamentară* nu trebuie folosită ca un scut, care să creeze deputaților un statut privilegiat în fața justiției și a legii, dincolo de activitatea strict parlamentară. De asemenea, deputații nu se pot substitui justiției și să facă paravan în jurul colegilor parlamentari, ascunzându-și poziția prin *votul secret*, netransparent. Din contra, deputații trebuie să-și asume responsabilitatea pozițiilor politice exprimate, *votul deschis fiind obligatoriu*.

Respectiv, Curtea a accentuat necesitatea ca Parlamentul să hotărască asupra cererii de ridicare a imunității prin votul *deschis* al majorității deputaților *prezenți*, în ședință publică (respectând prevederile art. 74 din *Constituție*), argumentând că doar în condițiile respectării procedurii constituționale, Parlamentul are libertatea deplină de a decide cu privire la cererea de

încuviințare a ridicării imunității, prin hotărârea adoptată în ședința plenului exercitându-și dreptul de a aproba sau de a respinge cererea cu un atare obiect [119, §17]. În mod corespunzător, Curtea a declarat neconstituţionale prevederile ce stabilesc caracterul secret al votului în procedura ridicării imunităţii parlamentare.

În ceea ce priveşte motivele temeinice care trebuie să stea la baza acceptării sau respingerii cererii de ridicare a imunităţii, este relevantă poziţia Comisiei de la Veneția [216], care a stabilit următoarele criterii pentru ridicarea *inviolabilității parlamentare*: - existenţa unor temeiuri deschise, serioase și corecte; - deputatul vizat a fost prins în flagrant delict; - incriminarea adusă este deosebit de gravă; - cererea se referă la o conduită penală care nu este legată nemijlocit de exercitarea atribuțiilor parlamentare, dar vizează actele comise în legătură cu alte atribuții personale sau profesionale; - este necesar de a permite continuarea procedurilor pentru a nu obstrucționa justiția şi a proteja autoritatea și legitimitatea parlamentului.

În fiecare din cazurile menționate, motivele corespunzătoare trebuie să fie apreciate. În cazul în care solicitarea se bazează pe temeiuri deschise, serioase și corecte și dacă nu sunt motive pentru a suspecta *fumus persecutionis* (că la originea acțiunii penale se află intenția de a aduce atingere activității politice a deputatului – situaţie în care imunitatea nu este ridicată), în acest caz trebuie să existe o probabilitate mare în favoarea ridicării inviolabilității. Aprecierea de bază urmează să se rezume la faptul că inviolabilitatea ar urma să fie menținută doar în cazurile în care este justificată în legătură cu anumite considerente și este proporționată și necesară pentru a garanta funcționarea democratică și eficientă a Parlamentului sau drepturile oricărui grup de deputați.

Urmând această logică, Comisia precizează [216] că decizia pe care Parlamentul o ia cu privire la cererea formulată în acest sens nu face decât să evalueze dacă solicitarea este făcută cu bună-credinţă, în spiritul loialităţii instituţionale, şi dacă aceasta vizează fapte de natură să justifice atingerea adusă – prin măsurile menţionate – statutului de parlamentar. O conduită contrară ar încălca atribuțiile exclusive ale puterii judecătorești și principiul separației puterilor în stat. Important este că încuviinţând sau respingând cererea, Parlamentul nu se transformă într-un organ de jurisdicţie. Ridicarea imunităţii nu are nici o semnificaţie în ce priveşte calificarea juridică a faptei, care este un atribut exclusiv al instanţei de judecată [61, pp. 48-49].

În acelaşi context, Curtea Constituţională menţionează că pornind de la *efectul temporar* al *inviolabilităţii parlamentare* asupra procedurilor penale, *structurile parlamentare nu pot interveni asupra cursului justiţiei.* Examinând cererea de ridicare a *imunităţii parlamentare*, acestea trebuie să evalueze doar dacă inviolabilitatea, în calitatea sa de întrerupere temporară a procedurii din justiţie, trebuie ridicată pe loc sau dacă nu este cumva preferabil să se aştepte până la expirarea mandatului de parlamentar.

Astfel, Parlamentul doar poate suspenda cursul justiţiei, fără a interveni sau a participa la acesta. Din această perspectivă, cererea înaintată Parlamentului trebuie să conțină minimul necesar pentru informarea deputaților și să nu conducă la substituirea Parlamentului în atributele specifice puterii judecătoreşti, cu încălcarea prezumției nevinovăției [116].

Acelaşi lucru este valabil şi în situaţia ridicării imunităţii în vederea trimiterii în judecată a persoanei şi recunoaşterii calităţii de inculpat, întrucât aceasta nu are semnificaţia recunoaşterii vinovăţiei persoanei, care ţine de competenţa exclusivă a instanţei de judecată [119, §83]. După cum se știe, trimiterea în judecată constă în înaintarea dosarului de urmărire penală instanței competente care, în baza probelor prezentate, urmează deja să condamne sau să achite persoana.

Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea posibilitatea oferită de lege Parlamentului (în special, art. 11 alin. (2) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament*), „de a dispune revocarea imediată a reţinerii deputatului la domiciliu (pentru 24 ore), dacă consideră că nu există temei pentru reţinere", care contravine evident poziţiei anterioare, întrucât presupune o ingerinţă neîntemeiată şi ilegală a legislativului în cursul justiţiei. Argumentele se bazează pe următoarele considerente [171, p. 261]:

- în primul rând, legea permite aplicarea reţinerii la domiciliu a deputatului doar în cazul comiterii de către acesta a unei *infracţiuni flagrante*;

- în al doilea rând, o asemenea reţinere *este admisă de lege* fără a cere Parlamentului ridicarea *imunităţii parlamentare* a deputatului în cauză;

- în al treilea rând, pornind de la cele două momente expuse, devine clar că în cazul surprinderii unui parlamentar în flagrant delict, el urmează a fi urmărit penal conform normelor generale (adică poate fi supus măsurilor de constrângere procesuală, de care este protejat de *imunitatea parlamentară* – reţinere, arest şi percheziţie);

- în al patrulea rând, *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* [53], stabileşte expres temeiurile aplicării reţinerii (art. 166 alin. (1) pct. 1), subiecţii competenţi atât să aplice asemenea măsură (printre care în mod special se implică şi Procurorul General), cât şi să decidă asupra eliberării persoanei reţinute (în baza temeiurilor prevăzute la art. 174 din CPP). Competenţa de a decide în acest caz îi revine judecătorului de instrucţie, care în baza art. 166 alin. (7) din CPP, examinează chestiunea arestării sau, după caz, a eliberării persoanei reţinute.

Prin urmare, pornind de la aceste circumstanţe, nu este clar cum ar putea Parlamentul, în situaţia în care un deputat a fost prins în flagrant delict, să se implice şi să decidă asupra existenţei sau inexistenţei temeiurilor pentru reţinere (care amintim, poate dura doar 24 de ore), şi eventual să ceară revocarea imediată a reţinerii acestuia. În viziunea noastră, o asemenea substituire în atribuţiile justiţiei este inadmisibilă. În acelaşi timp, nu credem că ar fi posibil ca într-un termen atât de scurt, Parlamentul să reuşească o convocare, o analiză cât de cât profesionistă şi obiectivă

a situaţiei şi a temeiurilor care au stat la baza aplicării reţinerii, pentru a le aprecia justeţea (or, după cum s-a enunţat anterior, Parlamentul trebuie doar să evalueze dacă solicitarea (de ridicare a imunităţii) este făcută cu bună-credinţă, în spiritul loialităţii instituţionale, şi dacă aceasta justifică atingerea adusă statutului de parlamentar) [171, p. 262].

Din aceste considerente, intervenţia Parlamentului în cursul urmăririi penale a deputatului, *permisă de lege,* pare a fi mai mult o pârghie de protecţie a acestuia şi eludare a răspunderii pentru fapta comisă. Altfel spus, adeseori, intervenţia Parlamentului este „interpretată" ca o protecţie justificată a deputatului, care demonstrează nevinovăţia acestuia şi lipsa temeiurilor de a fi atras la răspundere (situaţie caracteristică şi cazurilor în care Parlamentul refuză ridicarea imunităţii).

Pe de altă parte, o asemenea intervenţie a Parlamentului, pe lângă faptul că este inacceptabilă într-o societate democratică, în raport cu valorile statului de drept, mai este inutilă şi susceptibilă de diferite interpretări, întrucât legea prevede doar competenţa Parlamentului de a dispune *eliberarea deputatului reţinut la domiciliu,* neprecizând nimic în privinţa celorlalte măsuri procesuale ce pot fi aplicate faţă de deputat. Respectiv, apare întrebarea, dacă între timp, s-a decis (de către subiecţii competenţi) aplicarea arestului şi a percheziţiei, atunci cum ar putea Parlamentul să protejeze deputatul în cauză? Teoretic, este puţin probabil ca legislativul să rămână pasiv (dacă s-a ajuns totuşi până aici); cu certitudine va merge mai departe solicitând revocarea măsurilor aplicate. Prin urmare, norma legală în discuţie, nu doar investeşte Parlamentul cu competenţe improprii acestei autorităţi publice (încălcând astfel principiul constituţional al separaţiei puterilor în stat), dar constituie şi o sursă de incertitudini care prin interpretări extensive ar putea duce la depăşiri excesive a competenţelor Parlamentului şi abuzuri din partea acestuia. Într-un final, aceste momente deturnează practic sensul şi menirea instituţiei *imunităţii parlamentare* şi consolidează iresponsabilitatea şi intangibilitatea deputaţilor [171, p. 263].

În concluzie, recunoscând că subiectul abordat nu este nici pe departe unul epuizat, precizăm că mecanismul atragerii la răspundere penală a parlamentarilor cuprinde două etape distincte, interdependente: *procedura ridicării imunităţii parlamentare* (ca formă de răspundere constituţională [166, pp. 85-89]) şi *procedura penală propriu-zisă* (soldată eventual cu atragerea efectivă la răspundere penală a deputatului şi aplicarea pedepsei penale).

Cele mai mari dificultăţi prezintă procedura ridicării *imunităţii parlamentare*, fără de care răspunderea penală a deputatului practic este imposibilă. Acest lucru implică necesitatea unei diligenţe sporite din partea legiuitorului în reglementarea tuturor aspectelor importante ale procedurii în cauză, pentru a se evita „abuzuri" ilegale şi neîntemeiate de natură să consolideze iresponsabilitatea şi intangibilitatea parlamentarilor care compromit direct principiile şi valorile statului de drept.

5.4. Concluzii la capitolul 5

Generalizând asupra subiectului abordat în acest ultim capitol al lucrării, reliefăm următoarele concluzii importante la care am ajuns:

- În exercițiul mandatului parlamentar deputații sunt pasibili de următoarele forme de răspundere juridică [172, p. 299; 171, p. 219; 165, p. 36]: *disciplinară, contravențională, constituţională* şi *penală*, o eventuală cumulare fiind posibilă doar între răspunderea penală și cea constituțională.

- *Răspunderea disciplinară,* chiar dacă nu este expres consacrată ca atare (legiuitorul neoperând cu asemenea sintagme ca „răspundere disciplinară", „abatere disciplinară", „sancțiune disciplinară"), este aplicabilă deputaților, întrucât disciplina este indispensabilă oricărei activități umane, inclusiv a demnitarilor publici. Interdicțiile impuse deputaților de *Regulamentul Parlamentului*, precum și sancțiunile prevăzute în cuprinsul acestuia (pentru încălcarea prevederilor sale), conturează indubitabil instituția *răspunderii disciplinare a deputaților*. Așadar, deputații sunt pasibili de *răspundere disciplinară,* putând fi sancționați disciplinar de președintele ședinței, președinții comisiilor parlamentare și de Parlament cu votul majorității deputaților prezenți, în funcție de abaterile comise.

- Referitor la problema atestată în jurispudența constituțională, legată de propunerea de a sancționa absențele nemotivate ale deputaților cu pierderea mandatului, considerăm că pentru absențe nemotivate deputații nu ar trebui să fie sancționați cu pierderea mandatului, întrucât aceasta reprezintă în esență o abatere disciplinară pentru comiterea căreia *Regulamentul Parlamentului* prevede măsuri de sancționare disciplinară, inclusiv cu caracter pecuniar. Mai mult, pierderea mandatului ca măsură de sancționare (de natură constituțională) în esența sa nu implică o disciplinare a deputatului, fiind astfel net distinctă de specificul sancțiunilor disciplinare (avertisment, mustrare etc.), care urmăresc acest scop.

- *Răspunderea contravențională a deputaților* nu este reglementată expres în legea-cadru, fiind admisă doar posibilitatea aplicării măsurilor de constrângere contravenţională față de acești subiecți (ca persoane fizice) în condiții procedurale specifice. În baza *Codului contravențional*, se poate constata că deputatul poate fi atras la răspundere contravențională atât în calitatea sa de persoană fizică, cât și în calitatea sa de demnitar public. În acest din urmă caz, sancțiunea contravențională poate fi aplicată de către *instanța de judecată, Centrul Național Anticorupție, Consiliul Național de Integritate* și *poliție* (și *subiecții care întreplinesc atribuțiile acesteia*). Pentru comiterea unor contravenții, deputatul poate fi atras cumulativ atât la răspunderea contravențională, cât și la cea constituțională. Este vorba despre contravențiile prin care se încalcă regimul de declarare a averii și a intereselor personale, a regimului conflictelor de interese și a incompatibilităților, pentru care poate interveni sancțiunea constituțională – *ridicarea mandatului*

(și respectiv, *încetarea de drept a mandatului* – în cazul nerespectării regimului incompatibilităților). În opinia noastră, natura acestor două forme de răspundere juridică permite aplicarea lor cumulată în baza aceluiași temei juridic [165, p. 38; 171, p. 226].

- Dat fiind faptul că examinarea unora dintre aceste contravenții este dată de lege în competența instanței de judecată (ceea ce inevitabil implică necesitatea ridicării imunității parlamentare), considerăm că procedura atragerii la răspundere contravențională a deputaților în asemenea cazuri devine extrem de complicată și greoaie. În opinia noastră, tot ce ține de constatarea și examinarea încălcărilor regimului de declarare a averii și a intereselor personale, a regimului conflictelor de interese și a incompatibilităților trebuie să țină de competența Autorității Naționale de Integritate, deputatului revenindu-i dreptul de a contesta în instanța de judecată actele acesteia.

- În fine, conchidem că instituția *răspunderii contravenționale a deputaților* necesită o atenție distinctă din partea legiuitorului, întrucât și această categorie de subiecți de drept, în baza principiului egalității, trebuie să răspundă pentru orice încălcare a legii și, în același timp, să fie în aceeași măsură protejați de lege, prin consacrarea unor proceduri clare și simple de atragere la răspundere, precum și a posibilității de a contesta legalitatea desfășurării acestora, în virtutea accesului liber la justiție, recunoscut tuturor la nivel constituțional.

- În pofida faptului că legiuitorul autohton evită a reglementa *răspunderea constituţională* a deputaţilor, aceşti subiecţi sunt pasibili de o asemenea formă de răspundere, deoarece sunt subiecţi individuali (cu statut constituțional) care în activitatea lor pot admite derogări de la normele constituţionale şi chiar abuzuri de drepturile constituţionale. Altfel spus, chiar dacă răspunderea constituţională a deputaților nu este consacrată expres, aceasta poate fi atestată şi dedusă din normele în materie, fiind categoric distinctă față de alte forme de răspundere juridică a acestora.

- Pornind de la nivelul actual de dezvoltare a teoriei răspunderii constituţionale, *răspunderea constituţională a deputaților* poate fi identificată în principal în baza sancţiunilor aplicate, care pot consta în *încetarea de drept a mandatului* (în caz de incompatibilitate, dar și de condamnare definitivă de către instanța de judecată), *ridicarea mandatului* (ca încetare forțată a mandatului) și *ridicarea imunității parlamentare*. În acest sens, temeiurile pot fi diferite, însă obligatoriu reglementate în Legea Fundamentală a statului sau în Legea-cadru în domeniu [165, p. 38; 171, p. 228].

- În contextul analizei acestor sancțiuni constituționale și a temeiurilor în baza cărora sunt aplicate deputaților, au fost constatate unele neajunsuri mai ales în ceea ce privește mecanismul de realizare a acestora. În special, este vorba despre lipsa reglementării legale a mecanismului de *ridicare a mandatului de deputat* și lipsa reglementării finalității procedurii de *ridicare a imunității parlamentare* în cazul în care deputatul este găsit vinovat de comiterea infracțiunii. Respectiv, în primul caz propunem elaborarea și adoptarea unei legi în domeniu (sau completarea cadrului

normativ existent cu norme corespunzătoare), ca măsură absolut necesară pentru anularea caracterului declarativ al instituției *ridicării mandatului de deputat* și asigurarea realizării efective a acesteia. În cel de al doilea caz, considerăm necesară reglementarea expresă a *încetării de drept a mandatului de deputat* ca consecință a condamnării definitive a acestuia.

- Pornind de la semnificația deosebită a *răspunderii constituționale a deputaților*, considerăm că aceasta urmează a fi consolidată substanțial la nivel constituțional și legislativ. Modificări și completări importante în acest sens se impun în Constituție și în însăşi legea ce reglementează statutul deputaţilor (implicit şi în *Regulamentul Parlamentului*), cu precizarea concretă a răspunderii constituţionale ce poate surveni în cazurile de încălcare a Constituţiei şi a legislaţiei constituţionale, cu concretizarea conţinutului acestor delicte şi, în acelaşi timp, elaborarea unui mecanism eficient de aplicare a acesteia [172, p. 306].

- La capitolul *imunității* și *inviolabilității parlamentare* subliniem că *imunitatea* (în sensul său de *iresponsabilitate, lipsă de răspundere* pentru voturile şi opiniile exprimate în exerciţiul mandatului) este absolut necesară pentru garantarea independenței și libertății de exprimare a deputatului în exercitarea mandatului său reprezentativ (aceasta fiind o imunitate *absolută, perpetuă,* de *fond* și exclusiv *funcțională*). La rândul său, *inviolabilitatea* (ca imunitate de procedură ce se referă la fapte străine de exercitarea mandatului) este la fel de necesară mai ales pentru că are ca scop să împiedice ca un parlamentar să fie privat de posibilitatea de a-şi exercita funcţia din cauza urmăririi represive şi arbitrare, inspirate din motive politice.

- Din această perspectivă, este evident că excluderea (anularea) imunității parlamentare ar reprezenta nu doar o suprimare a unor garanții oferite de Constituție deputatului pentru exercitarea liberă și independentă a unei părți a suveranității naționale, dar și o amenințare directă, mai ales la adresa opoziției parlamentare și a pluralismului politic în general. Important este în context ca *imunitatea parlamentară* (în calitatea sa de garanţie valoroasă a mandatului parlamentar în lumea contemporană) să nu fie absolutizată, deoarece astfel îi va fi distorsionată menirea – parlamentarul devenind o persoană intangibilă, ceea ce contravine esenţei unui stat de drept.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Finalizând studiul asupra *teoriei răspunderii parlamentare*, rezumăm următoarele idei generale care conturează esenţa acestei instituţii:

„Răspunderea parlamentară" reprezintă o instituţie de drept parlamentar, care cuprinde *răspunderea Parlamentului* şi *răspunderea parlamentarilor* pentru încălcarea diferitor norme, de drept sau de altă natură; o instituţie similară „responsabilităţii ministeriale", care devine tot mai actuală şi necesară, în prezent, în contextul consolidării responsabilităţii şi răspunderii statului şi a autorităţilor acestuia în condiţiile edificării statului de drept [171, p. 265].

Răspunderea Parlamentului și a deputaților se bazează pe doi piloni importanți: *teoria răspunderii puterii publice* ca fundament și temei esențial ce justifică necesitatea și indispensabilitatea răspunderii parlamentare în statul de drept contemporan și *teoria reprezentării* în calitatea sa de determinantă a esenței instituției parlamentare și a măsurii/limitei răspunderii parlamentare.

I. **Răspunderea Parlamentului:**

Vorbind nemijlocit despre *răspunderea Parlamentului*, precizăm că aceasta urmează a fi percepută ca o condiţie absolut necesară procesului de responsabilizare a puterii pentru modul în care îşi exercită funcţiile, fiind un indicator relevant al naturii de drept a statului.

Formele principale de răspundere a forului legislativ sunt: *răspunderea politică* (care în cea mai mare parte este una convențională) şi *răspunderea juridică* (ce se reduce la *răspunderea constituţională*).

Referitor la teoria răspunderii politico-morale a Parlamentului, considerăm că, strict vorbind: doar deputații sunt pasibili de *răspundere politico-morală* (putând fi sancţionaţi cu excluderea din partid), sancțiune ca poate interveni atât pe parcursul exercitării mandatului, cât şi la finele acestuia; în timp ce Parlamentul este pasibil doar de *răspundere politică* care, de regulă, intervine la expirarea mandatului şi implică drept sancţiune nealegerea pentru un nou mandat.

Cu toate acestea însă, din perspectiva sancţiunii politice principale aplicate (nealegerea pentru un nou mandat), *răspunderea politică* a Parlamentului, dar şi a parlamentarilor, este *iluzorie*, întrucât Parlamentul nu se realege în aceeași componență și nici parlamentarii nu sunt aleşi individual, ci pe listele propuse de partidele politice. Respectiv, şi efectul sancţiunii politice date se răsfrînge direct asupra partidelor care participă la alegeri, şi nu asupra parlamentarilor nemijlocit care, cât nu ar fi de paradoxal, ar putea să obţină şi mai multe mandate consecutiv în pofida blamului expus de popor la alegeri faţă de activitatea/conduita întregului Parlament în timpul exercitării mandatului său.

În sensul său strict deci, în opinia noastră, de *răspundere politică* poate fi pasibil doar deputatul, sancţiunea politică fiindu-i aplicată de partidul care l-a înaintat în calitate de candidat (prin excluderea din partid) [171, p. 266].

Privind instituţia răspunderii Parlamentului din perspectiva *tipului de mandat* pe care îl exercită, sunt importante două momente:

−În condiţiile *mandatului imperativ*, răspunderea priveşte doar *parlamentarii,* care pot fi revocaţi individual atât de către electorat (prin alegeri, pentru neonorarea angajamentelor asumate), cât şi de către partidul din care fac/au făcut parte în cazul schimbării afilierii politice şi nu numai (pentru încălcarea disciplinei de partid, a principiilor şi regulilor politice etc.). În ambele cazuri răspunderea este una juridică, în condiţiile în care temeiurile, subiecţii şi procedura sunt reglementate expres de Constituţii şi legi.

−În raport cu mandatul imperativ (care determină revocarea membrilor Parlamentului), *mandatul reprezentativ* nu poate avea ca efect acest tip de revocare, întrucât, odată aleşi deputații întruniţi în adunarea parlamentară au un mandat general, colectiv, dat de întreaga naţiune şi nu doar de circumscripţia electorală în care au fost aleşi. Caracteristic acestui tip de mandat sunt asemenea măsuri de răspundere, precum: *revocarea în ansamblu a Parlamentului* (care presupune dreptul de revocare colectivă a corpului legislativ – ca excepţie) şi *dizolvarea Parlamentului* (în condițiile prevăzute de Constituție).

Dincolo de diferenţele ce există între sistemele de drept ale diferitor state, suntem de părerea că *răspunderea juridică a Parlamentului* în ansamblul său este posibilă doar în condiţiile mandatului reprezentativ, prin intermediul instituţiei *dizolvării* (ca sancţiune constituţională), moment caracteristic şi Republicii Moldova [171, p. 267].

În acelaşi context, precizăm că principalele măsuri de sancţionare juridico-constituţională a Parlamentului Republicii Moldova sunt: *dizolvarea* (dată în competenţa comună a Şefului de stat şi a Curţii Constituţionale) şi *declararea neconstituţionalităţii legilor* (competenţa exclusivă revenindu-i Curţii Constituţionale), care este văzută ca o răspundere pentru activitatea legislativă.

Răspunderea Parlamentului pentru activitatea legislativă ţine de esenţa sa, întrucât acesta este calificat *expresis verbis* la nivel constituţional, ca fiind unica autoritate legislativă în stat. Deci, chiar dacă Parlamentul ocupă o poziţie privilegiată în rândul organelor statului, datorită modalităţii de desemnare şi a competenţelor stabilite prin Constituţie, principiul statului de drept impune ca însăşi puterea legiuitoare să fie supusă controlului, urmând ca în emiterea actelor sale să se conformeze dispoziţiilor constituţionale. Pornind de la faptul că Parlamentul este obligat în activitatea sa (în special, legislativă) să se supună doar legii şi Constituţiei, deducem că orice abatere de la normele acestora în materie de legiferare (şi nu numai) ar implica pe cale de consecinţă răspunderea sa (anticipată de verificarea constituţionalităţii legii).

Deci, responsabilizarea Parlamentului pentru activitatea sa legislativă se realizează prin intermediului *controlului de constituţionalitate*, care în esenţă, are o contribuţie decisivă la

realizarea echilibrului instituţional în cadrul statului, garantând conformitatea activităţilor fundamentale ale acestuia cu prevederile Constituţiei [171, p. 268].

Răspunderea Parlamentului pentru activitatea legislativă (sub aspectul expus) reprezintă o formă distinctă de răspundere juridică – *răspunderea constituţională*.

Pornind de la legislaţia în vigoare şi de la principalele idei ale teoriei răspunderii constituţionale, conchidem că pentru încălcarea normelor constituţionale intervine răspunderea constituţională, iar Parlamentul este un veritabil subiect al acestei răspunderi (putând fi sancţionat în acest sens indiferent de existenţa sau forma vinovăţiei) în cazul în care adoptă legi, declarate ulterior neconstituţionale, se află în imposibilitatea de a forma Guvernul sau blochează procedura de adoptare a legilor. Nu este exclus faptul că la o analiză atentă şi profundă a textului constituţional să poată fi identificate şi alte temeiuri în baza cărora să intervină răspunderea constituţională a Parlamentului, însă pentru aceasta este nevoie de o teorie a răspunderii constituţionale bine fundamentată şi dezvoltată suficient [171, p. 269].

Un ultim aspect al răspunderii Parlamentului, ce merită o atenție distinctă, este legat de eventualele prejudicii cauzate prin legi declarate neconstituționale. Chiar dacă legislația în vigoare nu prevede survenirea răspunderii în asemenea cazuri, este clar că vătămarea patrimonială a drepturilor persoanei nu poate rămâne în afara răspunderii, indiferent cine s-ar face vinovat de aceasta. Subiectul responsabil de garantarea drepturilor persoanei în acest caz evident este *statul*.

În acord cu această idee, la nivel de lege este stabilit că „daunele pricinuite persoanelor fizice şi juridice prin aplicarea unui act normativ recunoscut ca fiind neconstituţional se repară în condiţiile legii”. Prin urmare, în asemenea situații statul trebuie să desbăgubească persoanele care au fost prejudiciate prin acte normative neconstituționale (inclusiv, legi). Paradoxal este însă, că la nivel constituțional (art. 53) este stabilită obligația statului de a răspunde patrimonial doar în cazul în care persoanele au fost prejudiciate prin acte administrative ilegale și erori judiciare. În opinia noastră, este absolut necesară consacrarea obligației statului de a despăgubi și prejudiciile cauzate prin acte normative neconstituționale, caz în care vom vorbi despre o răspundere indirectă a Parlamentului pentru activitatea sa legislativă, o răspundere patrimonială intermediată de stat.

Recomandări:

1. Pornind de la faptul că Constituția Republicii Moldova prevede măsuri de sancționare constituțională a Parlamentului (cum ar fi dizolvarea, declararea neconstituționalității actelor acestuia), cazuri și temeiuri concrete în care pot interveni acestea, instanțe competente să le aplice, considerăm a fi necesară consolidarea în textul Legii Fundamentale a *răspunderii constituționale* a Parlamentului Republicii Moldova, cu precizarea expresă a formei date de răspundere juridică.

2. În condițiile în care în ultima perioadă, Curtea Constituțională a Republicii Moldova este tot mai mult sesizată cu cazuri de abatere/încălcare a normelor din Regulamentul Parlamentului, se

impune a fi necesară elaborarea și implementarea unui mecanism de atragere la răspundere a Parlamentului – prin anularea actelor acestuia pentru încălcarea normelor legale, inclusiv de tehnică legislativă, care reglementează procesul legislativ. În lipsa unui astfel de mecanism, sancționarea abaterilor admise de Parlament rămâne în afara ariei de competență a Curții Constituționale, ceea ce echivalează cu lipsa unei responsabilizări și disciplinări a Parlamentului în cadrul procesului legislativ.

3. În vederea consolidării principiului constituțional al răspunderii reciproce a statului și cetățeanului, considerăm necesar a contura clar și consolida, inclusiv la nivel constituțional, răspunderea statului pentru „daunele pricinuite persoanelor fizice şi juridice prin aplicarea unui act normativ recunoscut ca fiind neconstituţional", care presupune în esență o răspundere indirectă a Parlamentului ca for legislativ suprem în stat.

II. **Răspunderea parlamentarilor:**

În general, răspunderea parlamentarilor trebuie să se bazeze *responsabilitatea* acestora, care la moment nu este clar conturată şi nici corespunzător asumată (ţinând cont de faptul că ei nu sunt obligaţi să depună jurământul de credinţă). În viziunea noastră, un asemenea moment este unul esenţial în activitatea unor asemenea funcţionari publici (cum sunt demnitarii parlamentari), mai ales că anume ei sunt cei care decid în mare parte soarta ţării, a societăţii şi a fiecăruia dintre noi.

Mai mult, ţinând cont de faptul că deputații îşi obţin mandatul direct de la popor, prin intermediul alegerilor, considerăm că este absolut necesară depunerea unui jurământ în faţa poporului, prin care să-şi asume responsabilitatea pentru misiunea importantă asumată – reprezentarea şi realizarea intereselor generale ale societăţii (mai ales că mandatul parlamentar este unul reprezentativ, deputaţii nefiind obligaţi „să dea seama" în faţa electoratului pentru activitatea desfăşurată).

Dată fiind obligativitatea jurământului de credinţă pentru funcţionarul public, responsabilitatea constituie un principiu, o obligaţie şi o condiţie indispensabilă funcţionării administraţiei publice, a autorităţilor statului, deci şi a statului în ansamblu. În acest context, suntem de părerea că demnitarii parlamentari nu trebuie să constituie o excepţie, dar la fel ca şi toţi funcţionarii publici şi celilalţi demnitari să-şi asume responsabilitatea în calitatea sa de principiu, obligaţie şi condiţie indispensabilă funcţionării legislativului în condiţiile unui stat de drept [171, p. 269-270].

Recomandare: În vederea responsabilizării deputaților, propunem completarea textului constituțional și al Regulamentului Parlamentului cu o obligație distinctă a acestora – de a depune jurământul la investirea în funcție (cu reglementarea concretă a conținutului jurământului).

Referitor la *răspunderea juridică a deputaților*, precizăm că aceştia în exerciţiul mandatului sunt pasibili de următoarele forme de răspundere: *disciplinară, contravenţională, constituţională* şi *penală*.

a) Răspunderea disciplinară, chiar dacă nu este expres consacrată ca atare (legiuitorul neoperând cu asemenea sintagme ca „răspundere disciplinară", „abatere disciplinară", „sancțiune

disciplinară"), este aplicabilă deputaților, întrucât disciplina este indispensabilă oricărei activități umane, inclusiv a demnitarilor publici. Interdicțiile impuse deputaților de *Regulamentul Parlamentului*, precum și sancțiunile prevăzute în cuprinsul acestuia (pentru încălcarea prevederilor sale), conturează indubitabil instituția *răspunderii disciplinare a deputaților*. Așadar, deputații sunt pasibili de *răspundere disciplinară,* putând fi sancționați disciplinar de președintele ședinței, președinții comisiilor parlamentare și de Parlament cu votul majorității deputaților prezenți, în funcție de abaterile comise [167, p. 56].

Referitor la problema atestată în jurispudența constituțională, legată de propunerea de a sancționa absențele nemotivate ale deputaților cu pierderea mandatului, considerăm că pentru absențe nemotivate deputații nu ar trebui să fie sancționați cu pierderea mandatului, întrucât aceasta reprezintă în esență o abatere disciplinară pentru comiterea căreia *Regulamentul Parlamentului* prevede măsuri de sancționare disciplinară, inclusiv cu caracter pecuniar. Mai mult, pierderea mandatului ca măsură de sancționare (fiind de natură constituțională) în esența sa nu implică o disciplinare a deputatului, fiind astfel net distinctă de specificul sancțiunilor disciplinare (avertisment, mustrare etc.), care urmăresc acest scop [167, p. 56].

În rezultatul analizei efectuate, constatăm că dincolo de abateri, sancțiuni și procedura aplicării, cadrul nostru normativ nu oferă deputaților atrași la răspundere disciplinară posibilitatea de a contesta (nici în ordine internă, nici externă) măsurile și sancțiunile ce le sunt aplicate în vederea apărării drepturilor lor, fapt ce ne duce la ideea că pe acest segment deputații sunt privați de accesul liber la justiție (în sens larg).

Pe cale de consecință, în condițiile în care, realitatea din ultimele decenii a demonstrat cât de acerbă poate fi „confruntarea" dintre majoritatea parlamentară și opoziție, suntem de părerea că garantarea independenței deputatului necesită a fi consolidată și prin recunoașterea dreptului de acces liber la justiție în procesul disciplinar, altfel spus, a posibilității deputatului de a contesta în ordine internă și externă a actelor procedurale de atragere la răspundere disciplinară. O astfel de posibilitate ar consolida nu doar independența deputatului, poziția *per ansamblu* a opoziției, dar și ordinea și legalitatea în cadrul forului legislativ.

b) Răspunderea contravențională a deputaților nu este reglementată expres în legea-cadru, fiind admisă doar posibilitatea aplicării măsurilor de constrângere contravenţională față de acești subiecți în condiții procedurale specifice. În baza *Codului contravențional*, se poate constata că deputatul poate fi atras la răspundere contravențională atât în calitatea sa de persoană fizică, cât și în calitatea sa de demnitar public. În acest din urmă caz, sancțiunea contravențională poate fi aplicată de către *instanța de judecată, Centrul Național Anticorupție, Consiliul Național de Integritate* și *poliție* (și *subiecții care întreplinesc atribuțiile acesteia*). Pentru comiterea unor contravenții, deputatul poate fi atras cumulativ atât la răspunderea contravențională, cât și la cea constituțională.

Este vorba despre contravențiile prin care se încalcă regimul de declarare a averii și a intereselor personale, a regimului conflictelor de interese și a incompatibilităților, pentru care poate interveni sancțiunea constituțională – *ridicarea mandatului* (și respectiv, *încetarea de drept a mandatului* – în cazul nerespectării regimului incompatibilităților). În opinia noastră, natura acestor forme de răspundere juridică permite aplicarea lor cumulată în baza aceluiași temei juridic [165, p. 38; 171, p. 226].

Dat fiind faptul că examinarea unora dintre aceste contravenții este dată de lege în competența instanței de judecată (ceea ce inevitabil implică necesitatea ridicării imunității parlamentare), considerăm că procedura atragerii la răspundere contravențională a deputaților în asemenea cazuri devine extrem de complicată și greoaie. În opinia noastră, tot ce ține de constatarea și examinarea încălcărilor regimului de declarare a averii și a intereselor personale, a regimului conflictelor de interese și a incompatibilităților trebuie să țină de competența Autorității Naționale de Integritate, deputatului revenindu-i dreptul de a contesta în instanța de judecată actele acesteia.

În fine, suntem de părerea că instituția *răspunderii contravenționale a deputaților* necesită o atenție distinctă din partea legiuitorului, întrucât și această categorie de subiecți de drept, în baza principiului egalității, trebuie să răspundă pentru orice încălcare a legii și, în același timp, să fie în aceeași măsură protejați de lege, prin consacrarea unor proceduri clare și simple de atragere la răspundere, precum și a posibilității de a contesta legalitatea desfășurării acestora, în virtutea accesului liber la justiție, recunoscut tuturor la nivel constituțional.

c) În pofida faptului că legiuitorul autohton evită a reglementa *răspunderea constituțională* a deputaților, aceşti subiecţi sunt pasibili de o asemenea formă de răspundere, deoarece sunt subiecţi individuali (cu statut constituțional) care în activitatea lor pot să admită derogări de la normele constituţionale şi chiar abuzuri de drepturile constituţionale. Altfel spus, chiar dacă răspunderea constituţională a deputaților nu este consacrată expres, totuși aceasta poate fi atestată şi dedusă din normele juridice în materie, fiind categoric distinctă față de alte forme de răspundere juridică a acestora.

Pornind de la nivelul actual de dezvoltare a teoriei răspunderii constituţionale, *răspunderea constituţională a deputaților* poate fi identificată în principal în baza sancţiunilor aplicate, care pot consta în *încetarea de drept a mandatului* (în caz de incompatibilitate, dar și de condamnare definitivă de către instanța de judecată), *ridicarea mandatului* (ca încetare forțată a mandatului) și *ridicarea imunității parlamentare*. În acest sens, temeiurile pot fi diferite, însă obligatoriu reglementate în Legea Fundamentală a statului sau în Legea-cadru în domeniu [165, p. 38; 171, p. 228].

Recomandări:

1. În contextul analizei acestor sancțiuni constituționale și a temeiurilor în baza cărora sunt aplicate deputaților, au fost constatate unele neajunsuri mai ales în ceea ce privește mecanismul

de realizare a acestora. În special, este vorba despre lipsa reglementării legale a mecanismului de *ridicare a mandatului de deputat* și lipsa reglementării finalității procedurii de *ridicare a imunității parlamentare* în cazul în care deputatul este găsit vinovat de comiterea infracțiunii. Respectiv, în primul caz propunem elaborarea și adoptarea unei legi în domeniu (sau completarea cadrului normativ existent cu norme corespunzătoare), ca măsură absolut necesară pentru anularea caracterului declarativ al instituției *ridicării mandatului de deputat* și asigurarea realizării efective a acesteia. În cel de al doilea caz, considerăm necesară reglementarea expresă a *încetării de drept a mandatului de deputat* ca consecință a condamnării definitive a acestuia.

2. Pornind de la semnificația deosebită a *răspunderii constituționale a deputaților*, considerăm că aceasta urmează a fi consolidată substanțial la nivel constituțional și legislativ. Modificări şi completări importante în acest sens se impun în Constituție și în însăşi legea ce reglementează statutul deputaţilor (implicit şi în *Regulamentul Parlamentului*), cu precizarea concretă a răspunderii constituţionale ce poate surveni în cazurile de încălcare a Constituţiei şi a legislaţiei constituţionale, cu concretizarea conţinutului acestor delicte şi, în acelaşi timp, elaborarea unui mecanism eficient de aplicare a acesteia [172, p. 306].

d) Referitor la *răspunderea penală a deputaților,* precizăm că mecanismul aplicării acesteia implică particularităţi distincte, cuprinzând două etape distincte, interdependente [171, p. 272]:

- *procedura ridicării imunităţii parlamentare* (ca formă de răspundere constituţională); şi

- *procedura penală propriu-zisă* (soldată eventual cu atragerea efectivă la răspundere penală a deputatului şi aplicarea pedepsei penale).

Cele mai mari dificultăţi prezintă procedura ridicării *imunităţii parlamentare*, fără de care răspunderea penală a deputatului practic este imposibilă. Aceasta implică necesitatea unei diligenţe sporite din partea legiuitorului în reglementarea tuturor aspectelor importante ale procedurii în cauză, pentru a se evita „abuzuri" ilegale şi neîntemeiate de natură să consolideze iresponsabilitatea şi intangibilitatea parlamentarilor care compromit direct principiile şi valorile statului de drept

Cea mai periculoasă în acest sens este posibilitatea oferită de lege Parlamentului „de a dispune revocarea imediată a reţinerii deputatului la domiciliu (pentru 24 ore), dacă consideră că nu există temei pentru reţinere" (moment ce contravine evident competenţei acestuia de a suspenda doar cursul justiţiei, fără a interveni sau a participa la acesta), întrucât presupune o ingerinţă neîntemeiată şi ilegală a legislativului în sfera de activitate a puterii judecătoreşti.

Recomandare: Din considerentele expuse (anterior, în lucrare), intervenţia Parlamentului în cursul urmăririi penale a deputatului, permisă de lege, pare a fi mai mult o pârghie de protecţie a acestuia şi eludare a răspunderii pentru fapta comisă. În vederea anulării acestui „rol" al Parlamentului, propunem excluderea unei astfel de atribuții din competența acestuia.

La capitolul *imunității* și *inviolabilității parlamentare* subliniem că *imunitatea* (în sensul său de *iresponsabilitate, lipsă de răspundere* pentru voturile şi opiniile exprimate în exerciţiul mandatului) este absolut necesară pentru garantarea independenței și libertății de exprimare a deputatului în exercitarea mandatului său reprezentativ (aceasta fiind o imunitate *absolută*, *perpetuă*, de *fond* și exclusiv *funcțională*). La rândul său, *inviolabilitatea* (ca imunitate de procedură ce se referă la fapte străine de exercitarea mandatului) este la fel de necesară mai ales pentru că are ca scop să împiedice ca un parlamentar să fie privat de posibilitatea de a-şi exercita funcţia din cauza urmăririi represive şi arbitrare, inspirate din motive politice.

Din această perspectivă, este evident că excluderea (anularea) imunității parlamentare ar reprezenta nu doar o suprimare a unor garanții oferite de Constituție deputatului pentru exercitarea liberă și independentă a unei părți a suveranității naționale, dar și o amenințare directă, mai ales la adresa opoziției parlamentare și a pluralismului politic în general. Important este în context ca *imunitatea parlamentară* (în calitatea sa de garanţie valoroasă a mandatului parlamentar în lumea contemporană) să nu fie absolutizată, deoarece astfel îi va fi distorsionată menirea – parlamentarul devenind o persoană intangibilă, ceea ce contravine esenţei unui stat de drept.

În concluzie, dat fiind faptul că răspunderea Parlamentului este un subiect atât nou în peisajul democraţiei Republicii Moldova, cât şi în arealul ştiinţific, considerăm că sunt necesare ample cercetări ştiinţifice (prezenta fiind în acest sens doar una de debut) de natură să contribuie la dezvoltarea unei teorii fundamentale a răspunderii organului legislativ suprem şi a membrilor acestuia (identificată ca *teoria răspunderii parlamentare*), care să stea la baza responsabilizării puterii publice în Republica Moldova ca stat de drept şi democratic [171, p. 273].

Propuneri pentru cercetări viitoare. Pornind de la faptul că cercetarea de doctorat realizată ne-a permis să identificăm o serie de aspecte ale subiectului ce nu s-au bucurat de o dezvoltare doctrinară pe măsură, dar care prezintă interes științific la moment, considerăm că pe viitor, o atenție teoretică distinctă merită asemenea momente importante precum:

- *răspunderea pentru încălcarea normelor de procedură legislativă;*
- *răspunderea pentru prejudiciile cauzate de legile declarate neconstituționale;*
- *răspunderea constituțională a deputaților și delimitarea acesteia de alte forme de răspundere juridică;*
- *ridicarea imunității parlamentare, ridicarea mandatului de deputat și încetarea de drept a mandatului parlamentar;*
- *asigurarea respectării principiului răspunderii reciproce a statului și a cetățeanului etc.*

BIBLIOGRAFIE

Surse în limba română:

1. ALEXANDRU, I. *Drept administrativ*. Bucureşti: Lumina Lex, 2005. 360 p.
2. ALEXIANU, G. *Curs de drept constituţional.* Vol. III. Bucureşti: Editura Casei Şcoalelor, 1934. 236 p.
3. *Analiza Promo-Lex privind posibilitatea și oportunitatea desfășurării referendumului republican în aceeași zi cu alegerile parlamentare din 24 februarie 2018*. Chișinău, 2018. [URL]: https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/11/Opinie_Promo-LEX_Referendum-Alegeri_27.11.2018-2.pdf.
4. ANGHEL, I.M., ANGHEL, V.I. *Răspunderea în dreptul internaţional*. Bucureşti: Lumina Lex, 1998. 376 p. ISBN 973-9186-28-9
5. ANGHEL, I.M., DEAK, F., POPA. M.F. *Răspunderea civilă.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1970. 450 p.
6. ANGHEL, M. *Răspunderea internaţională a statelor.* Bucureşti: Lumina Lex, 1997. 320 p.
7. ANTONIU, G. *Explicaţii preliminare ale noului Cod penal*. Vol. II. Bucureşti: Universul Juridic, 2011. 592 p. SBN/ISSN: 978-973-127-570-3
8. ANTUFIEV, S., RACU, P. *Teze de doctorat în domeniul dreptului susținute în Republica Moldova. 1971-2019: Bibliografie* / Prefață de Irina Iacub, dr. drept. Chișinău: Biblioteca Publică de Drept, 2020. 139 p.
9. *Aplicarea sancțiunii disciplinare funcționarului public*. Ghid metodic. Cancelaria de Stat a Republicii Moldova. Chișinău, 2014. 67 p. [URL]: https://cancelaria.gov.md/sites/ default/files/document/attachments/ghid-aplicare_sanctiuni_disciplinare_2909.pdf.
10. APOSTOL TOFAN, D. *Drept administrativ.* Vol. I. Bucureşti: All Beck, 2003. 321 p. ISBN 973-6553-30-2
11. APOSTOL, P. *Norma etică şi activitatea normată.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1968. 182 p.
12. ARNĂUT, V. *Procesul legislativ: reglementări naționale și aspecte de drept comparat*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019. 151 p.
13. ARSENI, Al. *Corpul electoral – exponentul juridico-statal al suveranităţii naţionale.* În: Revista Naţională de Drept, 2013, nr. 13, pp. 7-13. ISSN 1811-0770
14. ARSENI, Al. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat.* Vol. I. Chişinău: CEP USM, 2005. 502 p.
15. ARSENI, Al. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat.* Vol. II. Chişinău: CEP USM, 2014. 467 p. ISBN 978-9975-71-543-0
16. ARSENI, Al. *Legitimitatea puterii de stat – fenomen complex şi indispensabil societăţii umane contemporane*. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2014. 301 p.
17. ARSENI, Al. *Legitimitatea puterii de stat – principiu edificator al statului de drept şi democratic contemporan. Argumentare ştiinţifică şi confirmare practică*. Monografie. Chișinău: CEP USM, 2014. 420 p. ISBN 978-9975-71-604-8
18. ARSENI, Al. *Suveranitatea naţională de la construcţie teoretică la realizare practică.* Chișinău: CEP USM, 2013. 188 p. ISBN 978-9975-71-433-4
19. ARSENI, Al., COSTACHI, Gh. *Mandatul parlamentar – împuternicire politico-juridică întru realizarea suveranităţii naţionale prin reprezentare*. În: Revista Naţională de Drept, 2013, nr.4(150), pp. 15-20. ISSN 1811-0770.
20. ARSENI, Al., IVANOV, V.M., SUHOLITCO, L. *Drept constituţional comparat*. Chișinău: CEP USM, 2003. 295 p. ISBN 9975-70-356-9
21. *Avizul Curții Constituționale nr. 4 din 18.04.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova (imunitatea deputatului)* (Sesizarea nr. 38c/2016). În: Monitorul Oficial nr. 114-122 din 29.04.2016.

22. *Avizul Curţii Constituţionale nr. 4 din 21.09.2010 privind constatarea circumstanţelor care justifică dizolvarea Parlamentului*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.179-181/22 din 24.09.2010.
23. AVORNIC, Gh. şi alţii *Teoria generală a dreptului.* Chişinău: Cartier Juridic, 2004. 656 p. ISBN 9975-79-275-8
24. BAIEŞ, S., ROŞCA, N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică.* Ediţia a V-a. Chişinău: S.n., 2014. 392 p. ISBN 978-9975-53-306-5
25. BALTAG, D. *Teoria răspunderii şi a responsabilităţii juridice.* Chişinău: ULIM, 2007. 440 p. ISBN: 978-9975-920-49-0
26. BALTAG, D. *Unele aspecte ale răspunderii juridice constituţionale.* În: Legea şi Viaţa, 2007, nr. 8, pp. 4-8. ISSN 1810-309X
27. BALTAG, D. *Unele consideraţii referitoare la responsabilitatea şi răspunderea juridică a funcţionarilor publici.* În: Integritatea în serviciul public: repere etice, Materialele conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice (27 octombrie 2006). Chişinău: Transparency International-Moldova (Tipografia Bons Offices), 2006, pp. 231-233. ISBN 978-9975-9757-9-7
28. BALTAG, D. *Unele consideraţii referitor la dimensiunea socială a responsabilităţii juridice.* În: Revista Naţională de Drept, 2006, nr. 1, pp. 18-23. ISSN 1811-0770
29. BALTAG, D., GUŢU, A. *Teoria generală a dreptului (curs teoretic)*. Chişinău: Academia de Poliţie „Ştefan cel Mare", 2003. 336 p.
30. BANTUŞ, A., PÎRĂU, I. *Responsabilitatea şi răspunderea: asemănări, deosebiri, interferenţe.* În: Probleme actuale ale ştiinţelor socio-umane în condiţiile integrării europene, Materialele conferinţei teoretico-ştiinţifice internaţionale (28 ianuarie 2006). Chişinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2006, pp. 481-487. ISBN 978-9975-78-017-9
31. BANTUȘ, I. *Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale.* Chișinău: Reclama, 2002. 220 p. ISBN 9975-930-64-6
32. BANTUȘ, I. *Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2002. 141 p.
33. BARAC, L. *Elemente de teoria dreptului.* Bucureşti: All Beck, 2001. 274 p. ISBN 973-655-155-5
34. BARAC, L. *Răspunderea şi sancţiunea juridică.* Bucureşti: Lumina Lex, 1997. 276 p. ISBN 973-588-013-x
35. BĂDESCU, M. *Concepte fundamentale în teoria şi filosofia dreptului. Teoria răspunderii şi sancţiunii juridice.*Vol. I. Bucureşti: Lumina Lex, 2001. 132 p. ISBN 973-588-376-7
36. BĂDESCU, M. *Sancţiunea juridică în teoria, filosofia dreptului şi în dreptul românesc.* Bucureşti: Lumina Lex, 2002. 316 p. ISBN 973-588-418-6
37. BĂDESCU, M. *Sancţiunea juridică: teză de doctorat.* Universitatea din Bucureşti. Facultatea de Drept. Bucureşti, 2000. 156 p.
38. BOBOŞ, Gh. *Teoria generală a dreptului.* Cluj-Napoca: Dacia, 1994. 278 p.
39. BOBOŞ, Gh. *Teoria generală a statului şi dreptului.* Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1983. 423 p.
40. BONTEA, O. *Caracterele de bază ale statului de drept şi a societăţii civile.* În: Analele Universităţii Libere Internaţionale din Moldova. Drept. Vol. 5. Chişinău: ULIM, 2004. ISBN: 9975-934-55-2
41. BORDEI, L. *Principiile democraţiei pluraliste în activitatea parlamentară.* Chișinău: ULIM, 2010. 138 p. ISBN 978-9975-101-45-5
42. BORDEI, L. *Principiile democraţiei pluraliste în organizarea şi funcţionarea Parlamentului Republicii Moldova.* Teză de doctor în drept. Chișinău, 2010. 163 p.
43. BOROI, G. *Drept civil. Persoanele.* Bucureşti: All Beck, 2002. 424 p. ISBN 973-655-117-2
44. CĂLINOIU, C., DUCULESCU, V. *Drept parlamentar*. Bucureşti: Lumina Lex, 2006. 383 p.
45. CÂRNAŢ, T. *Drept constituţional*. Ediţia a 2-a. Chişinău: Print-Caro SRL, 2010. 513 p. ISBN 978-9975-4069-3-2

46. CETERCHI, I., CRAIOVAN, I. *Introducere în teoria generală a dreptului.* Bucureşti: All, 1998. 186 p. ISBN 973-571-243-1
47. CIOBANU, A.S., COMAN-KUND, F. *Drept administrativ. Sinteze teoretice şi exerciţii practice pentru activitatea de seminar*. Ed. a III-a. Bucureşti: Universul Juridic, 2008. 256 p. ISBN: 978-973-127-107-1
48. CIOCHINĂ, M. *Unele considerații privind răspunderea membrilor Parlamentului în lumina Legii nr. 96/2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor.* În: Răspunderea în dreptul constituțional/ coord. E.S. TĂNĂSESCU. București: C.H. Beck, 2007, pp. 58-71. ISBN 978-973- 115-120-5
49. *Codul administrativ al Republicii Moldova*, nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17.08.2018.
50. *Codul civil al Republicii Moldova*, nr.1107-XV din 06.06.2002. Republicat în temeiul Legii de modernizare nr. 133 din 15.11.2018. În: Monitorul Oficial nr. 66-75 din 01.03.2019.
51. *Codul contravențional al Republicii Moldova*, nr. 218 din 24.10.2008. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78-84 din 17.03.2017 (actualizat prin Legea nr. 113 din 15.08.19).
52. *Codul de conduită a funcţionarului public,* adoptat prin Legea nr. 25-XVI din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial nr.74-75/243 din 11.04.2008.
53. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 104-110 din 07.06.2003.
54. *Codul electoral al Republicii Moldova* nr. 1381 din 21.11.1997. Republicat în baza Legii nr. 154 din 20.07.2017 în Monitorul Oficial nr. 451-463 din 29.12.2017 (versiune în vigoare din 30.12.18 în baza modificărilor prin Legea nr. 238 din 08.11.18, MO441-447/30.11.18).
55. *Codul jurisdicţiei constituţionale,* nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54 din 28.09.1995.
56. *Codul penal al Republicii Moldova* nr. 985 din 18.04.2002. Republicat în: Monitorul Oficial nr. 72-74 din 14.04.2009 (cu modificări şi completări până la data de 04.10.2016).
57. *Codul penal al României* (Legea nr. 301/2004). [URL]: http://anp.gov.ro/documents/12412/136168/Codul+Penal+al+Rom%C3%A2niei.pdf/7fd6b4fc-a94e-4bab-bf79-14215deecf08. (accesat la 28.10.2016).
58. *Codul penal al României*, din 17 iulie 2009 (actualizat) (LEGEA nr. 286). Publicat în: Monitorul Oficial al României nr. 510 din 24 iulie 2009, în vigoare din 1 februarie 2014. [URL]: http://www.avocatconstanta.com/Noul%20Cod%20Penal%20actualizat.pdf. (accesat la 28.10.2016).
59. COJOCARU, E. *Statul şi răspunderea juridică civilă.* În: Statul de drept şi problemele minorităţilor naţionale. Materiale ale Conferinţei teoretico-ştiinţifice internaţionale (11-12 ianuarie 2002, mun. Bălţi). Chişinău: Universul, 2002, pp. 84-87. ISBN 9975-9631-3-7
60. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) și Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE / BIDDO) *Opinie comună pentru Republica Moldova cu privire la proiectele de legi pentru modificarea și completarea unor acte legislative (sistemul electoral pentru alegerea Parlamentului)* adoptată de Consiliul pentru alegeri democratice la cea de-a 59-a reuniune (Veneția, 15 iunie 2017) și de Comisia de la Veneția la cea de-a 111-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 iunie 2017). [URL]: https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/06/RO-Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-2017.pdf.
61. CONSTANTINESCU, M., AMZULESCU, M. *Drept parlamentar. Sinteză.* Bucureşti: Editura Fundaţiei România de Mâine, 2001. 256 p.
62. CONSTANTINESCU, M., DELEANU, I., IORGOVAN, A., MURARU, I., VASILESCU, Fl., VIDA, I. *Constituţia României comentată şi adnotată.* Bucureşti: Monitorul Oficial, 1992. 320 p. ISBN 978-973-567-017-7
63. CONSTANTINESCU, M., MURARU, I. *Drept parlamentar*. Bucureşti: Gramar, 1994. 276 p. ISBN 973-9004-58-X

64. *Constituţia Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017).
65. *Constituţia Republicii Moldova. Comentariu*. Chişinău: ARC, 2012. 576 p. ISBN: 978-9975-61-700-0
66. *Constituţia României*, adoptată în şedinţa Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul naţional din 8 decembrie 1991. Revizuită şi republicată în Monitorul Oficial al României nr. 767 din 31 octombrie 2003.
67. *Constituţia României: comentariu pe articole.* /Coord. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E.S. Bucureşti: C.H. Beck, 2008. 1507 p. ISBN 978-973-115-419-0
68. *Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale,* adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.1997 (publicată în ediţia oficială „Tratate internaţionale", 1998, Vol. I, p. 341)
69. COSTACHI, Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept.* Monografie. Chișinău: S.n., 2019. 864 p. ISBN 978-9975-56-700-8
70. COSTACHI, Gh. *Cultura şi educaţia juridică – elemente necesare pentru edificarea statului de drept.* Monografie. Chişinău: S.n., 2014. 672 p. ISBN 978-9975-53-380-5
71. COSTACHI, Gh. *Direcţii prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova.* Monografie. Chişinău: Institutul de Istorie, Stat şi Drept al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, 2009. 328 p. ISBN 978-9975-4078-1-6
72. COSTACHI, Gh. *Prin ştiinţă spre un stat de drept.* Monografie. Chişinău: S.n., 2011. 864 p. ISBN 978-9975-78-981-3
73. COSTACHI, Gh. *Statul de drept: între teorie şi realitate.* Monografie. Chişinău, 2000. 244 p.
74. COSTACHI, Gh., CUŞMIR, V. *Probleme ale statului de drept şi administrării democratice.* Chişinău: „Tipografia Sirius", 2001. 288 p. ISBN 9975-9603-1-6
75. COSTACHI, Gh., HLIPCA, A. *Unele probleme privind răspunderea în dreptul constituţional.* În: Revista Naţională de Drept, 2008, nr. 8, pp. 23-28. ISSN 1811-0770
76. COSTACHI, Gh., HLIPCĂ, P. *Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept.* Monografie. Ediţia a II-a, revăzută şi completată. Chişinău: S.n., 2011. 664 p. ISBN 978-9975-78-941-7
77. COSTACHI, Gh., HLIPCĂ, P. *Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept.* Monografie. Chişinău: Institutul de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, 2010 (Tipografia Universităţii "Transilvania" din Braşov). 624 p. ISBN 978-9975-4078-0-9
78. COSTACHI, Gh., IACUB, I. *Responsabilitatea ministerială – instituţie indispensabilă Republicii Moldova ca stat de drept*. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 5, pp. 4-11. ISSN 1810-309X.
79. COSTACHI, Gh., MURUIANU, I. *Răspunderea constituţională a deputaţilor, miniştrilor şi a altor subiecţi de drept constituţional*. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 12, pp. 4-7. ISSN 1810-309X.
80. COSTIN, M. *Răspunderea juridică în dreptul R.S. România.* Cluj-Napoca: Dacia, 1974.
81. COZMA, D. *Răspunderea judecătorului în România şi Republica Moldova*: Monografie. Sub redacţia ştiinţifică a doctorului habilitat în drept, prof. Gh. COSTACHI; Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Chișinău: S.n., 2019. 488 p. ISBN 978-9975-56-640-7
82. COZMA, D. *Reflecţii asupra răspunderii constituţionale a judecătorilor.* În: Revista ştiinţifică internaţională „Supremaţia dreptului" (Ucraina), 2017, nr. 2, pp. 17-22. ISSN 2345-1971
83. CREANGĂ, I., GURIN, C. *Drepturile şi libertăţile fundamentale. Sistemul de garanţii.* Chişinău: TISH, 2005. 400 p. ISBN 9975-947-63-0
84. CRISTE, M. *Scurtă analiză comparativă a jurisdicţiei constituţionale în ţările Uniunii Europene*. În: Dreptul, 2010, nr. 4, pp. 179-185. ISSN 1018-0435

85. CRISTE, M. *Statutul parlamentarilor*. În: Legea şi Viaţa, 2005, nr. 4, pp. 13-18. ISSN 1810-309X
86. DAHL, R. *Despre democraţie.* Iaşi: Institutul European, 2003. 189 p.
87. DĂNIŞOR, D.C. *Constituţia României comentată. Titlul I. Principii generale.* Bucureşti: Universul Juridic, 2009. 363 p. ISBN 978-973-127-129-3
88. DĂNIŞOR, D.C. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1997. 784 p.
89. DĂNIŞOR, D.C. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. I. Bucureşti: C.H. Beck, 2007. 784 p. ISBN 978-973-11-5087-1
90. DĂNIŞOR, D.C., DOGARU, I., DĂNIŞOR, GH. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti: C.H. Beck, 2006. 592 p. ISBN 9789731153032
91. *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*, adoptată la New York la 10 decembrie 1948. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990 (publicată în ediţia oficială „Tratate internaţionale", 1998, Vol. I, p. 11).
92. DELEANU, I. *Drept constitutional şi instituţii politice.* Tratat. Vol. II. Bucureşti: Europa Nova, 1996. 480 p. ISBN 973-918-33-60
93. DELEANU, I. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Tratat. Vol. I. Bucureşti: Europa Nova, 1996. 333 p. ISBN 973-918-33-52
94. DELEANU, I. *Instituţii şi proceduri constituţionale.* Arad: Servo-Sat, 1998. 439 p. ISBN: 973-9442-23-4
95. DELEANU, I. *Instituţii şi proceduri constituţionale*. Bucureşti: C.H. Beck, 2006. 922 p. ISBN 9789736559570
96. DELEANU, I. *Revizuirea Constituţiei. Temele revizuirii.* În: Revista de Drept Public, 2003, nr. 2, pp. 35-40.
97. *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române.* Bucureşti: Arc, Gunivas, 2007. 2312 p. ISBN 978-9975-908-04-7
98. DOGARU, M. *Răspunderea penală a persoanelor juridice*. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2019. 213 p.
99. DOLDUR, C. *Probleme actuale privind obligativitatea deciziilor Curţii Constituţionale a României pronunţate în exercitarea controlului de constituţionalitate a legilor.* În: Liber Amicorum Ioan Muraru: Despre constituţie şi constituţionalism; Studii. Bucureşti: Hamangiu, 2006, pp. 125-131. ISBN 973-8957-73-7
100. DRĂGANU, T. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat elementar.* Vol. II. București. Lumina Lex, 2000. 368 p. ISBN 973-588-052-0
101. DRĂGANU, T. *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat elementar.* Vol. I. București: Lumina Lex, 1998. 416 p. ISBN 973-588-052-0
102. DRĂGANU, T., DELEANU, I. *Studii de drept constituţional.* Cluj-Napoca: Dacia, 1975. 200 p.
103. DUCULESCU, V., CĂLINOIU, C., DUCULESCU, G. *Constituţia României comentată şi adnotată.* Bucureşti: Lumina Lex, 1997. 480 p. ISBN 973-588-014-8
104. DUMINICĂ, R. *Criza legii contemporane*. Bucureşti: C.H. Beck, 2014. 162 p. ISBN 9786061803071
105. ENACHE, M. *Controlul parlamentar*. Iaşi: Polirom, 1998. 264 p.
106. ENACHE, M. *Statutul membrilor Parlamentului European*. În: Dreptul, 2012, nr. 8, pp. 224-245. ISSN 1018-0435
107. EREMIA, M.-C., DRAGNEA, D.M. *Introducere în dreptul constituţional. Note de curs.* Ediţia a 2-a. Bucureşti: Hamangiu, 2007. 352 p. ISBN: 978-973-1720-54-
108. FABIAN, G., MIHU, N., VERESS, E. *Parlamentul European*. București: Wolters Kluwer, 2007. 456 p. ISBN 978-973-88517-4-0
109. FLOREA, M. *Responsabilitatea acţiunii sociale.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976. 296 p.

110. GHIŢĂ, I., MADARIAGA, I. *Opoziţia. Trecutul şi prezentul unei instituţii politice.* Bucureşti: Humanitas, 1992. 232 p. ISBN 973-28-0332-0
111. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituţional*. Vol. I. Chişinău: Reclama, 2001. 275 p. ISBN 9975-930-26-3
112. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituţional.* Vol. II. Chişinău, 2004. 494 p. ISBN 9975-70-399-2.
113. GUCEAC, I. *Evoluția constituționalismului în Republica Moldova.* Chișinău: Academia de Poliție „Ștefan cel Mare" a MAI al RM, 200-2001. 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
114. GUSTI, D. *Opere*. B. *Etica*. Bucureşti, 1968. 562 p.
115. HLIPCĂ, P. *Aspecte ale modului de organizare a puterii de stat în România şi Republica Moldova din perspectiva integrării europene (studiu comparativ).* Teză de doctor în drept. Chişinău, 2010. 193 p.
116. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 2 din 20.01.2015 pentru interpretarea articolului 1 alin. (3) combinat cu articolele 69 şi 70 din Constituţia Republicii Moldova (imunitatea şi încetarea mandatului deputatului)* (Sesizarea nr. 6b/2014). În: Monitorul Oficial nr. 33-38 din 13.02.2015.
117. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 21 din 24.06.2015 Pentru interpretarea articolelor 69 alin. (2), 70 alin (1), 99 şi 100 din Constituţia Republicii Moldova (incompatibilităţile deputaţilor)* (Sesizarea nr. 1b/2015). În: Monitorul Oficial nr. 340-346 din 18.12.2015.
118. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 23 din 09.11.2011 privind interpretarea articolului 116 alin. (4) din Constituţia Republicii Moldova* (Sesizarea nr. 32b/2011). În: Monitorul Oficial nr. 203-205 din 25.11.2011.
119. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 27 din 17.11.2015 pentru controlul constituţionalităţii Hotărârii Parlamentului nr. 172 din 15 octombrie 2015 privind încuviinţarea ridicării imunităţii parlamentare a deputatului în Parlament Vladimir Filat* (Sesizarea nr. 39a/2015). În: Monitorul Oficial nr. 69-77 din 25.03.2016.
120. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 30 din 01.10.2013 pentru interpretarea articolului 85 alin.(1) şi alin. (2) din Constituţia Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului)* (Sesizarea nr. 22b/2013). În: Monitorul Oficial nr. 352-357 din 28.11.2014.
121. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 5 din 14.03.2019 cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019* (Sesizarea nr. 47d/2019). În: Monitorul Oficial nr. 111-118 din 29.03.2019.
122. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituţionalităţii unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova* (*modul de alegere a Preşedintelui*) (Sesizarea nr. 48b/2015). În: Monitorul Oficial nr. 59-67 din 18.03.2016.
123. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 8 din 19.06.2012 privind interpretarea articolelor 68 alin. (1), (2) şi 69 alin. (2) din Constituţie* (Sesizarea nr. 8b/2012). În: Monitorul Oficial Nr. 131-134 din 29.06.2012.
124. *Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 9 din 14.02.2014 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) din Constituţia Republicii Moldova* (Sesizarea nr. 52b/2013). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78-79/9 din 01.04.2014.
125. IACUB, I. *Răspunderea politică şi juridică a membrilor Guvernului: reglementări, viziuni şi argumente.* În: Teoria şi practica administrării publice, materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale din 22 mai 2015. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2015, pp. 230-236. ISBN 978-9975-3019-3-0.
126. IACUB, I. *Recursul administrativ potrivit Codului Administrativ al Republicii Moldova. Cererea prealabilă.* În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare, materiale ale conferinței internaționale științifico-practice din 2-3 noiembrie 2018. Chișinău: S.n., 2018, pp. 72-81. ISBN 978-9975-3222-0-1
127. IACUB, I. *Responsabilitatea reciprocă a statului şi a persoanei ca principiu constituţional.* În: Mecanisme naţionale şi internaţionale de protecţie a drepturilor omului, Masă rotundă cu

participare internaţională din 11 decembrie 2013. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2014, pp. 152-168. ISBN 978-9975-4241-8-9.
128. IACUB, I., CARP, S. *Eroarea ca temei al răspunderii patrimoniale a statului.* În: Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene, materiale ale conferinței științifice internaționale din 22-23 martie 2019. Chișinău: Iulian, 2019, pp. 21-27. ISBN 978-9975-3222-0-1
129. IACUB, I., CHIPER, N. *Responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat: principiu constituţional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană.* În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice şi culturale, materialele conferinţei internaţionale desfăşurată în cadrul Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti, din 10 iunie 2016. Ploieşti, 2016, pp. 141-150. ISBN 978-606-28-0462-6
130. IACUB, I., COSTACHI, Gh. *Cultura juridică a funcţionarului public – garanţie a securităţii persoanei în statul de drept.* În: Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică, 2015, nr. 5, pp. 17-23. ISSN 2345-1130
131. IACUB, I., COSTACHI, Gh. *Cultura juridico-morală a subiecţilor puterii în contextul respectării demnităţii umane*. În: Interferenţa dreptului intern şi internaţional în realizarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, materialele mesei rotunde cu participare internaţională consacrată zilei adoptării Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, din 10 decembrie 2014. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2015, pp. 32-45. ISBN 978-9975-115-68-1
132. IANCU, Gh. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Bucureşti: Lumina Lex, 2007. 568 p. ISBN 978-973-758-108-2
133. IANCU, Gh. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Ediţia a III-a. Bucureşti: Lumina Lex, 2005. 638 p. ISBN 973-588-968-4
134. ILIE, A.-R. *Angajarea răspunderii penale a persoanei juridice.* Bucureşti: C.H. Beck, 2011. 400 p. ISBN 978-973-115-977-5
135. IONESCU, C. *Contencios constituţional*. Bucureşti: Universul Juridic, 2010. 252 p. ISBN 978-973-127-333-4
136. IONESCU, C. *Principiul suveranităţii poporului – factor structurant al democraţiei constituţionale.* În: Revista de Drept Public, 1996, nr. 1-2, pp. 22-28. ISSN 1224-4872
137. IONESCU, C. *Rolul reprezentanţei naţionale în sistemul constituţional.* În: Dreptul, 1997, nr. 11, pp. 6-15. ISSN 1018-0435
138. IORGOVAN, A. *Tratat de drept administrativ.* Vol. I. Bucureşti: All Beck, 2001. 648 p. ISBN 973-655-144-X
139. IORGOVAN, A. *Tratat de drept administrativ.* Vol. II. Bucureşti: All Beck, 2002. 640 p. ISBN 973-655-147-4
140. *Legea contenciosului administrativ*, nr. 793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 57-58 din 18.05.2000 (abrogată).
141. *Legea cu privire la actele normative*, nr. 100 din 22.12.2017. În: Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12.01.2018.
142. *Legea cu privire la Autoritatea Naţională de Integritate*, nr. 132 din 17 iunie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 245-246 din 30.07.2016.
143. *Legea cu privire la Curtea Constituţională*, nr. 317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 07.02.1995 (actualizată prin Legea nr. 302 din 30.11.18, MO 462-466/12.12.18).
144. *Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public*, nr. 158 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial nr. 230-232 din 23.12.2008.
145. *Legea cu privire la Guvern*, nr. 136 din 07.07.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 252 din 19.07.2017 (cu modificări şi completări până în 26.04.2018).
146. *Legea cu privire la procuratură*, nr. 3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 69-77 din 25.03.2016.

147. *Legea cu privire la statutul judecătorului*, nr. 544 din 20.07.1995. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-119 din 15.08.2002.
148. *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţii de demnitate publică* nr. 199 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial nr. 194-196 din 05.10.2010 (actualizată în baza Legii nr. 63 din 05.07.2019).
149. *Legea Curţii de Conturi*, nr. 261 din 05.12.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 237-240 din 31.12.2008.
150. *Legea despre statutul deputatului în Parlament*, nr. 39 din 07.04.1994. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 59-61 din 15.04.2005.
151. *Legea nr. 96/2006 privind Statutul deputaţilor şi al senatorilor*. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 49 din 22 ianuarie 2016. [URL]: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page? den=act3_1&par1=0.
152. *Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului*, nr. 797 din 02.04.1996. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 50 din 07.04.2007.
153. *Legea privind declararea averii şi a intereselor personale* nr. 133 din 17.06.2016. În: Monitorul Oficial nr. 245-246 din 30.07.2016.
154. *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acţiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii şi ale instanţelor judecătoreşti*, nr. 1545-XIII din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50-51/359 din 04.06.1998.
155. LORINCZ, L., STRĂOANU, M. *Răspunderea juridică, parte integrantă a răspunderii sociale*. În: Studii și cercetări juridice, 1970, nr. 1, pp. 7-20.
156. MARINESCU, C.Gh. *Responsabilitatea socială şi răspunderea juridică.* În: Probleme actuale ale ştiinţelor socio-umane în condiţiile integrării europene, Materialele conferinţei teoretico-ştiinţifice internaţionale (28 ianuarie 2006). Chişinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2006, pp. 210-216. ISBN 978-9975-78-017-9
157. **MICU, V.** *Consideraţii generale asupra inviolabilităţii parlamentare*. În: Revista ştiinţifică internaţională „Supremaţia dreptului", Ucraina, 2018, nr. 4, pp. 5-9 (0,5 c.a.) ISSN 2345-1971
158. **MICU, V.** *Formele de răspundere a parlamentului contemporan.* În: Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători, materialele conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională a doctoranzilor, din 25 mai 2016. Chişinu: S.n., 2016, pp. 191-194. ISBN 978-9975-933-84-1
159. **MICU, V.** *Imunitatea – garanţie a mandatului parlamentar.* În: Teoria şi practica administrării publice, Materialele conferinței științifico-practice internaționale din 20 mai 2016 (Chişinău). Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2016, pp. 292-295. ISBN 978-9975-3019-6-1
160. **MICU, V.** *Mandatul parlamentar ca funcție publică***.** În: Teoria și practica administrării publice, materiale ale conferinței științifice internaționale, din 17 mai 2018. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2018, pp. 314-317. ISBN 978-9975-71-978-0
161. **MICU, V.** *Mandatul parlamentar: noţiune, trăsături şi tipologie.* În: Revista ştiinţifică internaţională „*Supremaţia dreptului*" (Ucraina), 2017, nr. 2, pp. 36-44. ISSN 2345-1971
162. **MICU, V.** *Noţiunea de răspundere parlamentară: conţinut şi accepţiuni.* În: Revista ştiinţifică internaţională „Supremaţia dreptului" (Ucraina), 2016, Tom I, pp. 112-116. ISSN 2345-1971
163. **MICU, V.** *Principiul responsabilităţii în dreptul public.* În: Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători, materialele conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională a doctoranzilor, din 15 iunie 2017. Ed. a VI-a. Vol. II. Chişinu: UAȘM, 2017, pp. 162-170. ISBN 978-9975-108-15-7
164. **MICU, V.** *Privire generală asupra răspunderii statului contemporan.* În: Legea şi Viaţa, 2016, nr. 10, pp. 40-44. ISSN 1810-309X
165. **MICU, V.** *Răspunderea ca element al statutului parlamentarului.* În: Legea și Viața, 2017, nr. 5, pp. 35-39. ISSN 1810-309X

166. **MICU, V.** *Răspunderea constituţională a Parlamentului.* În: Revista ştiinţifică internaţională „Supremaţia dreptului” (Ucraina), 2016, nr. III, pp. 85-89. ISSN 2345-1971
167. **MICU, V.** *Răspunderea disciplinară și contravențională a deputaților.* În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova şi Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare, materiale ale conferinței științifice internaționale din 2-3 noiembrie 2018. Chișinău: Iulian, 2018, pp. 52-57. ISBN 978-9975-3222-0-1
168. **MICU, V.** *Răspunderea juridică a statului: forme și temeiuri*. În: Защита прав человека, научно-практическая конференция, 26 октября 2017 (г. Комрат). Комрат: Institutul pentru Democraţie, 2018, pp. 24-31. ISBN 978-9975-3000-2-5
169. **MICU, V.** *Răspunderea parlamentară ca formă de răspundere instituțională.* În: Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene, materiale ale conferinței științifice internaționale din 23-24 martie 2018. Chișinău: S.n., 2018, pp. 69-74. ISBN 978-9975-3078-3-3
170. **MICU, V.** *Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept.* Chișinău: S.n., 2017. 184 p. CZU: 342.53(478)
171. **MICU, V.** *Răspunderea parlamentară: teorie și practică.* Monografie. Chișinău: S.n., 2017. 304 p. ISBN 978-9975-53-778-0
172. **MICU, V.** *Răspunderea Parlamentului în contextul răspunderii statului contemporan.* În: Rolul instituţiilor democratice în asigurarea protecţiei drepturilor omului, materiale ale mesei rotunde cu participare internaţională consacrate Zilei internaţionale a drepturilor omului, din 11 decembrie 2015. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2016, pp. 297-309. ISBN 978-9975-115-99-5
173. **MICU, V.** *Răspunderea penală a parlamentarilor – garanţie a respectării principiilor statului de drept (legislaţie şi jurisprudenţă relevantă).* În: Обучение в области прав человека. Сборник статей. Chişinău: Institutul pentru Democraţie, 2017, pp. 50-63. ISBN 978-9976-4474-9-2
174. **MICU, V.** *Răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public.* În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova şi Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare, Materialele Conferinței internaționale științifico-practice din 4–5 noiembrie 2016. Chișinău: Iulian, 2016, pp. 204-210. ISBN 978-9975-3078-1-9
175. **MICU, V.** *Răspunderea şi responsabilitatea ca fenomen social.* În: Legea și Viața, 2017, nr. 6, pp. 36-40. ISSN 1810-309X
176. **MICU, V.** *Reflecţii asupra Parlamentului ca autoritate reprezentativă și unica autoritate legislativă în stat.* În: Știința juridică în condițiile de integrare europeană a Ucrainei și Moldovei: repere moderne de dezvoltare juridică**,** Materialele conferinței internaționale științifico-practice, din 24–25 martie 2017. Chișinău: S.n, 2017, pp. 65-72. ISBN 978-9975-3078-3-3
177. **MICU, V.** *Reflecții asupra răspunderii politice a Parlamentului.* În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, 2018, nr. 4, p. 19-22. ISSN 2345-1130
178. **MICU, V.** *Responsabilitatea puterii publice – garanție a respectării drepturilor omului.* În: Interferenţa dreptului intern şi internaţional în realizarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, Materialele mesei rotunde cu participare internațională din 8 decembrie 2016. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2017, pp. 72-78. ISBN 978-9975-108-14-6
179. **MICU**, **V.** *Teoria reprezentării în organizarea statului contemporan.* În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, 2017, nr. 2, pp. 15-18. ISSN 2345-1130
180. **MICU, V.,** COSTACHI, Gh. *Imunitatea penală a statului și a autorităților acestuia.* În: Legea și Viața, 2019, nr. 2, pp. 4-8. ISSN 1810-309X
181. **MICU, V.,** COSTACHI, Gh. *Răsunderea disciplinară a parlamentarilor.* În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, 2020, nr. 1, pp. 22-30. ISSN 1810-309X
182. MIHAI, Gh. C., MOTICA, R. I., *Fundamentele dreptului. Optima justitia.* Bucureşti: All Beck, 1999. 191 p. ISBN 978-973-943545

183. MOCANU-SUCIU, A. *Răspunderea funcţionarilor publici.* Bucureşti: C.H. Beck, 2015. 283 p. ISBN: 606-18-0509-9
184. MONAC, C. *Parlamentul şi securitatea naţională.* Bucureşti: Regia Autonomă, „Monitorul Oficial", 2006. 472 p.
185. MONTESQUIEU, Ch. L. *Despre spiritul legilor.* Vol. I. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1964. 532 p.
186. MORARU, E. *Unele aspecte ale răspunderii juridice a statului în dreptul intern.* În: Legea şi Viaţa, 2011, nr. 9, pp. 43-39 ISSN 1810-309X.
187. MURARU, I., CONSTANTINESCU, M. *Drept parlamentar românesc.* Bucureşti: All Beck, 2005. 448 p. ISBN 973-655-792-8
188. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E.S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Ed. a 13-a. Vol. II. Bucureşti: C.H. Beck, 2009. 290 p. ISBN 973-655-811-8
189. MURUIANU, I. *Argumente în favoarea unei teorii a constrângerii constituţionale.* În: Respectarea drepturilor omului – condiţie principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova, Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale (2010, Bălţi). Chişinău: 2010, pp. 64-74 ISBN 978-9975-78-917-2
190. MURUIANU, I. *Instanţa răspunderii constituţionale: determinări conceptuale.* În: Legea şi Viaţa, 2011, nr. 8, pp. 17-20. ISSN 1810-309X.
191. MURUIANU, I. *Răspunderea statului – condiţie indispensabilă a democratizării societăţii noastre.* În: Esenţa, caracterul şi impactul reformei (modificărilor) constituţionale: perspective şi mecanismul realizării, Materialele mesei rotunde din 30 martie 2010. Chişinău: S.n., 2010, pp. 56-65 ISBN 978-9975-4226-1-1
192. MURUIANU, I. *Spre o teorie a răspunderii juridice a statului.* În: Contribuţii ştiiţifice la edificarea şi consolidarea statului de drept, conferinţă ştiinţifică internaţională (din 3 mai 2011, mun. Chişinău). Chişinău: S.n., 2011, pp. 131-139. ISBN 978-9975-53-002-9
193. MURUIANU, I. *Subiecţii răspunderii constituţionale: consideraţii generale*. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 5, pp. 23-27. ISSN 1810-309X.
194. NEGRU, B. *Responsabilitatea şi răspunderea juridică într-un stat democratic de drept*. În: Revista Naţională de Drept 2006, nr. 12, pp. 43-47. ISSN 1811-0770
195. NEGULESCU, P. *Curs de drept constituţional român*. Editat de Alex Th. DOICESCU. Bucureşti, 1927. 576 p.
196. NIŢOIU, R., ŞOROP, Al. *Teoria generală a dreptului.* Ed. a III-a. Bucureşti: C.H. Beck, 2008. 420 p.
197. ORLOV, M., BELECCIU, Şt. *Drept administrativ.* Chişinău: „Elena–V.I.", 2005. 270 p. ISBN 9975-935-88-5
198. *Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice*, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York. Ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, în vigoare din 26 aprilie 1993 (publicat în ediţia oficială „Tratate internaţionale", 1998, Vol. I, p. 30).
199. PASCA, V. *Codul penal comentat. Partea generală.* Vol. I. Bucureşti: Hamangiu, 2007. ISBN 978-973-1720-64- 7
200. PĂTULEA, V., ŞERBAN, S., MARCONESCU, G.I. *Răspundere şi responsabilitate socială şi juridică.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988. 320 p.
201. PĂVĂLEANU, V. *Răspunderea penală a persoanei juridice în România şi în dreptul comparat.* În: Universalitate, Multidisciplinaritate, Cunoastere, conferinţă internaţională a XXI-a ediţie. Iași, 24-26 mai 2013. [URL]: http://www.umk.ro/images/documente/publicatii/conferinta2013/vasile_pavaleanu.pdf. (accesat la 28.10.16).
202. PĂVĂLEANU, V. *Răspunderea penală a persoanei morale în noul Cod penal francez*. În: P.L. nr. 3/1999.
203. PÎNZARU, T. *Asigurarea juridică a implicării cetăţeanului în procesul decizional al autorităţilor de guvernare şi reprezentative*. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2015. 190 p.

204. POPA, N. *Prelegeri de sociologie juridică*. Bucureşti: Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1989. 150 p.
205. POPA, N. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti: Actami, 1998. 336 p. ISBN 973-9300-19-7
206. POPA, N. *Teoria generală a dreptului.* Bucureşti: All Beck, 2002. 289 p. ISBN 973-655-197-0
207. POPA, V. *Drept parlamentar al Republicii Moldova.* Monografie. Chişinău: ULIM, 1999. 232 p. ISBN 9975-920-15-2
208. POPA, V. *Dreptul public*. Chişinău: Academia de Administrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1998. 460 p.
209. POPESCU, R.D. *Răspunderea Parlamentului în dreptul constituţional.* Bucureşti: C.H. Beck, 2011. 476 p. ISBN 978-973-115-94-0-9
210. PRISCA, N. *Aspecte juridice ale raportului de reprezentare care se stabileşte între deputat şi alegătorii săi.* În: Analele Universităţii din Bucureşti, Seria Ştiinţe Sociale, Ştiinţe Juridice, Anul XIII, 1964, pp. 27-38. ISSN 0068-3310
211. *Proiect de hotărâre a Parlamentului pentru elaborarea proiectului de lege cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova privind revocarea deputaților*, înregistrat la Biroul Permanent al Parlamentului Republicii Moldova la data de 25.06.2019. [URL]: file:///C:/Users/Asus/Downloads/90.2019.ro.pdf.
212. *Protocolul (nr.7) privind privilegiile şi imunităţile Uniunii Europene, anexat tratatelor U.E.* În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, din 09.05.2008. [URL]: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ro_protocol_7_from_c_11520080509ro 02010328.pdf.
213. PUPĂZAN, C.G. *Răspunderea penală a aleşilor.* Bucureşti: Hamangiu, 2016. 352 p. ISBN 978-606-27-0638-8
214. RAILEAN, P. *Funcţiile Curţii Constituţionale într-o societate democratică.* În: Importanţa instituţiilor democratice în asigurarea drepturilor omului, Materialele conferinţei teoretico-ştiinţifice internaţionale, 27-28 decembrie, 2010, mun. Bălţi. Chişinău, 2011, pp. 199-208. ISBN 978-9975-106-68-9
215. RAILEAN, P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept.* Monografie. Chişinău: S.n., 2015. 608 p. ISBN 978-9975-53-509-0
216. *Raportul Comisiei de la Veneţia privind întinderea şi ridicarea imunităţilor parlamentare* (CDL-AD(2014)011) din 14 mai 2014 – apud *Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 20.01.2015 pentru interpretarea articolului 1 alin. (3) combinat cu articolele 69 şi 70 din Constituţia Republicii Moldova (imunitatea şi încetarea mandatului deputatului)* (Sesizarea nr. 6b/2014). În: Monitorul Oficial nr. 33-38 din 13.02.2015.
217. *Regulament de procedură al Parlamentului European.* Parlamentul European de legislatura a 9-a, iulie 2019. [URL]: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2019-07-02_RO.pdf.
218. RUSU, V. *Statutul deputatului în contextul parlamentarismului contemporan.* Monografie. Chișinău: CE USEM, 2016. 221 p. ISBN 978-9975-3116-1-8
219. RUSU, V. *Statutul şi profesionalizarea activităţii deputatului în contextul parlamentarismului contemporan*. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2015. 170 p.
220. SABĂU-POP, O.A. *Probleme ale răspunderii penale ale statelor în dreptul internaţional.* În: Curentul Juridic, 2004, An. IV, nr. 3-4. [URL]: http://revcurentjur.ro/old/arhiva/ attachments_200434/ recjurid043_48F.pdf. (accesat la 19.09.2016).
221. SAFTA-ROMANO, E. *Arhetipuri juridice în biblie.* Iaşi: Polirom, 1997. 198 p. ISBN 973-683-026-8
222. SMOCHINĂ, C. *Parlamentul European: de la primele construcții la instituirea Constituției pentru Europa*. Monografie. Chișinău: Bons Offices, 2006. 160 p. ISBN 978-9975-928-98-4
223. SMOCHINĂ, C. *Parlamentul European: evoluţie şi probleme juridice*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005. 150 p.

224. STRETEANU, F. *Răspunderea penală a persoanei juridice potrivit Legii nr. 278/2006*. În: Caiete de drept penal, 2006, nr. 3. [URL]: https://www.umk.ro/images/documente/publicatii/conferinta2013/vasile_pavaleanu.pdf.
225. STRETEANU, F. *Tratat de drept penal. Partea generală*. Vol. I. Bucureşti: C.H. Beck, 2008. 720 p. ISBN 978-973-115-232-5
226. STRETEANU, F., CHIRIŢĂ, R. *Răspunderea penală a persoanei juridice*. Bucureşti: C.H. Beck, 2007. 496 p. ISBN 973-115-064-2
227. TĂMAŞ, S. *Dicţionar Politic. Instituţiile democraţiei şi cultura civică.* Bucureşti: Şansa, 1996. 415 p. ISBN 973-9167-57-8
228. TITULESCU, N. *Opere complete*. Vol. I. Ediție îngrijită de I.M. Oprea și I.C. Grecescu. București: All Beck, 2001. 392 p.
229. TRAILESCU, A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale*. Bucureşti: C.H. Beck, 2013. 296 p. ISBN 978-606-18-0254-8
230. TURIANU, C. *Imunitatea în dreptul român*. În: Dreptul, 2003, nr. 2, pp. 110-113. ISSN 1018-0435
231. ŢURCAN, O. *Codul administrativ – factor de consolidare a accesului la justiția administrativă în Republica Moldova*. În: Legea și Viața, 2019, nr.8, p. 42-45. ISSN 1810-309X.
232. VARGA, A. *Constituţionalitatea procesului legislativ. Monografie.* Bucureşti: Hamangiu, 2007. 368 p. ISBN 978-973-1720-35-7
233. VIDA, I. *Constituţia României comentată şi adnotată*. Bucureşti: Editura Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1992. 320 p.
234. VONICA, R.P. *Introducere generală în drept.*Bucureşti: Lumina Lex, 2000. 600 p. ISBN 973-588-218-3
235. VRABIE, G. *Drept constituţional şi instituţii politice contemporane.* Iaşi: Editura Fundaţiei Chemarea, 1992. 272 p.
236. VRABIE, G. *Organizarea politico-etatică a României. Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. II, Ediţia a II-a revăzută şi reîntregită. Iaşi: Editura Cugetarea, 1999. 376 p.
237. ZAPOROJAN, V., STRATAN, S. *Incidenţa unei hotărâri definitive şi irevocabile de condamnare asupra mandatului parlamentar*. În: Revista Naţională de Drept, 2015, nr. 4, pp. 31-35. ISSN 1811-0770

Surse în limba franceză, engleză etc.:

238. AVRIL, P., GICQUEL, J. *Droit parlementaire.* Paris: Montchrestien, 1988. 261 p.
239. BARTHELEMY, J., DUEZ, P. *Traite de droit constitutionnel*. Paris: Dalloz, 1994. 960 p.
240. BUCIGALUPO, S. *La responsabilidad penal de las personas juridicas*. Barcelona: Bosch, 1998. 428 p.
241. CAPITANT, H. *Vocabulaire juridique.* Paris: PUF, 1936. 80 p.
242. CHAUTEBOUT, B. *Droit constitutionnel et science politique.* Paris, 1982.
243. ESMEIN, A. *Elements de droit constitutionnel francais et compare.* Paris: Edition Pantheon, 2001. 1295 p. ISBN 2-913397-25-5
244. FAVOREU, L. *Droit constitutionnel.* 4e edition. Paris: Dalloz, 2001. 861 p. ISBN 2-247-04320-8
245. GICQUEL, J. *Droit constitutionnel et institutions politiques.* 19e edition. Paris: Montchrestien, 2003. 770 p.
246. GICQUEL, J., GICQUEL, J.E. *Droit constitutionnel et institutions politiques.* 22e edition. Paris: Montchrestien, 2008. 798 p. ISBN 978-2707616227
247. HAMON, F., TROPER, M. *Droit constitutionnel.* 30e edition. Paris: LGDJ, 2007. 908 p. ISBN 978-2275031354
248. HART, L.A. *Ascription of responsability and rights.* In: Freedom and responsability. Readings in philosophy and law. Standford, Califormia: Standford University Press, 1961, pp. 145-148.
249. HERMANN, J. *Le juge penal, juge ordinaire de l'administration?* Paris: Dalloz, 1998.

250. HIDALGO, R., SALOMON, G., MORVAN, P. *Entreprise et responsabilité pénale*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence (L.G.D.J.), 1994. 168 p.
251. JAUME, L. *La représentation: un fiction malmenée*. In: Pouvoirs, 2006, nr. 120, pp. 5-16. [URL]: https://www.cairn.info/revue-pouvoirs-2007-1-page-5.htm.
252. LAROUSSE – *Responsabilitate* [URL]: http://www.larousse.fr/encyclopedie/rechercher?q=responsabilite.
253. *L'immunite parlementaire dans les etats membres de la Communaute Europeenne et au Parlement Europeen.* Parlement Europeen. Document de travail. Serie Affaires Juridiques W-4, 1993. 130 p.
254. MENI, Y., SADOUN, M. *Conception de la représentation et représentation proportionnele*. In: Pouvoirs, 1985, nr. 32, pp. 5-14.
255. PACTET, P. *Institutions politiques. Droit constitutionnel.* 17e edition. Paris: Armand Colin, 1998. 638 p.
256. PICARD, E. *La responsabilité de personnes morales de droit public: fondements et champs d'application.* In: Revue des sociétés, 1993, pp. 261-262.
257. POPESCU, M. *International environmental responsibility*. In: Impact of Socioeconomic and Technological Transformations at a National, European and World Level. Research in economics, health and innovative materials, products and processes, 2015, Volume nr.6, pp. 248-270. [URL]: http://www.nos.iem.ro/bitstream/handle/123456789/219/Popescu%20Mihaela.pdf?sequence=1&isAllowed=y
258. PRADEL, J. *Droit pénal comparé*. Éd. 2. Paris: Dalloz, 2002. 1116 p.
259. PRADEL, J. *Droit pénal général*. Éd. 14. Paris: Cujas, 2002. 733 p.
260. PRELOT, M., BOULOUIS, J. *Institutions politiques et droit constitutionnel.* 10e edition. Paris: Dalloz, 1987. 954 p. ISBN 978-2247-007-6-91
261. *Recommendation No. R(88)18 of the Committee of Ministers to Member States Concerning liability of enterprises having legal personality for offences committed in the exercise of their activities* (adopted by the Committee of Ministers on 20 October 1988 at the 420th meeting of the Ministers' Deputies). [URL]: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent? documentId=09000016804f3d0c. (accesat la 31.10.2016).
262. *Report on the Regime of Parliamentary Immunity*, CDL-INF (96)7, Strasbourg, 4 June 1996 (adopted by the Sub-Commission on Democratic Institutions on the basis of a draft report drawn up by Mr G. W. Maas Geesteranus with the assistance of the Secretariat of the European Commission for Democracy through Law, was approved by the Commission during its 27th meeting which took place on 17 and 18 May 1996). [URL]: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(1996)007-e.
263. ROUSSEAU, D. *La justice constitutionnelle en Europe.* 3e edition. Paris: Montchrestien, 1998. 160 p. ISBN: 978-2707610782
264. SARTRE, J. *L'Existentialisme est un humanisme.* Suisse: Nagel, 1964. 120 p.
265. VAN DER HULST, M. *The parliamentary mandate, a global comparative study*. Geneva. Inter-Parliamentary Union, 2000. 162 p. ISBN 92-9142-056-5

Surse în limba rusă:

266. АБДРАШИТОВ, В.М. *Ответственность государств за международные преступления и защита прав человека.* В: Вестник ВолГУ, Серия 9, Вып. 4, 2005, Ч.1, pp. 58-60. ISSN: 2587-6325
267. АВАКЬЯН, С.А. *Санкции в советском государственном праве*. В: Советское государственное право, 1973, №11, pp. 29-36
268. АВДЕЕНКОВА, М.П. *Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность.* В: Государство и Право, 2005, №7, pp. 85-89 ISSN 0132-0769
269. АКОПЯН, Г., АКОПЯН, Р. *Парламент как субъект конституционно-правовой ответственности.* În: Justiţia Constituţională în Republica Moldova, 2006, № 3, pp. 54-60.

270. БАБАДЖАНЯН, К.А. *Взаимная ответственность личности и государства как основагармонизации взаимоотношений между ними (теоретико-правовой аспект).* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2013. 22 p.
271. БОГОЛЕЙКО, А.М. *Соотношение конституционно-правовой и политической ответственности.* В: Теоретико-методологические и конституционные основы развития системы права Республики Беларусь: сборник статей. Серия «Гуманитарные науки». Белорусский государственный университет. Минск: Право и Экономика, 2011. [URL]: https://law.bsu.by/pub/26/Bogoleiko_3.pdf.
272. ВЕДЯХИН, В.М., ШУБИНА, Т.Б. *Защита права как правовая категория.* В: Правоведение, 1998, №1, pp. 67-79.
273. ВИНОГРАДОВ, В. *Конституционное правосудие: проблемы реализации мер конституционно-правовой ответственности*. В: Конституционное право: Восточноевропейское обозрение, 2002, №4 (41), pp. 89-93.
274. ВИНОГРАДОВ, В.А. *Конституционная ответственность: вопросы теории и правовое регулирование.* Москва, 2000. 288 p.
275. ВИНОГРАДОВ, В.А. *Конституционно-правовая ответственность: системное исследование*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2005. 48 p.
276. ВИНОГРАДОВ, В.А. *Ответственность в механизме охраны конституционного строя.* Москва: Институт права и публичной политики, 2005. 420 p.
277. ВЫРЛЕЕВА-БАЛАЕВА, О.С. *Взаимная ответственность государства и личности как один из способов ограничения публичной власти.* В: Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия «Юридические науки», 2011, №4(7). [URL]: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site1238/html/media71251/Vyrleeva-Balayeva.pdf.
278. ДОРОНИНА, О.М. *Иммунитет депутата законодательного (представительного) органа государственной власти субъекта Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009. 27 p.
279. ЗАБРОВСКАЯ, Л.В. *Конституционно-правовая ответственность в ретроспективном формате.* В: Закон и Право, 2003, №3, pp. 29-34. ISSN: 2073-3313
280. ЗИНОВЬЕВ, А.В. *Конституционная ответственность*. В: Правоведение, 2003, №4, pp. 4-16. ISSN: 0869-5873
281. КАРАСЕВ, А.Т. *Депутат в системе представительной власти (конституционно-правовое исследование*). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 2009. 55 p.
282. КЕМБАЕВ, Ж.М. *Юридическая ответственность государств-членов Европейского союза за нарушение норм европейского права*. В: Современное право, 2010, №8, pp. 123-126. ISSN: 1991-6027
283. КОЛОСОВА, Н.М. *Конституционная ответственность в Российской Федерации: Ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации.* Москва: Городец, 2000. 191 p.
284. КОЛОСОВА, Н.М. *Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура.* Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2006. 368 p.
285. КОЛОСОВА, Н.М. *Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2006. 46 p.
286. КОЛЮШИН, Е.И. *Конституционное (государственное) право России. Курс лекций.* Москва: Издательство МГУ, 1999. ISBN 5-211-04088-0.

287. КОНДРАШЕВ, А.А. *Конституционно-правовая ответственность в Российской Федерации: теория и практика*. Москва: Юристъ, 2006. 345 p. ISBN 5-7975-0843-5
288. КОНДРАШЕВ, А.А. *Теория конституционно-правовой ответственности в Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2011. 58 p.
289. КОНОВАЛОВ, П.В. *К вопросу о конституционно-правовой ответственности органов судебной власти в Российской Федерации*. În: Бизнес в законе, 2008, №1, pp. 260-262. [URL]: https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-konstitutsionno-pravovoy-otvetstvennosti-organov-sudebnoy-vlasti-v-rossiyskoy-federatsii.
290. *Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик*, принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г. [URL]: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm#14.
291. *Конституция Китайской Народной Республики*, принята на 5-ой сессии Всекитайского Собрания Народных Представителей пятого созыва, обнародована и официально введена в действие Всекитайским Собранием Народных Представителей 4 декабря, 1982 года, с поправками, принятыми 12 апреля, 1988 на первой сессии Всекитайского Собрания Народных Представителей седьмого созыва, и 29 марта, 1993 года на первой сессий Всекитайского Собрания Народных Представителей седьмого созыва. [URL]: www.wbconsult.ru/files/ docs/Constituion_KNR.doc.
292. *Конституция Республики Беларусь* 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). [URL]: http://pravo.by/main.aspx?guid=6351.
293. *Конституция Туркменистана*, принята Верховным Советом и промульгирована Президентом Туркменистана 18 мая 1992 г., с изменениями и дополнениями от 27.12.1995 г. [URL]: http://niyazov.sitecity.ru/ltext_1310122033.phtml?p_ident=ltext_1310122033.p_1610153 929.
294. КРАСНОВ, М.А. *Ответственность в системе народного представительства.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 1993. 34 p.
295. КРАСНОВ, М.А. *Парламентская ответственность депутата*. В: Конституционный строй России: вопросы парламентского права. Ред. кол. ГЛУШКО, Е.К., КОЗЛОВ, А.Е., СТЕПАНОВ, И.М. Москва: Институт государства и права, 1995, pp. 94-108.
296. КРЫСАНОВ, А.В. *Конституционно-правовая ответственность выборных и должностных лиц федеральных органов государственной власти*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2014. 25 p.
297. КУРМАНОВ, М.М. *Проблемы конституционно-правовой ответственности, прекращения, продления полномочий законодательного органа субъекта Российской Федерации и депутатов: теоретико-прикладной анализ*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2010. 51 p.
298. ЛИПИНСКИЙ, Д.А. *Регулятивная функция конституционной ответственности*. В: Конституционное и муниципальное право, 2003, № 4, pp. 21-24. ISSN 1812-3767
299. ЛУЧИН, В.О. *Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации.* Москва: Издательство ЮНИТА-ДАНА, 2002. 687 p. ISBN 978-5-238-00364-1
300. ЛУЧИНИН А.Л. *Ответственность государств-членов ЕС за нарушение норм европейского права.* В: Проблемы современной экономики, 2006, №3/4 (19/20). [URL]: http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1115.
301. МАЛЬКО, А.В. *Конституционная политика как особая разновидность правовой политики*. В: Конституционное и муниципальное право, 2010, № 4, pp. 2-5 ISSN 1812-3767
302. МАЛЬКО, А.В., КУШХОВА, Б.З. *Ответственность публичной власти в современной России: проблемы совершенствования.* В: Вестник СГАП, 2009, №5, pp. 8-11.

303. МАНКЕВИЧ, И. *Конституционная ответственность судей в Российской Федерации: ее субъекты, основания и санкции*. În: Молодой учёный, 2014, №3 (72), pp. 146-147. ISSN 2072-0297
304. МАРКУНИН, Р.С. *Юридическая ответственность депутатов и органов представительной власти: общетеоретический аспект*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2013. 31 p.
305. МАРОВ, И.В. *К разработке проблемы международно-правовой ответственности государства перед личностью.* В: Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Юриспруденция, 2010, № 1, pp. 91-97. ISSN 2072-8557
306. МАРТИНЮК, Р. *Парламентська відповідальність Уряду в Україні: особливості нормативного регулювання*. В: ПравоУкраїни, 2008, № 9, pp. 19-25.
307. МИЛУШЕВА, Т.В., ФИЛАТОВА, А.В. *Концепция ответственности публичной власти в России.* În: Современное право, 2008, №11, pp. 44-48. ISSN: 1991-6027.
308. МИРОНОВ, О.О. *Механизм действия советской конституции.* Красноярск: Издательство Красноярского Университета, 1988. 82 p.
309. МИХАЙЛЕНКО, О.В. *Имущественная ответственность за вред, причиненный осуществлением власти: теоретические аспекты и проблемы ее реализации на практике*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2007. 31 p.
310. МИШИН, В. М. *Механизм ответственной власти.* Под ред. В.В. ГОЛОВКО. Днепропетровск: Центр политического анализа, 2001. [URL]: http://n-t.ru/ri/mi/mv.htm.
311. МИШИН, В. *Правовые аспекты становления гражданского общества в Молдове: реальность и перспектива.* În: Aspecte juridice ale societăţii civile: realităţi şi perspective, Materiale ale conferinţei teoretico-ştiinţifice internaţionale (din 26-27 februarie 2003). Chişinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2003, pp. 16-22. ISBN 9975-78-228-0
312. МИШИН, С. *Конституционная характеристика парламентаризма в Республике Молдова: сравнительно-правовой анализ*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013. 185 p.
313. МИШИН, С. *Конституционная характеристика парламентаризма в Республике Молдова: сравнительно-правовой анализ*. Монография. Кишинев: S.n., 2013. 252 p. ISBN 978-9975-53-249-5
314. МОРОЗОВА, Л.А. *Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих.* В: Материалы круглого стола. Государство и Право, 2000, № 3, pp. 20-36.
315. НАКОНЕЧНЫЙ, Д.В. *Конституционно-правовая ответственность органов законодательной (представительной) власти в Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2012. 27 p.
316. ОКУЛИЧ, И.П. *Депутат законодательного (представительного) органа государственной власти субъекта Российской Федерации: Правовой статус. Природа мандата. Проблемы ответственности.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2003. 36 p.
317. ПАВЛЕНКО, Р.М. *Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід.* Автореф. дис... канд. політ. наук. Институт держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: 2001. 16 p.
318. ПОЛЯКОВ, С.Б. *Принцип взаимной ответственности государства и личности: теоретико-правовые и прикладные аспекты:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Нижний Новгород, 2011. 59 p.
319. РОМАНОВА, В.В. *Юридическая ответственность государства:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидатюридических наук. Казань, 2007. 29 p.
320. РУСАНОВ, А.В. *К вопросу о соотношении политической и конституционно-правовой ответственности.* В: Вестник Томского государственного университета, выпуск 1 (57), 2008, pp. 336-339. ISSN: 1998-8613

321. РЫБАКОВ, О.Ю. *Российская правовая политика в сфере защиты прав и свобод личности*. С.Пб.: Юридический центр Пресс, 2004. 470 p. ISBN 5-94201-390-X
322. САВИН В.Н. *Ответственность государственной власти перед обществом.* В: Государство и Право, 2000, №12, pp. 64-72.
323. СЕРГЕЕВ, А.Л. *Конституционная ответственность в Российской Федерации (часть вторая).* В: Конституционное и муниципальное право 2003, № 1, pp. 23-28. ISSN 1812-3767
324. СЕРГЕЕВ, А.Л. *Конституционная ответственность федеральных органов государственной власти Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006. 36 p.
325. СЕРЕБРЯННИКОВ, В.В. *Ответственность власти*. В: Представительная власть: мониторинг, анализ, информация, 1996, nr. 8 (15). [URL]: http://niiss.ru/mag11_otvets_vlas.shtml.
326. СИВОПЛЯС, А.В. *Идея взаимной ответственности государства и личности как способ ограничения политической власти*. В: Трансформация научных парадигм и коммуникативные практики в информационном социуме, Сборник научных трудов конференции. Национальный исследовательский Томский политехнический университет, 2012, pp. 305-306. ISBN 978-5-4387-0196-5
327. СОПЕЛЬЦЕВА, Н.С. *Иммунитеты в конституционном праве Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2003. 32 p.
328. СОРОКА, С. *Взаимодействие высших органов государственной власти в процессе парламентской ответственности правительства в странах ЕС.* В: Środkowo europejskie Studia Polityczne. Central European Political Studies, 2015, nr. 3, pp. 45-63. [URL]: https://www.researchgate.net/publication/320402617_Vzaimodejstvie_vyssih_organov_gosudarstvennoj_vlasti_v_processe_parlamentskoj_otvetstvennosti_pravitelstva_v_stranah_ES.
329. ФЕДЮНИН, С.С. *Конституционно-правовая ответственность депутатов законодательных (представительных) органов государственной власти и высших должностных лиц субъектов Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ставрополь, 2011. 30 p.
330. ФОМИЧЕВА, О.А. *Институт парламентской ответственности как обеспечение эффективности законотворческого процесса*. В: Актуальные проблемы юридической науки и практики: сборник научных трудов по материалам Ежегодной международной научно-практической конференции (г. Гатчина, 19–20 мая 2016 г.). Гатчина: Изд-во ГИЭФПТ, 2016. Т.1.
331. ФОМИЧЕВА, О.А. *К вопросу об институте парламентской ответственности*. В: Вестник Омского университета, Серия «Право», 2014, № 4 (41), pp. 94-99. ISSN 1990-5173
332. ХАБРИЕВА, Т.Я. *К вопросу о месте российского парламентского права в системе права.* В: Парламентские процедуры: проблемы России и зарубежный опыт: материалы научной конференции (Москва, 21–23 марта 2002 г.) / под ред. С.А. Авакьяна. Москва: Изд-во МГУ, 2003, pp. 20-27. ISBN 5-211-04796-6
333. ХАЧАТРЯН, А.С. *Конституционно-правовая ответственность парламентариев Федерального Собрания Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2011. 26 p.
334. ХУСАИНОВ, З.Ф., ФОМИЧЕВА, О.А. *Парламентское право: учебное пособие*. Казань: Казан. ун-т, 2013. 166 p.
335. ЧЕПУС А.В. *К вопросу о форме парламентской ответственности Правительства РФ.* В: Право и политика: теоретические и практические проблемы: сборник материалов 2-й Международной научно-практической конференции, посвященной 20-

летию ЮФ РГУ им. С.А. Есенина 4 ноября 2013 года. Рязань: Концепция, 2013, Вып. 2, pp. 227-230.
336. ЧЕПУС, А.В. *Ответственность как принцип взаимодействия Федерального Собрания и Правительства Российской Федерации*. В: Пробелы в российском законодательстве, 2012, №6, pp. 8-12. ISSN 2072-3164
337. ЧЕПУС, А.В. *Парламентская ответственность правительства как форма конституционной ответственности: общая характеристика.* В: Конституционное право, муниципальное право, Юридическая наука, 2013, № 4, pp. 45-48.
338. ЧЕПУС, А.В. *Парламентская ответственность правительства Российской Федерации: современное состояние и перспективы*. Москва: Nota bene, 2014. 440 p.
339. ЧЕПУС, А.В. *Парламентский контроль над деятельностью правительства* РФ. В: Правовое государство: теория и практика, 2014, № 2 (36), pp. 70-74. ISSN: 1818-4227
340. ЧЕПУС, А.В. *Правительство России как субъект парламентской ответственности.* В: Теория и практика современной юридической науки, Сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции, № 2. Самара, 2015, pp. 31-43.
341. ЧЕПУС, А.В. *Региональные проблемы парламентской ответственности в Российской Федерации.* В: Вестник ВГУ. Серия: Право, 2014, № 4, pp. 52-59. ISSN 1995-5502
342. ЧЕПУС, А.В. *Совершенствование конституционного законодательства в области парламентской ответственности Правительства РФ*. В: Журнал российского права, 2015. Т. 3, №7, pp. 226-228. ISSN 1605-6590
343. ЧЕХАРИНА, В.И. *К вопросу о парламентской ответственности депутатов*. В: Труды Института государства и права РАН, 2017, Том 12, № 6, pp. 104-120. ISSN 2073-4522
344. ШЕВЧЕНКО, А.В. *Международно-правовая ответственность государств.* В: Будущее Науки, 2016, ТОМ 2, pp. 297-301. ISBN 978-5-9908273-0-1

DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Micu Victor, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctor se referă la propriile activităţi şi realizări, în caz contrar urmând să suport consecinţele, în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Micu Victor _____

Data: _____

CURRICULUM VITAE

MICU Victor
25 februarie 1967

Membru detașat al Consiliului Superior al Magistraturii

Studii:

1983 – 1987	- Tehnicumul de Electrificare și Mecanizare din Soroca;
1990 – 1994	- Facultatea Drept Universitatea ”A. I. Cuza”, București, România;
2016 – prezent	- doctorand la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Experienţă profesională:

07.07.2017 – prezent	- Membru detașat al Consiliului Superior al Magistraturii, judecător la Curtea Supremă de Justiție
martie 2015 – august 2018	- Lector la Catedra drept civil și procedura civilă, ULIM
18.01.2014 – 01.09.2019	- Formator, Institutul Național al Justiției
17.06.2014 – 16.07.2019	- Președinte al Consiliului Superior al Magistraturii
18.01.2014-07.07.2017	- Membru detașat al Consiliului Superior al Magistraturii, judecător la judecătoria Râșcani, mun. Chișinău
24.12.2010 – 18.01.2014	- Judecător al Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău
23.03.2010 – 24.12.2010	- Președinte interimar al Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău
30.03.2006 – 23.03.2010	- Președinte al Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău
15.03.2002 – 30.03.2006	- Vicepreședinte al Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău
01.06.1998 – 15.03.2002	- Judecător al Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău
11.11.1996 – 01.06.1998	- Consultant superior al Curții Supreme de Justiție
11.07.1996 – 2003	- Lector la Catedra de Drept civil și procedură civilă, ULIM
15.11.1994 – 11.07.1996	- Lector la Catedra de Drept penal și criminologie, ULIM

Domenii de interes ştiinţific:

- drept constitutional,
- drept parlamentar.

Activitate ştiinţifică

Participări:

- *la numeroase seminare, congrese și conferințe științifico-practice naționale și internaționale (Austria, România, Lituania, Italia, Germania, Ucraina, Federația Rusă, Belarus, Cehia).*
- *la diferite proiecte de cercetare științifică și de schimb de experiență interinstituțională și interstatală.*

Publicații științifice

- 11 comunicări științifice în materialele conferințelor științifice naționale și internaționale;
- 12 articole științifice în reviste științifice de profil naționale și internaționale;
- 1 culegere de articole științifice;
- 1 monografie (*Răspunderea parlamentară: teorie și practică*), care a însumat principalele rezultate științifice obținute în procesul de cercetare a teoriei și practicii răspunderii parlamentare.

1. monografii:

1.1. **MICU, V.** *Răspunderea parlamentară: teorie și practică*. Monografie. Chișinău: S.n., 2017. 304 p. ISBN 978-9975-53-778-0.

2. culegeri de studii ştiinţifice

2.1. **MICU, V.** *Răspunderea parlamentară: teorie şi practică. Culegere de studii ştiinţifice la tema tezei de doctor în drept.* Chişinău: Print-Caro SRL, 2017. 184 p. CZU: 342.53(478)

3. articole în reviste

3.1. în reviste din Registrul Naţional al revistelor de profil, cu indicarea categoriei

3.1.1. **MICU, V.** *Privire generală asupra răspunderii statului contemporan.* În: Legea şi Viaţa, 2016, nr. 10, pp. 40-44 (0,77 c.a.) Categoria C. ISSN 1810-309X

3.1.2. **MICU, V.** *Teoria reprezentării în organizarea statului contemporan.* În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, 2017, nr. 2, pp. 15-18 (0,56 c.a.). Categoria C. ISSN 2345-1130

3.1.3. **MICU, V.** *Răspunderea ca element al statutului parlamentarului.* În: Legea și Viața, 2017, nr. 5, pp. 35-39 (0,66 c.a.). Categoria C. ISSN 1810-309X

3.1.4. **MICU, V.** *Răspunderea şi responsabilitatea ca fenomen social.* În: Legea și Viața, 2017, nr. 6, pp. 36-40 (0,80 c.a.). Categoria C. ISSN 1810-309X

3.1.5. **MICU, V.** *Reflecții asupra răspunderii politice a Parlamentului.* În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, 2018, nr. 4, pp. 19-22 (0,5 c.a.). Categoria C. ISSN 2345-1130

3.1.6. **MICU, V.,** COSTACHI, Gh. *Imunitatea penală a statului și a autorităților acestuia***.** În: Legea și Viața, 2019, nr. 2, pp. 4-8 (0,5 c.a.). Categoria C. ISSN 1810-309X

3.1.7. **MICU, V.,** COSTACHI, Gh. *Răsunderea disciplinară a parlamentarilor.* În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, 2020, nr. 1, p. 22-30 (0,94 c.a.). *Categoria C.* ISSN 1810-309X

3.2. în reviste internaționale

3.2.1. **MICU, V.** *Noţiunea de răspundere parlamentară: conţinut şi accepţiuni.* În: Revista ştiinţifică internaţională „Supremaţia dreptului", Ucraina, 2016, Tom I, pp. 112-116 (0,62 c.a.). ISSN 2345-1971

3.2.2. **MICU, V.** *Răspunderea constituţională a Parlamentului.* În: Revista ştiinţifică internaţională „Supremaţia dreptului", Ucraina, 2016, nr. III, pp. 85-89 (0,52 c.a.). ISSN 2345-1971

3.2.3. **MICU, V.** *Mandatul parlamentar: noţiune, trăsături şi tipologie.* În: Revista ştiinţifică internaţională „*Supremaţia dreptului*", Ucraina, 2017, nr. 2, pp. 36-44 (0,9 c.a.) ISSN 2345-1971

3.2.4. **MICU, V.** *Considerații generale asupra inviolabilității parlamentare.* În: Revista ştiinţifică internaţională „Supremaţia dreptului", Ucraina, 2018, nr. 4, pp. 5-9 (0,5 c.a.) ISSN 2345-1971

4. articole în culegeri ştiinţifice

4.1. culegeri de studii științifice

4.1.1. **MICU, V.** *Răspunderea penală a parlamentarilor – garanţie a respectării principiilor statului de drept (legislaţie şi jurisprudenţă relevantă).* În: Обучение в области прав человека. Сборник статей. Chişinău, 2017, pp. 50-63 (0,89 c.a.) ISBN 978-9976-4474-9-2

4.2. culegeri de materiale ale conferinţelor internaţionale

4.2.1. **MICU, V.** *Imunitatea – garanţie a mandatului parlamentar.* În: Teoria şi practica administrării publice, Materialele conferinței științifico-practice internaționale din 20 mai 2016 (Chișinău). Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2016, pp. 292-295 (0,48 c.a.) ISBN 978-9975-3019-6-1.

4.2.2. **MICU, V.** *Răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public.* În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova şi Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare, Materialele Conferinței internaționale științifico-practice din 4–5 noiembrie 2016. Chișinău: Iulian, 2016 (Tipogr. «Cetatea de Sus»), pp. 204-210 (0,52 c.a.) ISBN 978-9975-3078-1-9

4.2.3. **MICU, V.** *Reflecții asupra Parlamentului ca autoritate reprezentativă și unica autoritate legislativă în stat.* În: Știința juridică în condițiile de integrare europeană a Ucrainei și Moldovei: repere moderne de dezvoltare juridică**,** Materialele conferinței internaționale științifico-practică din 24–25 martie 2017. Chișinău: S.n, 2017, pp. 65-72 (0,68 c.a.) ISBN 978-9975-3078-3-3

4.2.4. **MICU, V.** *Răspunderea parlamentară ca formă de răspundere instituțională.* În: Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene, materiale ale conferinței științifice internaționale din 23-24 martie 2018. Chișinău: S.n., 2018, pp. 69-74 (0,48 c.a.) ISBN 978-9975-3078-3-3

4.2.5. **MICU, V.** *Mandatul parlamentar ca funcție publică*. În: Teoria și practica administrării publice, materiale ale conferinței științifice internaționale, din 17 mai 2018. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2018, pp. 314-317 (0,37 c.a.) ISBN 978-9975-71-978-0

4.2.6. **MICU, V.** *Răspunderea disciplinară și contravențională a deputaților.* În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare, materiale ale conferinței științifice internaționale din 2-3 noiembrie 2018. Chișinău: Iulian (Tipogr. «Cetatea de Sus»), 2018, pp. 52-57 (0,4 c.a.) ISBN 978-9975-3222-0-1

4.3. culegeri de materiale ale conferinţelor naţionale

4.3.1. **MICU, V.** *Răspunderea parlamentului în contextul răspunderii statului contemporan*. În: Rolul instituţiilor democratice în protecţia drepturilor omului, Materialele mesei rotunde cu participare internaţională din 11 decembrie 2015. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2016, pp. 297-309 (0,73 c.a.) ISBN 978-9975-115-99-5

4.3.2. **MICU, V.** *Formele de răspundere a parlamentului contemporan.* În: Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători, materialele conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională a doctoranzilor, din 25 mai 2016. Chişinu: S.n., 2016, pp. 191-194 (0,27 c.a.) ISBN 978-9975-933-84-1

4.3.3. **MICU, V.** *Responsabilitatea puterii publice – garanție a respectării drepturilor omului.* În: Interferenţa dreptului intern şi internaţional în realizarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, Materialele mesei rotunde cu participare internaţională din 8 decembrie 2016. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2017, pp. 72-78 (0,49 c.a.) ISBN 978-9975-66-565-0

4.3.4. **MICU, V.** *Principiul responsabilității în dreptul public.* În: Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători, materialele conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională a doctoranzilor, din 15 iunie 2017. Ed. a VI-a. Vol. II. Chişinău: UASM, 2017, pp. 162-170 (0,60 c.a.) ISBN 978-9975-108-15-7

4.3.5. **MICU, V.** *Răspunderea juridică a statului: forme și temeiuri*. În: Защита прав человека, научно-практическая конференция, 26 октября 2017 (г. Комрат). Комрат: Institutul pentru Democraţie, 2018, pp. 24-31 (0,6 c.a.). ISBN 978-9975-3000-2-5

Cunoaşterea limbilor:

Limba engleză - Bine

Date de contact:

Mun. Chișinău, str. Drumul Crucii 83, bloc ”B”
Telefon: 022-990-811
e-mail: micu.victor67@gmail.com